T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FARKLI SOSYAL SINIFLARIN MEKÂNSAL AYRIŞMA EĞİLİMLERİ: ÜST TABAKALARIN MEKÂN TERCİHLERİNE İSTANBUL'DAN KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER

SERAN DEMİRAL

2501130995

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. LÜTFİ SUNAR

İSTANBUL – 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Seran DEMİRAL	**Numarası**	:	2501130995
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sosyoloji Anabilim Dalı	**Danışmanı**	:	Doç. Dr. Lütfi SUNAR
Tez Savunma Tarihi	:	20.06.2016	**Saati**	:	11.00
Tez Başlığı	:	Farklı Sosyal Sınıfların Mekansal Ayrışma Eğilimleri: Üst Tabakaların Mekan Tercihlerine İstanbul'dan Karşılaştırmalı Örnekler			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. İsmail COŞKUN		
2- Doç. Dr. Lütfi SUNAR		Kabul
3- Doç. Dr. Didem DANIŞ		Kabul
4- Yrd. Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU		Kabul
5-Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
2- Yrd. Doç. Dr. M. Fatih AYSAN		

ÖZ

Farklı Sosyal Sınıfların Mekânsal Ayrışma Eğilimleri: Üst Tabakaların Mekân Tercihlerine İstanbul'dan Karşılaştırmalı Örnekler

SERAN DEMİRAL

Farklı sosyal sınıfların yaşam biçimlerindeki ayrımlar, yaşadıkları konut tiplerinden, vakit geçirdikleri semtlere, gündelik hayatlarındaki mekân seçimlerine, kentsel ve mekânsal açıdan çeşitli farklılaşmaları beraberinde getirmektedir. Söz konusu farklılaşma biçimleri, İstanbul gibi hızla değişen ve dönüşen bir metropolde keskinleşmekte, kentin bölgelerinin niteliklerine bağlı olarak değişmekte ve çalışmaya değer yeni alanları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle 2000'ler itibariyle yaygın olarak inşa edilen, şehrin tarihi merkezinin uzağında konumlanan ve yeni merkezler yaratmanın yanısıra; yaşama, çalışma ve tüketim gibi birden fazla işlevi bir araya getiren AVM-ofis-rezidans kompleksleri yeni yaşam biçimleri üreten alanlar olarak dikkat çekmektedir. İktisadi ve toplumsal kökenleri itibariyle belirli sosyal sınıflara hizmet etmekte olan bu alanlar, toplumsal tabakalaşmanın mekâna tezahürü açısından önemli bir inceleme konusu olmakta ve İstanbul'da ikamet eden üst orta-sınıfların ortak aidiyetleri konusunda tartışmalara olanak tanımaktadır.

Toplumsal tabakalaşma ve tabakalar arasındaki ayrımın kentsel mekânda gündelik hayat açısından irdelendiği çalışmada üst ve üst-orta tabakalara mensup insanlarla yapılan mülâkatlar çerçevesinde, üst sınıfların mekân tercihleri, kültürel tüketim örüntüleri, kenti sosyal açıdan deneyimleme biçimleri analiz edilmiş, birden fazla işlevin bir arada toplandığı yeni nesil 'içe-kapanık yaşam kompleksleri' ile gelenekselleşen güvenlikli siteler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. İstanbul'da sosyal sınıflara bağlı mekânsal ayrışma deneyimlerine odaklanan çalışma, kentsel eşitsizlik kavramı etrafında açtığı tartışmalarla hem kent literatürüne, hem toplumsal

tabakalaşma alanına temas etmekte ve söz konusu metropolün süregelen dönüşümünü interdisipliner açıdan yorumlamaya olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal tabakalaşma, mekânsal ayrışma, tüketim, yaşam biçimleri.

ABSTRACT

Spatial Segregation Tendencies of Different Social Classes: Comparative Models for Spatial Preferences of Upper Stratas in Istanbul

SERAN DEMİRAL

The distinction between life styles of different social classes leads to spatial segregation and also other differentiations about urban areas; such as people's living places, favourite neighbourhoods, and spatial choices, in general, during their daily lives. In rapidly changing city Istanbul, all these differentiations seem more and more clear, and so many areas of the city have various special features that there are always new fields to work. The urban spaces where functions of living, working and consuming bring together in the same huge complex structures has become common especially since 2000's, as a result, new centres for the city has appeared instead of historical places and that situation has commenced to re-produce upper-middle classes' urban life culture. The multifunctional structures are significant places to observe social stratification issue through spaces, furthermore the debate on the belongings of upper-middle classes and their cultural tendencies as well has become contemporary in the field of urban and Istanbul studies.

In order to analyze social stratification and the distinction between social classes, we investigated people's daily life in urban spaces through in-depth interviews with upper-middle classes, and analyzed spatial choices, cultural consumption patterns, and city life experiences of them, by comparing 'multifunctional enclaves' and gated communities which has become traditional any longer. The study aims to touch upon both urban literature and social stratification area, focusing spatial segregation derived from social classes, in addition to this, with the interdisciplinary perspective of this study, we anticipate to interpret the

continuing process of Istanbul's transformation with the relevance of urban inequality concept.

Keywords: Social stratification, spatial segregation, consumption, life styles.

ÖNSÖZ

Mekânsal ayrışma konusu gerek kent sosyolojisi alanında, gerek mimarlık ve şehircilik gibi disiplinlerde güncel bir araştırma konusu olmakla birlikte, değişen ve dönüşen İstanbul kenti açısından özellikle tartışmaya değerdir. Kentsel dönüşüm ve mutenalaştırma alanında yaygın olarak gerçekleştirilen alan çalışmaları da bunun ispatı niteliğindedir. Ancak yapılan araştırmalar genellikle kent sosyolojisi literatürüyle sınırlı kalmakta, asıl merkezinde olması gereken, sosyolojinin başat konuları arasındaki toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik meselesiyle asgari düzeyde temas etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul özelinde yaşanan dönüşümlerin mevcut eşitsizlikleri artırdığı varsayımını, üst-orta sınıfların mekânsal tercihlerindeki güncel eğilimler üzerinden tartışarak, sınıfsal aidiyetlerin gündelik hayata yansıma biçimlerini analiz etmektir. Türkiye genelinde üretilen kent çalışmalarına baktığımızda sosyo-mekânsal dönüşüm süreçlerini eşitsizlik kavramıyla bağlantılı biçimde ele alan öncü örnekler olduğunu görmekteyiz. Bunlar arasında Sema Erder'in (2006) aynı işleve sahip birimlerin bir araya toplanmasını konu edinirken gettolardaki benzer grupların kümelenmesine değinmesi vasıtasıyla, işlevsel bir aradalığın yerine sınıfsal ayrımı koyması; Sencer Ayata'nın (2002) tüketim etkinliğinin belirli bir sosyal sınıf pratiği olarak mekânlar üzerindeki sınıfsal ayrımları şiddetlendirmesine değinmesi; Hatice Kurtuluş'un (2011) 1990'lar sonu itibariyle yaygınlaşan 'güvenlikli siteler'e eğilmesiyle benzer gelir düzeyinden grupların benzer mekânsal alanlarda barınmayı tercih etmelerini vurgulaması, Didem Danış'ın (2001) yine belirli güvenlikli site örneklerine odaklanarak yüksek eğitimli, uluslararası şirketlerde ve finans odaklı işlerde, üst düzey pozisyonlarda çalışan çeşitli sınıf fraksiyonlarının yaşam pratikleri dâhilinde mekânsal tercihlere vurgu yapması gibi örneklerin her biri, sınıfsal farklılaşmalarla mekânsal ayrışmanın birlikte ele alındığı önemli örneklerdir.

Günümüzde ise, güvenlikli sitelere ek olarak, çalışma ve tüketim gibi barınma harici işlevlerin aynı mekânda toplandığı ve hatta alışveriş merkezleri başta olmak üzere çeşitli tüketim faaliyetlerinin örgütlendiği mekânlar etrafında çalışma

ve yaşama işlevlerinin kurgulandığı, çalışmanın hayatın merkezi, tüketimin ise yaşam biçiminin doğrudan yansıması haline gelişinin mekânsal dönüşümler üzerinden okunabildiği bir süreç içerisindeyiz. Özellikle İstanbul, küresel çapta yatırımların yaygınlaştığı ve bilhassa uluslararası sermayenin gayrimenkul sektöründe yoğunlaşması gereği, Çağlar Keyder'in (2011) belirttiği gibi değerli bir metaya dönüşen kent toprağıyla bir 'kapitalist kent' olarak var olmakta ve kapitalist sınıflar arası ayrışmaların bu mekânlar üzerinden nasıl analiz edilebileceği konusunda yeni tartışmalar açısından çalışmaya değer gözükmektedir.

2014-2015 yıllarında Lütfi Sunar yürütücülüğünde gerçekleştirdiğimiz **Türkiye Sosyo-Ekonomik Statü (T-SES) Endeksi Geliştirme Projesi** (Sunar vd., 2015) kapsamında yaptığımız literatür çalışmaları, tartışma ve analizler bu açıdan mekânsal ayrışma çalışmamı kentsel tabakalaşma ekseninde ele almam açısından bir karara varmamı sağlamış ve sosyal sınıflar arası ayrışmaları gelir, meslek, eğitim değişkenleri üzerinden yorumlayarak üst-orta sınıflar arasındaki ayrım biçimlerini tüketim örüntüleri çerçevesinde çalışmaya yönelmeme yardımcı olmuştur. Bu bağlamda söz konusu tez çalışmamın danışmanlığını da gerçekleştiren Lütfi Sunar'a teşekkürlerimi sunarım.

Umuyorum ki bu çalışma, değişen ve dönüşen kentteki ayrışma biçimlerinin kaynakları ve sonuçları üzerine yeni tartışmalara belirli açılardan katkı oluşturarak, yeni yaşam alanları arasındaki hiyerarşi biçimlerinin anlaşılmasına olanak tanıyacak sonraki çalışmalar için attığım bir adım olur.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **ix**

TABLOLAR LİSTESİ…. ..... **xii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'UN SOSYO-MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Sınıf Kavramına Kentsel Mekân Odağında Bakış..... 5

1.2. Mutenalaştırma Kavramı ve Çeşitli Biçimleri.....12

1.2.1. Mutenalaştırmaya İki Farklı Yaklaşım.....16

1.2.2. Mutenalaştırmanın Dönemsel Çeşitleri ve Yeni Tipleri.....21

1.3. Mekânsal Kümelenmenin Yerini Alan Sınıfsal Ayrım.....25

1.3.1. Kentsel Tabakalaşmanın Değişen İktisadi Yapı Üzerinden Yeniden Üretimi.....29

1.3.2. Mutenalaştırılan Kentin İçe Kapanık Yaşam Alanları.....36

1.3.3. Kentin Temel İşlevi Olarak Tüketim ve Sınıfsal Ayrım.....42

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE SAHA ARAŞTIRMASININ TASARLANMASI

2.1. Çalışmanın Amacı ve Temel İddiası.....50
2.2. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Uygulanması: Teori Geliştirme ve Uyarlayıcı Teori.....53
2.3. Saha Araştırmasının Tasarlanma Süreci..... 58
2.3.1. Veri Toplama Teknikleri ve Mülâkatların Tasarlanması..... 58
2.3.2. Amaçsal Örneklemin Oluşturulması ve Görüşmecilerin Seçimi.. 68
2.4. Etnografik Yaklaşım ve Sahada Biçimlenen İlave Görüşmeler..... 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA YAŞAYAN ÜST TABAKALARIN MEKÂNSAL TERCİHLERİ

3.1. Kentsel Mekânda Mesken Yerinin Seçimini Etkileyen Faktörler.....78
3.1.1. Kent Merkezinde Olma Arzusu ve Mesafeler..... 81
3.1.2. Bir Dünya Kenti Olarak İstanbul'da Yaşam..... 88
3.2. İstanbul'da Sosyo-Mekânsal Ayrışma Biçimleri ve Yaşam Kompleksleri.....93
3.2.1. Yaşam Komplekslerinin Güvenlikli Sitelerden Ayrımı.....94
3.2.2. Yaşam Kompleksleri Özelinde Ayrımlar.....101
3.2.2.1 Anadolu Yakası'nın Stratejik Noktasında Bir Kompleks: Akasya.....103
3.2.2.2. Benzersiz Lokasyonuyla Lüks Hayatın Performans Alanı: Zorlu Center.....110
3.2.2.3. Yaşam Kompleksleri Hiyerarşisi.....121
3.2.3. Sermaye Tiplerine Bağlı Olarak Ayrışan Gruplar.....122
3.2.3.1. Mekânların Sosyal Statü Kavramına Etkileri.....126
3.2.3.2. Ortak Mekânlarda Sosyal İlişkiler.....128
3.3. Yaşam Alanlarında Güvenlik Arayışı.....132

3.3.1. İstanbul'un Kamusal Mekânlarında Yabancılarla Temas.....134
3.3.2. Yaşama Alanlarında Benzer İnsanların Bir Aradalığı.....135
3.4. Üst-Orta Tabakaların Tüketim Örüntüleri ve Hayat Tarzları.....138
3.4.1. Alışveriş Alışkanlıkları ve AVM Kullanımları.....140
3.4.2. Mekânların Tüketimi: Seyahat Etme ve Tatil Alışkanlıkları..143
3.4.3. Çalışma Hayatı ve Serbest Zaman Etkinlikleri.....145
3.4.4. Spor, Kültür ve Sanat Etkinlikleri, Beğeni ve İlgiler.....147
3.4.4.1. Spor Alışkanlıkları.....147
3.4.4.2. Okuma Kültürü ve Kitaplarla Temas Düzeyleri.....147
3.4.4.3. Kültür Odaklı Etkinliklere Katılım.....148
3.4.4.4. Mekân Estetiği.....149
3.4.4.5. Özel İlgi Alanları.....151
SONUÇ 153
KAYNAKÇA 160
EKLER 174
EK 1. Katılımcı Bilgi Formu 175
EK 2. Mülâkatlarda Kullanılan Soru Kağıdı 179

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Görüşmecilerin yaş, cinsiyet, mesken ve aile tipi değişkenleri 72

Tablo 2. Görüşmeci takma isimlerine göre yaşanan mekân ve yapılan işler 73

Tablo 3. Uzmanlığı nedeniyle görüşülen katılımcıların mezuniyet ve uzmanlık bilgileri 75

Tablo 4. Görüşmeci takma isimlerine göre yaşanan ve çalışılan yerleşke veya semtler 82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Acıbadem Akasya kompleksi vaziyet planı 106

Şekil 2. Teras rezidanslarından bir dublex daire planı örneği: Normal kat planı 108

Şekil 3. Teras rezidanslarından bir dublex daire planı örneği: Bahçe katı planı 108

Şekil 4. Kule rezidanslarından bir home-ofis planı örneği (2+1) 109

Şekil 5. Zorlu Center'ın bağlantı yollarıyla ilişkisini gösteren uydu görüntüsü üzerine yerleştirilmiş vaziyet planı 111

Şekil 6. Zorlu Center vaziyet planı 113

Şekil 7. Katmanlar halinde kurgulanan kompleksin kesit perspektifleri 115

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 1. Zorlu Center'da bir teras rezidansının bahçesi 119

Fotoğraf 2. Terasevler'den meydan katına bakış 120

Fotoğraf 3. Mekânsal olarak ayrıştırılan rezidans girişleri 136

Fotoğraf 4. Bahçelerin peyzaj öğeleriyle ayrılması 137

Fotoğraf 5. Zorlu Rezidanstan iç mekân görüntüsü 150

GİRİŞ

Sosyal sınıflar, sosyolojinin başlıca araştırma konularından biri olmakla birlikte, sosyal teoride eleştirel perspektifle üretilen çalışmaların başında gelir. Sınıf kavramı her ne kadar marksist literatürü çağrıştırsa da, sosyal sınıflar alanındaki çalışmalar bununla sınırlı kalmaz, tabakalaşma ve eşitsizlik konularıyla daha genel bir çerçeve dâhilindeki araştırma alanlarını kapsar. Sınıf, sosyolojinin temel inceleme nesnesi olan topluma nazaran daha somut ve incelemeye açıktır. Bir idea olarak topluma dair fikir üretmek yerine, mevcut toplumu zaman-mekânsal bağlamda açıklayabilmek açısından bir aracı rol oynar. Dolayısıyla ekonomik, kültürel ve toplumsal etkilerin odağında, zaman ve mekânın dönüşümüyle şekillenip değişen sınıf kavramı, toplumu hakiki manada anlamak ve yorumlamak açısından büyük önem arz eder.

Düşünümsel yönüyle ele alındığında, araştırmacının bizatihi araştırma nesnesinin bir parçası olduğu sosyoloji alanında eleştirel bakış, eşitlik ve adalet sorunlarını gündeme getirmektedir. Eşitsizliğin kaynağı ve hatta neticesi olarak sosyal sınıflar, bu açıdan çözümlenmeye açıktır. Sosyolojinin kurucu isimlerinden Marx ve Weber'in toplumun yapısındaki farklılaşmayı ve katmanlaşmayı çözümlemek açısından sınıf kavramı etrafında yapmış oldukları çalışmalar, günümüz eşitsizlik literatürünün hâlâ gündeminde olmakla birlikte, özellikle 1970'li yıllarda faaliyet gösteren pek çok teorisyenin bugün halihazırda neo-marksist ve neo-weberyen perspektifler şeklinde tanımladığımız analizlerinin kaynağını üretmiştir.

Sınıfları üretim ilişkileri çerçevesinde açıklayan Marx, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduranlar ve mülkiyet sahibi olmayanları iki ayrı kutba yerleştirirken; Weber bu kavrama statüyü eklemiş, farklı tüketim ve harcama alışkanlıkları ekseninde ekonomik açıdan aynı özelliklere sahip gruplar arasında farklılaşan statüler olduğu iddiasını ortaya koymuştur. Neo-marksistler arasında gösterilen Erik Olin Wright, marksist yaklaşımına Weber'in bakış açısını ekleyerek, değişen sınıf konumlarından (*çelişkili sınıf mevkileri*) bahsederken; yapıtları çağdaş

klasikler haline gelen Pierre Bourdieu, ekonomik etkilerin yanısıra sosyal ve kültürel *sermaye*nin belirleyiciliğinde, sınıf yerine *sınıf fraksiyonları* ifadesini kullanarak, farklılaşan katmanların yaşam biçimlerindeki *ayrım*ları ele alır. Biz çalışmamızda, sosyo-mekânsal ayrışma odağında üst-orta katmanların diğer toplumsal tabakalardan nasıl ayrıştığını saptamak adına, Bourdieu'nün ayrım tezine değinerek üst-orta katmanların mekân seçimlerinin ve kentsel mekândaki gündelik pratiklerinin yaşam biçimlerine ne şekilde yansıdığını açmaya çalışmaktayız.

Mekân, tabakalaşma, kültürel pratikler ve yaşam tarzları gibi çeşitli konuların odağında şekillenen çalışmanın interdisipliner olma zorunluluğu, beslendiğimiz kaynakların aynı oranda çeşitlilik göstermesine yol açmıştır. Paul Knox ve Steven Pinch'in (2010) sınıf ile mekân arasındaki ilişkiyi yorumladıkları kapsamlı bir giriş niteliğindeki **Urban Social Geography** isimli kitaplarında, sosyal coğrafya alanının sosyo-mekânsal diyalektikle birlikte kuramsallaştırılmasına benzer şekilde; bizim çalışmamızda sınıf ile mekân arasındaki diyalektik ilişki ağırlıkla marksist coğrafyacılar üzerinden tartışılmakta, üst tabakaların kentteki eyleyici aktörler olduğunun altı çizilirken mutenalaştırma kuramlarına değinilmekte ve saha çalışmasının analizi sürecinde ise ayrışma biçimleri ağırlıkla tüketim örüntüleri üzerinden yorumlanmaktadır.

Sınıfsal ayrışma biçimlerinin kentsel mekâna nasıl yansıdığını konu edinen çalışmanın amacı, değişen yaşam biçimlerinin yeni mekân ihtiyaçları doğurmasıyla, İstanbul metropolünde kurgulanan yeni yapılaşma biçimlerinin gündelik pratikler üzerindeki etkisini birbiriyle etkileşimli olarak saptamaktır. Bu bağlamda özellikle 2000'li yıllar itibariyle büyük yaygınlık kazanan güvenlikli sitelerle son yıllarda yaygınlaşan AVM ve ofis işlevlerinin mesken yerlerine eklemlenmesiyle birden çok işlevin bir arada toplandığı kompleks yapılar karşılaştırılarak, bu çok işlevli yapılarda (çoklu-bölgelerde) insanların yaşam biçimlerinin ne ölçüde farklılaştığı, üst-orta sınıflara mensup insanların hangi amaçlarla bu tip yapılarda yaşamayı tercih ettikleri konuları ele alınmaktadır. Üç ana bölümden oluşan çalışmanın "İstanbul'un sosyo-mekânsal dönüşümü" başlıklı ilk kısmında, sosyo-mekânsal dönüşümle kentin yaşadığı farklılaşmanın sınıfsal ayrımla kentsel mekân arasındaki ilişki çerçevesinde yorumlanmasına çalışılmış ve sınıf ile mekân arasındaki ilişkinin belirleyicisi olan

temel kavramlardan “mutenalaştırma” odağında İstanbul kenti, kent araştırmaları literatüründen örneklerle çeşitli kuramlar çerçevesinde incelenmiştir.

Bu kısımda İstanbul’daki sosyo-mekânsal dönüşüm, mekânların işlev bazında kümelenmeleriyle sosyal açıdan yaşanan ayrışmalar arasındaki etkileşim açısından değerlendirilmektedir. Mekânsal kümelenme tabiri, farklı işlev gruplarının kentte fiziki olarak ayrı yerlerde konumlanması anlamını taşımakla beraber, genel hatlarıyla üretim, yeniden üretim ve tüketim mekânlarını birbirinden ayırmaktadır; bunlar ise gündelik hayatta çalışma, barınma ve sosyalleşme şeklinde tasnif edilebilmektedir. Dolayısıyla ele alınan mekânlar öncelikle çalışma alanlarıdır, burada tartışılan konular şehrin sanayileşme, sanayisizleşme, hizmet ve finans sektörünün yükselmesi ve buna bağlı olarak merkezileşme, merkezsizleşme ve yeniden merkezleşme hamleleriyle kentin fiziki çehresinin değişmesidir. İkinci alt başlık ise yaşama alanlarını, konut tercihlerini kapsamaktadır. Bu kısım hem İstanbul’daki konutların tarihine ve çeşitliliğine bir bakış niteliğindedir, hem de İstanbul’u diğer dünya kentleriyle karşılaştırmalı olarak ele alırken, sosyal sınıflar arası farklılıklara temas eden asıl bölümü oluşturmaktadır. Son alt başlık ise tüketim mekânları ve alışveriş merkezleri özelinde, çalışma yaşamındaki farklılaşmalarla belirlenen sosyal ve kültürel alışkanlıklar, sosyo-mekânsal tercihler bağlamında kentlerin üretim yerine tüketim odaklı alanlara dönüşümü iddiasını içermektedir.

İkinci bölüm, çalışmanın yöntemini ve saha araştırmasının uygulanma biçimini açıklamaktadır. Öncelikle nitel araştırma yöntemleri üzerine genel bir çerçeve sunan bölümde, çalışma için ele alınan örneklemin belirlenme süreçleri tartışılmaktadır. Çalışmaya konu edinen SES gruplarının niçin üst-orta sınıflarda seçildiği, seçilen tabakalar arasındaki ayrışmaların mekânsal açıdan etkilerinin neler olduğu, araştırma kapsamında görüşülen insanların yaptıkları işlerin ve sahip oldukları kültürel alışkanlıkların kendi sınıfsal grupları içerisindeki ayırt edicilikleri bu bölümde aktarılmaktadır. Aynı zamanda çalışmanın amacı ve iddiasını içeren alt başlıklarda görüşülen kişilerin özellikleri ayrıntılı olarak ele alınmakta, görüşmelerde sorulan soruların hazırlanma aşaması ve hangi soru ile neyi ölçmeyi hedeflediğimiz bilgileri sunulmaktadır.

Yöntem tartışması ile saha araştırmasının kurgulandığı kısmın ardından gelen ve çalışmanın ana omurgasını oluşturan üçüncü bölümde ise, "İstanbul'da yaşayan üst tabakaların mekânsal tercihleri" üst başlığı çerçevesinde 'yeni kentli elit' olarak kavramsallaştırdığımız, çalışmanın nihayetindeyse 'konformist sınıflar' şeklinde adlandırdığımız yükselen -veya yükselme eğiliminde olan- üst orta tabakaların kendi içlerindeki ortak ve ayırıcı özellikleri, diğer tabakalardan nasıl ayrıştıklarını çeşitli örnekler çerçevesinde ele alınmaktadır. Belirttiğimiz üst sınıflara mensup bireylerle yapılan görüşmelerin analizi neticesinde bu grupların mekân kullanım pratikleri, İstanbul kentini deneyimleme biçimleri ve kültürel tüketim alışkanlıklarının kent alanına, yapısal çevreye nasıl yansıdığının tartışıldığı bölümde, çoklu-bölgelerin mesken olarak seçilme sebepleri, kentin merkezinde yaşama arzusunun kaynakları, sınıfsal aidiyetlerin mekân tercihlerindeki belirleyicilikleri ve aynı sosyal sınıfa mensup insanların ortak alışkanlıklarının sosyal ve kültürel pratiklerine etkileri bu bölüm içerisindeki alt başlıklar özelinde irdelenmektedir.

Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında üst-orta sınıflara dair elde edilen bulgular çerçevesinde yaptığımız yorumlarla, bu grupların kentin genelinden yalıtılmışlıkları konusundaki ortaklıklar ile sosyal sınıflara bağlı mekânsal ayrışma deneyimlerinin İstanbul kentine tezahürü tartışılmakta ve son olarak yapılan çalışmanın kentsel eşitsizlik literatürüne sunması muhtemel katkıya dair yorumlar aktarılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'UN SOSYO-MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Sınıf Kavramına Kentsel Mekân Odağında Bakış

Toplum içerisindeki grup veya bireyler sadece bulundukları ekonomik düzeye bağlı olarak değil, muhakkak ki sahip oldukları eğitim seviyesi, çevrelerinde yer alan diğer insanlardan oluşan sosyal alan, eylemleri, düşünce biçimleri, tutum ve davranışlarına bağlı olarak da sınıfsal etkiler taşımaktalar. İnsanların bireysel olarak birbirinden farklılaşması hususunda mizaç faktörü ne kadar büyük bir önem arz ediyorsa, toplulukların veya farklı sosyal katmanların ayrışmalarında *habitus* kavramının doğrudan açıklayıcı olduğu söylenebilir. Kişilerin sahip olduğu yatkınlıklar toplamı, onların yaşayış biçimlerine, pratik eylemlerine yansıdığı gibi, kent mekânı üzerindeki etkinliklerinde de belirleyici rol oynar.

Sosyal sınıfların kent mekânı üzerindeki etkisini saptamak, her şeyden önce kent ile sınıf kavramları arasındaki etkileşime odaklanmayı gerektirmektedir. Bunun içinse, her iki kavramın doğrudan etkileşim halinde olduğu sermaye ve sermayenin dönüşümüne odaklanan eleştirel teorileri tartışma zorunluluğu doğmaktadır. Mekânsal ayrışma kavramının temel problematiğini oluşturmayı hedefleyen bu çalışmada, sınıfların kent mekânı üzerinde nasıl konumlandığını ve kenti deneyimleyen farklı katmanların birbirlerinden nasıl ayrıştıklarını ele alırken, sermaye ile mekân, sermayenin dönüştürdüğü sınıfsal ilişkiler konularına temas edilerek İstanbul şehrindeki katmanlar yorumlanmaktadır.

Sosyal katmanlaşmanın kent mekânına yansıma biçimlerini tartışmadan önce, kent çalışmalarındaki ana yaklaşımları ve bu yaklaşımların arkaplanlarında hangi sosyal teorilerle bağ kurduklarını irdelemekte yarar var. Bilindiği gibi, kent sosyolojisi tarihi sosyoloji tarihi kadar köklü ve sanayileşmeyle birlikte toplum kavramının bilimsel bir mesele olarak ele alındığı 19. yy. başlarından bu yana,

sanayileşme süreciyle eşzamanlı bir kentleşme süreci izlenmekte ve doğal olarak bu alanda zamanla şekillenen düşünceler üretilmektedir. Sanayi toplumuyla eşzamanlı bir sanayi kentinden bahsedilebileceği gibi, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerle birlikte, kent çalışmaları alanındaki kavramların içeriği de değişmiştir. Kenti bir "savaş alanı" olarak tanımlayan Manuel Castells (2008: 536), kent merkezinin tarihle şekillendiğini ifade eder ve sınıflar arası çatışmayı mekân üzerinden betimler. Ona göre geleneksel işçi sınıfına karşı, üst orta sınıf kentin kullanım değerini kendine mal etmeyi arzu etmektedir.

Marksist geleneğin takipçisi olan diğer ünlü isim David Harvey ise (1985: 118), Castells'in **City and Grassroots** çalışmasına atıfta bulunarak, kentte kapitalist toplumdaki sosyal ilişkilerin yerleşim alanındaki farklılıklar biçiminde yeniden üretildiğine dikkat çeker. Yerleşim farklılıklarına kapitalist toplumun çelişkileri sadece üretim değil, tüketim alışkanlıkları aşamasında da yansımakta ve mekân üzerindeki konumlanma, sınıflar arası ayırt edici özelliklerin bir tezahürü haline gelmektedir. Harvey gibi kenti coğrafi boyutlarıyla ele alan bir başka teorisyen olan Doreen Massey'in (1995) **Spatial Divisions of Labor** çalışmasında da, toplumsal ilişkilerin mekânsal örgütlenmeyle üretildiği ve hatta eşitsizliğin yeniden üretiminin yine mekânsal yapılardaki değişimle meydana geldiği iddia edilmektedir.

Massey (1985), coğrafyacıların bütün mekânsal örüntüleri mekânsal sebeplerle gerekçelendirmeleri gerektiğini vurgulayarak bir adım daha ileri gider ve sosyal ilişkilerin de ancak 'sosyal yapı' olarak tarif ettiği mekânın üzerinde inşa edilebileceğini vurgular. Marksist kent literatürünün ilksel düşünürlerinden Henri Lefebvre, mekânı politik ve ideolojik süreçlerle birlikte tariflerken, bir mimar olarak farklı bir disiplinden Oscar Niemeyer (2013: 33), şehirleri ve özellikle kamusal alanları "mimarların savaş alanı" şeklinde yorumlar. Bütün bu örneklerdeki benzerlikler bir yana, kent konusundaki en dikkat çekici nokta, mimarlık, planlama, tasarım gibi kenti fiziksel boyutuyla ele alan disiplinlerle, sosyoloji, iktisat, coğrafya, siyaset bilimi gibi sosyal bilimler şemsiyesi altında toplanabilecek disiplinlerin kent araştırmaları konusunda iç içe geçmesidir.

Richard Sennett (2006: 11) batı uygarlığı tarihinde beden ile şehir arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında, modern mimar ve şehircileri kent ile beden arasındaki bağı kaybetmiş olmaları nedeniyle eleştirir. Niemeyer ve Lucio Costa tarafından tasarlanmış olan Brasilia kenti hakkında Marshall Berman'ın yaptığı yorumlar da bu yöndedir. Her ne kadar Brasilia kenti, 50'li yıllarla başlayan modernlik arzusunun somutluk kazanmasıyla yaratılan, Berman'ın havadan görünüşünün "dinamik ve heyecan verici" oluşunu söyleyerek projeye –zira kentin tamamı büyük bir projedir- hakkını teslim ettiği bir kent olsa da; insani ölçeğe uygunsuzluğu, kamusal alan yoksunluğu gibi gerekçelerle bizzat yaşayanları tarafından eleştirilmiştir. Komünist ideolojiyi benimseyerek bunu tasarladığı mekâna aktarmak isteyen Niemeyer ile Costa'nın Brasilia kentinde konutların devlete ait olup devlet tarafından kiraya verilmesi ve bakanlardan işçilere, bütün sosyal katmanlardan insanların aynı yapılarda yaşaması düşünülmüş olsa da, tasarımcıların hayali bu açıdan gerçeğe dönüşmemiştir. Tasarımın yapıldığı süreçten sonra seçilen devlet başkanları, kendi görüşleri doğrultusunda kentin toplumsal durumuna biçim vererek, siyasetlerini mekân üzerinden inşa etmişlerdir.

Aynı zamanda ekolojik bir tasarım anlayışına sahip olan Niemeyer, şehrin merkezinde yayalaştırılmış alanların yer almasını, trafik yoğunluğunun dış çeperde toplanmasını, ofis bölgesinden ayrılmış konut alanlarında doğanın ve yeşil alanların hakim olmasını tasavvur etmiş, yazılarında yer verdiği bu gibi unsurları, tasarımını yaptığı kentte hayata geçirmiştir. Yapıları ayaklar üzerine alarak insan ölçeğinde yarattığı boşluklarla, hem doğaya saygılı, hem insanların hareketine olanak tanıyan bir tasarım anlayışı gütmüş olmasına rağmen; Berman (2013: 13), insanların yaşadıkları düzeyde Brasilia kentinin kaybolmuşluk hissi veren tanımsız boş alanlardan oluştuğunu vurgular, insanların sosyalleştikleri kamusal alanların yoksunluğunu ve *plaza mayor* geleneğinin modernlik uğruna terk edilmesini eleştirir. Modernliğin kaynaklarını ortaya koymaya çalıştığı çalışmasında, Berman her ne kadar kentin inşa edildiği dönem çerçevesinde bir değerlendirmeye başladığında tasarımın arkaplanındaki niyetlerin idrakinde olduğunu ifade etse de, eleştirileri günümüz dünyasında gerçekçidir. Niemeyer'in eşitliği, kamusallığı, iletişimi öngördüğü tasarım; tam tersine iletişimden yoksun, baskıcı, Berman'ın tabiriyle

(2013: 13) “askeri diktatörlüğün başkenti” olarak başarılı ancak “demokrasinin başkenti olarak, tam bir skandaldır.”

Gelgelelim iletişimin var ettiği, insanlar arasındaki sosyal bağların yarattığı Batı’daki ilk kent örneklerinin kalbi olan agoralar da, Sennett’in (2006) vurguladığı gibi farklı türden insanların bir aradalığı neticesinde oluşmalarına rağmen, esasında hakim olan sınıfa ait mekânlardır. Dolayısıyla Batılı anlamdaki öncül kent örneklerinden bu yana, hem siyasal hem toplumsal olanın mekâna doğrudan yansıdığını, siyasetin alanı olan kentin aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Kenti, varlığını sürdürmesi gereken farklılıkların mekânı olarak tanımlayan Sennett’e (1999) benzer şekilde, Lewis Mumford da (2013) kentleşmeyi yüksek farklılaşmaya sahip toplulukların kümelenmeleri şeklinde açıklar. “Küçük gruplar”ın “toplumsal adalar” meydana getirdiği kent mekânı, üretimdeki uzmanlaşma süreçlerinin de çalışma hayatındaki işbölümünün de yansımalarını içermektedir.

Ekonomik ve toplumsal dönüşümün kentteki tezahüründe birincil önem taşıyan sanayileşme sürecinde, sınıflar arası ilişkilerin yeniden üretildiği, burjuvazinin hakim sınıf haline geldiği gerçeğini **Kentsel Planlama Kuramları**na yazdığı girişte “metropol kentler sanayi burjuvazisinin imgeleri haline dönüşüyor” şeklinde kent mekânı üzerinden tarifleyen Melih Ersoy (2012: 27), aynı zamanda planlama alanındaki çalışmaların değişen sosyal yapıyı yeniden yapılandırmayı amaçladığının da altını çizmektedir. Brasilia örneğinde belirttiğimiz gibi, sıfırdan bir kent inşasının gerçekleşmediği durumlarda da, kentin kendiliğinden dönüşümüne karşın, tasarım ve planlama alanları esasında kenti fiziki değil daha ziyade sosyal anlamda dönüştürmeyi hedeflemektedir. Toplumdaki değişim sadece mekâna yansımakla kalmaz, mekânı şekillendirenlerin izledikleri yöntem ve stratejilere de yansır. Sosyal bilimlerle tasarım alanının kesişiminde yer alan planlama bu açıdan son derece kritik bir konumdadır. Yine Ersoy’un (2012: 33) verdiği örneği aktaracak olursak, 1950-1970 yılları arasındaki Keynesyen politikaların sosyal devlet anlayışının toplumsal anlamda yarattığı güven ve rahatlığın karşılığı, kentsel planlama süreçlerini de olumlu etkilemiş, güven verici şehirler yaratılmasını sağlamıştır. 1980 sonrası liberalizasyon sürecinin etkisininse planlamanın özüyle

tezat oluşturduğu iddia edilebilir; zira mevcut kent dokusu ve alışageldik planlama anlayışları serbest piyasa ekonomisi önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle sermayenin mekâna yerleşimini kolaylaştırıcı yeni mekân tasarımları oluşturmak hedeflenmektedir; her ne kadar aktif eyleyici tasarımcı veya planlamacıdan ziyade sermayenin yönlendiricisi olsa da, planlama alanında değişen stratejiler, sürecin kontrol altında tutulmasını sağlamaya çalışır.

Bahar Gedikli (2012), stratejik mekânsal planlamayı tartıştığı yazısında, bağlamsal ve örgütsel planlama modellerine karşı 'yeni amaç ve standartlar' başlığını bu açıdan gündeme getirmektedir. Müzakereci demokrasi tartışmalarını *bağlamsal planlama*, kamusal alan tartışmalarını ise *örgütsel planlama* başlıklarında toparlarken, Jürgen Habermas'ın (2007) kamusallık üzerine kurguladığı temel tartışmayı kent odağından ele aldığını söyleyebiliriz. Agoralardan günümüze kamusal alan vasıtasıyla sosyal ilişkilerin örgütlendiği kent mekânı, aynı zamanda iletişimsel eylemeyi olanaklı kılmakta ve gruplar arası etkileşime farklı düzeylerde imkân tanımaktadır. En azından idealize edilmiş bir kent evreninde dönüşümün bu şekilde gelişeceğini tasavvur etmek mümkündür. Öte taraftan, güncel strateji 'yeni' standartlardır ve küreselleşmenin eylem alanına yansıması, rekabetin mekândaki tezahürü ve buna eklemlenen mekânsal ayrışmalar neticesinde, sözünü ettiğimiz eski tip etkileşim olanaklarının zamanla ortadan kalkmakta olması bütün bu tartışmaları, pek de iyimser olunamayacak bir yöne taşımaktadır. Sınıflar arası eşitsizliğin artışı, kenti gerçek manada bir çatışma alanı olarak yeniden kurgulamamıza olanak tanırken, kentsel mekânda çatışmanın öznesi olan toplumsal tabakaların birbirleriyle temas etmeyişi sorunun özünü oluşturmaktadır.

Modernite sonrası kentlerini farklılıklar mekânı olarak gören Mumford, farklı kökenden gelen, farklı gelir düzeylerine ve mesleklere mensup SES gruplarının çatışma veya kaynaşma yaşadığı, başka düzeylerde ilişki kurduğu kentleri metropol tanımına dâhil eder (2013: 601). Sadece farklılığın değil, aynı zamanda kaosun, keşmekeşin mekânı olarak deneyimlenen metropoller içerisinde konumlanan ve farklı toplumsal sınıflara göre ayrışmış banliyölerse, kendine yeten, park ve bahçelerle sınırlandırılan, metropol merkezinin yakınında olsa dahi kimlik bakımından epey uzağında varlığını koruyan alanlar olarak "fiziki çekiciliğe"

sahiptir. Loic Wacquant (2015: 14), banliyölerin gettodan nasıl ayrıştığını tariflediği yazısında, *banlieue* kelimesinin kökenini açıklar: *Ban* ve *lieue* kelimelerinden oluşan banliyönün tam karşılığı "hukuki denetim altında" olan "birlik"tir ve bu birlikler, yoksul, varlıklı, işçi sınıfı, burjuvazi şeklinde ayrılmaktadır.

Wacquant aşırı yoksullaşma, marjinalleşme ve hatta sınıfaltı kavramını irdelediği çalışmasında, toplumsal sınıflar arasında net ayrımlar yapmamaktadır. Peter Marcuse'un (2014: 57-58) kent hakkı kavramı çerçevesinde sınıfsal ayrımları ele aldığı makalesinde ise, sınıflar hem ekonomik açıdan hem kültürel açıdan birbirinden ayrıştırılmıştır. Üretim ilişkilerine bağlı yapılan sınıflandırmada *dışlanmışlar*, işçi sınıfı –yani *sömürülenler*, *küçük işletmeciler*/zanaatkarlar, yüksek gelire mensup sermayedarlar –diğer tabiriyle *seçkinler*, medya veya akademi benzeri kurumlarda çalışan "düzen *entelijensiyası*", siyasi *iktidar sahipleri* olarak ise üst düzey kamu çalışanları yer almaktadır. İlk iki grubu oluşturan *dışlanmışlar* ve *sömürülenler*, kent hakkından yoksun bırakılan gruptur; dışlanmışlar hiçbir şekilde üretim ilişkilerine dâhil olamazken, *işçi sınıfı* emeğinin karşılığını alamadığı için sömürülmeye devam eden gruptur. Küçük işletmeciler, ihtiyaçları kadarını ancak alan bir ara grubu oluştururken, diğer üç grup, ekonomik, kültürel ve siyasi seçkinler olarak tariflenmekle birlikte, diğerlerini sömüren sınıfları oluşturarak çatışmanın diğer kutbunda yer alırlar.

Marcuse, kültürel/ideolojik gruplandırmayı ise *doğrudan ezilenler*, *yabancılaştırılanlar*, *güvencesizler*, *iktidarın uşakları* ve ideolojik *hegemonik tutumların güvencesi* şeklinde yaparak; kent hakkı açısından "talep – arzu ikiliğini" ortaya koyar (2014: 58). Irk, etnisite veya cinsiyete bağlı gruplar, göçmenler *doğrudan ezilenler* arasındayken; *yabancılaştırılanlar* gençler, öğrenci ve sanatçı benzeri gruplardır, belirli bir süreliğine veya dolaylı olarak dışlanan grubu oluşturur. *Güvencesizler* ise Marcuse'un ifadesiyle işçi sınıfı ve bazı seçkinleri kapsamaktadır, bu grubun esnek çalışmaya maruz kalan beyaz yakalılar, geleneksel anlamdaki sanayi işçileri, hizmet sektöründeki profesyoneller olmak üzere geniş anlamda *çalışanlar* sınıfından meydana geldiği de söylenebilir. Bu üç grup, ekonomik sınıflandırmadaki 'yoksun bırakılan' sınıflarla birlikte, kent hakkını "talep edenler" arasında sayılabilir. 'İktidarın talihsiz uşakları' tabir edilen *seçkin entelijensiya* ise,

ekonomik sınıflandırmanın *düzen entelijensiyası*yla paralel özellikler göstermekte, kültürel açıdan hegemonik grup ve ekonomik düzeyi yüksek olan siyasi seçkinler ve sermayedarlarla birlikte "arzu etme" ayrıcalığına sahip grupları oluşturmaktadır.

Lefebvre tarafından literatüre kazandırılan kent hakkı kavramı, üretime özgürce katılma hakkını içermenin yanısıra özellikle tüketim hakkını kapsamaktadır; zira günümüz toplumsal tabakalarının ayırt edici özellikleri bilhassa tüketim alışkanlıklarında görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen kısımlarında, ait olunan sınıfın mekân seçimleri üzerine etkisi incelenirken, toplumsal katmanların sahip oldukları kültürel ve sosyal sermayeler ve sahip olunan sermaye toplamlarının tüketime yansıması üzerinden kent hakkı kavramı tartışılacak, kentin sahibinin kim olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Kent hakkı kavramıyla birlikte bu "kent sahipliği" meselesi de, son yıllarda yapılan çalışmalar ve alan araştırmalarında özellikle gündeme getirilen bir soru ve sorundur. "Kimin kenti?" veya "kim için kent?" sorularına verilmesi muhtemel cevap, ayrışma ve eşitsizlik sorununun çözümü için gerekli zeminin kurulması açısından büyük önem taşımaktadır. Yukarıda Marcuse'un yapmış olduğu gruplandırmalar çerçevesinde belirtilmeye çalışıldığı gibi, kentsel mekân üzerindeki olası ayrışmaların her türü, esasında toplumsal eşitsizlik sorunlarının birer yansıması niteliğindedir. Dolayısıyla farklı sosyal sınıfların kente yerleşimleri ve kenti kullanımları, sadece ekonomik değil; aynı zamanda kültürel arkaplana, SES gruplarının birbirinden farklılaşmalarına yol açan çeşitli aidiyetlerine, sosyal kökenlerine, meslek gruplarına, Weberci açıdan ifade etmek gerekirse sahip oldukları statülerine bağlı değişiklik göstermektedir.

Üst-orta tabakaların diğerlerinden ayrışma biçimlerine odaklanacak olduğumuz çalışmada, üst sınıfların mekânı dönüştürme eğilimini ifade etmek adına, 'gentrification' kavramına ve çeşitlerine, Türkiyenin sosyoloji literatürüne kavramın ne şekilde kazandırıldığına değinecek ve ilerleyen bölümlerde mekânların farklılaşan işlevleri özelinde yaşanan dönüşümleri, İstanbul üzerinden örnekleyerek açıklayacağız.

1.2. Mutenalaştırma Kavramı ve Çeşitli Biçimleri

"Gentrification" kelimesi, İngiltere'ye has *soylu* sınıfın varlığına işaret eden *gentry* kökeninden gelmektedir. Her ne kadar günümüzde gentrification'a etken özne olan topluluklara soyluluk atfetmek mümkün olmasa dahi, kelime orijinal hâliyle değişen kavramlar karşısında yeni anlamlar üretmekte, veya başka bir deyişle, mevcut anlamıyla değişen kavramları karşılamayı başarabilmektedir. *Gentrification* kelimesinin ilk hecesi olan *gent*, aynı zamanda nazik, kibar, ağırbaşlı gibi anlamlarla karşılanabilecek *gentle* kelimesinin kökenini meydana getirmektedir. *Gentle* ve *gentry* arasındaki bu doğrudan ilişki, nezaket ve soyluluk kavramlarının iç içe geçmişliğinin ispatı niteliğindedir. Norbert Elias (2013), tarihsel açıdan soylu sınıfın doğuşuyla birlikte varlık kazanan nezaketin, erdem veya samimiyet içermediği durumlarda dahi, saygıyı hak eden bir davranış olarak görüldüğüne dikkat çekerken, bu kavramın uygarlığın tarihsel kökenindeki temel belirleyici olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, tarihsel süreç içerisinde değişen sınıfsal ilişkiler, kullandığımız kavramlarla birlikte, bu kavramların içeriğindeki mananın da değişimine yol açar. *Gentrify* fiili, en basit tabiriyle mekânın 'nezihleştirilmesi' olarak açıklanabilir; elitleştirmek, seçkinleştirmek ifadelerinin de bu bağlamda doğru olduğu iddia edilebilir.

Ne var ki, Türkçe kent yazınında *soylulaştırma* ifadesi karşımıza daha sık çıkmaktadır. Soylu bir sınıfın varlığına işaret eden tanımın, sadece İstanbul veya Türkiye genelindeki örneklerde değil, gentrification'ın ilksel örneklerini gördüğümüz İngiltere'deki *gentry* sınıfı haricinde, Amerika ve diğer Avrupa kentleri için de anakronik bir deyiş olduğu söylenebilir. Zira; dönüşüme uğrayan bölgelere yerleşen sınıfların özellikleri her ne kadar gelir durumları, meslekleri, sosyal statüleri itibariyle belli bir seçkin/mutena tanımını hak etse de, sosyal kökenlerinin içeriği nedeniyle soyluluk tanımına karşılık gelmemektedir. Bu nedenle olacak ki, kavramı Türkçe'de ilk kullanan isimlerden birisi olarak Cengiz Bektaş, tercümeye gerek duymaksızın kelimeyi dile uyarlamış ve *gentilizasyon* (İslam, 2003: 7) ifadesini tercih etmiştir. Öte yandan gentry/gent/gentrification kullanımlarının doğrudan

reddedildiği önermeler de söz konusudur: Kanada kentlerindeki gentrification örneklerini karşılaştırdığı çalışmasında David Ley (1994), mekânı dönüştüren sınıfın soylu değil, burjuvazi olduğu iddiasıyla gentrification tanımı için *burjuvalaştırma* (*embourgeoisement*) ifadesini önerir. Türkçe'de soylulaştırma kadar sık olmasa da, bu tabirin kullanımına rastlanmaktadır.

Çağlar Keyder'in ürettiği *mutenalaştırma* tabiri veya güncel karşılığı olan *seçkinleştirme* ise, bizim burada *gentrification*'ın sözünü ederken kullanmayı tercih edeceğimiz kelimeler olacaktır. Nezaketin saygınlık belirtisi olmayı sürdürdüğü günümüzde, seçkin/saygın olma durumunun birden fazla etmenle açıklanacağı muhakkaktır. Gelir/meslek durumu, sosyal statü, aile kökeni, kültürel arkaplan şeklinde sınıflandırabileceğimiz bu etmenler, aynı zamanda günümüz sosyal sınıflarının oluşumunu da sağlamaktadır. Burada değineceğimiz 'mutenalaştırıcılar', aynı belirleyici etkenler çerçevesinde, ilerleyen bölümlerde üzerinde duracağımız 'seçkin' veya 'elit' tabakanın tarifini yapmamızı da kolaylaştıracaktır, ifade seçiminin üzerinde durulmasının sebebi budur.

Loretta Lees, Tom Slater ve Elvin Wyly (2008), **Gentrification** başlığını verdikleri çalışmalarında, kelimenin tanımını "kent merkezindeki işçi sınıfına ait olan veya sahipsiz kalmış alanların, orta sınıfın ikamet edeceği veya ticari amaçla kullanacağı alanlara dönüştürülmesi" şeklinde yaparlar. Burada 'dönüştürülme' ifadesi hakikaten 'transformation'dır; ancak mutenalaştırma süreçleriyle yakından ilişkili ve Türkiye'de nispeten yaygın bir kavram olarak kentsel 'dönüşüm' tabiri, kent çalışmaları literatüründe genellikle *transformation* ile karşılanmaz. *Renewal* (*yenileme*), *regeneration*, *renaissance*, *revitalization* (*yeniden canlandırma*), *rehabilitation*, *renovation* (*sağlıklaştırma*, *iyileştirme*), mutenalaştırılma süreçleriyle yakından ilişki kuran kavramların başlıcalarıdır. Ancak burada *transformation* (*dönüşüm*) ifadesinin kullanım sebebi, kentin fiziksel olarak iyileştirilmesi veya yenilenmesinden ziyade sınıfsal bir hareketliliğin söz konusu olmasıdır. Bizim İstanbul başta olmak üzere gördüğümüz örneklerin çoğunda da benzer bir 'yerinden etme/yer değiştirme' süreci yaşandığı için, yenileme çalışmalarını genellikle mutenalaştırma eksenli kentsel dönüşüm biçiminde adlandırmamız olağan gözükmektedir.

Lees ve meslektaşları (2008), mutenalaştırmanın tarihini Amerika'nın doğusunda yer alan kentler ve Londra başta olmak üzere İngiltere'deki örnekler için 1950'li 1960'lı yıllara kadar götürürler. Klasik mutenalaştırmaya verdikleri başlıca örnek Londra'nın Barnsbury bölgesidir. Bu bölge günümüzde hâlâ siyasi liderlerin, sinema oyuncularının, sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal açıdan da 'seçkin' bir sınıfın ikamet etmekte oldukları muhitlerin başında gelir. Lees ve meslektaşları buradaki mutenalaştırma girişimini, tarihsel olarak II. Dünya Savaşı sonrasında üst orta sınıfların yer değiştirmeleriyle açıklar, Barnsbury 1950'lerin sonundaki klasik mutenalaştırmanın "öncü örneğidir." 1970'lerin sonuna doğru mülkiyete yönelik spekülasyonlar bölgenin dönüşüm ölçeğinde değişime yol açar ve 1980'lere gelindiğinde artık küçük ölçekli, birey veya grupların etkinliği bazındaki değişimlerin yerini büyük sermaye odaklı dönüşümler almaya başlar. Barnsbury seçkinleri, yaşam biçimi itibariyle dönüşümden etkilenirler; 'townhouse' ismiyle anılan, her ailenin ayrı ayrı ikamet ettiği büyük müstakil konutların yerini, bir iki odalı apartman daireleri almaya başlar (Lees vd., 2008: 19). Bu durum mutenalaştırmanın etkilerinin çok yönlülüğünü göstermektedir; ekonomik dönüşüm kentin biçimini değiştirmekte kalmaz, aynı zamanda estetiği dönüştürür, bölgede ikamet eden insanların yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını değiştirir, sınıfsal etkiler veya en azından benzer insanların bir arada yaşama pratiklerini hesaba kattığımızda ise, topluluğa duyulan aidiyete kadar derinlikli sonuçlarla karşılaşırız. *Gentrification* eserinde "hayat tarzı / ekonomi / kültür / estetik / topluluğa ait olma hissi / yatayda genişleme" etmenlerinin yanısıra, "brownstone[1]" tabiri de dikkati çekmektedir (Lees vd., 2008: 26).

Mutenalaştırmanın öncülerinden bir diğeri olarak ele alınan örnek New York'un ilk banliyö yerleşimi olan Park Slope'dir, Brooklyn yakınlarındaki bu alanın seçkinleşmesiyle ilgili yapılan haberlerin birinde **Brownstone Brooklyn** başlığı kullanılmıştır (Lees vd., 2008: 26). Buradan kentin fiziki çehresinin değişiminin, yapılarda kullanılan malzemeye kadar detaylı bir dönüşümü içerdiği ve bu sayede

[1] 'Kahverengi kumtaşı' olarak Türkçeleştirilen kırmızı renge yakın dayanıklı taş olan brownstone, sadece yapılarda kullanılan malzeme değil, aynı zamanda varlıklıların yaşadıkları yapıları çağrıştırmasıyla, 'varlıklı' anlamına gelen bir tabirdir ve mutenalaştırmanın karşılığı olarak kullanılır.

belli bir seçkin sınıfla özdeşleşerek, mutenalaştırma etkisinin estetik alana yansımasının doğal sonucu haline geldiği çıkarımı yapılabilir.

Kentlerdeki dönüşüm süreçleri, giriş bölümünde de sözünü ettiğimiz gibi, toplumsal ve ekonomik süreçlerle yakından ilgilidir. Kapitalizmin gelişimi ve sanayileşmeyle başlayan merkez-çeper ayrışmasına göre, seçkin sınıflar kent merkezinden uzaktaki banliyölerde konumlanıp 'konforlu' yaşam alanlarına yerleşirken, merkezdeki sanayi alanları, kentin marjinal gruplarına kalmıştır. Kentsel yeniden yapılanma süreçlerinin ekonomik dönüşümle doğrudan ilişkisine dikkat çeken Knox ve Pinch (2010: 7), endüstriyel üretimin merkezi konumundaki kentlerin, sanayisizleşme (de-industrialization) sürecinin etkisiyle merkezsizleştiği iddiasını gündeme getirirler ve hizmet sektörünün büyümesiyle, özellikle dünya kenti konumundaki endüstri sonrası kentlerinin yeniden merkezleşme eğilimine girdiklerini, kentlerin bu yeni merkezlerinin hizmet sektörü işlerinin merkezi konumuna geldiğini belirtirler. İşte bu yeni kent merkezlerinin elitlerin kullanımına sunulduğu, şehrin iç kesimlerinin orta sınıfların beğenisine göre yeniden biçimlendirildiği mutenalaştırma esnasında, alt gelir grupları merkezden çepere doğru harekete geçer ve kentin en dış çeperinde sadece gelir düzeyi düşük kesimler değil, aynı zamanda etnik ve mesleki azınlık gruplar konumlanırlar (Knox ve Pinch, 2010). Mutenalaştırma/metruklaşma geçişleriyle birlikte süregelen merkez-çeper arasındaki daimi yer değiştirme, sınıfsal etkilerin kent üzerindeki fiziksel hareketliliğe yol açmasının göstergesidir.

Lees Slater (2014), mutenalaştırmanın yerinden etme baskısı yarattığı düşüncesini odağa alan makalesinde, metruklaşma ile mutenalaştırma süreçlerinin birbiriyle aynı neticeyi yarattığını iddia eder. Nasıl ki bir muhitin sakinleri sermayenin dolaşım süreçleri neticesinde rant değeri artan bölgede yükselen kiralara dayanamadığında veya yerinden edilme korkusuyla yaşar hale geldiğinde kaygıya kapılır; zengin kesimler de mutenalaştırılan alanlarda hapis edildikleri hissiyle kaygılanırlar. Varsılların güvenlik konusundaki endişeleri nedeniyle yaşadıkları alanları kapalı, sınırlı, yüksek duvarlarla çevrili hale getirmeleri, civarın metruklaşması sonucunu doğurduğu gibi, aynı zamanda kentlilerin modern hapishanelerde kaygı dolu hayatlar sürmelerine yol açar. Slater'ın ağırlıkla üzerinde

durduğu taraf ise yoksulların durumu ve mutenalaşan alandan metruklaşan alana nasıl harekete geçirildikleridir. Yoksulların yerinden edilmelerine ilişkin kullanılan çeşitli yöntemler olduğunu söyleyen Slater (2014: 247), bu yöntemleri şöyle sıralar: Son sakinlere uygulanan yaptırımlar, zincirlemeyle doğrudan yerinden etme, dışlayıcılık, baskı. Mutenalaştırma süreci boyunca, muhitten ayrılanlar mutlaka olacaktır, geriye kalan son sakinlerin yükselen kirayla baş edememeleri onların da bölgeyi terk etmeleri için birinci ve en etkili yöntemdir. Hâlâ direnenler varsa, fiziki koşulların kötüleştirilmesiyle, mekân yaşanmaz hale getirilerek insanların bölgeyi terk etmelerine çalışılır; Slater'ın burada fiziki şartın bozulmasına verdiği spesifik örnek ısıtma sisteminin kapatılmasıdır. Zincirleme etki de, bu duruma benzer şekilde, göçün dalgalar halinde yayılmasıdır; sosyal ortamın değişimiyle yalnızlaştırılan gruplar, yavaş yavaş, kendilerine benzer sosyo-ekonomik düzeydeki insanların bulundukları bölgelere doğru hareket etmeye başlarlar. Dışlayıcılık etkisi ise, sosyal çevrenin seçkinleşmesi anlamına gelmektedir. Bütün bunlar zaten yerinden edilme baskılarının çeşitli biçimlerini meydana getirir.

1.2.1. Mutenalaştırmaya İki Farklı Yaklaşım

Mutenalaştırma yazınında genel hatlarıyla iki temel yaklaşım dikkati çekmektedir; bunların ilki talep odaklı geleneksel yaklaşım, ikincisi ise arz odaklı eleştirel yaklaşımdır. Geleneksel yaklaşıma göre, kentin gelişimiyle birlikte yeni sınıflar ortaya çıkmakta ve bu sınıflar, kültürel açıdan farklılık yaratmaktadır. David Ley'in kurucusu olduğu kültür odaklı yaklaşımın merkezinde mutenalaştırıcı aktörler olarak 'yeni orta sınıf' yer almaktadır. Ley (1994: 53), sınıf ve mekân arasındaki ilişkiyi kentli tüketicilerin kimlikleri üzerinden yorumlar ve yeni orta sınıf olarak adlandırılan tabakaların sahip oldukları bir coğrafi/mekânsal kimlik olduğu iddiasını taşır. Bu yaklaşım, Weber'in marksist sınıf teorisine karşı tüketimi merkeze alan sosyal statü gruplarını hatırlatmaktadır. Ley, yeni orta sınıfı kültürel orta sınıf olarak da tanımlar, tüketim kapasiteleri ve tercihlerine bağlı olarak gruplandıkları iddiasını taşıdığı bu sınıfı genel olarak "sanat, uygulamalı sanat, medya ve eğitim sektörü, kâr amacı gütmeyen müesseselerde, sosyal hizmetlerde görev alan profesyoneller"

şeklinde özetler. Kanada'nın metropollerinde hizmet sektöründeki büyümeyi ele aldığı eserinde, Weberyen sınıf yaklaşımları paralelinde tanımladığını söyleyebileceğimiz sözü edilen kültürel orta sınıfı, aynı zamanda kent ve kentlilik üzerinden yorumlar. Ley'e göre (1994: 56), mülk sahibi olmanın yanısıra, eğitimli ve statü açısından ayrıcalıklı olan kentli sınıf, yine onun kullandığı diğer tabirle 'yeni kültürel sınıf'ın yüksek kentlileşmenin görüldüğü metropol alanlarda profesyonel ve yönetici meslek gruplarının gelişmiş hizmet sektöründe konumlanmaları itibariyle, sadece sosyolojik değil aynı zamanda coğrafi bölünmelere yol açtığını belirtmektedir. Endüstri sonrası toplumunun çağdaş kentlerinde, beyaz yaka hizmet sektörüne dâhil mesleklerin, mavi yakalıların üretim odaklı işlerinin yerine geçtiği yeni zamanda; tüketim ve pratik fayda kavramları da, somut işin kendisini geride bırakmış durumdadır. Kişilerin yaşam biçimleri ve tüketim alışkanlıkları, sahip oldukları sosyal aidiyet veya ekonomik statünün ötesinde olmakta, mesleklerinin onlara öncelikle kazandırdığı maddi gelirden ziyade, itibar ve sosyal ayrıcalık haline gelmeye başlamaktadır. Burada bir diğer önemli konu, Ley'in işaret ettiği bu sınıfların homojenlikten kaçınmalarıdır. Özellikle sanat, medya veya akademi alanlarında profesyonelleşmiş olan bu gruplar, kentin fiziksel olarak iyileştirilmesinden (improve) veya onarılmasından (renovate) ziyade, kültürel bir dönüşümün ve kendi sınıfsal aidiyetleri çerçevesinde şekillenen beğenilerinin yansıdığı, çeşitlenen alanlar yaratmayı hedeflemektedir. Yani kentin mutenalaştırıcısı olan gruplar, kolektif tüketimin aktörleri olarak belirleyicidir; tüketimi öncülleyen bu yaklaşıma göre, kentsel coğrafyanın dönüşümü tüketime dayalı sosyal rejimin sonucudur.

İkinci temel yaklaşım ise, mutenalaştırmayı ekonomi-politik perspektifle ele almakta olan eleştirel yaklaşımdır. Neo-marksist kent kuramcıları arasında başı çeken isimlerden Harvey'nin de öğrencisi olan Neil Smith, bu yaklaşımı '*rant uçurumu'* (*rent gap*) teorisiyle temellendirmiş olan kent teorisyenidir. Arz yönlü yaklaşımın odak noktası konut piyasasındaki yeniden yatırım olanakları ile sermaye birikim süreçleri arasındaki ilişkidir; Ley'in sosyo-kültürel etkilere ağırlık verdiği klasik yaklaşımdan oldukça farklı olarak ekonomiyi temel alan bu çerçevede,

mekânsal eşitsizliklerin kaynağının kapitalizmin eşitsiz gelişimi olduğu vurgusu yatmaktadır.

Smith'e göre (1979: 538), mutenalaştırmanın süreçleri ve etkileri oldukça çeşitlidir; özellikle göçmenler söz konusu olduğunda kültürel arkaplanla, devletlerin yeniden kalkınma dönemlerindeki işleyiş ve yapılarıyla kentteki dönüşümün nedenleri arasında doğrudan bağ söz konusudur. Kent içinde hareket eden toplulukların yarattıkları değerler veya yol açtıkları yıkımlar ise kente yapılan katkının ifadesi olarak sonuçlara işaret eder. Süreçleri tarihsel açıdan açıklamanın anlamlı olduğunu vurgulayan Smith, kent çalışmalarının süreçten ziyade etkilere odaklanıldığını belirtir ve bu etkiler arasında kültürel, toplumsal ve ekonomik faktörleri ayrı ayrı sayar. Ley'in detaylı olarak tariflediği yeni orta sınıf kavramı, Smith'in yazınında "yaşam biçimi değişmekte olan" orta sınıftır. Yeni orta sınıfın ekonomik, mesleki açıdan sahip oldukları kimlikler, mutenalaştırma deneyiminin belirleyiciliğinin sınırlarını aşmaktadır (Smith, 1997: 94). Smith'e göre, yeni orta sınıf kendini gelire bağlı olarak ayrıştırmaz, mesleki, politik ve hatta kültürel kriterler de onların mevcut kimlikleri üzerinde belirleyicidir; bu bağlamda Smith'in Ley'in kuramını reddetmediğini, tersine kültürelliğin ekonomik etmenlerle harmanlanarak daha güçlü bir teori ortaya koyduğunu söylememiz mümkündür.

Geniş orta sınıf içerisinde kültürel sermaye yoğunluğuyla ayrışan bu gruplar arasında görülen ortak özellikler; geç evlenme, boşanmanın sık görülmesi, az sayıda çocuk sahibi olmalarıdır. Görüldüğü üzere, bu etkilerin hepsinin kaynağında bireyselleşme olduğu gibi, yaşam biçimindeki benzer değişimler de kişileri yalnız yaşamaya itmektedir; dolayısıyla tek kişilik hanelerin artışı, hane sayısında/konut ihtiyacında artış anlamına gelmektedir. Yalnız yaşamayı tercih eden yeni kentli sınıfların yanısıra, ailelerin de geçmişteki banliyö hayallerinin yerini şehrin merkezinde yaşama arzusu almıştır. Orta sınıfların kente dönüş eğilimleri hususunda Smith (1979: 547), insanlardan ziyade sermayenin kente dönüşü üzerinde durmaktadır. Kârlı yeniden yatırım imkânı üretmesi beklenen kent içi sermayenin dolaşımını tarihsel mekânizmalarla birlikte açıklayacak bir mutenalaştırma teorisine ihtiyaç duyan kuramcı, rant uçurumu tezini geliştirmiştir.

Rant uçurumu (*rent gap*), potansiyel toprak rantı (*potential ground rent*) ile gerçek toprak rantı (*capitalized round rent*) arasındaki farkı ifade etmektedir. Rant uçurumunun evriminin anlaşılması ve arsa değeri ile binaların değeri arasındaki ilişkinin saptanması için dört unsur sıralanmaktadır; bunlar *evin değeri* (*house value*), *satış fiyatı* (*price*), *potansiyel toprak rantı* ve *gerçek toprak rantıdır* (Smith, 1997: 58-59). Evin sahip olduğu değer kullanıma bağlı olarak düşmekte ancak eskime/yıpranma olasılığına karşı koruma ve onarımla, veya yerine yerleştirilen yeni yapı, eklenen ilavelerle kaybedilen değerin telafisi mümkündür. *Satış fiyatı* ile *değer* arasındaki ilişkinin tamamlayıcısı *gerçek toprak rantı* olarak tarif edilen, arsanın sahibi tarafından sahiplenilen ve kullanılan mevcut toprağın kullanımıyla sermayeleştirilen toprak değeridir.[2]

Smith (1997: 60) aynı zamanda toprak ve konut piyasasındaki operasyonların rasyonel sonucu olarak ekonomik devalorizasyondan bahsetmektedir. Kent merkezinin mekânsal olarak genişlemesi, kentin eski merkezlerinin değerinin düşmesine yol açabilir; kent merkezine akan sermayenin sistematik olarak düşmesi neticesinde, rant uçurumu artar ve kentte yeni yatırım olanaklarının ortaya çıkmasıyla bu durumun üstesinden gelinmeye çalışılır. Şehrin iç kesimindeki eski yerleşim alanlarının değerinin düşüşündeki etken genel olarak fiziksel yıpranmadır. Potansiyel rantın tarihsel süreç boyu yükselmesi, kentsel kalkınmayı zorunlu kılmaktadır ve yeniden fiyatlandırma esnasında kentin merkezi artık daha geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Kentsel kalkınma, merkezin eski mahallelerindeki değer düşüşüne karşın 19. yy. ve 20. yy.'ın ilk yarısı boyunca devam etmiştir.

Slater'ın (2012: 574-574) vurguladığı gibi, Smith'in rant uçurumu tezi, "en kışkırtıcı ve kabul gören" teori olma özelliği taşımaktadır; çünkü mutenalaştırmanın endüstriyel ve mesleki yapının kapitalist kentleri nasıl dönüştürdüğünü açıklamasının yanısıra, hem demografik değişimler, hem hayat tarzlarındaki değişimler noktasında neo-klasik ekonomik yansımaları tüketim perspektifiyle ele almaktadır. Neo-klasik

[2] Satış fiyatı, evin değerine bu sermayeleştirilmiş arsa değerinin, yani gerçek toprak rantının eklenmesiyle belirlenir, bu durum "price = house value + capitalized ground rent" şeklinde formüle edilmektedir.

iktisadi yaklaşıma göre, kent içerisindeki hareketin ekonomiye yansıması mutenalaştırma süreçlerinin esas kaynağını oluşturur. Barınma mekânı ile çalışma mekânları arasındaki gidiş geliş için harcanan maliyet, şayet gelir artışını aşmaya başlarsa, yerleşim alanları çalışma alanlarının yer aldığı merkezlere doğru kayma eğilimi gösterir; mutenalaştırmanın kabaca "orta sınıfların kent merkezine dönüşü" şeklindeki tarifinin en rasyonel açıklaması budur. İnsanların işlerine yakın yerlerde ikamet etme isteği şeklinde basitçe özetlenebilecek bu yaklaşım, eleştirel yaklaşımın gelişmesini sağlayan temeli oluşturmanın ötesinde bir veri sağlamaz. Dolayısıyla Smith'in geliştirdiği tez için insanların sadece çalışma hayatları, ekonomik düzeyleri değil, aynı zamanda tüketim kapasitelerinin ve tercihlerinin ne olduğunun açıklanmasına da ihtiyacı vardır.

Besime Şen'in (2011) yaptığı özetle, Smith banliyöleşme süreçleriyle rant farkının ortaya çıkışını, ileri kapitalist ülkelerdeki sanayisizleşmeyle beyaz yakalı istihdamın mavi yakalıların önüne geçişini, mekânın merkezsizleşmesinin aynı zamanda sermayenin merkezsizleşmesi anlamına geldiğini, kâr oranlarının düşüşünü, tüketim biçimlerindeki değişimin ve demografik değişimlerin mutenalaştırmanın kaynakları ve ayrıca sonuçları olduğunu ifade etmektedir. Rant uçurumu tezini ayrıntılarıyla işlediği **The New Urban Frontier. Gentrification and the Revanchist City** çalışmasındaki şehrin **intikamcı** (**revanchist**) olduğuna dair vurgusunun kaynağı da, mutenalaştırmanın geri dönüşü, de-gentrification süreçleridir; buna göre varlıkların yaşadıkları alanlardaki devalorizasyon neticesinde, rant değeri düşen alanlara, yoksullar geri dönmeye başlamıştır.

Smith'in rant uçurumu odağında açıkladığı arz yönlü mutenalaştırma yaklaşımı, üretimi merkeze alan yaklaşım olarak da bilinmektedir. Ley'in talep yönlü yaklaşımı da benzer şekilde tüketimin merkeze alındığı yaklaşımdır. Serap Kayasü ve Emine Yetişkul (2013), ekonominin belirleyiciliğindeki yaklaşımları arz ve talep yönlü yaklaşımlar şeklinde ikiye ayırıp, talep yönlü yaklaşıma kültürel etkileri dâhil ederlerken, arz yönlü yaklaşımları da kendi içinde sınıflandırmaktadırlar. Bunlar neo-klasik ve marksist yaklaşımlardır ve her ikisi de karın maksimizasyon süreciyle ilişkilidir. Ekonomik perspektifin yanısıra, demografi odaklı bir bakış açısı da söz

konusudur; buna göre, üretim ve tüketim bazlı kuramların öncesinde 1980'lerde basit orta sınıfın işçi sınıfı mahallelerine akışı konu edilmektedir.

Tolga İslam'ın (2003: 13) üretim ve tüketim odaklı ayrımında ise şu ikilik dikkati çekmektedir: konut arzı ve sermaye hareketine dayanan üretim odaklı yaklaşım "ekonomik ve kurumsalcı bakış açılarını", mutenalaştırıcının tercihlerine odaklanan tüketim eksenli model ise "demografik ve sosyo-kültürel bakış açılarını" kapsamaktadır. Yani burada Kayasü ile Yetişkul'un öncül bir etki olarak gördükleri demografik süreçler, tüketim (talep odaklı) yaklaşımının içerisine dâhil edilmiştir. Bu bağlamda İslam'ın yaptığı ayrımın daha bütünlükçü olduğu iddia edilebilir. Son olarak üçüncü yaklaşım feminist yaklaşımdır, ancak bu konudaki literatür diğer iki temel yaklaşım kadar kapsamlı ve bütün kent örneklerine genellenebilir bir kavramsal çerçeve oluşturmak açısından henüz yeterli değildir.

1.2.2. Mutenalaştırmanın Dönemsel Çeşitleri ve Yeni Tipleri

Mutenalaştırma süreçleri genel olarak üç ayrı döneme ayrılmaktadır; buna göre birinci dalga 1950'li yıllarla başlayıp 1973 krizine kadar sürer, bu dönemin mutenalaştırma biçimi için seyrek mutenalaştırma tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır. Jason Hackwort ve Neil Smith'in aktarımıyla (2001: 464), aralıklarla/seyrek gözüken soylulaştırma örneklerinin diğer önemli özelliği devlet eliyle gerçekleştirilmesidir. Smith, mutenalaştırmanın bu ilk dönemlerini kapsayan, 1960-1970'li yıllar boyunca yaşanan kentsel krizin, kentsel biçim ile meşruiyet kazanması gereken toplumsal yeniden üretimin etkinliği arasındaki çelişkiden kaynaklandığını ifade etmektedir. Kentin biçiminin nasıl üretileceği cevabının verilemeyişinin sebebi toplumsal yapının yeniden üretim krizidir. Smith'in (2006: 16) ekonomiyi temel alan tezinde toplumsal ve kültürel olandan kopmayışının kaynağında da, bu bütüncül bakış açısı yatmaktadır.

Mutenalaştırmanın ikinci dalgasında ise etki alanı genişleyen dönüşüm süreçleri aynı zamanda bir çeşit direncin merkezi gibidir, 1970 ve 1980'li yıllar boyunca devam eden süreç mutenalaştırmanın yerleşmesi/sabitlenmesi biçimlerinde

adlandırılmaktadır. 1979-1983 yılları arasındaki ekonomik büyüme, 'bırakınız yapsınlar'cı liberal dalga ve küreselleşme süreçleriyle şekillenen bu ikinci dönem, daha az sistematiktir, sermayenin akışı etkisini bu bağlamda da hissettirir. Hackworth ile Smith ikinci dalgayı da kendi içinde dönemlendirirler; 1973'ten 1980'lere kadarki süreç, birinci dalganın etkisine benzer biçimde, belirli aralıklarla ve kişi veya grupların mülk edinmelerine bağlı olarak özel durumlar çerçevesinde gerçekleşir. 1980'lerde ise ekonomideki liberalleşmeyle beraber, mutenalaştırma mekânsal sabitlik (spatial fix) kazanır.

1990'lardaki üçüncü dalga ise, mutenalaştırmanın geri dönüşü olarak adlandırılır ve artık bu süreçte devletin desteğiyle özel sermayeci yatırımı iç içe geçmiş haldedir; kent merkezine giren sermaye çok daha büyük ölçektedir ve kent merkezlerinin dönüşümü büyük ölçekli projelerle yeni bir boyuta ulaşır. Sassen'in deyişiyle, "küresel bir kentsel strateji olarak mutenalaştırma, neo-liberal şehirciliğin eksiksiz ifadesidir. Mutenalaştırma, devlet desteğiyle akışkanlaştırılmış bir piyasanın aracılığıyla bireysel mülk taleplerini harekete geçirmektir" (Sassen'den akt. Smith, 2006: 25). Saskia Sassen'in tariflediği bileşke, tam olarak da yeni dönem kentsel dönüşüm örneklerinin özünü işaret etmektedir.

Sosyo-mekânsal dönüşümün yakın zamanlarında iki yeni durum dikkati çekmektedir; bunların ilki *turizm mutenalaştırması* (*tourism gentrification*), ikincisi ise *öğrencileştirmedir* (*studentification*). Kevin Fox Gotham'ın (2005) turizm yoluyla kalkınma ve mutenalaştırmayı teşvik eden devlet politikalarına vurgu yapma amacıyla geliştirdiği *turizm mutenalaştırması*, sosyo-mekânsal dönüşüm neticesinde, özellikle kentin tarihi merkezini hedef alan çeşitli bölgelerin turizm alanları haline gelmesi anlamını taşıyan bir kavramdır. Buna göre, tarihsel merkezin değerinin yeniden yükselmesini sağlanırken, tüketim odaklı aktivitelerin de yerleşim mekânlarını ele geçirmesi sonucu ortaya çıkar. Gotham (2005: 1102), turizm mutenalaştırmasını "küreselleşme ve yerelleşmenin çifte etkisi"ne bir vurgu şeklinde ifade etmekte ve modern kentleşme ile kentin yeniden kalkınmasının paralelliğine dikkat çekmektedir. İstanbul'un tarihi yarımada bölgesi, özellikle Sultanahmet bu açıdan örnek olarak verilebilir. Kentin bu gibi tarihi merkezleri, kentlilerin değil, turistlerin daha çok zaman geçirdikleri, tüketim odaklı aktivitelerde bulundukları

alanlara dönüşmüş durumdadır. Bir çeşit akvaryum haline gelmiş olan bu gibi alanlar, kentin hakiki manada gündelik hayatının olmadığı ya da bir başka deyişle turizm faaliyetine dayalı yeni bir gündelik hayatın inşa edildiği bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Küresel etki neticesinde ardı ardına şubelerine rastladığımız uluslararası otel zincirleri bir yana, Sultanahmet – Sirkeci – Cağaloğlu civarında çok sayıda hostel ve butik otele de rastlamak mümkündür. Geçmişte yayıncılık sektörünün gözbebeği niteliğindeki Cağaloğlu'nda bulunan pek çok yayınevi ve dağıtım şirketi, bu muhitten uzaklaşıp kentin periferisi konumundaki yeni oluşturulan merkezlerin çok katlı yapılarında yer alan ofisleri kiralayarak merkezin dışına taşınmışlardır. Bu tarihi bölgeler ise, turistlerin yaşam alanı haline gelmiştir.

Mekânsal dönüşümün yeni biçimlerinin ikinci başlığı olarak ifade ettiğimiz öğrencileştirme ise, isminden de anlaşılacağı üzere, çeşitli bölgelerin öğrenci akınına uğraması manasına gelir. Yeni açılan üniversitelerle birlikte genç nüfus üniversitelerin olduğu bölgelere yerleşerek buraları dönüştürmektedir. Demografik açıdan değişime neden olan bu etki, aynı zamanda büyük oranda kültürel bir dönüşüm de yaratmaktadır. Türkiye bazında düşünüldüğünde, Eskişehir, Ankara gibi şehirlerin 'öğrenci şehri' olarak anılması bir yana, büyük küçük pek çok Türkiye kentinde üniversite yakınlarındaki bölgenin, kentin diğer bölgelerinden ayrı bir yerleşim yeri olarak merkezileşmesi dikkati çekmektedir. Bursa'da Uludağ Üniversitesi yakınlarındaki Görükle ilçesi buna çok belirgin bir örnektir. Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi, Adana'da Çukurova Üniversitesi de yine çeperlerinde öğrenci yerleşimleri yaratan örneklerin başında gelirler. Öğrencilerin tüketim etkinliklerini gerçekleştirdikleri çeşitli mekânların, kafe, bar ve lokantaların kentin diğer alanlarına bir alternatif olarak bu bölgelerde konumlanması talep odaklı yaklaşım teziyle örtüşmektedir.

Son olarak, 2000'ler itibariyle süper soylulaştırma tabir edilen etki dikkat çekicidir; buna göre, zengin küçük bir tabakanın yeniden mutenalaştırma girişimlerinden bahsetmek mümkündür. Bu örnekler halihazırda mutenalaştırılmış alanlarda yaratılan yeni katmanlardır. İstanbul Ataşehir'de yapılmakta olan yeni yaşam alanları buna örnek olarak gösterilebilir. İlerleyen bölümde, İstanbul özelinde bu konuya ayrıca değinilecek.

Mutenalaştırma konusuna tarihsel bağlamda ve kaynağının kökenine ilişkin farklı yaklaşımlar çerçevesinde genel hatlarıyla değinmeye çalıştığımız bu kısımın nihayetinde, konuyla ilgili Slater'ın (2012: 574) **Gentrification of the City** başlıklı makalesinde dile getirdiği temel sorulara yanıt vermeye çalışacağız. Soruların ilki üretim ve tüketim odaklı açıklamalar arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği yönündedir; bu hususa hemen yukarıda ifade ettiğimiz mutenalaştırmanın yeni biçimleri olan turizmin kentin tarihi merkezlerini ele geçirmesi ve öğrencileştirme neticesinde gençlerin kentin çeşitli bölgelerindeki etkinliklerinin yoğunlaşması noktasında bakmak mümkün. Çünkü her iki durum da, yani hem yeni üniversitelerin açılması ve eğitim politikaları hem de turizmin kentin kalkınmasına etkisi; sermaye odaklı yaklaşımlar açısından bir kökene dayanırken, turistler veya öğrenciler açısından bakıldığı takdirde, talep yönlü yaklaşımların da belirleyiciliğine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla yeni mekânsal dönüşüm tiplerinin kültür ve ekonomi kuramlarını birleştirdiğini iddia edilebilir.

İkinci soru ise gerçekten bir 'yeni orta sınıf'ın var olup olmadığı ve şayet varsa rolünün ne olduğu yönünde. Bu noktada Bourdieu'nün alan kuramını mutenalaştırma kuramlarıyla ilişkilendiren Gary Bridge'in yazdıklarına bakmakta yarar var. Bridge'e göre (2001a: 92), "sınıfsal pratiklerin ve eylemlerin üretilme yeteneği" olan habitus ile birlikte farklılaşmakta olan orta sınıfın beğenileri ve eylemleri, yaşam tarzlarının üretildiği mekânların "yapılandırılmış sosyal dünyası" üzerinde temsil edilmektedir. Öyle ki, mutenalaştırma kavramının kendisi de, sahip oldukları ekonomik ve kültürel sermaye düzeyleriyle birbirinden ayrışan sınıfların değişen dinamiklerinin muhitteki değişimleri üzerinden okunabilir. Yani burada sermaye türlerine bağlı olarak yaşam tarzları değişmekte olan bir orta sınıf var ve Ley'in 'kültürel orta sınıf' tabiriyle nispeten örtüşmekte; ancak bu sınıfın rolüyle mutenalaştırmanın gelecekte alacağı biçimler arasındaki ilişkinin ne olduğuna kesin bir cevap vermek, ancak belirli muhitler üzerindeki sınıfsal analizlerin somut bir biçimde yapılmasıyla mümkün gözükmektedir. Nitekim Slater'ın sorduğu üçüncü soru, mutenalaştırmanın bugün neye mal olduğu ve gelecekte neye mal olacağı. Bu da gösteriyor ki, mekânsal dönüşümler sınıflardan bağımsız düşünülemeyeceği gibi, eşitsiz gelişme problemi de ekonomik olduğu kadar toplumsal ve mekânsal etkilerle

doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla orta sınıfların değişen biçimini anlamak, mekândaki dönüşümlerin sınıfsal etkisinin ne olacağı sorusuna da cevap vermekle eşdeğerdir.

1.3. Mekânsal Kümelenmenin Yerini Alan Sınıfsal Ayrım

Mekânın zaman içerisindeki dönüşümünün sınıf odaklı bir dönüşüm olduğu iddiasını merkezde taşıyan mutenalaştırma yazınına kısaca değindikten sonra, bu bölümde genel hatlarıyla mekânsal dönüşümlerin değişen yaşam biçimleriyle ilişkisi tartışılmaya çalışılacak. Bunun içinse öncelikle mekânsal kümelenmenin ne olduğu tarif edilerek, farklı işlevlerin kent içerisinde konumlanma biçimleri ve bu işlevsel ayrışmanın hangi sebeplerle belirsizleşmeye başladığına ilişkin analizler yapabilmek adına, İstanbul özelinde verilecek örneklerle İstanbul'un sosyo-mekânsal dönüşümü üzerine çeşitli kaynaklardan veriler aktarılacak. Şehrin zamansal/tarihsel değişimiyle beraber, yaratılan yeni merkezlerin ayrımları, yine sınıf ve tabakalaşma kavramları odağında ele alınacak.

Başlıkta belirtilen kümelenme kavramı işlevlere bağlı farklılığı ifade etmekteyken, ayrım veya ayrışma tabirleri sosyo-ekonomik etkilere bağlı olarak farklı gruplar arasındaki ayrışma süreçlerini çağrıştırmaktadır. Bu noktada, literatürde kullanılan kavramlar açısından Marcuse'un açıkladığı tanımlara göz atmakta ve bunların Türkçe'deki karşılıklarını yorumlamakta yarar var. Marcuse (2005: 16-17), **Enclaves Yes, Ghettos No** başlıklı yazısında, kümelenmenin kapsayıcı çoklu anlamıyla başlayıp ayrışma biçimlerini farklı ifadelerle aktarır. *Clustering*, yani *kümelenme* mekânsal yoğunlaşmanın bütün çeşitlerine genellenmekte ve nüfusun belli bir kesiminin bir aradalığına işaret etmektedir. Öte taraftan John Montgomery'nin (2003) 'cultural quarter' ifadesi Türkçe yazında 'kültürel kümelenme' ile karşılanmıştır ve bu karşılık Marcuse'un yaptığı ayrımla örtüşmemekte, belli bir işleve yönelik gruplaşma dinamiğine işaret etmektedir. Bu çalışma içerisinde *kümelenme* kelimesinin karşılığı da işleve bağlı bölgelerin

oluşturulmasıdır ve Marcuse'un *quartering* ile aktardığı *bölgeleşme*/*semtleşme* tabirinin uzağındadır.[3]

Marcuse (2005), *toplanma* (*congregating*) için belli grupların kendilerini korumak ve ortak ilgileri etrafında birleşmek gibi nedenlere bağlı olarak kendi istekleriyle bir araya gelmelerini kastetmekte ve bu süreçlerin *enclave*[4] ismi verilen kendine yeterli topluluk/bölgelerin oluşumuyla sonuçlandığını belirtmektedir. Bölgeleşmek/semtleşmek (*quartering*) ifadesinin karşılığı ise, üzerinde bulunan toplulukların –hanelerin- refah ve gelir düzeylerine bağlı olarak, kentsel mekânın belirli bölümlerinin özel konut veya ticaret alanlarıyla birlikte bölgeleşerek kendine yeterli hale gelmesidir. Oluşan yeni semtler veya bölgeler, aynı zamanda belirli bir ortaklık taşıyan grupların bir aradalığına işaret ediyorsa, yaratılan yeni bölgenin *kapalı alana* dönüşmesinden söz edilebilir. Biz çalışmamızda, kapalı sitelerle yaratılan bölgelerde yaşayan gruplar için 'kapanık' ifadesini kullanırken, benzer işlevlerin bir araya geldiği örneklerde *quartering*'in karşılığı olarak düşündüğümüz *bölgeleşme* ifadesinden hareketle 'çoklu-bölge' tabirini kullanacağız; buradaki 'çokluk'un karşılığı işlevsel açıdan söz konusu olan birleşim.

Bu noktaya kadar kümelenme, toplanma, bölgeleşme örneklerinde isteğe bağlı olsa dahi, dışlayıcı sayılmayan, genellikle işlevlerin hakimiyetiyle şekillenen, sınıfsal açıdan birbirine yakın grupların bir araya toplandığı nispeten 'naif' mekânsal ayrılma çeşitlerinden söz ettik. Üst başlıkta *mekânsal kümelenme*'den kastımız olan bu gibi tanımların karşısına koyduğumuz *sınıfsal ayrım* tabiri ise *mekânsal ayrışma*'nın özünü oluşturmakta. Mekânsal ayrışma, yani *spatial segregation* durumunda ise belirli bir nüfusun zorla, istekleri dışında tanımlanmış bir alanda kümelenmesi söz konusudur. Marcuse'un deyişiyle (2005) *ayrışma* (*segregation*), gettolaşma sürecinin bir tarifidir. Yazısının başlığında gettonun dışlanmışlığını vurgulayan Marcuse'a benzer şekilde, Wacquant da (2015) Fransa ve Amerika'daki

[3] Montgomery'nin *quarter* kelimesine karşılık olarak bizim tercihimiz de *bölge* yerine *küme* olacaktır. Her ne kadar quarter belli bir bölgeyi işaret etse de, kültür işlevine bağlı olarak birbiriyle benzeşen grupların toplandıkları örnekler genelde *kümelenme*, özelde ise *toplanma* ile karşılanabilir.

[4] *Enclave* için Türkçe'de, tıpkı *ghetto*'yu direkt getto şeklinde kullanmamıza benzer şekilde, *enklav* kelimesinin yanısıra kimi çevirilerde *ada/adacık* tabiri kullanılsa da; bu toplanma süreçlerini bir ölçüde 'içe kapanma', kapanım süreçleri olarak tanımlayabilir, enklav veya adacık yerine mekânın kendisi için 'kapalı alan', yerleşen topluluk içinse 'kapanık grup' gibi tabirler türetebiliriz.

getto örneklerini karşılaştırmalı olarak incelediği çalışmasında, yoksullaşan, güvensizleşen, suç oranlarının arttığı alanlardaki banliyölerin gettolaştıkları ifadesine yer vermektedir. Yüksek sosyal sınıfların içe kapanmalarının olumlandığı, banliyölerdeki yaşam biçimlerinin yüksek statüye atfedildiği durumun tersine; gettolar ileri yoksulluğun kent mekânındaki fiziksel yansımasını oluşturmakta, ırksal ayrışma örnekleri sosyal dışlanmayla paralel şekilde mekânsal olarak da kıyıya itilmeyi beraberinde getirmektedir.

Türkçesi *dışlama* olan *exclusion*, bu açıdan ayrışmanın ileri bir boyutu olarak görülür ve 'sosyo-ekonomik açıdan dışlayıcı getto' örneklerini doğurur. Bir başka tabir olan *geri alma* (*withdrawal*), sosyal veya ekonomik açıdan egemen sınıfların isteklerine bağlı olarak kentsel mekânı geri aldıkları dışlama durumlarıdır; mutenalaştırma süreçlerinde zengin kesimlerin iyileştirilen kent merkezlerine dönüşü buna örnek gösterilebilir. Ayrışmanın ileri boyutları için kullanılan *duvar örme* (*walling out*) ifadesi, *dışlayıcı kapanım* süreçlerinin bir tarifi niteliğindedir; belirli bir grubun ortak ilgileri doğrultusunda diğerlerini dışlama ve kendilerini koruma amacı taşıdıkları bu süreç özellikle üst sınıfların güvensiz hissetmeleriyle yakından ilişkilidir.[5]

Bu denli yoğun güvenlik ihtiyacının hissedildiği durumlarda üst ve üst-orta sınıfların haklı talepleri olduğu iddia edilebilir; ancak şurası kesindir ki, kent mekânının tekinsizliği, sokakta yaşanan şiddet ve suç oranlarının artışı, esasında yoksul kent alanlarının artması, iş güvencesizliği, kitlesel işsizlik ve sınıfsal ayrımların keskinleşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Yine Wacquant'ın (2015: 35-36) çalışmasına dönecek olursak, gerek Fransa'nın 'gettolaşan' banliyölerinde, gerek İngiltere'nin kent içindeki yoksul mahallelerinde göçmenlerin veya etnik azınlıkların ayaklanma girişimlerinden ziyade, işçi sınıfının ayaklanması dikkat çekicidir. İleri

[5] *İstihkam* ile karşılayabileceğimiz *fortification* durumu ise, artık bir *kale* (citadel) oluşumuna işaret etmektedir; yüksek katlı yapılar, yeni nesil ileri teknolojili ve güvenlikli rezidanslar bu gruba örnek teşkil edebilir. İstihkam oluşum süreci, egemen sınıfların kendilerine has baskın ilgi alanlarını, yaşam tarzlarını ve ideolojilerini korumak üzere gönüllü olarak bir araya gelmeleri anlamını taşır. Düşmana karşı savunma amaçlı askeri terim olarak kullanılan *istihkam* kelimesi veya aynı kökenden gelen (*tahkim* etmek) *müstahkem* sıfatı, güvenliği merkeze alan bu yalıtılmış, korunaklı alanların karşılığı olarak doğru bir anlama işaret eder; zira kavramların *fortified*/*fortification* şeklindeki orijinalleri de askeri terimlerdir ve şehirdeki öteki grupları düşman olmasa bile yabancı, zarar vermesi muhtemel tehdit unsurları olarak betimlemektedir.

yoksul grupların iyileştirilmiş konut, iyi okullarda eğitim, saygın meslek edinme, fiyatların makul düzeylere çekilmesi gibi isteklerine değinen çalışmanın işaret ettiği en önemli nokta, mekânsal ayrışmanın her şeyden önce sınıfsal bir sorun olduğu ve kökeninin doğal olarak iktisadi sebeplere dayandığıdır.

Sosyo-mekânsal ayrışma biçimlerini ele alacağımız bu bölümde, iktisadi sebeplerin de açıklanmasını sağlamak için, öncelikle kentteki temel gereksinimler ve planlama/koruma biçimleri noktasındaki yaklaşımlara değinmekte yarar vardır. Kenti sosyal adalet sorunuyla irdelediği çalışmasında Harvey (1988), temel gereksinimleri gıda, barınma, sağlık, eğitim, sosyal-çevresel hizmetler, tüketim nesneleri, rekreasyon olanakları, ulaşım olanakları, komşuluk ilişkileri olarak sıralamaktadır. Bu sıralamaya göre, barınma, gıda, komşuluk faktörlerini konut alanlarında, diğerlerini konut-dışı alanlarda gruplandırarak ulaşım, rekreasyon, çevresel hizmetleri bir ara bölge şeklinde tanımlamamız muhtemel gözükmektedir. Kenti kolektif tüketim mekânı olarak gören Castells (1982) ise tüketim araçlarının örgütlenmesinden bahsederken, ihtiyaçları konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret ve ulaşım başlıklarında gruplandırmaktadır. Devlet tarafından yönlendirilen hizmet süreçlerinin gerçekleştiği ilk mekân konut alanları, diğeri ise bunun çeperindeki diğer alanlardır. Ancak metnin ilerleyen kısımlarında, eşitsizlik anlatısını kurgularken Castells (1982), gelir düzeyine bağlı ayrışımların konut bölgelerinde gerçekleştiğini aktardıktan sonra, iki ana başlık daha belirtmektedir; bunların biri iletişim/ulaşım, diğeri ise 'yeni tarihsel kentleşme modeli' başlığı altında konu edilen eğitim/kültür mekânlarıdır. Konutlardaki ayrıma neden olan birincil etmen, çalışılan kurum dolayısıyla elde edilen konumlardır. Castells'in ifadesiyle pazar erişim koşullarında yaratılan farklılık, sosyal konut üretimi ve erişimi hususundaki ayrımları da beslemektedir.

Eşitsizliğin kaynaklarını irdelerken belirttiği ikinci başlıkta ulaşım ve iletişim alanlarındaki gelişmelerden bahsederken, kentin günlük ritmi olgusunu ele alan Castells, işyeri ve konutun mekânsal ayrımının bu ritmi yarattığına vurgu yapmaktadır. Kentsel sistemi oluşturan sanayi veya teknik işlevsel bölgelerin yer seçimleri, bu yerlerin konut alanlarına mesafesi ve bu mesafe üzerindeki düzenli hareketi sağlayan ulaşım ağlarıdır. Üçüncü başlıkta ise ortak tüketim birimleri

incelenmektedir; eğitim, sağlık, kültür alanları bunların başında gelir ve kentliliğe dair bilinen yaşam tarzını temellendirir.

Castells'in yaptığı sınıflandırmaya benzer şekilde biz de, bölümün alt başlıklarında üretimin gerçekleştirildiği çalışma mekânlarının dönüşümünü iktisadi alandaki dönüşüm üzerinden, konut alanlarındaki sosyo-mekânsal ayrışmayı mutenalaştırma temelli yakın zamanda yapılan dönüşüm örnekleri üzerinden, son olarak tüketim mekânlarını ise yükselen yeni sınıfların değişen yaşam biçimleri odağında, alışveriş merkezleri ve işlevleri iç içe geçen yeni yaşam kompleksleri üzerinden aktarmaya çalışacağız.

1.3.1. Kentsel Tabakalaşmanın Değişen İktisadi Yapı Üzerinden Yeniden Üretimi

İş, konut ve dinlence alanlarındaki ayrışmanın eşitsizliğin çeşitli biçimlerde yeniden üretilmesine neden oluşu bir yana, Castells (1982) bu ayrımın kendisinin ideolojik olduğunu iddia eder. Metropoliten alanların diğer alanlardan veya benzer biçimde işçi sınıfının egemen sınıftan ayrımı hep bu işlevsel bölgelendirme üzerinden inşa edilmektedir. Dahası, mekânsal hareketliliğin kurgusu da yine hakim sınıfın çalışma saatlerine bağlı olarak düzenlenir, işe gidiş geliş saatlerinde toplu taşıma olanakları fazlalaşır; kentin ritminin belirleyicisi hakim sınıfların kentsel mekân üzerindeki hareket potansiyelleridir.

Kentteki tabakalaşma süreçlerini "kentsel tabakalaşma (urban stratification)" tabirini de kullanarak ele alan Castells (1977: 169), kapitalist sistemde insanların gelir, statü, etnik grup, yaş ve eğitim düzeyi benzeri etmenlere bağlı olarak tabakalaştıklarını vurgulamanın yanısıra, yerleşim yerlerindeki sosyal gruplanmaların üretilen ürünlerin dağılım süreçlerindeki genel kurallarla bağlantılı olduğuna dikkat çeker. Ürün dağılım sistemi toplumsal tabakalaşmayı üretirken, bu sistemin sosyal mesafeyle belirlenen güçlü mekânsal etkileri kentsel tabakalaşma ve nihayetinde kentsel ayrışmayı meydana getirmektedir. Burada bir parantez açıp kentsel (urban) kavramına geri dönecek olursak, Castells'in (1977: 75) kent ile toplum, kentsel ile

toplumsal arasında kurduğu bağdaşıklık dikkati çekecektir; kendisi toplumu bir idea değil, tabakaların bütünü olarak görmekte ve kentsel toplumu sınıfsal açıdan ele almaktadır. Ona göre kentsel toplum da sadece mekânsal biçimden ibaret değil, esas itibariyle kent kültürünü oluşturan temeldir. Bu anlayış doğrultusunda, değer, norm ve sosyal ilişkilerin tarih boyunca geçirdikleri dönüşümler ve organizasyon süreçlerinin meydana getirdiği sistem anlamına gelen kent kültürü ifadesi, antropolojik açıdan toplumsal ilişkiler sistemiyle de eşdeğerdir.

Castells'in düşünsel yapısının Lefebvre'in üzerine bina ettiği ortadadır; kapitalist toplumun kendisini sosyal ilişkilerin yeniden üretimiyle gerçekleştirdiğini belirten Lefebvre (1991), söz konusu yeniden üretimin üretim ilişkilerinin konumlandığı yerin tamamı olarak mekânda gerçekleştiğini belirtir. Mekân üretime dâhil olan yer ve aynı zamanda üretimi kapsayan alandır. Smith de (2008), eşitsiz gelişim teorisini coğrafi farklılaşma üzerinden geliştirdiği eserinde, Lefebvre'in mekân tezini irdelerken, 'ikincil doğa' olarak tabir ettiği mekânı, üretim ilişkilerinin gerçekleştirildiği sosyal mekân olma özelliğiyle de ele almaktadır. Marksist yaklaşım genel olarak kenti sermayenin birikim ve dolaşım süreçleriyle kapitalizmin yeniden inşasının mekânı şeklinde açıklamaktadır. Castells'in üretimin mekânı olarak kente eklediği yenilik, kenti kolektif tüketimin sınırlandırılmamış birimi olarak görmesidir. Neo-marksistler arasında, statü, tabakalaşma, katman (strata) gibi Weberyen kavramları da kullanımıyla dikkat çeken Castells'in Weberyen yaklaşıma en yakın isim olduğu iddia edilebilir.

Neo-weberyenlerse Peter Saunders'in (1986) sınıflandırmasına bakılacak olursa 'sosyo-mekânsal sistem' olarak tasavvur ettikleri kenti, tüketime bağlı ayrışma ile ele alırlar. Castells'in ayrışan bölgelerde oluşan homojen gruplar bahsine benzer şekilde, kenti tabakalaşma üzerinden okuyan John Rex'in üst orta sınıfların ortaklaşması hususundaki homojen yapıya vurgusu dikkat çekicidir. Rex'e göre (1974: 176) üst orta sınıfların beyaz yakaya mensup mesleki etkinlikleri, aileden bağımsız bireyselleşmiş yaşam biçimleri, sınıfsal düzeylerine bağlı konut seçimleri onları tamamen ortaklaştırmaktadır. Kentsel kalkınmayı endüstrileşme süreçleri üzerinden okurken, kentsel geçiş alanları ifadesini kullanır ve ayrıcalıklı olma halinden, kentlilerin karşısına koyduğu dışlanan yeni gelenlerden, yabancılardan,

geleneksel/köylü tiplerden bahseder. Weber'in bireyselliklere vurgu yapan yaklaşımından hareketle, Rex (1974: 95) kentin sosyal yapısını analiz etmek için bireylerin eylemlerindeki farklılıklarını irdeler ve piyasa içerisinde her bireyin sahip olduğu 'hayat şansları' üzerinde durur. Geleneksel marksist yaklaşımların ortaklaştığı nokta, üretim ilişkilerinin mekânsal örgütlenmeye yansıdığı görüşüdür; weberyen perspektifte ise özetle, piyasa içerisindeki eylemler aracılığıyla grupların birbirinden farklılaştığı ve bu eylemlerin analizi neticesinde sosyo-mekânsal ayrışmanın inşa edildiği düşüncesi yatmaktadır.

Kentsel tabakalaşmayı, bu temel yaklaşımların yanısıra güncel konular çerçevesinde ele alan yeni görüşler de söz konusudur. Neo-weberyenlere benzer şekilde tüketimi odağa alan, ancak teorisini daha ziyade turizm ve mekânsal hareketlilik konuları etrafında geliştiren John Urry (1985) de, toplumsal ilişkilerin örgütlenmesinin maddi temellere dayandığı görüşü ile birlikte, emeğin mekânsal örgütlenmesi aracılığıyla sosyal ilişkilere açıklık getirmeye çalışır. Buna göre iktisadi örgütlenme işlevsel ve bölgesel olarak çeşitli biçimlerde gerçekleşmektedir. Bölgesel özelleşmede, kimi sektörler belli alanlarda yoğunlaşırken, Urry (1985: 38) maden, tekstil gibi belirli sektörlere dikkat çeker; bölgesel gruplaşma ise daha genel bir çerçevede üretim veya tüketim faaliyetlerine bağlı olarak görülen ayrışmadır. Diğer sınıflandırma türü işlevlere bağlı gerçekleşir, genel olarak işlevsel gruplaşmalarda sektörlere veya mesleki etkinliklere dayanan mekânsal kümelenme biçimleri göze çarpar. Verilebilecek en temel örnek, sanayisizleşen kent merkezlerinde yönetim ve araştırmaya dayalı işlerin yoğunlaşırken, niteliksiz iş alanları veya endüstriyel üretime dayalı faaliyetlerin kentin çeperinde konumlanmaya başlanması durumudur. Farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda ortaya çıkan bu etkinin nedensel kaynağı ve yarattığı zaman-mekânsal dönüşümün, tıpkı mutenalaştırma biçimleri arasındaki farklara rağmen sınıfsal etkilerin benzeşmesinde olduğu gibi, ortaklaştığı söylenebilir. Sonuç olarak sosyo-mekânsal ayrışma sınıfsal ayrımın bütün faktörleriyle bağlantılı olsa da, Urry'nin bakış açısıyla emeğin örgütlenmesinin mekâna etkisi, toplumdaki bileşenlerin mesleki etkinliklerine bağlı olarak ayrıştıkları yargısına yol açmaktadır.

Yakın dönemde yapılan çalışmalarda, iktisadi değişimin mekâna yansıması konusunda özellikle vurgulanan nokta sanayileşme-merkezleşme sonrası sanayisizleşme-merkezsizleşme sürecine geçildiğidir. Kentleşme ile sanayileşme paralelinde, kentteki sanayi etkinlikleri aşırı merkezleşmeye yol açmışken, sanayi sonrası topluma geçişle birlikte sanayisizleşme merkezin boşaltılması ve sanayi alanlarının kentin periferisine çekilmesi sürecini yaratmıştır. Son zamanlarda ise merkezsizleşme akabinde yeni merkezlerin oluşmasından bahsetmek mümkündür; bir yandan sanayi işlerinin yerini alan hizmet sektörüne bağlı yeni etkinliklerin merkeze yerleştiği görülürken, diğer yandan üst-orta sınıfların kent merkezine dönüşleri söz konusudur. Burada dikkat çeken, işleve bağlı ayrışmayla mesleki/sınıfsal ayrışmanın iç içe geçmişliğidir. Farklı sektörlerin etkinliklerine bağlı yeni merkezlerin yaratımı, üst sınıflar arasında gruplaşmalar oluştururken, yeni oluşan merkezlerin dışında kalan bölgelerde niteliksiz işler ve buna bağlı düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip grupların varlığı sınıfsal ayrımı keskinleştirmektedir.

Teresa Caldeira'nın Sao Paulo'daki kentsel ayrışmayı konu ettiği yazısında (1996a), sanayi alanlarının kent dışına çıkışı ve hizmet sektörü işlerinin merkezde konumlanışıyla sınıfsal ayrışmanın eşzamanlılığı konusu işlenir. Caldeira da, sadece yerleşim alanlarında değil, aynı zamanda çalışma mekânları ve sosyal alanlarda da mekânsal ayrışmanın görüldüğüne dikkat çekmekte ve Sao Paulo açısından bunu örneklendirmektedir. Eski kent merkezlerinin yeni yalıtılmış alanları, hem tüketim etkinliklerinin yoğunlaştığı, zamansal değişim ve işlevsel dönüşümle birlikte dev alışveriş merkezlerinin fiziksel tahakkümünün yaratıldığı alanlara dönüşmüş, hem de üst sınıfların tüketici kimlikleriyle varlıklarını sürdürebildikleri ve toplumdaki diğer kesimlerin barınmalarının pek mümkün olmadığı yerler haline gelmişlerdir.

Üretim ilişkilerindeki zamansal farklılaşmanın kent mekânına yansıması konusundaki ortaklıkları kısaca özetlemek gerekirse; endüstri kentinin üretim etkinliklerinin kent merkezinde konumlandığı ve merkezin etrafına doğru yerleşim alanlarının serbest olarak yayıldığı modelin yerini alan 'çok merkezli etkinlikler alanları' söz konusudur. Kentin farklı bölgelerinde farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilen dönüşümler, çeşitli sanayi bölgelerinin, özellikle eski liman ve ticaret

alanlarının farklı şekillerde işlevlendirilmelerine olanak tanımakta, kenti yeni turistik eğilimler veya kültürel dalgaların etkisi altına alma ihtimali taşımaktadır.

Türkiye özelinde de özellikle İstanbul'da bu dönüşümlere verilecek başlıca büyük proje örneklerinden bahsetmek mümkündür. Öncelikle kent turizmi denilince akla gelen, Eminönü, Sultanahmet semtlerini merkeze alarak şekillenen İstanbul'un tarihi yarımada bölgesi, tarihi/kültürel zenginliğiyle turistik çekim merkezi olarak varlığını sürdürmekle kalmamakta, aynı zamanda çeşitli projelerce genişlemekte ve geliştirilmektedir. Şen'in (2010) İstanbul'un tarihi kentsel alanlarının yeniden yapılandırılma süreçlerini irdelediği yazısında verilen ilk örnek olarak bu alanda açılması teşvik edilen otel ve aşçılık okulundan bahsedilir. Tarihi yarımadanın giriş vitrini konumundaki, geçmişte ticari etkinliklerin yoğun hakimiyetine olan Sirkeci bölgesi, ticari işlevini sürdürmenin yanısıra, turistik açıdan bir çekim merkezi haline gelmeye başlamış, 2010'lu yıllar içerisinde bu bölgede çok sayıda otel, kafe, lüks restoran vb. mekânlar açılmıştır. Çehresi değişen bu alanda fiziksel iyileşmeyle birlikte, semtin yaşayanlarına yeni istihdam olanakları sunulmakta, tarihi doku büyük oranda korunmaktadır. Fakat bir üst ölçeğe çıkılarak Karaköy ve çevresine bakıldığında iş yaşantısındaki dönüşüm ve turizmin kentin başlıca etkinliği haline gelmesi gerçeğinin, sadece gündelik hayat açısından değil, aynı zamanda kentin tarihsel dokusu açısından da tehdit edici boyutu gözler önüne serilmektedir.

Şen'in de ikinci örnek olarak Beyoğlu-Galata projesi başlığıyla verdiği ve Galataport adıyla gündemi işgal eden proje; Karaköy Limanı, kentsel sit alanı ve salı pazarını içine alan ve son derece değerli sahil şeridini kapsayan liman projesidir. Söz konusu proje 100.000 metrekarelik alanda, marina, alışveriş merkezi, oteller ve eğlence alanlarını barındırmaktadır (Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2010). Perşembe pazarı olarak bilinen alanın taşınması planıyla başlayan dönüşüm süreci dalgalar halinde devam etmekteyken, büyük ölçekli sermayenin Galataport mega projesi aracılığıyla bu alan üzerinde hakim olması, söz konusu dönüşümün de boyutunu değiştirmiştir. 2015 itibariyle sahil kesiminde yer alan Antrepoların yıkımına başlanmıştır ve buradaki dönüşümün nasıl evrileceği konusunda kamuoyu yeterince bilgilendirilmemektedir. Bienal gibi etkinliklerle kültürel turizmin merkezi olarak popülerleşmiş olan bölgede İstanbul Modern, sermaye desteğiyle varlığını

sürdürmekteyken, Tophane'ye doğru genişleyen alanda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimler tarafından bireysel eylemler neticesinde mikro ölçekli dönüşümler de söz konusu olmaktadır. Kentsel mekân üzerinde yaşantısına devam eden asıl kullanıcının sosyo-mekânsal dönüşüm sürecine katılımı bir yana, yeniden üretilmekte olan mekânın olası kullanıcılarının profilinin bugüne kıyasla farklılaşacağı iddiasında bulunmak gayet mümkündür.

Bu tip mega projeler, kentin sosyo-mekânsal dönüşümünün analizi ve kent mekânı üzerindeki yer değiştirmeler/yerinden etmeler açısından son derece belirleyici ve doğal olarak incelemeye değerdir. Dünyaca ünlü mimarların tasarımını üstlendiği ve kentin kültürel turizm başkenti kurgusunu yaratacak/canlandıracak nitelikteki projeler, sadece mevcut kentsel dokuyu değil aynı zamanda toplumsal örüntüyü de yeniden üretmektedirler. Kentsel dönüşümün dünyadaki örneklerini ve Türkiye ölçeğindeki tezahürlerini karşılaştırmalı olarak ele alan yapıların derlendiği **Kentsel Dönüşüm** kitabındaki yazısında Özgül Özkan Yavuz (2015), Glasgow'un Avrupa Kültür Kenti olmasıyla, Barcelona'nın ise 1992 Olimpiyatlarına seçilmesiyle geçirdikleri büyük ölçekli dönüşüm süreçlerini toplumsal yansımalarıyla aktarmaktadır. Küresel sermayenin aktarımıyla dönüştürülen mekânlarda, sadece kentin kurgusu veya toplumdaki tezahürü açısından da değil kentin dünya çapındaki imajı açısından da bir milattan bahsetmek mümkündür. Özellikle Barcelona, 1992 Olimpiyatları sonrasında da, 2000'ler itibariyle hemen her sene kültürel bir faaliyet aracılığıyla 'marka' şehir olma imajını sürdürülebilir hale getirmektedir. Dolayısıyla kentin içerisindeki sermaye üretimi bir yana, bizatihi kent bir meta olarak sermaye dolaşım sürecinin parçasına dönüşmektedir. İstanbul'un bir dünya kenti olarak tarihsel/kültürel değeri bir yana, küresel bir kent olması hususunda atılan adımlar ve yapılan mega yatırımlar da bu yönleriyle de tartışmaya açıktır.

Sanayisizleşen şehirler, tüketim merkezlerine dönüşmenin yanısıra, sanat, kültür, spor etkinliklerinden beslenmek ve özellikle turistik cazibelerini korumak durumunda, birbirleriyle yarış halinde varlıklarını sürdürmekte, mevcut sisteme bu sayede entegrasyonlarını mümkün kılmaktadırlar. Ancak söz konusu mega projelerin yarattığı alanlar kentin sadece belli kesimlerinin erişebildiği, güvenlik duvarlarıyla çevrili kapalı ve kapılı alanlar haline gelmektedir. Hem yalıtılma hem de güvenlik

amaçlı içe kapanmayı müstahkem sıfatıyla karşıladığımızı belirtmiştik, Caldeira da (1996b) Sao Paulo'da işlevleri ne olursa olsun bütün alanların istihkam edildiği, duvarlarla çevrelenerek sınırlandırıldığını konu ettiği yazısında güvenlikli/kapalı alanlar için *fortified enclaves* tanımını kullanmaktadır. *Müstahkem kapanım bölgeleri* sadece konut veya işyerleri değil, okullar, parklar, alışveriş merkezleri ve hatta bahçeler, yeşil alanlar için dahi geçerli olmaktadır. İstanbul açısından da benzer durumlarla karşılaşmakta olduğumuz ortadadır. Müstahkem alanların sosyo-ekonomik düzeyi arttıkça duvarların yükseldiğini, elektronik önlemlerin alındığını, güvenlik görevlilerinin sayıca arttığını ve nitelik bakımından özelleştiğini söylememiz mümkündür. Caldeira (1996b: 308), bir adım ileri giderek tamamen güvenlikle kuşatılmış ve fiziksel olarak ayrıştırılmış bütün bu alanların artık yeni bir estetik oluşturduğu iddiasındadır.

Bu noktada Christian Schmid'in (2014: 88) tanımıyla hem tüketimin mekânı hem de tüketilebilir mekân olarak metropollerin de yeni bir estetik yarattıklarından bahsetmek yerinde olur. Kentin pratik anlamda deneyimlendiği alanların belli bir estetiği, standardize edilmiş ve yerellikten bütünüyle koparılmış bir tasarım üslubu vardır. Nasıl ki sanayileşmenin kendine özgü estetiği, sanayi mekânlarının özgün bir mimari biçimi oluşmuş ve benimsenmişse, küresel piyasa ve teknolojinin kullanımıyla şekillenen yapı ve mekânların da insana çağrıştırdığı estetik ortaklıklar söz konusudur. Bu ortaklıklar belli bir yaşam tarzının, sosyo-ekonomik düzeyin, kentli kültürün sembolleri olarak önem arz etmektedirler.

Metropoller aynı zamanda yeni sektörlerdeki iş olanakları açısından, eski sektörlerin yeniden biçimlendirilmesi ve teknolojiye dayalı mesleklere yönelik yeni istihdam alanları oluşturmalarıyla çalışma hayatının dönüşümünün gerçekleştiği mekânlardır. Sassen (1991: 250), kentlerin mekânsal organizasyonunun işgücü piyasasının organizasyonuyla beraber toplumsal yeniden üretimin sağlandığını belirtmektedir. Ona göre, endüstri sonrası toplumun bilime ve bilgiye dayalı, teknik ve teorik üstünlüğü kentteki tabakalaşmanın yeni biçimlerini yaratmaktadır. Profesyoneller, yöneticiler, teknisyenlerden oluşan sınıflar; nicel olarak büyümese de taşıdıkları önem açısından merkezileşmektedirler. Heterojen ve kendi içinde tabakalaşan bu sınıflar, meslekler açısından öğretmenler ve sağlık çalışanlarından,

bilim insanlarına son derece geniş bir yelpazede uzanırlar. Urry'nin bölgesel/işlevsel gruplaşmalarıyla birlikte düşünecek olursak, heterojen yapıdaki üst ve üst-orta sınıflar işleve bağlı kendi içinde gruplaşırken, Castells'in iddia ettiği gibi (1977: 169) kent içerisinde diğer sınıflardan ayrışarak oluşturdukları özgün bölgeler içerisinde homojen yapıya kavuşmaktadırlar. Yani gruplar sınıfsal olarak, güvenlik gereksinimlerinin merkezi belirleyiciliğiyle birlikte tahkim edilir veya en azından içe kapanırlar; kendi aralarında ise yatay olarak kümelenmeye, eşzamanlı bölgelenmeler oluşturmaya devam ederler. Burada temel belirleyicileri çalıştıkları sektörler ve eyledikleri mesleki etkinliklerdir.

1.3.2. Mutenalaştırılan Kentin İçe Kapanık Yaşam Alanları

İktisadi örgütlenmenin farklılaşması sonucu oluşan kent yapısı, toplumsal ve kültürel açıdan da kendisi dışındakini dışlama kapasitesine sahiptir. Farklılıklar üzerinden varlığını ortaya koyan kentsel alan ve barındırdığı kentli insan, yabancılar yaratmakta, yarattığı yabancılardan kaçış olanağı üretmek içinse güvenlikli bölgeler oluşturarak içe kapanık alanların doğmasına neden olmaktadır. İstanbul'un geçirdiği dönüşüm, bu açıdan hakikaten dikkat çekicidir; dar yolları, ahşap konutlarıyla özgün bir kentsel dokusu olan şehrin, büyük bir metropol haline gelip kapalı merkezcikler toplamına dönüşmesi incelemeye değer bir süreçtir. Murat Gül (2015), **Modern İstanbul'un Doğuşu**'nu tarihsel olarak ele aldığı çalışmasında, 19. yy. ortalarındaki kaotik, kalabalık, yangınlarla yerle bir olup yeniden inşa edilip duran Osmanlı kentinin, 20. yy'da geniş caddeleri ve modernist kent bloklarıyla adım adım nasıl metropolleştiğini incelemektedir. Le Corbusier'nin (2014: 61) alıntısıyla "Bina yapılan yere ağaç dikilir" cümlesi bir Türk özdeyişiyken ve yine Corbusier'nin karşılaştırmasıyla bir Osmanlı kenti İstanbul, Batı kentlerine nazaran çok daha 'ileri' bir anlayışa sahipken, 19. yy'dan bu yana kentlerin örgütlenmesi süreci modernleşme/Batılılaşma gayretleriyle, başta İstanbul olmak üzere Türk kentlerini bambaşka bir yere götürmüştür. Bu kentsel farklılaşma, merkezin kaymasına ve sonrasında tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur. İstanbul'un tasarımı konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında görüşlerini ortaya koyan, planlama

girişimlerinde bulunan isimlerden Agache, Sultanahmet – Fatih bölgesinde kentsel mirası korumayı önermekle beraber, modernist üslupla tasarlanacak alternatif merkezler önermiştir. Art Deco üslubun kullanıldığı Taksim, Gümüşsuyu, Cihangir, Nişantaşı bölgelerinde 20. yy. başlarında uygulanan yapılaşma buna örnektir; dönemin modern yapıları, günümüzde 'eski' kentsel dokunun temsilcileri olarak varlıklarını sürdürürler.

Gül'ün aktarımıyla (2015), Agache ile aynı dönemde İstanbul için planlama önerisi getiren Lambert'in öngörüsü ise, nispeten büyük ölçekli bir planlama anlayışına dayanmakta, kentin 'sanayi/kültür/spor ve turizm kenti' olarak yeniden varlık kazanması düşüncesini içermektedir. Tarihi yarımada bölgesini hafif sanayi alanı, merkezin daha dışındaki alternatif bir başka alanı ise ağır sanayi bölgesi olarak kurgulayan Lambert, kentin büyümesini sınırlandırmak için bu ağır sanayi alanının dışına 200 metrekare kadar büyüklükte bir yeşil tampon bölge önermektedir. Geleneksel şehircilik anlayışının temel özelliklerinden biri olan bu yeşil tampon bölge oluşturarak kentin büyümesini sınırlandırma öngörüsünün yerini, ne yazık ki günümüzde kentin nefes aldığı yeşil alanların yükselen gökdelenlerle yeni iş merkezi alanları haline getirildiği mega-metropol yaratma güdüsü almış haldedir. Konut alanları da buna bağlı olarak, kent merkezi tarifini ortadan kaldıran, Ataşehir'den Beylikdüzü'ne, Bahçeşehir'den Beykoz'a kentin farklı semtlerinde oluşturulan kapalı yaşam alanlarının belirlediği yeni nesil çekim merkezleri haline gelmiştir.

Yeni nesil yaşama alanlarının iki ayırt edici özelliği üzerinde durulması dikkat çekmektedir; bunların birincisi burada üretilen bir yaşam tarzının olduğu yargısı ve buna bağlı olarak konutla birlikte sınıfsal aidiyeti ortaya koyan yaşam tarzının pazarlanıyor oluşudur, ki ilerleyen kısımlarda buna saptadığımız örnekler üzerinden değineceğiz; ikincisi ise üretilen yaşama alanlarının yerleştikleri bölgeyle kurdukları ilişkidir, burada söz konusu bir mutenalaştırma süreciyle birlikte kentsel alanın rehabilitasyonu olabileceği gibi, yeşil alanın istilası ve yahut kentin çeperindeki doğal alanların sermaye sahiplerince özelleştirilmesi olabilir. Kapitalizmin yarattığı ekolojik bozulmalar açısından yeni eleştirilere olanak tanıyan bu duruma karşı ekolojizm odaklı anti-kapitalist manifestoların üretilmesi bir yana, planlama açısından geliştirilen yeni pazarlama stratejilerinde yeşile ve doğaya vurgu,

eleştiri odağının mevcut düzenin lehine kullanımına da örnekler yaratmaktadır. Bu çelişkili örneklerden biri, turizm ve konaklama tesislerini İstanbul kuzeyinde yoğunlaştırma amacı güden Kilyos-Kemerburgaz projesidir (Şen, 2010: 72), buna göre kıyı şeridi bir 'doğa parkı' olarak kurgulanacak, tatil köyleri ve spor merkezleri barındıran alanda sadece ahşap yapılaşmaya izin verilecektir.

Hem tarihi kent alanıyla hem doğayla bütünleştiğini iddia edebileceğimiz, İstanbul'un en 'değerli' alanları olan Boğaza yakın kısımlar da, bekleneceği gibi sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimlerce mesken edilmiş haldedir. Özellikle kentin kuzey kıyılarında ve bilhassa Anadolu yakası sahil şeridi boyunca hâlâ varlığını korumakta olan yalı ve konaklar gibi eski kent dokusuna ait olan yapıların yanısıra, Boğaza yakın ormanlar içerisine konumlanmış villa-siteler seçkin bir sınıfın hizmetine sunulmuş durumdadır. Apartman ve gecekondularda kültürel çeşitliliğin korunduğu iddiasındaki Şerife Geniş (2009), her ne kadar İstanbul'un "yumuşak ayrımları" olduğunu ifade etse de, Kemer Country'yi odağa aldığı çalışmasında, üst sınıfların konumlandığı 'seçkin' yerleşim alanlarını özel olarak belirtmekte ve gruplandırmaktadır. Bu gruplandırmaya göre (2009: 129), kent merkezinde yüksek teknolojili güvenliğe sahip çok katlı siteler; Boğaza yakın, güvenlikli, spor ve sosyal imkânların mevcut olduğu villalardan oluşan siteler ile; kentin çeperinde yer alan, göl veya orman gibi doğal sınırlarla belirlenen ve gelişmiş altyapı hizmetlerine sahip özel 'kasaba'ların varlığından bahsetmek mümkündür. İlk gruba örnek olarak Acıbadem Akasya, Ataşehir Mytower, Zincirlikuyu-Maslak-Levent-Şişli aksında yer alan, ofis plazaları ve alışveriş merkezleriyle çoklu işlevsel bölgeler haline getirilen rezidans benzeri yapıların oluşturduğu güvenlikli yaşam alanlarını ve loftları gösterebiliriz. İkinci grupta Nakkaştepe, Ulus gibi birinci köprü yakınına konumlanmış alanlar başta olmak üzere, denize yakın pek çok semtten örnekler sıralamak mümkündür, ki bu gruptaki yapılaşmanın daha eskiye dayandığını ve kentin geleneksel üst ve üst-orta sınıflarını barındırdığını söyleyebiliriz. Son gruptaki örnekler ise İstanbul'un neresinde konumlandığına göre çeşitlenmekle beraber, farklı sosyo-ekonomik seviyelerden grupların yaşadıkları, kendi içlerinde katmanlaşabilecek farklı site ve yaşam alanlarına işaret etmektedir; Başakşehir de Kemerburgaz da bu açıdan örnek olarak gösterilebilir ve çeşitli

yönleriyle/ayrımlarıyla tartışılabilirler. Biz çalışmamızda ağırlıkla ilk gruptaki örnekler ve son gruba dâhil edilebilecek nispeten yeni yapılaşmalar üzerinden giderek, benzer sosyo-ekonomik düzeye sahip kesimler arasındaki tüketim ve yaşam biçimlerine dayalı sosyo-kültürel farklılaşmaya odaklanmaya çalışacağız.

Yakın dönemde kente dair çalışmalarda, güvenlikli siteler ve güvenlikli sitelerde yaratılan yaşam biçimleri özellikle üzerinde durulan konulardan birini oluşturmakta. Mutenalaştırma yazınına dâhil edilebilecek Tarlabaşı, Sulukule, Başıbüyük bölgeleri başta olmak üzere yoğunlukla çalışılan kentsel dönüşüm projeleri odağında değinilen TOKİ konutları bir yana, özellikle Didem Danış ve Jean-François Perouse'un (2005) güvenlikli sitelerdeki yaşam biçimlerini ele aldığı çalışmaları, yine Perouse'un (2011) İstanbul'daki güvenlikli sitelerin zaman içerisindeki dönüşüm sürecini karşılaştırmalı olarak izlediği çalışması, Başak Tanülkü'nün (2012) farklı sosyo-kültürel grupların yaşadıkları konut alanlarını karşılaştırdığı alan çalışması veya Ayşe Çavdar'ın (2011) Başakşehir bölgesindeki etapları analiz ettiği çalışması, son on yıllık süreçte aşina olduğumuz örnekler arasında sayılabilir. Bütün bu İstanbul'un güvenlikli siteleri üzerine yapılan çalışmaların ortak noktası bir karşılaştırmayı içermesi, söz konusu sitelerin kendi içlerine kapanıp dışarıdan ayrıştıkları noktalarla özgün kimliklerini edinmeleri gibi bir yargıyı doğuruyor olmalarıdır. Kemer Country, Kasaba gibi örneklerde mesleki gruplaşmaların da mevcut olması dikkat çekicidir. Kendi işini yapanlar, finans, sigorta veya emlak sektöründe çalışan profesyoneller, orta veya üst düzey yönetici grupların oluşturduğu 'yeni orta sınıf' veya 'yükselen üst-orta sınıf' gibi tanımlar arasında kendine yer bulan sınıf fraksiyonlarının bu konut alanlarında yoğunlaşmaları, bu insanların ortak yaşam tarzlarını belirleyen önemli etkenlerin başında gelmektedir. Sadece meslek değil, 'görgü', 'medeniyet' gibi kavramlar odağındaki beyanlarıyla kültürel arkaplanları açısından da bir ortaklıkları olduğu, yine bu çalışmalarda ağırlıkla vurgulanmaktadır.

Ait olunan meslek grubuna bağlı olarak seçilen yerleşim alanlarının değişkenlik göstermesi, Sharon Zukin'in özellikle üzerinde durduğu konulardan birini oluşturur. Zukin (1982), 1970'lerde üst orta sınıf olarak tanımladığı mimar, sanatçı, tasarımcılardan oluşan grupların endüstri bölgelerindeki kiraları düşen

alanları çalışma-üretim alanları yerine sadece yaşama alanı olarak kullanmaya başlamalarını New York Manhattan üzerinden örneklendirir. Bilhassa Aşağı Manhattan'da yaşayan üst sınıfların 'loft' ismiyle anılan çatı katlarında yarattıkları yeni yaşam tarzı, Zukin'in deyişiyle (1982: 12) yeni bir trend olarak ortaya çıkmışken kitleselleşir, medyanın da aracılığıyla orta sınıflarca karşılığını bulur. Thorstein Veblen'in gösterişçi tüketim kavramı bu açıdan değinmeye değerdir. Veblen'in ilk defa 1899'da yayımlanan **Aylak Sınıfın Teorisi (The Theory of the Leisure Class)** kitabında kullandığı "gösterişçi tüketim (suspicous consumption)" kavramına göre (2007), birey yaşam biçimini dışa yansıtarak sınıfsal aidiyetini ortaya koymaktadır.

New York'ta değişen yaşam tarzlarına değinen bir diğer isim küresel kentlerin oluşum süreçlerini inceleyen ünlü coğrafyacı Sassen'dir; yeni sektörlerin ortaya çıkmasıyla tüketim biçimlerinin değiştiğini vurgulayan kuramcıya göre (1991: 267), yüksek gelir düzeyine sahip genç profesyoneller aynı zamanda yüksek tüketim düzeyine sahip bireyler olarak, yerleştikleri muhitin dönüşüm süreçlerini hızlandırır, mekânlarda şık lokantaların açılmasına, ev fiyatlarının, kiraların yükselmesine yol açarlar ve yeni hayat tarzlarını kentsel alana dayatarak ayrışmayı belirginleştirirler. **Loft Living** başlıklı eserinde, sosyo-mekânsal dönüşümün aktif özneleri olan yeni üst-orta sınıfların hayat tarzlarını irdeleyen Zukin (1982), özelleştirilen merkezi kent alanlarında üretilen estetik anlayışı sorgulamakta ve söz konusu kesimlerin lofta taşınma sebeplerini ortaya koymaya çalışmaktadır. **Loft Living**'de konu edilen sınıfsal tipolojiyi yorumlayan Bridge de (2001b: 206), kent merkezindeki tarihi alanların mutenalaştırılarak yeni yerleşim bölgeleri haline gelmesiyle beraber değişen sosyo-kültürel çevrenin geliştirdiği özgün ve ayırt edici bir *habitus* olduğu iddiasındadır. Habitus kavramını sınıfsal aidiyetler üzerinden kültürel bir perspektifle ele alıp kuramsallaştıran Bourdieu'ye göre (1996a), eyleyicilerin gündelik pratikleri oluşturdukları ortaklıklar özelinde bir yaşam tarzı üretirken, ürettikleri yaşam tarzı ve beğenilerle diğerlerinden ayrışırlar. İşte bu ayrışmaya yol açan ve beğeni odağında, orta sınıfları işçi sınıfından, yükselen sınıfları geleneksel orta sınıftan ayıran özdeşliklerin var edicisi, eyleyicilerin 'yatkınlıklar toplamı' şeklinde tarif edilen *habitus* kavramıdır.

Özellikle kendi içine kapanan ve belli bir grubun yaşam biçimiyle şekillenen mekânların kendilerine özgü bir habitusu var ettikleri söylenebilir. Sınıfsal aidiyetler kentsel mekâna yansıdığı gibi, dönüştürülen mekânın yarattığı yeni kentli kültür, muhitteki insanların da farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu açıdan, bahsettiğimiz kentli profesyonel sınıfların; bilişim, finans, medya sektörlerinde çalışanların veya tasarımcı, mimar, sanatçı gibi grupların ağırlıkla iki ayrı eğilimde olduklarını söyleyebiliriz: Bunların ilki kapalı site örneklerinde işlevlerin bir araya geldiği, teknolojiyle şekillenen güvenlikli alanlarken, diğeri kent merkezinde yer alan tarihi değere sahip mutenalaştırılmış veya mutenalaştırılmaya hazır bölgelerdir. Galata üzerine yaptığı çalışmasında, İslam'ın (2003) bahsettiğimiz ikinci grup üzerinde derinleştirdiği araştırmasında, tıpkı Zukin'in loft'lardaki mekânsal tercihin kökenini sorgulaması gibi, Galata'ya taşınma sebeplerinin sorgulanmakta olduğu görülmektedir. Konutların fiyatlarının uygunluğu, tarihi bir çevre içinde yaşama isteği, sosyal çeşitlilik, yatırım amaçlı konut edinme, işe yakınlık, sosyal aktivitelere yakınlık, manzara faktörü, arkadaş veya akrabalara yakın olma isteği gibi çeşitli sebeplerin sorgulandığı araştırmanın neticesinde, özellikle tarihi çevrede yaşama isteği ve sosyal aktivitelere yakınlık seçeneklerinin belirleyiciliği dikkat çekicidir. Tarihi çevre içinde olma arzusu, sanat, medya, hukuk alanında çalışanlar, gazeteci, mimar ve akademisyenlerin oluşturduğu bu grubun estetik beğenilerindeki ortaklaşmaya dair önemli bir veriyi oluşturmaktayken; sosyal aktiviteler konusundaki ilgileri de bu grupların kentlileşme, kentli hayat tarzını benimseme düzeyleri açısından yorumlamaya değer bir göstergedir.

Kapalı sitelerde yapılan çalışmalarda ise, içe kapalı topluluklar içerisinde yaşamayı seçen insanların güvenlikli bir alanda hayatlarını sürdürme isteğinin yanısıra, kendileri gibi olan insanlarla bir arada olma arzuları belirleyicidir. İngiltere'de ortaya çıkan mutenalaştırma dalgasının geçmişten günümüze evriminden başlayıp, Sao Paulo'dan İstanbul'a dünyanın çeşitli bölgelerine devam eden sosyo-mekânsal ayrışma halinin, fiziki sınırlar olsun veya olmasın birbirinden ayrı kültürel alanlar yarattığı ve sosyo-kültürel ayrışma ile sınıfsal ayrımın paralel olarak varlıklarını mekân üzerinden inşa ettiklerini söylemek, bu açıdan yerinde gözükmektedir.

1.3.3. Kentin Temel İşlevi Olarak Tüketim ve Sınıfsal Ayrım

Sınıfsal farklılıkların üretim ilişkilerinden ziyade, tüketim eğilimleri üzerinden belirlendiği konusundaki görüşlerin genellikle Weberyen teorisyenlere özgü olduğunu giriş kısmında belirtmiştik. Neo-marksist kentsel coğrafya yorumcularından Harvey de, sermayenin dolaşım süreçleri üzerine yazılarında, Marx'ın **Grundrisse** eserinden hareketle, toplumsal farklılaşmanın kaynağının üretimin yanısıra malların dağıtımı ve tüketimi olduğunu belirtmektedir (Marx'tan akt. Harvey, 2002: 155). Dağıtım kaynaklı toplumsal tabakalaşma, Harvey'e göre (2002) tüketime dayalı olarak ortaya çıkan sınıfları işaret eder. Kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini sağlayan etmenler arasında değer ve beklenti gibi birey veya gruplara göre değişkenlik gösteren kavramların yanısıra tüketim alışkanlıklarının etkisine dikkat çeken Harvey, sınıfsal farklılaşmanın kaynağında da teknolojik yenilikler ve tüketim örüntülerinin yatmakta olduğunu belirtir. Kentsel analizlerini kolektif tüketim kavramı üzerinden gerçekleştirdiğini daha önceki alt başlıklarda vurgulamış olduğumuz, bir diğer marksist kuramcı Castells de (2014: 157), tüketimin arttığı ve toplumsallaştığı vurgusunu yapar ve sınıfsal farklılaşmanın tüketim özelinde belirginleştiğine dikkat çeker.

Tüketim kavramının sınıfsal belirleyiciliği konusunda farklı arkaplanlara sahip kuramcıların ortaklaşmaları bir yana, tüketim pratiklerinin sınıfsal aidiyeti işaret etmesi fikri, sosyal tabakalaşmanın alt başlıkları açısından özel ve nispi olarak yeni bir alanı oluşturmaktadır. Sınıf tartışmalarını kültür perspektifinde ele alan ve özellikle kültürel tüketim örüntülerinin sınıfsal etkilerini tartışan, sosyo-kültürel 'alet çantasında' bulunan sermayeyi, marksist anlamdaki 'sınıf' kavrayışıyla harmanlayan Bourdieu, bu alanda son derece önem taşımaktadır. Gündelik pratiklerin, hayat tarzları ve beğenilerdeki çeşitlenmenin kökenini araştıran çalışmalar açısından bir kanon metin haline gelmiş **Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi (La Distinction: Critique Sociale du Judgement)** başlıklı eserinde (Bourdieu, 1996a), farklı sınıf veya sınıf fraksiyonlarından insanların kültürel tüketim eğilimleri açısından ayrımlarını ortaya koymaktadır. **La distinction** kavramının karşılığı olarak

ayrım, belli bir gruba mensup bireylerin diğer gruplardan ayırt edici yanlarının ifade edilmesini sağlamak üzere kullanılan bir tanımdır. Buradaki grupları Bourdieu, mesleki gruplaşmaya bağlı durumlarda genellikle sınıf fraksiyonları şeklinde tarif etmekte ve topladığı verilerde mesleklere bağlı olarak ayrışma ve ortaklaşmalara dikkat çekmektedir. Sosyal köken, eğitim gibi faktörlere bağlı tabakalaşma hususunda ise sermayeler toplamı içerisinde farklı sermaye türlerinin –ekonomik, kültürel, sosyal sermaye- etkisini irdelediği durumlarda, sınıf veya katman gibi bilinen tanımların yerine "toplumsal uzam" kavramsallaştırmasını kullandığı görülmektedir. Birbiri yerine geçen bu farklı kavramlar, birden fazla sayıda ve çok katmanlı belirleyicilerin etkileri üzerine düşünmeye ve analize olanak tanımaları açısından son derece zenginleştirici olmanın yanısıra, Bourdieu'nün pratiklerden beslenerek inşa etme çabasındaki teorisini oluşturmasıyla da tutarlılık arz eden yönteminin çerçevesini belirlemektedir. Yeni orta sınıf üzerine yapılan çalışmalarda, bilhassa yeni ortaya çıkan sınıf fraksiyonlarının yükselme eğilimleri, kuşaklar arası toplumsal ve mesleki hareketlilik eksenindeki literatürde, saydığımız özelliklerin süregelen önemi de görülmektedir.

Mesela Derek Wynne'ın (2002) yeni orta sınıf üzerine tespitlerinde, Bourdieu'nün kavramları belirgindir; sınıfsal ayrım ifadesini kullandığı çalışmasında tabakalaşma hususunda eğitimin rolüne vurgu yapar. Sosyal hareketlilik çalışmalarında meslek ve eğitimin rolünün artışı da, mesleki topluluklarla inşa edilen sınıf fraksiyonlarını çağrıştırmaktadır. Bourdieu'nün **Ayrım** çalışmasındaki tablolarda, tıpkı Weberyen kuramcıların meslek gruplarına bağlı olarak yaptıkları sınıflandırmalar gibi, farklı meslek gruplarının tüketim örüntülerindeki 'ayrım'lara vurgu yapıldığı dikkati çeker. Wynne de (1998: 38), sosyal demografi ile sınıfsal örüntüleri tespit ederek sonuçta elde ettiği sosyal sınıflarda ayrışmakta olan boş zaman aktivitelerinin izini sürer, burada belirleyici özellikler yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir ve mesleki konumdur.

Robert Bocock'un (1993: 109) da sınıf konusunda mesleğe dayalı yargısı göze çarpar, insana kimliğini kazandıran aramakta olduğu iş ile sahip olmayı amaçladığı tüketici hayat tarzıdır ve bu ikisi doğrudan ilişki içerisindedir. Hanelerin sahip olduğu eşyalar, yaptıkları harcamalar, sosyo-kültürel kimlikleri tarafından

belirlenir ve tüketim örüntüleri bu kimlikleri yeniden inşa eder. Habitusa bağlı *mümkünler alanı* için 'güzergahlar demeti' ifadesini kullanan Bourdieu de (2015: 171), meslek ve eğitimle, hatta sahip olunan diploma, mezun olunan okul özelinde eğitim ile sahiplik ilişkisi üzerinde durmaktadır.

Martyn J. Lee'nin (1993: 92) tüketim kültürünün yeniden oluşumunu ele aldığı çalışmasında ifade ettiği şekliyle belirtecek olursak, günümüzde emeğin yeniden üretiminde ağırlıklı rol oynayan faktör kültürdür ve tüketici kültür, politik-ekonominin merkezinde önemli bir konumda yer almaktadır. Lee, gelişmiş endüstriyel dünyada sosyo-ekonomik dönüşümün gündelik hayat üzerinden, kültürel tüketim ekseninde şekillenmekte olduğunu iddia etmenin yanısıra, insanların yaşamsal farklılıkları ve çalışma yaşamına dair farklılıklarıyla birlikte, kişisel tatminlerini sağlamaları noktasındaki farklılıklarına da vurgu yapar. Gündelik eylemlerinin belirleyicisi habitus, kültürel tüketim tercihlerindeki farklılaşmanın kökeni ise sınıfsal aidiyetten doğan sembolik sermayedir. Buradaki kavramlar ağırlıkla Bourdieu'ye atıf yapmaktadır; öte taraftan Lee ile beraber tüketim kültürü üzerine çalışan diğer kuramcıların da, aynı zamanda Veblen'i merkeze almaları kaçınılmaz gözükmektedir. Türkçe kullanımıyla **aylak sınıf**, yani **leisure class** kavramını düşündüğümüzde *leisure* kavramı ve yine bizim dilimizde kullanılan karşılığı olarak "boş zaman" tabirine değinmemiz yerinde olur. **Tüketim toplumu** kavramsallaştırmasını inşa ederken Veblen'e atıfta bulunan bir başka isim Jean Baudrillard (1998: 154), *leisure* kavramının gerçek kullanım değerine vurgu yapmakla beraber bu "fazladan" zamanın "boşa harcanmaması" (waste) gerektiği düşünülen zaman olduğunu belirtir.[6]

Baudrillard, boş zaman'ın *free time* şeklindeki karşılığını hatırlatacak şekilde, yine *leisure* kavramını özgürlük ile ilişkilendirmektedir. Özgür –veya serbest-zaman, "kolektif yetenektir" (Baudrillard, 1998: 156) ve sosyal hayat, bu özgürlüğün zamanı üzerine inşa edilmektedir. Serbest zaman aktiviteleri de, insanların ortak aidiyetleri, ait oldukları sosyal tabakanın sembolleri çerçevesinde geliştiği için, bu

[6] Dilin nispi yetersizliği nedeniyle boşa harcanmayan zaman için dahi boş zaman tabirinin yaygın kullanımı bir yana, biz sözünü etmemiz gerektiğinde bu kavram için serbest zaman veya çalışma dışı zaman gibi ifadeleri tercih edeceğiz.

etkinlikler sınıfsal ayrımı ortaya koyan temel belirleyiciler arasındadır. Bourdieu (2015), ev içinde tamirat yapmaktan, spor-kamp-yürüyüş gibi 'outdoor' aktivitelere, resim yapma, enstrüman çalma, TV izleme, hatta misafir ağırlama biçimine, misafire yapılan yemeğin niteliğine çok kapsamlı sorularıyla, üst sınıfların serbest zaman etkinliklerini irdelemektedir. Bu noktada yine Veblen'in gösterişçi tüketim kavramına dönmek anlamlı olacaktır. Şöyle ki; söz konusu aktiviteler ev içerisinde gerçekleştirildiğinde sadece kişinin zamanını değerlendirme faaliyetinden ibaretken, insanlar dışarıya çıktığı, yani 'kamusal alan'da tüketim faaliyetlerini gerçekleştirdiği anda, sosyal yaşantı içerisinde kendine kimlik inşa etmekte. Gösterişçi tüketim'i, 'kamuya açık tüketim' ifadesiyle yeniden değerlendiren Robert A. Beauregard (2015: 67), insanların tüketim etkinliklerinin kendilerine özel alanlardan kamusal alanlara taştığını, sosyal aktiviteler veya harcamalar açısından ev içi yerine dış mekânların tercih edildiğini vurgulamaktadır. İnsanlar ev yerine dışarıda yeme-içme faaliyetlerini gerçekleştirmekte, serbest zamanlarını evde değerlendirmek yerine eğlence amaçlı dışarıya çıkmakta, sinema, alışveriş merkezi, kulüp vb. mekânlarda zaman geçirmekte, haftasonları dinlenmek yerine tatil amaçlı seyahatlerde bulunmaktadırlar. İslam'ın (2003) Galata'da yaptığı çalışmada da, ev dışı aktiviteler üzerinde durduğu, eğlence amaçlı faaliyetlerin sıklığını dikkate aldığı, dışarıda yeme içme alışkanlığından kültürel etkinliklere, konser, sergi veya sinemaya gitme sıklığına değindiği görülmektedir. Çalışmaların çoğunda rastlayacağımız üzere, beslenme amaçlı tutumlardaki değişimden sosyal hayattaki etkinliklere, tüketim örüntüleri, kültürel tutumlar ve mekânsal tercihlerin her biri birbiriyle yakın ilişki halindedir.

Lee (1993: 159) 'yeni tüketici sınıflar' tabirini kullandığı grupların sosyal etkinliğinin alışveriş olduğuna dikkat çekerken, Steven Miles ise (2010: 4) "özgürlük olarak alışveriş" ifadesini kullanır. Havasının özgürleştirdiği kentlerdeki, özgürlük aktivitesi alışverişin mekânı olarak alışveriş merkezleri ise, günümüz tüketim etkinliklerinin ana mekânları olarak önemlidirler ve AVM'ler üzerine sayıca artan çalışmalar da, hem kentsel mekân hem tüketim sosyolojisi alanındaki araştırmaların AVM mekânı ve AVM'lerin kullanım biçimlerinin artan öneminin ispatıdır. Güliz Muğan Akıncı (2013: 88), kapalı ve steril alışveriş merkezi mekânlarının tercih

nedenlerinin başında, kentin keşmekeşine karşı düzenli ve nezih AVM mekânlarının konumlanması haline vurgu yapmaktadır. Daha evvel tüketimin mekânını aynı zamanda tüketim nesnesi olarak gördüğünü ve mekânın tüketilmesi bahsine vurgu yaptığını belirttiğimiz Schmid'e göre (2014) metropolun merkezi tüketim nesnesidir. Metropollerde boyutlarının ve dolayısıyla varlıklarının etkisinin arttığı AVM'ler bu açıdan, tüketimin mekânları olmanın yanısıra, kentin tüketim metaları olarak mevcudiyetlerini sürdürür. Mark Jayne (2006) da kentsel hayatı tüketim ile doğrudan ilişkilendirmekte, insanların "tüketerek var oldukları" iddiasındaki Miles (2010: 139) ise, olimpiyat benzeri *mega olaylar* (*mega event*) vasıtasıyla kentsel mekânda tekil tüketim etkinliklerinin, söz konusu etkinliklerin ve mekânın değerinin arttığına değinmektedir. Böylece kültürel etkinliklerin mekânın tüketimi açısından araç değil amaç haline gelmesi, *tematik mekân tüketimi* hususunda da örnekler yaratmaktadır. Sadece tematik örneklerde değil, genel itibariyle kentsel alanlardaki AVM, havalimanı gibi amacı doğrultusunda inşa edilen ve hiçbir yerel özgüllüğü barındırmayan yapılar, Marc Auge'nin 'yer-olmayan'[7] kavramını akla getirmektedir (Miles, 2010: 28).

Yeni ve steril yerlerin karşı kutbunda, seçkin sınıfların veya kültürel birikimi yüksek sınıf fraksiyonlarının tercih etmesi muhtemel eski ve/veya tarihi kentsel alanların varlığı da ayrı bir başlık olarak dikkat çekicidir. Sosyal seçkinliğin teşhirci (gösterişçi veya kamuya açık) tüketimle ilişkisini tartışan Michael Jager (2015: 115), kentsel alanda tarihin tüketimi veya yeniden üretiminin de seçkinliğin bir parçası olduğu iddiasındadır. Eskilik değeri, ancak seçkin sınıfın algılayabileceği, bilgisine sahip olduğu değerdir[8], dolayısıyla mimari yenileme sınıfsal açıdan üst konumdaki insanların inisiyatifinde gerçekleşebilir. Köhne bir evi alıp yenilemek, Jager'e göre (2015) "geçmişten hisse sahibi olmak" ile eşdeğerdir. Tophane, Karaköy, Galata civarındaki mutenalaştırma süreçleri, bugün Yeldeğirmeni bölgesinin bir turistik çekim merkezi olması, eşzamanlı olarak turistleşmesi ve öğrencileşmesi, Fener – Balat hattındaki mekânlarda artan kafelerin bu bölgeyi bir sosyal alan olarak yeniden üretmesi, İstanbul özelinde verilecek örnekler arasındadır. Kafe ve restoranlardan

[7] *Yer-olmayan* ifadesi, *non-place* aslı gereği, *olmayan-yer* şeklinde de çevrilebilir.
[8] Bu noktada beğeni yargılarının ayrıştırıcılığı üzerinde bir tartışmaya girmek mümkün, ancak konunun merkezini oluşturmadığından çok detaylandırmayacağız.

ziyade, bilhassa kahveci dükkanlarının, tatlıcıların, sadece tek bir lezzete odaklanan veya bir tema çerçevesinde kendi üslubunu yaratan mekânlar, üst orta sınıfların tüketimi için kentsel mekânda konumlanmaktadırlar. Sanat tüketimini bir statü sembolü olarak ifade eden Jager (2015: 121), Bourdieu'nün sembolik sermaye kavramına da gönderme yapıyor denilebilir. Eskiye duyulan bu rağbet, bir çeşit takliti, otantizmi ve yine Jager'in tabiriyle "kitsch estetiğini" de yaratmaktadır. Bu açıdan kültürel sermayeyle seçkin sınıfların sosyal arkaplanlarının, aile kökenlerinin bağlantısının kurulması da, ayrımın derinindeki sebepleri, ayrım biçimlerinin kaynaklarını ortaya koymayı sağlayacaktır.

Mutenalaştırma süreçleriyle bağ kuran anlatısında, Zukin de (1998: 831), mutenalaştırıcıların zaman geçirdikleri mekânlara örnekler verir ve dışarıda yeme alışkanlığı olan, iyi yerlerde 'kaliteli' yemek yiyen seçkin grupların mesleklerine dikkat çeker, avukat, sanatçı, yazar ağırlıklı bu gruplar Richard Florida'nın (2012) 'yaratıcı sınıflar' (creative classes) kavramsallaştırmasını da çağrıştırmaktadır. Yazar, editör, sistem uzmanı, bilişim sektörü çalışanları vb. gibi belirli meslekler etrafında konumlanan bu yaratıcı sınıflar, bilgi işçileri olarak tanımlanabilirler, ancak bilgi/kültür/sanat etrafında 'yükselmekte' olan bu sınıflar, daha ziyade kentteki kültürel etkinlere katılım açısından aktif, kültürel tüketim örüntüleri açısından belli sınıfsal aidiyetlerini ortaya koyan gruplardan oluşmaktadır.

Bourdieu'nün kanon eseri **Ayrım**'dan bu yana sınıfsal ayrım ile kültürel tüketim arasındaki ilişkiyi odağa alan çalışmaların çoğunda serbest zaman aktivitelerinin çeşitleri ve kültürel sanatsal etkinliklere katılım sıklığı gibi meselelerin sorgulandığını, analizlerin bu veriler etrafında gerçekleştirildiğini vurgulamıştık. Kentsel mekânın tüketilme biçimini ve kültürel sermayenin odağında sınıflar arası farklılaşmanın mekân kullanımına, mekân seçimlerine yansımasını konu edinen çalışmamızda biz de, öncelikle kentsel deneyime dair, yaşama ve çalışma mekânlarının kullanımına ve İstanbul kentinin yarattığı etkiye dair soru ve sorunlara yer vermekteyiz. Diğer aşamada ise üst orta sınıflar arasındaki farklılaşmayı ele almak adına, meslek grupları arasındaki karşılaştırmayı da kuracak biçimde, kültürel tüketim örüntülerini irdelemeye çalışmaktayız.

Öncelikle görüşmecilerin yaşadıkları yerlerin neresi olduğu, hangi sebeplerle orada yaşamayı seçtikleri, yaşamak istedikleri yerin başka hangi özelliklere sahip olmasını arzu edebileceklerini sorgulayacağımız çalışmanın ilk etabı, yaşama mekânı seçimi ve yaşanılan mekânın sosyo-mekânsal ayrışmanın neresinde durduğuna ilişkin bir çözümlemeyi yapmak üzere tasarlanmaktadır. Ardından genel olarak kamusal alandaki deneyimleri, İstanbul kentine dair düşünülen, hissedilen, sorun edilenlerin ne olduğunun sorgulanacağı çalışmanın kentsel deneyime yönelik soruları arasında; yaşanılan yerin güvenliği, güvenliğin önemi ve üst sınıfların kendilerini ayrıcalıklı hissetme tavırlarının mekân seçimi özelinde var olup olmadığı, varsa ne şekilde tezahür ettiğinin detaylandırılmasının amaçlandığı sorular yer almaktadır.

Kent içerisindeki yaşama – çalışma döngüsü, ikamet edilen mekânın seçimi ve ayrışma biçimlerinin analiz edildiği kısmın sonrasında ise, kültürel tüketime ve hayat biçimlerine ilişkin soruların cevabı aranmaktadır. Buna göre üst orta sınıfların dışarıda yeme alışkanlıkları, yeme-içme mekânları konusundaki özel tercihlerinin kaynakları, serbest zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, spor alışkanlıkları, hobi ve uğraşları, alışveriş tercihleri, AVM'leri kullanma yoğunlukları ve amaçları, dekorasyon, kitap okuma, konser, sergi, sinema, tiyatro vb. etkinliklere katılım sıklıkları ve mekân tercihlerinin sebepleri bu hususlarda sorulacak ve analize yardımcı olacak etmenleri oluşturmaktadır.

Bourdieu'nün sosyal kökenin insan bedenine yansımasını konu ettiğini, insanların sadece şivelerinin değil, yürüyüş ve duruşlarının dahi ait oldukları kökenle ilişki içerisinde olduğunu vurguladığını bilmekteyiz. Dolayısıyla yeme-içme örüntüleri esasında sadece mekânlar ölçeğinde değil, bedenlerin özgüllüklerini de belirleyen çok temel bir konu ve hâliyle çalışmamızda, görüşmecilerin fiziksel özelliklerinin de üzerinde durulması gerektiği kanaatindeyiz. Yine Bourdieu'den ödünç aldığımız bir ifadeyle "işinin fiziğine sahip olmak" tabiri ise, her ne kadar sadece beden işçileriyle zihin işçileri arasındaki bir ayrımın yansıması gibi dursa da, genel olarak farklı meslek gruplarından insanların beğeni yargılarındaki farklılaşmanın onların dış görünüşlerine, giyim kuşamlarına yansıması da son derece olası ve kıyafet, kozmetik, ayakkabı alışverişi gibi sorularla paralel şekilde bu beden – meslek/sınıf fraksiyonu bağını da çözümlemeye gayret edeceğiz. Spor alışkanlığı,

spor yapmanın estetik nedenlere bağlı olma ihtimali veya sağlık için beslenme, spor etkinliklerini önemseme gibi ihtimaller çerçevesinde de, yine üst-orta sınıfların yaygın tutumlarının neler olduğunu ve yaşadıkları yerin seçiminde spor etkinliğinin herhangi bir belirleyiciliğinin olup olmadığını tartışmaya çalışacağız.

Kent, kültürel tüketim, mekân seçimleri, alışveriş etkinliği gibi temaların birbirleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde genişletilecek olan araştırmada sorulacak soruların detaylarına ve görüşülecek kişilerin seçimlerinde dikkat edilen hususlara ise, bir sonraki bölümde, yöntemi detaylandırdığımız kısımda yer verilecek.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE SAHA ARAŞTIRMASININ TASARLANMASI

2.1. Çalışmanın Amacı ve Temel İddiası

Giriş kısmında sınıf kavramına kent mekânı odağında bakmaya çalışacağımızı belirtmiş ve ilerleyen bölümlerde mutenalaştırılan kentsel mekânda üretilen ve sürdürülen eşitsizlikler bağlamında İstanbul'da sınıfsal ayrımın nasıl var olduğunu çeşitli örneklerle ifade etmiştik. Her ne kadar mekânları üretim, tüketim ve yaşama/barınma alanları olarak ayırıp, farklılaşan süreçleri işlevler özelinde irdelemeye çalışsak da, hem ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin özgün ve karmaşık yapısı hem de bizatihi İstanbul kentinin plansız ve öngörülemeyen büyüyüp çok-merkezleşmesi, farklı işlevleri sistematik olarak analiz etmek noktasında belirgin güçlükler barındırmaktadır. Sosyal sınıfların mekânsal ayrışmaları ve üst katmanların mekân seçimleriyle yaşam biçimleri arasındaki diyalektik ilişkinin nasıl kurulduğuna yönelik bir saptama yapmak iddiasını taşıyan bu çalışma için, doğal olarak öncelikle yaşama mekânları üzerine yoğunlaşıldı. Ancak özellikle birden fazla işlevin iç içe geçtiği 'yaşam kompleksleri'nde yaşayan veya çalışanlarla yapılan görüşmeler ve saha deneyimi esnasında yapılan gözlemler, çalışma ve tüketim işlevlerinin karşılığı olan mekânlar özelinde de çeşitli yorumlar yapmamıza olanak sağladı.

Bir önceki bölümde özellikle altını çizdiğimiz gibi, değişen yaşam alışkanlıkları ve gündelik hayat pratikleri birden fazla işlevi aynı mekânda deneyimlememizi zorunlu kılmanın yanısıra, işlevlerin bir araya geldiği noktada hem farklı yaşam alanları, kentin farklı semtleri açısından, hem de benzer özellikler gösteren yaşam kompleksleri birbiriyle mukayese edildiğinde, sınıfsal ayrımın çeşitli şekillerde yeniden üretildiğini görmekteyiz. Biz çalışmamızda işlevsel kümelenmenin sınıfsal ayrıma etkisinin olup olmadığını veya bir başka deyişle sınıfsal ayrışmanın mekân kullanım pratiklerini ne ölçüde değiştirebildiğini analiz

etmek adına, geleneksel anlamdaki güvenlikli/kapalı site örnekleriyle, AVM-rezidans-ofis yapılarının bir arada kurgulandığı içe kapanık yaşam komplekslerini karşılaştırmayı hedefledik.

Kentsel çalışmaların çoğunda olduğu gibi İstanbul'a yönelik çalışmalarda da kenti bölümlere ayırmak ve merkez-periferi ilişkisi ekseninde karşılaştırmaya gitmek alışılagelen eğilimler arasındadır. Biz de çalışmaya başladığımızda, işlevler özelinde birden fazla işlevin bir araya geldiği yaşam alanları ile sadece mesken olarak kurgulanmış yaşam alanları arasında bir ayrıma gitmekle beraber, kent içerisindeki merkez ve çeperi oluşturan bölgelere dair bir sınıflandırma yapmayı denedik. Bu bağlamda kenti üç temel bölgeye ayırma girişimimiz oldu; eski kent merkezini değilse de finansal etkinliklerin merkezi konumundaki bölgeleri merkez olarak kabul edip, ikamet edilen banliyö konumundaki semtleri ve uydu kent mantığınca kurgulanmış çeşitli çeperdeki yerleşim alanlarını ayrıştırma gayretine gittik. Fakat; çeşitli konut alanlarının, sitelerin reklamlarındaki "merkezde olma" vurgusunun, büyüyen İstanbul tarafından karşılanmakta olduğunu fark ederek, 'banliyö' kavramının esasında İstanbul için artık standardize edilebilir bir anlamı olmadığına kanaat getirdik. Çoğu bölgede inşaat faaliyeti devam etmekte olan metro şantiyeleri, toplu taşımaya yapılan yatırımlar, İstanbul'un hesapsız/plansız/öngörülemez büyümesine yol açacak olan Üçüncü Havalimanı ve Üçüncü Köprü projeleri gibi mega projeler, esasında sadece kenti değil, kentin merkezini de büyütmekte, çok merkezli İstanbul'u bir çeşit dört yanı merkez bir kent haline getirmektedir. Bugün Atatürk Havalimanı genişleyen kentin ortasında, kentin merkezi alanına dâhil edilebilir durumda, zamanında banliyö olarak görülen Kadıköy interlandı, Kozyatağı, hatta Kartal-Pendik bölgesi finans merkezlerine alternatif alanları barındırırken, Ataşehir 'merkeze yakın'laşmış, Acıbadem ise "İstanbul'un kalbi"ne dönüşmüş haldedir. Bütün bunlarda özellikle toplu taşıma faaliyetlerinin etkisi fazladır. Kentin bir ucunda gibi gözüken Başakşehir'e ulaşımın, mesafe olarak daha yakında yer alan ama sadece karayoluyla erişilebilen merkez semtlere kıyasla kolay ve hızlı oluşu toplu taşımanın bir sonucudur. Bu gibi durumlar düşünüldüğünde, 'banliyö' olarak görülen yerlerin merkezleşmesi, başka bir kavram sorununu gündeme getirmektedir.

Dolayısıyla kentin merkezinin neresi olduğu veya işlevlere bağlı ayrışmanın kentte hâlâ geçerli olup olmadığı sorularını çalışmamızın dışında tutmaya çalışarak, 'kent merkezinde olmanın' önemini vurgulayacak şekilde, merkezdeki yaşam komplekslerine yoğunlaşmaya çalıştık. Belirttiğimiz gibi buradaki 'kompleks' ifadesinden kastımız barınma dışı işlevlerin yapının çeşitli alanlarında faaliyette olmasıdır. 'Gelenekselleştiği' iddiasında olduğumuz kapalı sitelerin dış dünyayla fiziksel olarak ilişkide olduğu kısımlarında yer almakta olan dükkan, ofis gibi münferit yapılar veya sosyal alanlara dâhil edilmiş yeme-içme mekânları başta olmak üzere alışveriş yapılacak çeşitli dükkanlar, genel bir ifadeyle tüketim mekânları, barınma dışı işlevler açısından kurgumuzun tersi yönde bir gerçekliğe işaret etse de; biz saha kurgusundaki ayrımı öncelikle bir AVM etrafında örgütlenen kompleksler olarak yaptık, daha sonra ise kent merkezindeki birden fazla işlev barındıran rezidans tipi yerleşim alanlarındaki yaşam tarzının bu AVM ile örgütlenen komplekslerdeki yaşam tarzına yakınlığını saptamamızla birlikte 'içe kapanık kompleks' tarifi içerisine kule/plaza veya rezidansları da dâhil etme gereği duyduk. Bu açıdan yapılmış olan sınıflandırmayı, görüşmecilerin bilgisinin aktarılacağı ilgili bölümde detaylı olarak tarif edeceğiz.

Kentte işlevlere bağlı kümelenmenin yerini sınıfsal farklılıklardan kaynaklanan ayrışmanın aldığını iddia ettiğimiz çalışmanın odağında, üst-orta sınıfın İstanbul kentini deneyimleme biçimlerini, şehrin hangi semtlerinde vakit geçirmekte olduklarını, gündelik hayat pratiklerinin mekân tercihlerine nasıl yansıdığını ve bilhassa üst tabakaların değişen yaşam biçimleriyle farklılaşan mekânsal örgütlenmenin yarattığı yeni kentli kültürünün birbirini dönüşümlü olarak nasıl etkilediğini inceleyip yorumladık. Bu bağlamda yaptığımız görüşmelerde, mekânsal tercih ve deneyimlerin yanısıra, güvenlik arayışı, sosyal ilişkiler, kamusal alanların kullanımlarındaki pratikler ve varsa farklılaşmalar, çalışma yaşamı, serbest zaman aktiviteleri, tüketim örüntüleri ve tüketim mekânları açısından geliştirilen alışkanlıklar, kültürel etkinliklere katılım, estetik beğeniye dair eğilimler gibi çeşitli konular hakkında veri toplayarak çalışmanın saha aşamasını gerçekleştirdik. Bir sonraki bölümde sırasıyla, uyguladığımız metodoloji, görüşmelerde kullandığımız teknikler ve sorduğumuz soruların geliştirilmesi, görüşmecilerin seçimi hususunda

izlediğimiz yol ve son olarak katılımcıların özellikleriyle ilgili bilgilere yer vereceğiz.

2.2. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Uygulanması: Teori Geliştirme ve Uyarlayıcı Teori

Araştırmada izlenecek yöntemin belirlenmesi için nitel çalışmaların uygulanma biçimleri üzerine yapılan okumalar sırasında sosyal bilimlerde yöntem ve teori geliştirme teknikleri üzerine çalışmalarıyla bilinen Derek Layder'in çalışmaları üzerine eğilme gereği duyulmuştur. Sosyal bilimlerde yöntem seçimini ontolojik ve epistemolojik faktörlerce ayrıştırıp yorumlayan Layder (1990), öncelikle varolan teorilerin işlevsel olarak araştırma kapsamında uygulanabilirliğine değinmekte, positivist yorumların ampirik araştırmayla harmanlanmasını bir teori ve yöntem birlikteliği ifadesiyle değerlendirmektedir. Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln'un (2005) nitel araştırmalar için derledikleri son derece kapsamlı bir 'el kitabı' olan **Handbook of Qualitative Research** çalışmalarında aktardıkları süreçlerin sonlarına doğru ele aldıkları kültürel çalışma alanındaki teori geliştirme biçimi olarak değindikleri sosyal eleştiri veya daha detaylı olarak belirtmek gerekirse, 'bir sosyal eleştiri olarak kültürel teori' kavramıyla da paralellik gösteren Layder'in (2013) uyarlayıcı teori adıyla kavramsallaştırdığı yöntem de, varolan teorilerin veri analizinden hareketle geliştirilerek yeni bulgular açısından yeniden yorumlanması anlamını taşımaktadır.

Denzin ve Lincoln (2005: 14), nitel çalışmanın modern safhalarında izlenen yöntemlere öncülük eden kuramcılar arasında bir yanda Howard Becker diğer yanda ise Barney Glaser ile Anselm Strauss'u göstermektedir. Bruce L. Berg'in (2001: 19) araştırma yöntemi geliştirme süreçlerindeki fikrin teorileştirilmesi ve araştırmanın tasarlanması, verilerin toplanıp organize edilmesi ve nihayetinde analiz sürecinde bulguların yorumlanmasıyla inşa edilen teori biçiminde sistematize ettiği nitel araştırma tekniği, Becker'in (2015: 105) tümevarımcı anlayışında 'neden' yerine

'nasıl' sorusunun vurgusuyla tartışmaya açılır. Sahadan öğrenmeye birincil önem atfeden Becker (2015: 304), niteliklerin analiziyle tiplerin inşasına, nitel analizlerin karşılaştırmasıyla bağlamsal açıklamalara ve analitik tümevarım metoduyla açıklama yönteminin belirlenmesine uzanan yol haritalarını tasarlayarak araştırmacıya saha verilerinin teoriye nasıl dönüştürüleceğine dair ipuçları vermektedir. Modern safhanın diğer kanadındaki Glaser ve Strauss'un 'temellendirilmiş teori' (grounded theory) kavramları ise, Becker'in aksine pozitivizme yakın bir anlayışın ürünüdür (Denzin ve Lincoln, 2005: 509). Temellendirici teoride, ampirik çalışmadan hareketle teori üretme yolunu seçen Glaser ve Strauss (1967: 25), elde ettikleri verileri karşılaştırma yoluyla, farklı koşullar için geçerli olabilecek evrensel ana teoriyi oluştururlar; tümdengelimci yaklaşımın genelleyiciliği nedeniyle ortaya çıkması muhtemel yanlışlar, tümevarımcı bu sistemde bertaraf edilmektedir. Pozitivist ve evrensel bir kuram inşa edebilmelerini sağlayan faktör ise, araştırma grupları arasındaki farklılıkları minimize ederek karşılaştırma olanağını artırmaları ve görüşmeci sayısına dair bir varsayımda bulunarak hareket etmek yerine, saha çalışması esnasında 'doygunluğa' ulaşmanın hedeflenmesidir (1967: 61).

Layder (2015: 190), uyarlayıcı teori kavramsallaştırmasında sahadan beslenen tümevarımcı teoriden nasıl yararlandığını açıklarken, Glaser ve Strauss'un kavramsallaştırmasını da "teorilerin gerçeklikten hareketle temellendirilmişliği" ifadesiyle yeniden tanımlar.[9] Layder'in kuramı (2013: 223), Glaser ve Strauss'un temellendirerek teori inşa etme yaklaşımına ilave olarak teorik sınamaya dayalı, hipotetik/tümdengelimci yaklaşımın da katkısını gereksinmektedir. Uyarlayıcı teoriyi, mevcut teorileri sınama ve veri analizinden hareketle teori inşa etme süreçlerinin iç içe geçmesi şeklinde kurgulayan Layder, geliştirdiği teorinin büyük boy teoriyle (grand theory) açık uçlu ilişkiye sahip olduğunu vurgulayarak Merton'un orta boy kuramlarına da atıfta bulunmaktadır. Merton'un kuramındaki tümdengelimciliğin nitel analizde doğruluğu azaltacağı fikrini taşıyan Layder, bu noktada temellendirilmiş teoriyle yakınlık kurarken, mevcut (pre-exist) teorileri de

[9] Orijinal ismi 'grounded' teori olan kavram, Türkçe kaynaklarda *gömülü teori* veya *yere basan teori* gibi farklı tercümelerle anılmaktadır; ancak Layder'in metninin irdelediğimiz çevirisinde kullanılan 'temellendirme' tabirinin 'grounded' kavramını daha yerinde ve kapsamlı biçimde karşıladığını, Layder'den alıntıladığımız ifadede de görmekteyiz.

gözardı etmemek gerektiğini düşündüğü için ampirik sınamaya olanak tanınması gerektiğini belirtir. Kendi ifadesiyle (2013: 230) "genel varsayımdan hareketle ampirik olarak sınama" ile "ampirik örneklerden başlayıp genel kavramsal anlayışa ulaşma" karşılıklı etkileşim halinde olmalıdır.

Biz çalışmamızda esasında kuramsal açıdan değil, daha ziyade yöntemsel açıdan Layder'in yaklaşımını benimsemiş olsak da, uyarlayıcı teoriye uygulanabilirliği bakımından, yaptığımız çalışmayı şöyle nitelendirebiliriz: Ampirik olarak incelediğimiz mekânlar mutenalaştırma örnekleri olmamakla birlikte, çalışma kapsamında değişen yaşam biçimlerine odaklanırken, mutenalaştırma ile üst-orta sınıfların yaşam biçimleri arasındaki diyalektik ilişkinin ışığında bir teorik çerçeve çizmeye çalıştık. Mutenalaştırma kuramında kent içerisindeki tarihi mekânın yeni steril alanlara dönüşümüyle insanların gündelik hayatlarındaki farklılaşmaları Smith, Marcuse, Zukin gibi kuramcıların kavramlarıyla sistematize ederken; mutenalaştırma kavramını, eski kent merkezlerine değerini yeniden vermek yerine yeni değerli merkezler üretme yaklaşımının benimsenmesi olarak yorumlayarak kendi çalışmamızın saha kurgusunu oluşturduk. Kentte mahalle veya semtler ölçeğinde yaşanan ayrışmadan ziyade kompleks yapılar arasındaki hiyerarşinin yorumuyla ise mekânsal ayrışma biçimlerini belirli bir toplumsal tabakanın minimum düzeydeki farklılaşma durumlarıyla ele aldık. Bu açıdan farklı sınıfları karşılaştırmak yerine, belirli bir sınıf içerisindeki fraksiyonlara bakışımız yöntemsel açıdan temellendirilmiş teorideki katılımcıların seçimini çağrıştırmakta, kuramsal olaraksa, ilerleyen bölümlerde değineceğimiz üzere Bourdieu'nün sermaye tiplerine odaklanarak yine varolan teoriler üzerine yeni bir teori uyarlamamıza yardımcı olmaktadır.

Layder'in metodoloji pratiğine geri dönecek olursak, kendisinin örneklendirdiği saha çalışmasında planlayarak gerçekleştirdiği derinlemesine mülâkatların yanısıra, "teorik örnekleme" kavramından bahsetmesi dikkatimizi çekmektedir. Layder, temellendirilmiş teorinin araştırmanın sürekli parçası olarak teorileştirme sürecini beslemesi özünü alır ve teknik süreçlerde, kodlama ve not yazımlarında bu yöntemi kullanır; ancak saha deneyiminde 'doygunluk' beklentisine girmez, varolan kuramların ele alınmasıyla hipotetik sınama aracılığıyla,

geliştirmekte olduğu teorinin objektifliğini sağladığını iddia eder. Buna göre Layder (2013: 100), kodlama sürecine de saha pratiği sürerken başlar; temellendirilmiş teoriye benzer şekilde açık-kodlamayla çok sayıda kod geliştirerek kavram oluştururken aynı zamanda 'tesadüfen keşfetme' (serendipity) ile yaratıcı bilimsel faaliyet gerçekleştirmeye olanak tanır (Layder, 2013: 116). Teorik örnekleme de, *serendipity* sürecinin bir parçası olarak, araştırma sürecinde gelişen teorik fikirler doğrultusunda önemli görünen kişilerle yapılan ekstra görüşmeleri ifade etmektedir. Burada izlenen yöntemde, analizin ilk safhalarından itibaren yorumlamaya yer verilmekte, geçici kodlamadan seçici kodlamaya geçildikçe önem derecesine göre sayıca azaltılan kodlarla birlikte esas kodlar ve bunlara bağlı olarak kategoriler oluşturulmaktadır. Ana kategoriler oluşturulduğunda, ön-kodlama süreci sonlandırılmaz, eşzamanlı olarak devam eder, böylece Layder'e göre (2013: 102) araştırma boyunca gelişen kavramlar ile mevcut teorik malzemeler etkileşim halinde olmayı sürdürerek, canlı olan ve sürekli gelişen sosyal dünyanın kavramsallaştırılmasında ve kuram inşasında objektif tipolojilerin ortaya çıkarılmasını sağlar. Bu dinamik yaklaşım, temellendirilmiş teorinin yönteminden ayrılan temel farktır; zira Strauss'un (2003: 23) önerdiği yol haritası, 'veri toplama-kodlama-kategori oluşturma-teorik örneklem geliştirme-karşılaştırma ve doygunluk nihayetinde teori geliştirme' süreçleri ile çok daha sistematik bir yapıdayken, Layder sürekli geriye dönüşleri, veriden analizle teori inşa edip teorinin yeniden sınanmasını önermektedir.

Kodlama tekniklerindeki sürece bağlı farklılaşmanın yanısıra, uyarlayıcı teoride teknik açıdan önerilen yenilikler de mevcuttur. Açık kodlama için Strauss (2003: 28), satır satır, hatta kelime kelime kodlamayı önerirken, Layder (2013: 105) bu şekilde ortaya çıkacak devasa sayıda kodun ilgisiz olacağını, dolayısıyla analiz sürecini hantallaştıracağını vurgulamaktadır. Teknik yaklaşımdaki bu ayrım, esasında yöntemsel farklılığın bir yansımasıdır. Glaser ve Strauss temellendirici teoride saf ampirist bir yaklaşımla, araştırmacının başlangıçta boş levha (tabula rasa) olduğu varsayımından hareket ederken, Layder (2013: 104-105), araştırmacının mevcut teorilere bağlılığının da sayesinde, ana kodların bir kısmını baştan bildiğini belirtir, kodlar ve görüşmelerden elde edilen veriler dolayısıyla bağlantılıdır. Layder'e göre

tümdengelimci bir yaklaşım ne kadar yanlışlanabilirse, saf ampirizm de o denli ateorik ve her şeyin sıfırdan inşasıyla varolan kuramların reddi anlamını içerir.

Özetlemek gerekirse Layder, yerleşik kavramları rasyonel akıl yürütmeyle kullanmayı, mevcut teorilerle verilere dayanarak geliştirilen teorileri birleştirerek yeni teori oluşturmayı önerir; dışarıdan-alınmış, mevcut teoriyle sahanın ampirik deneyimini birbirine *uyarlar*. Ona göre mevcut teoriler (2013: 128), "bilgi ve analitik düşünmenin gelişen yapısı temelinde veri toplama etkinliğine rehberlik eden önceden-edinilmiş teoriler olarak yeni teorilerin geliştirilmesine aracılık eder." Layder'in yöntemsel yaklaşımı ve teorik örnekleme tekniği, kodlama sırasında izlediği yöntemin farklılıkları, bizim metodolojimizin temelini oluşturmanın yanısıra, geliştirdiği teorinin özünde yatan "farklı teorileştirme biçimleri arasında bağlantı kurmak gerektiği" fikri, kullandığımız yöntemin esasını oluşturmaktadır. Çünkü yöntemsel olarak uyarlayıcı teori yaklaşımını benimsediğimiz çalışmanın sahasında, aynı zamanda etnografik yaklaşımdan yararlanılmış, katılımcıların yaşadıkları, çalıştıkları, zaman geçirdikleri mekânlar deneyimlenerek saha notları ve alanda yazım süreçleriyle eldelenen veriler desteklenmiştir.

Robert Emerson ve meslektaşları (2008: 15), etnografik alan yazımını anlattıkları çalışmalarında, etnografların veri toplama ve bulgulara erişme aşamalarının sahadaki gözlem süreciyle iç içe olduğunu belirtmektedirler. Araştırmanın nesnesi konumundaki kişilerin sosyal hayatlarına bizzat dâhil olan araştırmacı, onlarla birlikte keşfeder, bulguları kaydetme süreci aynı zamanda alanda yazma pratiğiyle, kendisini de bir araştırma nesnesi olarak yorumlayabilmesiyle eşanlıdır. Amir Marvasti'nin (2004: 36) vurguladığı gibi, kelime anlamıyla 'insanları yazmak' anlamına gelen *etnografi* [10] sosyolojinin düşünümselliği (reflexivity) açısından Bourdieu'yü akla getirmektedir. Sahadan aldığı veriler doğrultusunda teori geliştiren bir başka isim olarak Bourdieu'nün alan kuramı da, Layder'in (1997: 84) işaret ettiği modern teori geliştirme örnekleri arasındadır. Sosyal hayattaki aktivitelerin ve eyleyici pratiklerinin bütününü işaret eden alan, etnografın hem tanık olduğu hem etki ettiği toplumsal hayatın sahnesidir. Biz çalışmamızda katılımcıların

[10] Etnografi; insanlar/*halk* anlamına gelen *etnos* ile karşılığı *yazmak* eylemi olan *graphei* kelime köklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

gündelik hayatına ancak belirli aralıklarla kısıtlı zamanlarda tanıklık edebildik. Ancak sahada yazma süreçleri açısından, Layder'in uyarlayıcı teorisinde belirttiği ve etnografik alan yazımına yakın olduğunu düşündüğümüz not tutma, kısa notlar alma, kodları kısa notlara dönüştürme vb. teknikleri uyguladık. Bütün bu yöntem ve teknikleri arkaplana alarak, alt başlıklarda yapılan mülâkatlarda uygulanan görüşme tekniklerini, örneklemin oluşturulmasını ve görüşmecilerin belirlenmesini, sahada karşılaşılan problemleri ve bunların ne şekilde çözülmeye çalışıldığını aktaracağız.

2.3. Saha Araştırmasının Tasarlanma Süreci

2.3.1. Veri Toplama Teknikleri ve Mülâkatların Tasarlanması

Derinlemesine mülâkat yönteminin uygulanacağı çalışma için hazırlanan taslak soru formlarının ilk örneklerinde kapalı uçlu ve açık uçlu sorular yer almaktaydı. Her ne kadar nitel bir çalışma izlenmesi ve gerektiğinde etnografik yaklaşımdan yararlanmanın planlanması nedeniyle, soruların açık uçlu olmasına çalışılsa, ve hatta yapılandırılmamış veya yarı-yapılandırılmış görüşme yapılması gereği üzerine düşünülse de, katılımcılardan alınması gereken birtakım bilgiler kapalı uçlu sorular sorulmasını gerektirmektedir. Bu bilgilerin çoğunun esasında demografik verilerin toplanmasına yönelik tasarlanması ise, sürecin sistematize edilmesini kolaylaştırmış ve yüz yüze yapılacak görüşmelerde sorulacakların yanısıra bir 'katılımcı bilgi formu' oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu formda toplanan veriler sırasıyla şunlardır:

- Yaş
- Cinsiyet
- Eğitim durumu
- Mezuniyet bilgisi
- Çalışma durumu
- Çalışılan sektör
- Meslek veya yapılan işin tanımı
- İşyerine ulaşım şekli

- Aylık ortalama gelir
- Medeni durum
- Eşinin mesleği veya yaptığı işin tanımı
- Eşinin işyerine ulaşım şekli
- Çocuk sayısı
- (18 yaş altındaki çocuklar için) Okula ulaşım şekli
- Hanede yaşayan toplam kişi sayısı
- Oturulan konut tipi
- Oturulan konut tipinin özellikleri
- Hanede yaşayanların sahip olduğu binek araçlar

Eğitim durumunda en alt kademe lisans mezuniyeti olmak üzere, doktora ve üzerine kadar seçenekler mevcuttur. Mezuniyet bilgisinde ise, en son mezun olunan üniversite ve bölüm bilgisi istenmiş; lisans üzeri eğitim yapmış olan veya eğitimini sürdüren katılımcıların çoğu kendiliğinden mezun oldukları okul ve bölümleri sırasıyla belirtmişlerdir. Çalışma durumunda ise bir kurumda çalışma, kendi işinde/ortağıyla çalışma ve bağımsız/freelance çalışma olmak üzere üç seçenek mevcuttur. Meslek konusunda özellikle yapılan işin yazılması veya söylenmesi istenmiştir; çünkü mezun olunan bölüm bir mesleğe işaret etse de katılımcıların çalıştıkları sektörler ve yaptıkları işler bu meslekten farklı olabilmektedir. Katılımcılar da iş tanımlarına genellikle işyerindeki pozisyon ve ünvanlarını belirtecek şekilde detaylı tarifler vermişlerdir. İşyerindeki konumları açısından bir ilk izlenim veren bu bilgi, kimi görüşmeler sırasında gerekli oldukça açılmıştır. Yaşamları boyunca farklı sektörlerde faaliyet gösteren veya uzmanlıkları dışındaki alanlarda çalışan katılımcılara, hangi işyerinde ne amaçla ve ne süredir çalıştıklarına dair sorular, ayrıca mülâkat kısmında yöneltilmiştir.

Şahsın eğitim, meslek ve gelir verileri sosyo-ekonomik statüsünün uygunluğu hakkındaki bilgiyi vermektedir; hatta formun doldurulması süresince iptal edilen görüşmeler veya görüşme yapılsa dahi yeterli uygunluğu taşımadığı düşünülerek sonrasında analize dâhil edilmeyen görüşmeler de olmuştur; görüşmecilerin özellikleriyle ilgili detayları aktaracağımız bir sonraki bölümde görüşmecilerin seçiminde dikkat ettiğimiz hususlara ayrıca değineceğiz. Sıraladığımız diğer

etmenlere bakıldığında, katılımcının şahsi bilgileri akabinde, medeni duruma bağlı olarak varsa eş ve çocuklarına dair çeşitli verilerin toplandığı görülmektedir. Her ne kadar hazırlanmış olan formda yer almasa da, genellikle görüşmeler esnasında, takip eden sonraki görüşmeler ve bir araya gelişlerde, katılımcıların evlilerse evlenmeden önceki veya boşanmışlarsa evliyken yaşadıkları yerler, konut seçimleri, ebeveynlerinin yaşadıkları yerler ve nasıl bir sosyo-ekonomik arkaplandan geldiklerine dair çeşitli verilere de ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunların bir kısmı analize dâhil edilmiş, bir kısmı ise alan notları olarak yazılmış ve tipoloji geliştirme sürecinde katılımcılar arası gözlemler doğrultusunda yapılan karşılaştırmalarda kullanılmıştır. Çocuk sahibi olan katılımcılardansa, çocukları şayet ilk-orta okul veya liseye gidiyorsa okula ulaşımını nasıl sağladığı sorulmuştur. Üniversite öğrencisi çocukları hakkında da bilgi paylaşma gereği duymuş olmalarına karşın, katılımcılardan alınan bu veriler analize katılmamıştır; çünkü üniversite seçiminin önceki okullara nazaran mekândan bağımsız, okulun niteliği odaklı yapıldığı muhakkaktır, hatta merkezi sınav sistemi gereği kimi zaman çok öznel tercihlerin dışında, okul seçimini etkileyen farklı faktörler vardır ki, bu konular çalışmamızın tamamen dışında kalmaktadır. Bizim burada çocukların okulunun bulunduğu semti ve ulaşım şeklinin ne olduğunu öğrenme amacımız, tıpkı işyeri-konut mesafesinde olduğu gibi mekânlar arası uzaklığın mekân seçimlerine etkisini saptamak ve kent içi ulaşıma dair yorum yapmamıza olanak yaratmaktır.

Katılımcılar, görüşmeyi kabul ettikten ve randevulaşıldıktan sonra formları gördükleri (hatta çoğu kez okunan formdaki sorulara sözlü olarak yanıt verdikleri) için esasında yaşadıkları ve/veya çalıştıkları yerlere dair bilgiler öncesinde toplanmış olsa dahi; yaşadıkları site veya komplekslerde güvenlik görevlisi, güvenlik kamerası, apartman görevlisi, house keeping hizmeti, çarşı/AVM, çarşı/AVM haricinde küçük ölçekli tüketim mekânları, spor alanları, sosyal alanlar, yeşil alanların bulunup bulunmadığı bilgisi olabildiğince detaylı olarak not etmeye çalışılmıştır. Oturulan konut tipi içinse, apartman dairesi, stüdyo tipi daire, çatı katı/loft, rezidans dairesi, müstakil konut seçenekleri belirtilmiştir.

Formlar aracılığıyla demografik verilerin toplanması sonrasında mülâkat sürecine geçilmiş ve ortalama 45-50 dakika kadar süren yarı-yapılandırılmış

mülâkatlarda, her görüşmeciye 17 temel soru yönetilmiştir. Bu sorular temel olarak iki ayrı gruba ayrılmıştır, ilk grup 7 ana sorunun yer aldığı "kentsel deneyim ve mekân seçimleri" başlığı altında şekillenen gruptur, ikincisi ise kalan 10 ana soruluk "tüketim örüntüleri ve yaşam tarzları" başlıklı gruptur. Sırasıyla sorduklarımız, hangi veriye ulaşmayı amaçladığımız bilgisiyle birlikte şöyledir (EK'te ayrıca sorular, sorulma şekillerinin görülmesi açısından, paylaşılmıştır):

- *Nerede ikamet edildiği:* İkamet edilen yer görüşmenin başında bilinse dahi, soru şeklinde karşı tarafa yöneltilmiş ve katılımcının yaşadığı yeri site, mahalle veya semt ölçeğinde ifade etme şekli irdelenmiştir. Yaşadığı site veya kompleksin tanınırlığına dair yorumlar da bu açıdan kayda değer bulunmuş, kimi görüşmelerde yaşanan siteye ilişkin ekstra sorular yöneltilmiştir. Hatta sitede yaşayan ancak birden fazla işlevi barındıran komplekslerde çalışanlara, çalıştıkları mekân özelinde o komplekse ilişkin ayrıca sorular yöneltilmiştir. Buradaki amaç, görüşmecilerin bu 'isim sahibi' yaşam komplekslerine ve burada üretildiği iddiasında olduğumuz yaşam tarzlarına bakış açılarını da çözümleyebilmektir.
- *Yaşanılan yeri tercih etme sebepleri:* Bu soruda, görüşmenin seyrine göre katılımcıya açıklama yapılıp seçenekler sunulduğu olmuştur. Görüşmecinin kendiliğinden konuşmaya başladığı durumlarda da, yine benzer şekilde yarı-yapılandırılmış mülâkat için hazırlanan soru kağıdında sıralanan faktörlerin her birinin üzerinde ayrı ayrı durulmaya çalışılmıştır. Bunlar sırasıyla, merkeze uzaklık, sosyal aktivitelere erişebilirlik, güvenlik, fiziki çevre, sosyal çevre ve yapı alanındaki mimari/estetik üsluptur.
- *Taşınacak olunsa arzulanan yeni mekânın niteliği/özelliği:* Burada 'taşınma ihtimali'nin bir varsayım olarak sunulması, ilk etapta katılımcıların yaşadıkları yerle ilgili memnuniyetlerini veya sorunlarını dile getirmelerini sağlamaktadır. Bir önceki soruda mekân seçimine ilişkin sıralanan olumlu/olumsuz faktörler aslında burada konuşulacaklara zemin oluşturur niteliktedir. Aynı başlık içerisinde daha önce yaşanan yerler ve mevcut ikamet alanına ne zaman, nereden, ne amaçla gelindiği detaylı olarak sorgulanmıştır. Burada dikkat edilen bir başka husus, İstanbul semtleri arasında kıyaslamalar yaparak, İstanbul'un tarihi merkezlerinin katılımcılar tarafından nasıl yorumlandığı, eski kent dokusuna ve kentin estetiğine

dair bakış açılarının ne olduğunun öğrenilmesi yönündedir. Yine bu başlık altında kentin mutenalaştırılmasına ve yeni tip yaşam merkezleri oluşturulmasına dair görüşlere de yer vermek amaçlanmıştır.

- *Kamusal mekânda gündelik hayat, sosyal ilişkilere dair yorumlar:* İki aşamalı olduğu bilgisi verilerek sorulan sorunun ilki kentsel mekânlara yöneliktir, soru sorulurken 'meydan, cadde, sokak, toplu taşıma araçları vb.' mekân örnekleri sıralanarak katılımcının zihninde kent mekânlarının canlandırılmasına çalışılır. 'Toplu taşıma' noktasında, katılımcı bilgi formunda ulaşıma dair alınan verilerle bağ kurulacak şekilde, toplu taşıma kullanılıp kullanılmadığı bilgisi de edinilmiştir. Kentin kamusal alanlarında insanların sosyal ilişkilerinin nasıl olduğu sorusu, genel olarak İstanbul'da yaşayan insanların sosyo-kültürel profiline ilişkin, kentin kozmopolitliğine, insanların ekonomik durumlarına ve yaşam memnuniyetlerine ilişkin pek çok yargının, gözlemin paylaşılmasına, konuşulmasına olanak sağlamış; aynı zamanda katılımcıların İstanbul'u Türkiye'nin başka şehirleriyle veya Dünyadaki başka metropollerle kıyaslamasına yol açmıştır.

Sorunun ikinci aşaması ise, mikro ölçekte kamusal alan kullanımlarına ilişkindir. 'Komşuluk ilişkileri' olup olmadığı üzerine genel bir soruyla başlayıp site hayatına dair sorulan ekstra sorularla, yaşama mekânlarındaki değişen, çeşitlenen mekânsal düzenlemelerin sosyal hayata etkisi üzerine konuşulmuştur. Site içerisindeki ortak alanların kullanımı, birbirine benzer insanların bir arada yaşama olanağı, bunun kaynakları ve sonuçları üzerine katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

- *Güvenlik gereksinimi:* Yaşama mekânı tercihleri arasında bir şekilde değinilen güvenlik konusu burada ayrıca detaylandırılır. 'Güvenlik' kavramının birden fazla anlamının olması ve soruyla ne kastedildiği konusunda katılımcılar genellikle sorunun açılmasını istemişlerdir. Bizim soru kağıdımızda da bu soru başlığı çeşitli kısımlara ayrılmıştır; bunların ilki genel olarak suç, özelde hırsızlık ihtimalidir. Her ne kadar terör kavramı suç başlığı altında olmalıysa da, son zamanlarda artan terör dalgası bu kavramın ayrıca konuşulmasına zemin hazırlamıştır. Bir diğer güvenlik konusu deprem güvenliğidir. Güvenlik gereksinimi üzerine konuşulurken, sitede çalışan güvenlik görevlileri hakkında yorumlara yer

verilmiş, görüşmecilerden özellikle bulundukları semtin geneliyle yaşadıkları site arasında –veya civardaki diğer sitelerle aralarında- kıyaslamalar yapılması istenmiştir. Burada yaşadıkları konut alanı dışındaki hayattan ne denli haberdar olduklarının da anlaşılmasına çalışılmıştır. Son olarak ise, geç saatlerde dışarıda olmanın tedirgin edip etmeyişi üzerine sorulan sorularla, esasında yine suç başlığı altında konuşulması gereken, cinsel istismar olarak genellenebilecek suç ihtimalleri üzerine yorumlar yapılmıştır.

- *Yaşanılan yerin İstanbul'da yaşama hissi verip vermemesi:* İstanbul ve İstanbulluluk üzerine anlatılara yer verilen bu aşamada, katılımcıların daha önce yaşadıkları yerlere dair düşüncelerini paylaşmaları beklenmiştir. Sorunun temel amacıysa, kapalı bir sitede insanların kentin genelinden ne ölçüde yalıtıldıklarının cevabını bulmaktır. Özellikle yaşam komplekslerinin yapıları gereği hemen her coğrafyada birbirine benzer şekillerde üretilmesi üzerinde durularak, katılımcılardan kentin veya dünyanın başka yerinde aynı komplekste yaşansa neyin değişeceği veya değişmeyeceği kurgusu üzerine düşünmeleri istenmiştir. Görüşmelerin bir kısmında, ikamet edilen konut alanı veya çalışılan kompleks yapının vs. lokasyon özellikleri bu bağlamda ayrıca ele alınmıştır.
- *İstanbul'un hangi semtlerinde zaman geçirmenin tercih edildiği:* Mekân seçimlerine yönelik bu son soru, aynı zamanda kültürel tüketim örüntüleri ve hayat tarzlarına geçiş sorusu niteliğindedir. Çünkü burada belli sınıf fraksiyonlarının sosyal hayat pratiklerine dair verilere de ulaşılmaktadır. İstanbul kentini nasıl deneyimledikleri sorusunun karşılığı, zaten kentin sosyal boyutuyla doğrudan ilişkilidir; aynı zamanda burada aile ve/veya arkadaşlarla ne sıklıkla ve nasıl zaman geçirildiği irdelenmekte, gidilen mekânlardan bahsetmelerine olanak tanınmakta, dış mekân (outdoor) aktivitelerine dair, sonraki kısımda yeniden detaylıca konuşulacak olan anlatılarına yer verilmektedir.

Kent ve mekânı odağa alan bu ilk kısımdaki soruların son ikisi, görüldüğü gibi İstanbul kentine özel ve görüşmecilerin İstanbul'u deneyimlemelerine ilişkin öznel ve özgün anlatılara zemin hazırlayan sorulardır; dolayısıyla burada kodlama sırasında anlamlı sonuç çıkarılamayacaktır, zira birbirinden son derece farklılaşan örnekler, buna bağlı olarak çeşitlenen yorumlar söz konusudur. Soru kağıdında yer

almamasına rağmen, kente dair anlamlı bir analiz yapabilmek için, her görüşmenin sonuna doğru kent ve kent hayatına yönelik, görüşmelerle şekillenen ekstra sorular yöneltilmiş ve buna bağlı olarak analiz sırasında yapılan kodlamalarda, üst-orta sınıfın İstanbul'a bakışına, kenti hangi yönleriyle benimsediği veya problemli bulduğuna ilişkin kategoriler oluşturulmuştur. Benzerlikler kodlamaya yansırken, ayrışan özelliklerse notlar şeklinde yazılmış, görüşmecilerin İstanbul'da daha önce yaşadıkları semtlere veya İstanbul'dan önce yaşadıkları şehirlere dair verdikleri bilgiler ışığında kentsel mekân kavrayışları farklı boyutlarıyla irdelenmeye çalışılmıştır.

İkinci soru grubu yukarıda belirttiğimiz gibi, tüketim örüntülerini ve yaşam biçimindeki ayrımları odağa almaktadır. Tıpkı ilk gruptaki sorular gibi, burada dile getirdiğimiz 10 temel sorunun da içeriğini ve hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- *Dışarıda yemeğe çıkma alışkanlığı:* İstanbul'da vakit geçirilen semtlerin bilgisinin ardından, özellikle düzenli olarak gidilen restoran veya kafeler varsa, nerede ve hangileri olduğu sorulmuştur. Bunların yer aldıkları semtlerin, eğer AVM içerisindelerse AVM'lerin vb. bilgileri alınmış, mekânların seçilme nedenleri irdelenmiştir. Dışarıda yeme sıklığıyla birlikte, haftaiçi akşam evde yeme alışkanlığı, dışarıdan yemek sipariş etme veya evde yemek pişirme sıklıkları sorgulanmıştır. Evde yemek yapanın kim olduğu, varsa yardımcının hangi sıklıkla yemek pişirdiği, yatılı bir yardımcının kalıp kalmadığı ayrıca öğrenilmiştir. Dışarıda yenilen mekânlar açısındansa tercihin mekânın atmosferi mi yoksa yemek çeşiti veya yemeklerin lezzeti mi olduğu sorusuyla birlikte, beslenme alışkanlıklarına dair sohbetler gerçekleştirilmiştir. Yapılan kimi görüşmelerde dile getirilen besin maddeleri veya sağlık odaklı beslenme tercihleri, ilerleyen kısımlardaki yaşam tarzına ilişkin özgün konuşmalara da zemin hazırlamıştır.
- *Çalışma dışı zaman geçirme alışkanlıkları:* Bir önceki soruda bilhassa haftaiçi akşam dışarıda yemeğe çıkma alışkanlığı sorgulanırken, burada sorunun aslı haftasonu aktivitelerine ilişkindir. Öncelikle katılımcıların haftasonları çalışıp çalışmadıkları, şayet çalışıyorsa bunu evden mi gerçekleştirdikleri ya da işyerine gidip gitmedikleri sorgulanmış, sonrasında haftasonu aktiviteleri 'çalışma dışı zaman' aktiviteleri biçiminde yeniden kurgulanmıştır. Görüşmecilere kimi zaman

seçenekler sunularak konuşmanın açılması sağlanmıştır; çalışmadıkları zaman evde dinlenmeye mi yoksa dışarıda zaman geçirmeye mi daha fazla eğilimli oldukları saptanmak istenmiş, dışarıya çıkma durumunda İstanbul içi geziler, şehirdışına veya yurtdışına çıkma alışkanlıklarından hangisinde yoğunlaşıldığı bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır. İş seyahatleriyle birleştirilen haftasonu tatilleriyle, iş gezisini tatile dönüştürme veya sezon dışında yıllık izin kullanma, görüşmecinin iş sahibi veya yönetici olması durumunda kendi iş ve tatil zamanını planlaması gibi özgün durumlar üzerinde durulmuştur.

- *Tatil tercihleri:* Çalışma dışı etkinliklerin akabinde bağlantılı olarak sorgulanan konu, görüşmecilerin tatile çıkma sıklıkları, kiminle nereye seyahat ettikleri, yani genel ifadesiyle tatil alışkanlıklarıdır. Burada yurtiçine mi yurtdışına mı seyahatin tercih edildiği, yurtdışında nerelere ne amaçla gidildiği, aynı yere düzenli olarak gitmenin mi yoksa her seferinde farklı şehir/ülkeler görmenin mi tercih edildiği konusu üzerinde durulmuştur. Tatillerin yılın hangi zamanında yapıldığı, buna herhangi bir spor veya sanat faaliyetinin eşlik edip etmediği, herhangi bir yerde ikinci ev veya yazlık sahibi olma durumu, mülkiyet kavramı sorgulanmış, turizm odağındaki konu mekânın tüketimi hususunda tüketim örüntüleriyle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Aile veya arkadaşlarla zaman geçirmeyi kapsayan konu, aynı zamanda sosyal ilişkiler meselesine yansımış ve analiz esnasında o açıdan da yorumlanmıştır.
- *Düzenli spor aktivitesi:* Öncelikle düzenli spor alışkanlığı olup olmadığı, ardındansa ne zamandır hangi sporların yapıldığı sorulmuştur. Daha önceki beslenme alışkanlığı meselesi sağlık odağında burada kimi zaman yeniden gündeme gelmiş, ayrıca serbest zaman etkinliği çerçevesinde bir alt başlık olarak 'spor' meselesi irdelenmiştir. Katılımcılara çocukluk veya gençliklerinden beri yaptıkları veya geçmişte yapıp sonrasında bıraktıkları spor türleri olup olmadığı, halihazırda bir spor kulübü veya salona üyelikleri olup olmadığı, gittikleri spor salonlarının nerede bulunduğu sorulmuştur. Site veya yaşam kompleksleri içerisinde yer alan spor merkezi, yüzme havuzu, açık alanların kullanımı ve mekân seçimlerine spor alışkanlığının etkisi burada açığa çıkarılmaya çalışılan asıl meseleler arasındadır.
- *Profesyonel uğraşlar/hobiler:* Spor odağında ortaya çıkan bu konuya müzik, dans, sanat vb. herhangi bir faaliyet dâhil olmakla beraber, uzmanlık alanları

dışında profesyonel veya amatör olarak uğraştıkları tüm etkinliklerin neler olduğu ve ne oranda ilgili oldukları saptanmaya çalışılmıştır.

- *Ev dekorasyonu/iç mekân tasarım tercihleri:* Görüşmelerin yapıldığı yer görüşmecilerin ev veya işyeri ise alınan notların haricinde, gidilmemiş ev veya ikinci evlerin fotoğraflarına bakılmış ve buna dair gözlemler yapılmış, aynı zamanda görüşmecilerin ev dekorasyonlarına dair paylaşımları kaydedilmiştir. Evlerinin dekorasyonuyla kendileri veya eşleri, çocukları mı ilgilenmekte, ne sıklıkla dekorasyon değiştirmekteler, kendi mimarları/tasarımcıları var mı, bulundukları mekânın estetiğini ne derece önemsiyorlar, tüm bu konular sorgulanmış, ev için aldıkları özel nesneler varsa bunlar için nerelerden alışveriş yaptıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.
- *Kıyafet, kozmetik, ayakkabı alışverişi:* Bir önceki soruda alışveriş pratiklerine dair yapılan konuşmanın akabinde, kişisel ihtiyaçları için gittikleri mağaza, dükkan, AVM'ler sorulmuş, kıyafetleri için özel olarak tercih ettikleri markalar varsa belirtmeleri istenmiştir. Aynı zamanda internetten alışveriş yapıp yapmadıkları sorusuna da burada yer verilmiş, yurtdışından alışveriş yapma sıklığı, alışveriş amaçlı seyahat etme alışkanlığının olup olmadığı sorgulanmıştır.
- *Kitap satın alma alışkanlığı/sıklığı:* Bu soruda kitap okuma alışkanlığı, kitap satın alıp almama değil, doğrudan kitap satın alma sıklığı ve kitap satın alınan mekânın neresi olduğu sorulmuştur. Görüşmecinin kitap okuma sıklığı veya kitap okuma alışkanlığı olup olmadığı da ilerleyen sorularla bu sayede saptanmıştır. Kitap okunmayan veya satın alınmayan durumlarda, görüşmeciler çevrelerindeki insanların, eşleri ve çocuklarının okuma alışkanlıklarından bahsetmiş veya serbest zaman etkinliklerine, çalışma hayatlarına ilişkin başka bilgiler paylaşmışlardır. Sorulan asıl soru ışığında ise, kitap satın alınan yerin neresi olduğuna ilişkin, kitapçı sahaf gezme alışkanlığı olup olmadığı, internetten kitap satın alma alışkanlığı olup olmadığı, yabancı dilde okuma alışkanlığı ve dijital kitap okuma, tablet veya kindle kullanımı gibi konulara yer verilmiştir. Okunan kitap türleri de kimi görüşmelerde ayrıca detaylandırılmış, bununla bağlantılı film, dizi izleme, karikatür dergisi veya mecmua takip etme, sosyal medya kullanımı gibi konularda sohbet detaylandırılmıştır.
- *AVM kullanım sıklığı:* AVM etrafında örgütlenen komplekslerde

yaşayan veya çalışan katılımcılarla özel olarak konuşulan konu, bütün görüşmecilere AVM'ye ne sıklıkla ve hangi amaçla gittikleri şeklinde sorulmuştur. En sık gidilen ilk 3 AVM'nin hangileri olduğu sorularak, bu AVM'lerin beğenilen ve beğenilmeyen yönleri ele alınmış, görüşmecilerden AVM'leri karşılaştırmaları, işlevsel ve estetik açılardan yorumlamaları istenmiştir. Kullanım amaçları konusunda ise, alışveriş dışında yeme-içme, çocuklara yönelik etkinlikler, sinemaya gitme eylemi başta olmak üzere kültürel etkinliklere katılım, sosyal amaçlar, arkadaşlarla buluşma vb. örnekler verilmiş, öncelik sırasına göre hangi işlevlerden yararlandıkları sorgulanmıştır.

- *Kültürel etkinliklere katılım sıklığı:* Sorulan kültürel etkinlikler sırasıyla; Sinema / Tiyatro / Opera, bale vb. sahne sanatları / Bar, meyhane, fasıl vb. eğlenceler / Spor müsabakaları / Sanat, sergi, müze ziyaretleri / Panel, konferans vb. etkinliklerdir. Başlangıçta Hiç (0), Kırk yılda bir (1), Senede bir (2), Senede birden sık (3), Ayda bir (4), Ayda birden sık (5) şeklinde likert ölçekle hazırlanıp sorulmuş olan bu soru, zaman içerisinde yapılan görüşmelerle, nitel yöntemle birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Çünkü her bir etkinliğe dair, özgün yorumlar yapılmış, kimi katılımcılar hayatlarının farklı dönemlerinde değişen alışkanlıklarına vurgu yaparak birden fazla cevap verme gereği duyarken, kimi etkinlikleri yurtiçi – yurtdışı / yaz ayları – kış ayları şeklinde zaman ve mekâna bağlı olarak ayrıştırmış ve yine genellenmesi zorlaşan yanıtlar vermiştir. Dolayısıyla buradaki görüşmeler de yarı-yapılandırılmış mülâkat usulüne uygun olarak karşılıklı konuşmaya dayanmış ve nihayetinde kültürel tüketim örüntülerine dair verilere ulaşmamıza yardımcı olmuştur.

Soruları nasıl açtığımızı belirttiğimiz üzere, görüşmeler sırasında katılımcıların özelliklerine bağlı olarak çok sayıda yeni soru eklenmiş ve kimi görüşmelerde bu sorular tekrar edilirken, kiminde tek bir görüşmeye özgü olarak kalmıştır. Özellikle mesleklere bağlı anlatılar veya görüşmecilerin bazı özel ilgi alanlarından bahsetmeleri, yine alınan notlara eklenmiştir. Saha süresince görüşmecilerin kimisinin ailesiyle, kiminin iş arkadaşlarıyla zaman geçirilmiş, kimiyle birlikte katılınılan etkinliklerde çeşitli gözlemlerde bulunulmuş ve bunlar 'yaşam tarzı'yla ilgili kısımda kullanılmak üzere yazıya dökülmüştür.

2.3.2. Amaçsal Örneklemin Oluşturulması ve Görüşmecilerin Seçimi

Görüşmecilerin seçiminde önem arz eden başlıca özellik, belirttiğimiz üzere yaşanılan site veya yerleşkenin yapısı oldu. İhtiyaç duyduğumuz karşılaştırmayı yapabilmek adına güvenlikli/kapalı sitede ve tüketim-çalışma-yaşama mekânlarının bir arada yer aldığı yaşam komplekslerinde ikamet eden eşit sayıda katılımcıya erişilmiştir. Sosyo-ekonomik profile uygunluğu sağlamak ve 'üst-orta sınıf' tanımlamasına dâhil edebileceğimiz grubu belirlemek açısındansa, tabakalaşma analizi ve sosyo-ekonomik statü (SES) saptanması için kullanılan gelir, mülkiyet, eğitim ve meslek durumlarına bakılarak görüşmecilerin seçilimi sağlanmıştır. Türkiye Sosyo-Ekonomik Statü (T-SES) Endeksi Proje raporuna göre (Sunar vd., 2015: 149), Türkiye sadece mesleki itibar odaklı endeks geliştirmek için meslekler ve iş yaşamı konusunda yeterli düzeyde formel bir işleyişe sahip değildir. Görüşmecilerimizde de görüleceği gibi, mezun olunan bölüm, sahip olunan meslek ve hatta icra edilmekte olan işin her biri farklılık gösterebilmektedir. Türkiye için geliştirilen endekste gelir, meslek ve eğitim durumları dikkate alınırken, değişkenler arasına katılan mülkiyet anlamlı bir farklılığa yol açmamış; dolayısıyla T-SES gelir, eğitim düzeyi ve mesleki itibara bağlı olarak oluşturulmuştur.

SES gruplarını belirlemek içinse, yine proje kapsamında (Sunar vd., 2015: 159) kümelenme analizi yöntemiyle saptanan dört temel kümelenme noktasına göre eşit uzaklıklardaki noktalara bağlı olarak dört SES grubu oluşturulmuş; bunlar üst, üst-orta, alt-orta, alt şeklinde adlandırılmıştır. Bizim burada 'üst-orta sınıflar' tarifimiz ise üst ve üst-orta SES gruplarını içermektedir. T-SES belirleyicileri olan gelir, meslek, eğitim, mülkiyet açısından baktığımızda, bizim çalışmamız için seçtiğimiz görüşmeciler; en az lisans mezunu, oturmakta olduğu konutun mülkiyeti kendisine ait (ki bu konutların fiyatları düşünüldüğünde görüşmecilerin gelir durumlarına ilişkin fikir sahibi olmak mümkün) olan bireylerdir. Gelir konusunda ise görüşmecilere kişisel olarak aylık ortalama gelirlerinin ne kadar olduğu sorulurken, aynı zamanda haneye giren aylık toplam gelir yaklaşık olarak öğrenilmiştir. Bu mebla 8.000 ile 50.000 TL arasında değişmektedir, ortalaması ise 20.000 TL

üzerindedir.

Özetlemek gerekirse, aylık ortalama hane geliri 20.000 TL civarında olan, mülkiyet açısından ikamet ettiği konutun sahibi olduğunu ve en azından 1 otomobil sahibi olduğunu bildiğimiz (görüşmecilerden sadece birisi işine toplu taşıma ile ulaşmakta, araç kullanmamaktadır), eğitim durumu en az lisans mezunu insanlarla görüşülmüştür. Meslekler konusunda herhangi bir sınırlamaya girmemekle birlikte çeşitlilik gözetilmiş, bu çeşitlilik hem yapılan işlerin içeriği/niteliği hem de çalışılan sektörlerdeki farklılaşma açısından değerlendirilmiştir. Görüşmeciler arasında inşaat, gayrimenkul, kimya, nakliye, tekstil, enerji, finans, bankacılık sektörlerinden çalışanlar olmakla birlikte, yapılan işler ağırlıklı olarak insan sermayesi odaklı veya tamamen finans/yatırım ekseninde şekillenen işlerdir ve dikkati çeken bir başka durum da, görüşmecilerin üniversite mezuniyetleri sonucunda edindikleri unvanlar haricinde alanlarda faaliyet göstermeleridir. Mesela siyasetle de uğraşmakta olduğunu ifade eden görüşmeci İngilizce öğretmenliği mezunu olduğu halde senelerdir ticaret işleri yürütmektedir ve şu an bir inşaat şirketi sahibidir. Bir başka görüşmeci yüksek mühendis olduğu halde, 15 senedir (meslek hayatının yarısından uzun bir zaman dilimi süresince) stratejik planlama alanında çalışmakta olan bir yöneticidir. Yine insan kaynakları olarak genelleyebileceğimiz departmanların çeşitli basamaklarında faaliyet gösteren görüşmeciler arasında uluslararası ilişkiler, işletme mezunu bireyler yer almaktadır. Görüşmecilerin çoğu büyük şirketlerde çeşitli pozisyonlardadır ve benzer işleri yapan görüşmeciler arasında erkeklerin daha üst pozisyonlarda olup daha fazla kazanmakta olmaları göze çarpmaktadır.

Çalışmanın başlangıcında, güvenlikli alanların tercih sebebini anlamak için güvenlikli alanlarda ikamet etmeyen katılımcıların da bilgisine erişilebileceği düşünülmüş ve bu bağlamda kent merkezinde herhangi bir güvenliği olmayan apartman dairesi ve müstakil konutta ikamet eden iki kişiyle görüşülmüştür; ancak çok fazla sayıda değişkenin hesaba katılması çalışmayı odağından uzaklaşma tehlikesine sokacağı için, sadece güvenlikli alanlarda ikamet edenler arasında karşılaştırmaya gitmek gerektiği kanısına varılmıştır. Analiz sürecine dâhil edilmeyen bu iki görüşmeyi bir kenara bırakacak olursak, toplam 23 kişiyle görüşülmüştür. Ancak bunların 18'ini bu bölümde değerlendirmekteyiz; çünkü diğer

5 görüşmeci, yaşadıkları yerden bağımsız, uzmanlıkları nedeniyle çalışmaya dâhil etme gereği duyarak yapılandırılmamış mülâkat yaptığımız katılımcılardır. Saha deneyimine dair bilgi verirken, Layder'in "teorik örneklemi" çerçevesinde yaşam kompleksleri bünyesindeki hizmet alanları veya inşaat/gayrimenkul sektörlerinde uzman veya yönetici konumundaki görüşmecilerimizden bir sonraki bölümde bahsedilecek.

Belirttiğimiz gelir, mülkiyet, meslek ve eğitim durumu özelliklerini taşıyan üst-orta tabaka olarak tarif ettiğimiz 18 görüşmeci arasında kadın ve erkek sayısı eşittir. Güvenlikli site veya yaşam kompleksinde ikamet eden görüşmeci sayıları da yine birbirine eşittir. Yaşları ise 29 ila 63 arasında değişmekte; 25-40 yaş aralığında 6 (3 kadın, 3 erkek), 41-55 yaş aralığında 9 (4 kadın, 5 erkek), 56 yaş ve üzerindeyse 3 (2 kadın, 1 erkek) katılımcı yer almaktadır. Yaş, cinsiyet ve ikamet edilen yapının niteliğinin yanısıra, görüşmecilerin medeni durumları da üzerinde durulması gerektiğine karar verilen değişkenlerden biri olmuştur. Görüşmelere başlandığında medeni durum bir değişken olarak ele alınmamıştır, fakat medeni durum ve çocuk sayısına dair farklılıkların özellikle sosyal yaşantıyla ilgili belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir. Yeni çocuk sahibi olan görüşmeciler, çocuk sahibi olmadan önceki yaşantılarından örnekler vererek çocuğun hayatlarını nasıl değiştirdiğinden bahsederken, çocuğu belli bir yaşa gelmiş olan görüşmeciler -veya yaşı 40 üzerindeki görüşmeciler- evlenmeden veya çocuk sahibi olmadan önceki alışkanlıklarının farklılıklarına değinmişlerdir. Bu gibi özel olarak ifade etme gereği duydukları değişim durumu göz önüne alındığında, aile kurmanın, çocuk sahibi olmanın insanların sosyal hayatlarına tartışmasız etkisinin ne denli güçlü olduğu ortadadır; bu nedenle 'medeni durum' bir değişken olarak kurgulanmış ve sahanın ilerleyen süresinde görüşmeciler 'yalnız yaşayan' ve 'aile halinde yaşayan' şeklinde sınıflandırılmıştır. Görüşmecilerin 6'sı yalnız (içlerinde yalnızca birisinin evinde yardımcısı da kalmaktadır, ancak bu durum onun 'aile kurmaksızın yaşama' koşullarına olumlu katkı sunduğu için, söz konusu görüşmeci 'yalnız yaşayan' sınıfında ele alınmıştır), geri kalan 12'si ise aile halinde yaşamaktadır. Yalnız yaşayanların 3'ü kadın, 3'ü erkek; 3'ü (2 kadın 1 erkek olmak üzere) hiç evlenmemiş, diğer 3'ü ise boşanmış ve çocuk sahibidir (1 kadın 2 erkek).

Eğitim düzeyleri açısından değerlendirilecek olursa, görüşmecilerin 8'i lisans mezunu, bir kişi yüksek lisans düzeyinde öğrenci (MBA yapmakta), 7'si yüksek lisans mezunu, biri doktora öğrencisi, biri ise doktora mezunudur (doktora mezunu bu kişi, üniversitede profesör olarak çalışan bir öğretim üyesidir). İşleri konusunda ise, meslekleri ve çalıştıkları sektörlerin çok çeşitli olduğunu belirtmiştik. Ancak iş sahipliği veya işteki konum düzeyinde bir ayrım yapacak olursak; görüşülen 18 kişinin 5'inin kendi işinin sahibi olduğunu (bu 5 kişinin 2'si kadın 3'ü erkektir ve erkekler iş sahibiyken, kadınların ikisi de iş ortağıdır; kadınlardan birisi arkadaşıyla, diğeri ise eşiyle ortaktır), 5'inin üst düzey yönetici pozisyonunda olduğunu, 7'sinin çeşitli alanlarda uzman konumunda olduklarını, kalan diğer kişininse yazarlık yaparak hayatına devam ettiğini belirtebiliriz. Görüşmecilerin işteki konumlarının bilgisi, yaş, cinsiyet, medeni durum, yaşanan yapının niteliği değişkenleriyle birlikte, aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1. Görüşmecilerin yaş, cinsiyet, mesken ve aile tipi değişkenleri

		Kadın				**Erkek**			
		25-40 yaş aralığında	**41-55 yaş aralığında**		**56 veya üzeri yaşta**	**25-40 yaş aralığında**	**41-55 yaş aralığında**		**56 veya üzeri yaşta**
Komp-leks	**Yalnız**	Gaye, 29, uzman			Sara, 63, iş sahibi	Yılmaz, 40, iş sahibi	Sinan, 44, iş sahibi		
	Aile		Sezin, 49, uzman		Oya, 57, iş sahibi	Vedat, 37, yönetici	Ersin, 48, yönetici	Hamza, 52, yönetici	
Site	**Yalnız**	Aslı, 37, uzman					Şükrü, 49, uzman		
	Aile	Nalan, 38, uzman	Meral, 48, yönetici	Ayten, 54, uzman		Sedat, 31, uzman	Zafer, 48, yönetici		Köksal, 56, iş sahibi
				Nesrin, 51, sanatçı					

Görüşmecilerin yaşadıkları konutlar, yapmakta olduğu meslekleri ve hanede yaşayan kişi sayısı ise şöyledir (belirtilen isimler analiz sırasında verdiğimiz takma isimlerdir):

Tablo 2. Görüşmeci takma isimlerine göre yaşanan mekân ve yapılan işler

İsim	**Yerleşke veya semt**	**İş tanımı**	**Hane kişi sayısı**
1- Gaye	Akasya Göl etabı (loft)	satış müdürü	2 (yardım -cı ile)
2- Aslı	Tarabya, site (daire)	sözleşme sorumlusu	1
3- Nalan	Acıbadem, site (daire)	performans yöneticisi	3
4- Meral	Ataşehir, site (bahçeli daire)	yetenek yönetim müdürü	2
5- Ayten	Tuzla, site (müstakil)	öğretim üyesi	2
6- Nesrin	Ataşehir, site (daire)	yazar / emekli bankacı	4
7- Sezin	Akasya Tower (rezidans)	y. makine mühendisi	2
8- Sara	Akasya Göl etabı (daire)	ticari firma sahibi	1
9- Oya	Şişli plaza (rezidans)	mimarlık ofisi sahibi	2
10- Yılmaz	Anthill / Zorlu (rezidans)	denizcilik şirketi sahibi	1
11- Sinan	Akasya Kent (rezidans)	organizasyon şirketi sahibi	1
12- Vedat	Akasya Tower (rezidans)	CFO (finansal hizmet yön.)	2
13- Sedat	Şişli, apartman (daire)	y. mimar	3
14- Zafer	Bahçeşehir, site (daire)	İK direktörü	4
15- Köksal	Çamlıca, site (çatı dublex)	inşaat şirketi sahibi	4
16- Şükrü	Çekmeköy, site (daire)	raporlama yöneticisi	1
17- Hamza	Akasya Koru etabı (daire)	CIO (bilgi sistemleri yön.)	2
18- Ersin	Akasya Koru (çatı dublex)	kurumsal strateji direktörü	3

2.4. Etnografik Yaklaşım ve Sahada Biçimlenen İlave Görüşmeler

Yaşam kompleksi ve kapalı sitede ikamet edenler şeklinde yaptığımız sınıflandırmanın netlik kazanmasından sonra, sahada elimizden geldiğince bu iki değişkene dâhil edilecek görüşmeci sayılarını eşitlemeye çalıştık. Güvenlikli sitelerin sayılarındaki fazlalık ve erişilebilirliklerindeki kolaylıktan ötürü, sitede ikamet eden görüşmecileri tamamladığımızda dahi, yaşam kompleksi yaşayanlarında eksiğimiz söz konusuydu. Acıbadem Akasya AVM-rezidans-site kompleksiyle kurduğumuz bağlantı neticesinde, referans yöntemiyle ilerleyerek amaçsal örnekleme uygun düşen görüşmecilere ulaşabildik, aynı zamanda Zorlu'da home-ofis sahipleri ve tesis yönetimi çalışanlarıyla da görüştük. Layder'in (2013) saha süresince yöntemsel ve teknik değişikliklere gidilebileceği, birden fazla yöntem veya tekniği uyarlayabileceğini dikkate aldığımız gibi, AVM etrafında örgütlenen yapılar ve yaşayanlarının yaşam biçimleri hakkında daha fazla bilgiye erişip çalışmaya katkı sağlamak açısından, metodoloji kısmında belirttiğimiz "teorik örnekleme"ye başvurduk ve bu sayede özellikle Zorlu Center içerisindeki mekânsal ayrışmaya odaklanmak adına, orada çalışan insanların deneyim ve gözlemlerini çalışmamız kapsamında değerlendirdik. Kule rezidanslarda yaşayan bireylerle randevulaşmak konusunda yaşadığımız güçlük nedeniyle, oradaki insanlara dair bilgileri de tesis yöneticilerinden dolaylı olarak aldık. Buradaki güçlüğün ilk nedeni rezidans sakinlerinin gizliliklerine verdiği önemdir. Görüşmeyi kabul ettikleri halde randevu vermekte güçlük çeken görüşmeci adaylarına erişememizin sebebi ise, ileriki bölümlerde yeniden üzerinde duracağımız yoğun çalışma hayatları ve seyahatleridir.

Görüşmecilerin bir kısmının evinde, işyerinde zaman geçirdiğimizi, onlarla çeşitli etkinliklere katıldığımızı belirtmiştik; bunlar arasında arkadaş toplantıları, işyerindeki kutlamalar ve spor/kültür etkinliklerini sıralayabiliriz. Zorlu Center'da özellikle terasevler katındaki home-ofis yapılardaki görüşmecilerimizin çalışma alanlarını deneyimleme yoluna gittik. Kat planlarını da paylaşarak gözlemlediğimiz kullanım biçimlerine değineceğimiz bu alanları home-ofis şeklinde kullanan kişi sayısının son derece az olduğunun altını çizmeliyiz; dolayısıyla Zorlu çalışanlarını

yaşam kompleksi – site kıyaslaması açısından değerlendirmek yerine, uzmanlıkları doğrultusunda ilave görüşmeciler olarak ele almayı seçtik.

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi, 23 görüşmecinin 5'i burada sözünü ettiğimiz uzman ve yöneticiler. Onlarla yaptığımız görüşmelerde, iki ayrı yol izledik. Görüşmeci profilimizle aynı özellikleri taşıdıkları noktada, tüketim örüntüleri ve hayat tarzlarına ilişkin sorularımızı paylaşarak, aldığımız cevapları içerik analizimize dâhil ettik; ancak bu beş kişinin çoğu güvenlikli site veya yaşam kompleksi niteliğindeki yapılarda yaşamadıkları için (bu durumu da ilgili kısımlarda ayrıca yorumlayacağız), kentsel mekâna yönelik görüşmelerimizde, onların şahsında değil, mesleki yaşayışlarında deneyimledikleri üzerine alanda belirlediğimiz soruları sorarak ilerledik. Yaptığımız görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür ve görüşmecilerin her biri aslında bir sonraki görüşmeciye referans sağlayarak, yaptığımız mülâkatlar arasında sistematik bir ilerleyişi de mümkün kılmıştır.

Bu aşamada görüştüğümüz insanların yaş, mezuniyet durumları ve yapmakta oldukları iş tanımları ise şöyle:

Tablo 3. Uzmanlığı nedeniyle görüşülen katılımcıların mezuniyet ve uzmanlık bilgileri

İsim ve yaş	**Mezuniyet olunan üniversite ve bölüm**	**Yapılan iş/uzmanlık**
1- Mehmet, 43	İTÜ Elektrik	Ofis ve Konut Yöneticisi
2- Evren, 40	İTÜ Makine Müh. + NJ, MBA	Bölgesel Operasyon Yöneticisi
3- Servet, 34	ODTÜ Maden + Çimento Müh.(Y.L)	Sağlık ve İşgüvenliği Yöneticisi
4- Melih, 49	KHO İşletme + Beykent Uluslararası İlişkiler (Y.L)	Proje Yöneticisi
5- Sonat, 35	YTÜ Elektrik Müh.	Mülk Yönetimi Operasyon Müdürü

Diğer 18 görüşmeci arasında gözlemlenen bir durum burada da göze çarpmaktadır; uzmanları çeşitli mühendislik dalları olan insanlar, hizmet sektörünün çeşitli alanlarında yönetici pozisyonlarda çalışmaktadırlar. Mehmet Bey daha önce

uzmanlığına nispeten yakın alanlarda, projelerin otomasyon ve güvenlik sistemlerinde görev yapmaktayken, son senelerde tamamen hizmet alanında proje ve tesis yönetimi konusunda uzmanlaşmıştır. Servet Bey, kendi uzmanlık alanı içerisinde güvenlik ve insan yönetimi konusuna odaklanmıştır. Evren Bey yurtdışında tamamladığı master programının akabinde, proje yönetimi ve özellikle AVM tesis yönetiminde üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmiş, Sonat Bey de benzer şekilde mühendislik odaklı eğitimini organizasyon ve yönetim konularında pekiştirerek, konut alanlarının yönetiminde uzmanlaşmıştır. Emekli olmasına rağmen AVM-rezidans-ofis komplekslerinin yönetiminde üst düzey görevlerde çalışmayı sürdüren Melih Bey, senelerce projelendirmelerde çalışmış, sitelerin yönetiminde uzun yıllar görev almıştır.

Evren ve Servet Beyle AVM'ler özelinde, Sonat ve Melih Beyle ise yaşama mekânları ve yaşam kompleksleri özelinde olmak üzere görüşmeler yapılmış, bilhassa Zorlu Center'ın işleyişi, yaşayanlarının meslek, eğitim, gelir düzeyleri, birbirleriyle temasları ve özellikle ortak alan kullanımı konularında ise Mehmet Bey ve Melih Bey deneyimlerini aktarmış, çalıştıkları diğer tesisler ve/veya komplekslerle ilgili kıyaslamaları yapmışlardır.

Uzmanlarla birlikte yapılan 23 görüşmenin odak noktası farklılaşsa, belirli konularda derinleşse dahi, görüşmelerin her biri içerik analizine dahil edilmiştir. Kodlamalar neticesinde, sonraki bölümün alt başlıklarını belirleyen kategoriler şöyledir: Kentsel mekan, kent merkezinde olma arzusu, İstanbul semtleri, kentin kamusal alanları, benzer insanlarla bir arada olmak, yaşam komplekslerinin sitelerden farklılaşması, yaşam kompleksleri arasındaki ayrımlar, sermaye tiplerine bağlı sosyal ayrışma, ortak mekan kullanımları, sosyal ilişkiler, tüketim, turizm, AVM kullanımları, serbest zaman aktiviteleri, kültürel aktiviteler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA YAŞAYAN ÜST TABAKALARIN MEKÂNSAL TERCİHLERİ

Çalışmanın ana ekseninin ortaya koyulacağı bu bölümde, öncelikle üst-orta katmanlar olarak tarif ettiğimiz yüksek gelirli, eğitimli, hizmet sektörünün üst basamaklarında çalışan ve bilhassa finans odaklı işlerde yoğunlaştığını gördüğümüz mesleklere mensup 'kentli elit' şeklinde adlandırdığımız katılımcıların, yaşadıkları semtler, yaşamayı tercih ettikleri yapılar ve bu yapıların nitelikleri özelinde mekânsal tercihlerine dair bulgular aktarılmaktadır. Mekân seçimlerini belirleyen temel faktörlerin neler olduğunun analizinin yapılacağı bu bölümün ardından, iki farklı yapı tipine odaklandığımızı ifade ettiğimiz üzere, güvenlikli siteler ile güvenlikli olmasının yanısıra, işlev bir aradalığı kurgusuyla gündeme gelen yaşam kompleksleri karşılaştırılmaktadır. Yaşam komplekslerinde farklılaşan yaşam biçimleriyle en kapsamlı analizlerin aktarıldığı söz konusu bölüm, aynı zamanda örneklemi oluşturan sosyal tabakaların diğer katmanlardan nasıl ayrıştığının ipuçlarını da içerdiği için çalışmanın ana başlığında ve literatür kapsamında vurgulanan 'sosyo-mekânsal ayrışma' kavramı da burada detaylı biçimde irdelenmektedir.

Sonraki iki bölüm ise, tabakalaşma ve ayrım konularının sosyal hayata ve gündelik pratiklere tezahürünün ispatı iddiasını taşımaktadır. Bu minvalde bir önceki bölümde değinilen güvenlik meselesi, üçüncü bölümde güvenlik arayışı/güvenlik gereksinimi tanımları çerçevesinde, sosyal ilişkiler açısından ve özellikle söz konusu grupların ayrıcalıklı konumlarının korunması gereğiyle tartışılmaktadır. Son bölümde ise, mekânsal tercihlere değinmeyi ihmal etmemekle beraber, üst-orta tabakaların tüketim örüntüleri ve hayat tarzları ele alınmakta, sosyal etkinliklerin sınıfsal ayrıma etkisi, mekân ile tabakalaşma ilişkisiyle eşzamanlı olarak tabakalaşmanın gündelik pratiklere ve kültürel alana nasıl yansıdığı meseleleri tartışılmaktadır.

Bütün bu bulguların analiz ve yorumları neticesinde ise, sonuç bölümüne doğru, belirttiğimiz grupların ortaklaşan sınıfsal pratikleriyle, veriye dayalı yeni kavram inşasına dair önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır.

3.1. Kentsel Mekânda Mesken Yerinin Seçimini Etkileyen Faktörler

Kentsel mekânda üç temel işleve bağlı mekân kurgusunun varlığından daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Burada barınma işlevi merkeze alınarak konut yeri ve konut tipi seçimleri paylaşılacak ve yapılan seçimlerde kentin dayatmalarının ne ölçüde etkili olduğu yorumlanarak, mekân seçimlerinde sınıfsal ihtiyaçlar ile arzuların birlikteliği ve/veya çatışmalarına dair elde edilen veriler detaylandırılacaktır.

Görüştüğümüz 18 kişinin hepsi güvenlikli alanlarda, 9'u geleneksel tipteki konutlarda yaşamakta; bunların biri güvenlikli olmasına karşın bir site veya kompleks değil, Şişli'de yer alan bir apartman, diğer 8'i ise Tarabya, Acıbadem, Ataşehir, Tuzla, Bahçeşehir ve Çekmeköy olmak üzere çeşitli semtlerde yer alan kapalı sitelerdir. Acıbadem'deki site, Nalan Hanım'ın (38, performans yöneticisi) ifadesiyle "dışı ayrı dünya içi ayrı dünya" olan sitelerden değil, daha eski tipte, ayrık nizam apartmanlar bütünüdür. Ataşehir'deki sitelerden her ikisinde de küçük ölçekli yeme-içme alanı olarak büfeler yer almakta, yeşil alan, sosyal alanlar, spor merkezi, yüzme havuzu vb. bulunmaktadır; bahçe katında oturan Meral Hanım'ın (48, yetenek yönetimi müdürü) ifadesiyle "ismiyle müsemma" Ataşehir, "aslında yeni bir kent kültürü yaratmanın bir ürünü"dür. Bu ifadeden de hareketle görüşmeler sırasında ilk göze çarpan durumlardan birisi, katılımcıların kent konusundaki bilinç düzeyleridir. Daha sonra içerik analizi neticesinde de karşımıza çıkan sonuç şudur ki, kent kavramı ve yerleşkeler konusunda katılımcılar bilgili ve duyarlıdır; kentteki gelişmelerden, İstanbul'un dönüşümünden, mutenalaştırma kavramından haberdar

olan katılımcılar, kent hayatına dair gözlemlerini paylaşırken, bir yandan kentin sorunlarına da değinmiş, ulaşım ve planlama hususunda yorumlarını aktarmışlardır.

İçe kapanık komplekslerde yaşayan 9 kişinin 7'si Akasya'nın çeşitli etaplarında, diğerleri ise Şişli Plaza ve Anthill Towers'ta oturmaktadır. Anthill Towers'ta ikamet eden görüşmeci aynı zamanda Zorlu Terasevler'de home-ofis sahibidir, yine benzer şekilde Akasya'da yaşayan Hamza Bey (50, CIO) Zorlu'da bir holdingte çalışmakta, Şişli'de bir dairede yaşayan Sedat Bey (31, mimar) ile Çamlıca'da bir çatı dublex'te ikamet etmekte olan Köksal Bey (56, yönetici) ise Akasya'da çalışmaktadırlar. Yani esasında yaşama ve çalışma mekânları gibi bir sınıflandırmayla ele alındığında, yapmış olduğumuz saha çalışmasında topladığımız datanın fonksiyonel bütünlükleriyle kompleks yapılarda yoğunlaşması söz konusudur.

Görüşmecilerin daha evvel ikamet ettikleri yerlere baktığımızda ise niceliksel olarak karşımıza çıkan sonuç, biri lojmanlarda olmak üzere 10'unun yine güvenlikli sitelerde oturdukları, 2'sinin yetişkin hayatları boyu aynı yerde yaşadığı, 4'ünün apartman dairesinden taşındığı; diğer iki katılımcınınsa biri yurtdışından diğeri şehirdışından İstanbul'a geldiklerinden beri aynı konutlarda yaşamakta oldukları yönündedir. Taşınma sebepleri çeşitlilik göstermekle beraber, sitede oturup yaşam kompleksine geçenlerde 'merkeze gelme' eğilimi, apartman dairesinden siteye geçişte ise özellikle 'güvenlik' kaygısı yatmakta; taşındıkları süreçler de çocuk sahibi olmayı düşündükleri, çocukların rahatça dışarı çıkmasını önemsedikleri aile hayatıyla ilgili faktörler veya çocukların okulu, kendi işyerlerinin lokasyonu açısından ulaşım kolaylığını gözetmekte oluşlarıdır. Yaşam komplekslerine taşınma durumunu ayrıca değerlendirmek gerekirse; 9 katılımcıdan 5'i yine güvenlikli sitelerden kompleks yapılara taşınmış, şu an rezidansta oturan Yılmaz Bey (40, yönetici), bundan evvel de iki başka rezidans dairesinde oturmuş ancak işlevlerin bir aradalığı örneği son iki yaşadığı yapıda mevcuttur, diğer rezidans dairesi sahibi Oya Hanım (55, mimar) müstakil bir konuttan buraya geçmiş, Akasya sakinlerinden Gaye Hanım (29, satış müdürü) Koşuyolu'nda bir apartman dairesinden, bir başkası ise yurtdışından geldiğinden beri Akasya'da ikamet etmektedir. Yaşamak istedikleri yer konusunda yanıtları çeşitlense de, seçimlerinde güvenlik faktörünün belirleyiciliği baskın

olmakla birlikte, özellikle çocuk sahibi olanlarda çocuğun yetişmesiyle ilgili kaygı veya arzulardan ötürü site hayatına eğilim gösterme durumu dikkati çekmektedir.

Mülâkat sorularını detaylandırırken aktardığımız gibi, mesken yerinin seçimi hususunda soru sorarken, çeşitli alt başlıklarla görüşmecileri yönlendirme gayretine gittiğimiz oldu. Buna göre tercihlerin büyük oranda lokasyona bağlı olarak yapıldığını söylemek mümkündür. İstanbul'da olma hissini vermediğini söyledikleri sitelerdeki hayatlarında dahi İstanbul'un "göbeğinde" olmak, metroyla her yere erişebilir olduklarını bilmek önemsedikleri etmenlerin başında gelmektedir. Yaşadıkları yerlerde bütün ihtiyaçlarını karşılama vurgusu ise, bilhassa komplekslerde yaşayan, AVM ile bütünleşik alanlarda yaşamayı seçen katılımcıların özel olarak dile getirdikleri nedenlerin başındadır. Kentin çeperindeki sitelerde yaşayan katılımcılarda ise, 'doğaya yakın/doğayla iç içe olma', 'İstanbul keşmekeşinden uzakta olma' gibi sebeplerin sıralanması göze çarpmaktadır.

Önceliğe göre sıralandığında, görüşmecilerin yaşadıkları yerleri tercih etmeleriyle ilgili sebepler; şehrin merkezinde oturmak isteme (yaşam kompleksi sınıflandırmasına dâhil olanların yanısıra sitede oturanların da çoğunluğu merkez sayılacak semt/bölgelerdedir, 18 görüşmecinin sadece 4'ünün kent çeperinde olduğu söylenebilir), güvenlik (özellikle çocukların güvenliği, çocukların rahatça dışarıya çıkabilmeleri), işyerine/çocukların okuluna yakınlık şeklinde ifade edilen 'lokasyon' (ki merkezde olma durumuyla paralellik gösterdiği örnekler çoğunluktadır), yeşil alan içinde olma, bahçeli evde oturma olmaktadır. Yeşil alan ve bahçe vurgusunun, çeperdeki sitelerde yaşayanlar tarafından dile getirildiğini zaten belirtmiştik. Şahıslar özelinde aktarmak gerekirse, Ayten Hanım'ın (54, öğretim üyesi) kent içinde benzer koşullarda bir eve sahip olamama ifadesi dikkati çekmektedir. Yaşadığı yerden memnun olduğunu ifade etmesine karşın, Tuzla'daki evinde şehirdeki aktiviteleri kaçırdığı hissine kapılan Ayten Hanım, haftaiçi Maslak'taki işine geldiği günlerin akşamlarında kültürel etkinliklerde bulunmaya çalışarak bu isteğini tatmin etmeye gayret etmektedir. Kentin merkezinde olmayı önemsemeyen tek görüşmeci Zafer Bey'dir (48, insan kaynakları direktörü), Ispartakule'de ikamet eden görüşmecinin kendisinin de eşinin de işleri ve çocukların okulları yakın semtlerde yer almaktadır ve yurtdışına taşınma ihtimalleri dâhilinde yaşadıkları şehir veya ülkeden ziyade

çalıştıkları işleri, çocukların iyi okullarda eğitimlerini sürdürmelerini önemsediklerini vurgulamaktadır.

Katılımcıların hepsi yaşadıkları yerden memnun olduklarını ifade etmekte, Zafer Bey'in çocuğunun eğitimi nedeniyle Amerika'ya taşınma olasılığına dair özel durumu haricinde hiçbiri başka bir semte taşınmayı düşünmemektedir; ancak "taşınacak olsanız nereyi seçerdiniz" sorusuna Ayten Hanım merkeze gelmek istediği bilgisini verirken, katılımcıların çoğu "Boğaz'a veya Boğaz'ı gören yere" gelmeyi tercih ettiklerini vurgulamaktadırlar. İstanbul'da denizin etkisi tartışmasız şehrin özgün atmosferini yaratan faktörlerin başında gelmekle birlikte, görüşmecilerin zaman geçirmeyi tercih ettikleri semtler büyük oranda denizin kenarındaki yerlerdir. Özellikle görüşmecilerden biri, Sezin Hanım (49, makine mühendisi), İstanbul'un kalabalık bir metropol olmasıyla ilgili şikayetlerini dile getirirken "Boğaz'ın şehrin bütün stresini emdiği" metaforuyla deniz/Boğaz etkisinin tarifini edebi bir biçimde ifade etmiştir. İstanbul'daki yapılaşmayı genel bir çerçevede ele aldığımız görüşme sırasında, mülk yönetimi operasyon müdürü olarak görev yapan Sonat Bey (35, elektrik mühendisi) de bu konuyla ilgili "açık denizle Boğaz arasında parasal olarak çok fark var" söylemiyle, Boğaz manzarasının herhangi bir deniz manzarasından ayrımına değinmiş, kent toprağının parasal değerine vurgu yapmıştır. Smith'in (1997) rant uçurumu tezinin bu bağlamda, İstanbul açısından tarihi mekânlardan ziyade, Boğaz hattı boyunca lokasyon özelinde son derece geçerli olduğunun altını çizmek gerekir.

3.1.1. Kent Merkezinde Olma Arzusu ve Mesafeler

Görüşmelerde yaşama mekânı seçiminin kaynakları, hem yapının konumu hem de yapının nitelikleri açısından sorgulanmıştır. Konum seçiminde ise İstanbul içerisinde seçilen yerin yanısıra, bizatihi İstanbul şehrinin seçimine değinilen görüşmeler söz konusudur. Mesken yeri seçiminin sebeplerini açtığımız bu bölümde, öncelikle kent içerisinde lokasyon meselesini tartışıp sonraki bölümde İstanbul şehrinde yaşama tercihinin nedenlerine, kentteki hayatın avantaj ve dezavantajlarının neler olduğuna değineceğiz.

Çalıştığı işten emekli olmuş ve yazarlıkla uğraşmayı sürdürdüğü için mekândan bağımsız çalışabilen Nesrin Hanım (51) dışında bütün görüşmeciler, çalışma hayatlarını sürdürebilmek üzere evlerinden işyerlerine gidip gelmekte, haftanın beş günü belli bir rutini izleyerek hareket etmekte, çalışmadıkları günler içerisinde de yine dışarıya çıkma eğilimi sergilemektedirler. İş yaşamının yaşamın yerini aldığı, insanların zamanlarının büyük kısmını çalışarak geçirdiği, tabir-i caizse yaşamanın çalışmak anlamına geldiği günümüzde, işyerine gidiş geliş ritmi, işin eve mesafesi, şehir içerisinde ulaşımın sağlanması merkezi önemdeki meselelerin başında gelmektedir. Gündelik hayattaki en küçük tercihlere dahi yansıyan bu durum, şehir hayatının olumsuzluklarının, stres başta olmak üzere karşılaşılan sorunların da odağında yer almaktadır. Dolayısıyla çalışmada, katılımcıların oturdukları konutların nerede bulunduğu kadar, çalışmakta oldukları işyerinin lokasyonu üzerinde de durulmuş, özellikle işyerine ulaşımın nasıl sağlandığı, trafikte ne kadar zaman geçirdikleri soruları yöneltilerek, yaptıkları mekânsal tercihlerde ev ile iş arasındaki mesafe ve ulaşım biçiminin ne denli önemli olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışırken Ataşehir'deki evinden Levent'teki işyerine giden Nesrin Hanım dışındaki 22 görüşmecinin 3'ünün işyeri yine Levent'te ve 3'ününki Maslak'ta, 4'ünün işyeri Akasya ve 5'ininki Zorlu'da, diğer görüşmecilerin işyerleriyse Halkalı, Çengelköy, Bakırköy, Ataşehir, Kadıköy, Karaköy ve Çamlıca'dadır. Yaşadıkları yerlerin bilgisiyle birlikte işyerlerinin bulunduğu yerleşke veya semtler şöyledir:

Tablo 4. Görüşmeci takma isimlerine göre yaşanan ve çalışılan yerleşke veya semtler

İsim	**Yaşanan yerleşke veya semt**	**Çalışılan yerleşke veya semt**
1- Gaye	Akasya Göl etabı	Akasya Tower
2- Aslı	Tarabya, site	Zorlu Center
3- Nalan	Acıbadem, site	Levent

4- Meral	Ataşehir, site	Levent
5- Ayten	Tuzla, site	Maslak
6- Nesrin	Ataşehir, site	Evde (daha önce; Levent)
7- Sezin	Akasya Tower	Çengelköy
8- Sara	Akasya Göl etabı	Karaköy
9- Oya	Şişli plaza / Çatalca	Bakırköy
10- Yılmaz	Anthill / Zorlu	Zorlu Center
11- Sinan	Akasya Kent	Kadıköy
12- Vedat	Akasya Tower	Akasya Tower
13- Sedat	Şişli, apartman	Akasya Tower
14- Zafer	Bahçeşehir, site	Halkalı
15- Köksal	Çamlıca, site	Akasya Tower
16- Şükrü	Çekmeköy, site	Çamlıca
17- Hamza	Akasya Koru etabı	Zorlu Center
18- Ersin	Akasya Koru etabı	Levent
19- Mehmet	*Altunizade, apartman*	*Zorlu Center*
20- Evren	*Ataşehir, site*	*Maslak*
21- Servet	*Ataşehir, site*	*Maslak*
22- Melih	*Etiler, apartman*	*Zorlu Center*
23- Sonat	*Ortaköy, apartman*	*Ataşehir*

AVM ve tesis yönetimi konusunda görüşüp deneyimlerinden yararlandığımız diğer 5 görüşmecimizin bilgilerini de burada aktardık. Bu beş kişi arasında ilginç olan Melih Bey dışındaki 4 görüşmecinin de işyerine gidip gelmek için kıta değiştiriyor olmasıdır. İşyerine yakın yerde oturma konforunun yerine, yaşadıkları yerin özelliklerini koyduklarını söylemenin mümkün olduğu görüşmeciler arasında sadece ikisinin yaşadığı yerler güvenlikli alanlardır. Servet Bey, daha önce Ankara'da yaşamış, İstanbul'a geldiğinden beri çocuk sahibi olmasının da belirleyiciliğiyle, Ataşehir'de bir site hayatını benimsemiştir. Evren Bey ise, yaşadığı lüks siteden daha 'mütevazı' 6 katlı binaların olduğu küçük ölçekli bir güvenlikli siteye geçmiş, kendi tabiriyle "halkın arasında yaşamak" istemiştir. Mehmet, Melih ve Sonat Bey'in üçü ise herhangi bir güvenliği olmayan apartmanlarda yaşamlarını sürdürmekte, yaşadıkları semtler (Altunizade, Etiler ve Ortaköy) hakkındaki olumlu görüşlerini mekân seçimlerinde belirleyici olarak göstermektedirler. Bu semtlerin 'merkezi'liği göz önünde bulundurulduğunda, esasında yine işyerine ulaşımda kolaylık, lokasyonun önemi vb. konularda sözünü ettiğimiz eğilimlere yakın bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

23 görüşmeci arasında otomobil sahibi olmayan tek görüşmeci Sara Hanımdır ve Sara dışında Aslı ile Nalan Hanım işyerine giderken, nadiren de olsa toplu taşıma kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun haricindeki toplu taşıma kullanımı neredeyse hiç yoktur veya sadece belirli zaman aralıklarında trafikten kaçma gereksiniminin sonucudur. Özel olarak ifade edecek olursak, aynı yerleşke içerisinde yaşayan ve çalışan Vedat Bey ve Gaye Hanım yaşadıkları alandan genellikle ayrılmamayı tercih etmekle birlikte, Vedat Bey Acıbadem gibi merkezi bir yere taşındıktan sonra hayatında daha önce hiç toplu taşıma kullanmadığı halde, trafik nedeniyle karşıya geçmek için metrobüs kullanmaya başladığını ifade etmiştir.

Ersin Bey ise sadece haftasonları ailesiyle zaman geçirmek için bir başka semte giderken zaman zaman toplu taşıma kullandığını belirtmiştir, diğer görüşmeciler uzun zamandır toplu taşıma kullanmamakta veya "çok seyrek" kullanmaktadırlar. İstanbul'a dair sorunlar arasında ulaşım ve trafik sorununa özellikle vurgu yapan katılımcıların çoğunun toplu taşımayı tercih etmemesi, ediyorsa trafikten kaçmaya çalışıyor olmaları, ancak ekolojik açıdan araba

kullanımının artışını eleştiren Köksal Bey'in dahi ailelerine ait dört arabadan üçünün devamlı trafikte olduğunu belirtmesi ironisi, arabayla kurulan ilişkinin düzeyine dair bir göstergedir. AVM yönetimi konusunda görüştüğümüz Evren Bey de, Anadolu yakasında yaşama tercihinin araç kullanımını ve yakıt tüketimini artırdığı vurgusu yapmakta, bu açıdan ekolojik değerlendirmesinde kendi tutumunu da eleştirmektedir.

Halihazırda yaşadıkları yere taşınma gerekçeleri açısından merkeze gelme eğiliminin büyük orandaki etkisini belirtmiştik. Görüşmecilerin kendi ifadeleriyle detaylandırmamız gerekirse, Samandıra'da oturdukları siteden Akasya'ya, çocuklarının okula erişiminde kolaylık sağlamak amacıyla taşındıklarını belirten Ersin Bey Acıbadem Akasya için İstanbul'da olduğu hissini verdiğini söylemektedir:

> "İstanbul'da olduğum hissini veriyor. Vapur sesi duyduğumuz bile oluyor, martıları görüyoruz. Şehrin hem içinde hem dışında bence, çok izole ama bir yandan da kolay erişim olduğu için İstanbul hissi veriyor, bir metroyla Kadıköy'e inebiliyorsun ama şöyle bir baktığında da çok da İstanbul'daymışsın gibi gelmiyor" (Ersin, 48, kurumsal strateji direktörü).

'Bir metroyla Kadıköy'e inme rahatlığı', muhakkak Akasya'nın lokasyonuyla ve tercih sebebindeki merkezde olma arzusuyla açıklanabilecek bir durum olmaktadır. İstanbul'da olma hissinin karşılığı olarak ifade edilen 'vapur sesi, martılar...' vurgusuna bakıldığında ise, şehrin imgelerinin kullanımı bir yana, yine vapura, denize yakınlık durumu, yaşadıkları yerleşkenin şehrin merkezinde oluşuyla önemlidir. Ersin Beyin evine yapılan bir ziyarette, eşinin Akasya'da yaşadıkları daireyi seçme tercihleriyle ilgili bir başka yorumu ayrıca dikkatimizi çekmiştir. Hanımefendi, ara kat yerine çatı katını tercih etmelerinin sebebinin daha fazla ışık almak, "gökyüzüne yakın olmak" olduğunu söylemiş, Akasya içerisinde Koru etabında yaşamayı seçmelerini ise yine "toprağa yakın olmak" ifadesiyle açıklamıştır.

Levent'teki işine Ataşehir'deki evinden gidip gelen Meral Hanım da, Ataşehir'in ulaşım kolaylığına vurgu yaparak "Uzak bir yer değildi. Kasaba'da ya da Ömerli'de oturmayı istemezdim" cümlesini kurmuş, hatta lojmanlardan ayrılırken

önce Çekmeköy'de bir site içerisinde daire almak istediklerini, ancak o sıralar kendileriyle yaşayan kızlarının şehirden o kadar uzakta yaşamaya karşı çıkarak ailesini Çekmeköy yerine Ataşehir'e yönlendirdiğini paylaşmıştır. Halihazırda Çekmeköy'de ikamet eden Şükrü Bey, tıpkı Tuzla'da yaşayan Ayten Hanım gibi, kent içinde muadili olan konuta maddi olarak erişemediği için çeperde bir bölgede ikamet ettiğini belirtmiş, arkadaşlarından, kent hayatından soyutlanmış olduğuna dair olumsuz hissiyatını aktarmıştır. Ayten Hanım'ın da bu açıdan çelişkili söylemleri olduğu söylenebilir. "Kent içindeki etkinliklere ulaşmak istediğim oluyor ama onları da haftaiçi Maslak tarafına geçtiğim zaman yapmaya çalışıyorum" diyen görüşmeci, aynı zamanda "arkadaşlarını özlediğini" ifade etmiştir. Merkezde bir apartman dairesi yerine periferi bölgesinde bir müstakil konuta sahip olma tercihini açıklarken, nihai olarak söyledikleri şunlardır:

> "Maddi olarak orayı alabiliyor olmamız çünkü bu standartlarda… ne bu standart, söyleyeyim; kedi, köpek, villa, iki kat… bahçe, bahçe! Villayı boş ver, iki kat içeride de bulursun, bahçe ve yeşillik" (Ayten, 54, öğretim üyesi).

Özellikle merkeze uzak yerlerde ikamet edenlerde bahçe, yeşillik, doğaya yakın olmaya vurgu olduğundan bahsetmiştik. Tarabya'daki Aslı Hanım açısından da kent merkezine metro ile erişim kolaylığına sahip evinin konumu tercih nedeninin başında gelmekte ve yaşadığı çevre, doğaya yakın olduğu hissini verip onun stresten ve kent hayatının olumsuz etkilerinden uzak tutmaktadır. Öte yandan yukarıda görüldüğü gibi Ersin Bey'in ailesinde ve Akasya benzeri kompleks yapılarda veya merkezde konumlanmış sitelerde yaşayan diğer katılımcılarda da yeşil alanla iç içe olma, doğaya yakın olma arzusu dikkati çekmektedir. İnşa edilmekte olan çok sayıda yeni projenin tanıtımlarında doğa/orman/göl etmenlerinin cazibe unsuru olarak kullanılması, bizatihi Akasya'nın "göl/koru/kent" etaplarından meydana gelmesi ve mimari tasarımda fiziki çevrenin biçimlendirilmesi, ayrıca üzerinde duracağımız konular arasındadır. Bu bölümde daha ziyade merkez ve çeperde tercih edilen konut alanlarının ekolojik unsurlar açısından ayrımına değinmekteyiz.

Görüşmeciler, Türkiye ve İstanbul genelinde sosyo-ekonomik seviye düşünüldüğünde eğitim, gelir ve mesleki konumlarıyla belli bir standartın üzerinde olsalar da, ekonomik koşulları kendi aralarında katmanlaşmaya yol açmaktadır; periferide ikamet eden Şükrü Bey ve Ayten Hanım 'aynı koşullarda' merkezde bir konuta sahip olamayacakları düşüncesiyle kentin merkezinden uzakta olmanın dezavantajlarının üstesinden gelmeye çalışırken, Ispartakule'de yaşayan Zafer Bey, Halkalı'daki işyerine yakınlığı nedeniyle bulunduğu siteyi seçmiştir (eşi de Halkalı civarında çalışmaktadır, çocuklardan biri eve yakın bir okula giderken, diğeri lise çağındadır ve kazandığı kolejde eğitimini sürdürmekte, kent merkezine gidip gelmektedir). Zafer Bey'in durumunda her ne kadar maddi olanaksızlıktan söz edilemese de, iş hayatına, dolaylı olarak maddi seviyeyi korumaya dair zorunluluk kaynaklı bir tercih söz konusudur. Zira yaşamak istediği yerin neresi olduğu sorulduğunda, görüşmecilerin büyük kısmı gibi o da, "Boğaz'da yaşama" arzusunu dile getirmiştir.

Katılımcıların maddi olanakları çerçevesinde makul seçenekler arasından yaptıkları tercihlere ilişkin yaptığımız değerlendirmenin sonucunda iki belirgin kutup arasında bir tercihte bulunulduğu ortaya çıkmıştır. Birincisi kentin merkezinde, kaotik bir hayatın olumsuz yanlarına katlanarak ancak ulaşım açısından sıkıntıları minimize ederek yaşamak; ikincisi ise merkezin dışında nispeten konforlu ve 'kentin keşmekeşinden kaçış' arzusunun karşılığını veren izole alanlarda, ulaşım, trafik ve istenmeyecek düzeyde 'yalıtılmışlık' olumsuzluklarıyla yaşamaktır. Her iki durumda da konfor arayışının belirginliği ve ihtiyaçlarla arzu edilenler arasındaki dengenin kurulmaya çalışılması söz konusudur. Katılımcılar özelinde Ataşehir'de bir bahçe katında yaşayan Meral Hanım, kentin merkezinde yaşama ile konforlu ve doğal bir alanda yaşama arasında kendince bir denge kurduğu iddiasında iken; yine benzer şekilde Ersin Bey, kentin iki ayrı merkezi alanındaki işyeri-konut arasında trafik sorunuyla karşı karşıya olsa da, koru etabının etkisiyle kent içerisinde keşmekeşten uzak bir atmosferde yaşamayı başardıkları iddiasındadır.

Yaşama ve çalışma mekânları iç içe olan Gaye Hanım ile Vedat Bey'in gündelik hayatlarına baktığımızda ise, kentin keşmekeşi, trafiği, kalabalığı vb. nedenlerle yaşadıkları kompleksten "burunlarını çıkarmadıklarının" altını çizmeliyiz.

Vedat Bey bizzat bu ifadeyi kullanırken, dışarı çıksa da Anadolu Yakası'ndan çıkmadığını, yaşadığı bölgeden çok uzaklaşmadığını belirten Gaye Hanım'ın da daha çok evde zaman geçirmeyi seçtiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, yaşama mekânı seçiminde bir başka önemli tercih sebebi olarak "yaşanan yerde bütün ihtiyaçların karşılanması" söz konusudur. Buradaki ayrım ise kentin merkezinde veya çeperinde olmakla ilgili değil, bir yaşam kompleksinde veya herhangi bir konut alanında yaşamakla ilgilidir. Yaşam komplekslerinin özelliklerine değindiğimiz ilerleyen bölümlerde bu konuyu açacağız.

3.1.2. Bir Dünya Kenti Olarak İstanbul'da Yaşam

Katılımcılara kentsel mekân deneyimleriyle ilgili sorduğumuz sorular arasında ne kadar İstanbul'da yaşadıklarını hissettikleri, bunun kendileri için bir anlamı olup olmadığı, İstanbul'un hangi semtlerinde vakit geçirmeyi tercih ettikleri sorulmuş; başka kentlerde yaşama deneyimleri ve başka şehirlere taşınma ihtimalleri üzerine konuşulmuş ve özellikle onlardan gelen yorumlar etrafında kentin avantajlarına ve dezavantajlarına, eksiklerine, problemlerine, diğer şehir ve ülkelerle yapılan çeşitli karşılaştırmalar doğrultusunda yer vermeye çalışılmıştır. Neticede elde edilen en belirgin sonuçlardan biri, görüşmecilerin çoğunun sorunlarına ve zorluklarına rağmen İstanbul'da yaşamayı tercih ettikleri, kent hayatından memnun oldukları yönündedir. Metropol hayatına alışık olma, İstanbul'un kozmopolitliğinden hoşlanma, şehrin her türlü imkânı tanıması, yapılacak çok şey olması, hem aktiviteler açısından hem insan çeşitliliği açısından 'seçenek bolluğu' özellikle dile getirilen kavramlardır ve "kent hayatının özgürleştirici etkisinden" bahsetmek, İstanbul özelinde kesinlikle mümkün gözükmektedir.

Olumsuz söylemler arasında yoğunlukla değinilen konular ise ulaşım sorunu, trafik, otopark sorunu, fiziki/çevresel problemler, yol ve kaldırım konusundaki eksiklikler, şehirde "her şeyin üst üste olması", git gide artmakta olan kalabalıktır. Öyle ki, Erzurum'dan iş fırsatları nedeniyle 10 sene evvel göç etmiş olan ve burada bir inşaat şirketinin başında olan Köksal Bey, kendisinin dahi İstanbul'a fazla geldiğini imâ etmektedir:

> "İstanbul'u pasaportlandırmak lazım, İstanbul'un kapısını kapamak lazım, herkes istediği gibi pat diye gelip girmemeli. Ya beni bile 2006'da kabul etmemesi lazımdı, belli bir süre girip çıkabilmeliydim, yerleşim olmamalı artık, bir yerde durdurulmalı, önünü keseceksin. Anadolu göç ediyor buraya, valizini alan geliyor, 'nasıl olsa ayakta dururum' diyo', sizin suyunuza, elektriğinize, çerinize çöpünüze gelip ortak oluyoruz, sizin kullanmanız gerekenlere, hakkınızı alıyoruz elinizden… Anadolu için konuşuyoruz. Büyükşehirlerde bunu Ankara için de İstanbul için de İzmir için de belki Antalya için de Eskişehir için de yapmak lazım, önce İstanbul'dan başlamak lazım" (Köksal, 56, inşaat şirketi sahibi).

Orta yaşlılığında politik ve ekonomik nedenlerle İstanbul'a taşınan Köksal Bey dışındaki 22 görüşmecinin 14'ü doğma büyüme İstanbulludur veya okul çağı, bilhassa üniversite dönemi itibariyle burada yaşamaktadır, 6'sı üniversiteden hemen sonra veya işlerindeki yükselmeyle kısa süre içerisinde Ankara yoğunlukta olmak üzere büyük şehirlerden gelmiştir, geri kalan 2 kişi ise üniversite eğitimlerini yurtdışında tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmişlerdir. Hayatlarının hangi döneminde olursa olsun Erzurum, Ankara (görüşmecilerin 3'ü ODTÜ 1'i Ankara Üniversitesi mezunudur) gibi şehirlerden gelen görüşmecilerde İstanbul iklimine duyulan memnuniyet ayrıca dikkat çekmektedir.

Boğaz'ı ve deniz etkisini, hem görsel hem iklimsel olarak olumlayan katılımcılar, şehrin fiziki çevresiyle ilgili olaraksa "yürüyecek yer olmadığını" söylemekte, şehrin plansız ve önlenemez haldeki büyümesi konusunda sürdürülen veya planlanan büyük çaplı projeler hakkında yorum yapmaktadırlar. Üçüncü köprü, üçüncü havalimanı, tüpgeçit vb. büyük ölçekli projelerin kentte yarattığı tahribatı kabullenen katılımcılar dahi, hayatlarını kolaylaştıracağı umuduyla "arz-talep meselesi" indirgemesiyle "ihtiyaç" söylemine sığınmaktadırlar. Bu noktada İstanbul'a yapılan yatırımların nedeni ve sonucuyla ilgili mevcut duruma, kent ve bilhassa coğrafya teorisyenlerinin ortaya koydukları söylemler doğrultusunda bakmakta yarar var: Sanayileşme ve küreselleşme süreçlerinin iç içe geçtiği İstanbul, sanayinin merkezlerinden birisine dönüşme fonksiyonunu tamamlayamadan ülkenin tek ve dünyanın belirli finans merkezlerinden birisi haline gelmiş durumdadır. Mutenalaştırmayı ele aldığımız kısımda belirttiğimiz gibi, İstanbul'un yaşadığı süreç,

dünyadaki örneklerin aksine sanayisizleşme yerine uluslararası finansal merkezlerden birine dönüşme olarak açıklanabilir.

Sassen'in (2000) uluslararası finansal merkezler olarak tanımladığı küresel kentlerin kurgusu hakkında sıraladığı belirleyici faktörlerin büyük oranda İstanbul'un küreselleşme senaryosu açısından geçerli olduğu söylenebilir. İletişim teknolojileri ve ekonomik etkinliklerin coğrafi olarak dünyanın belli merkezlerine dağılmış olması, finans sektörünün küresel aktörlerinin çeşitli coğrafyaları farklı piyasa alanları olarak stratejik kullanımları ve son olarak 'kurumsal elitin ulussuzlaşması'yla ulusal finans merkezlerinin zayıflayıp periferi ülkelerde alternatiflerin oluşması İstanbul'daki yatırım ağlarını ve iş olanaklarını çeşitlendirip dönüştüren faktörlerin kaynaklarını ifade etmektedir. Sassen 1991'de yayımlanan Londra, New York ve Tokyo'yu merkeze alıp karşılaştırdığı ve 'dünya kenti' kavramını 'küresel kent' olarak yeniden kodlayıp kavramsallaştırdığı temel eseri **The Global City**'nin ardından küreselleşmenin coğrafya üzerindeki etkisini ardından, küresel sermayenin coğrafya üzerinde dağılımını odağa alan **Cities in a World Economy** isimli eserinde, sermaye akışının zaman ve mekân açısından yeniden organizasyonu üzerinde durmaktadır. Buna göre (2000: 113-114) ticari alanların gelişimi kentlerin periferisinde yeni ekonomik etkinlik alanlarının inşası anlamına gelmektedir; metinde Paris'in *La Defense* ve Londra'nın *Docklands* bölgeleri örnek olarak gösterilmektedir.

İstanbul'da Maslak-Levent hattı bir MİA'ya dönüşmüş olmakla birlikte, MİA olarak kurgulanmayan yeni bölgeler de 'merkezler' haline gelmektedir. Mutenalaştırma (gentrification) kavramını, yerleşim (residential) bölgeleri ve ticari (commercial) alanlarda ayrı ayrı ele alan Sassen, yüksek gelirli nüfusun arttığı bölgelerde mutenalaştırmanın kaçınılmaz olacağı kanaatindedir; esasında İstanbul özelinde yaşanılan süreç de buna oldukça yakındır. Sassen'in deyişiyle (2002: 13) kentlerin yeni küresel sistemlerinde merkezlerini oluşturan bölgeler (downtown) yerleşim bölgeleri değil iş alanlarıdır, yani kentin merkezi finansın merkezidir. Yine İstanbul'a bakacak olursak, merkezin Beşiktaş-Şişli-Zincirlikuyu-Levent-Maslak şeklinde genişlediğini, karşı yakada ise Kadıköy interlandı olarak tarif edilen bölgenin Acıbadem-Kozyatağı-Ataşehir-Ümraniye-Çekmeköy biçiminde yayılma

eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu saydığımız alanlar yaşam komplekslerinin, AVM yatırımlarının da gerçekleştiği alanlardır. Yani esasında finansın merkezi olan büyüyen ve 'yükselen' merkezler, yapıların yükseldiği, inşaat faaliyetlerinin arttığı yerdedir. Ve İstanbul'a giren yabancı sermayenin inşaat ve gayrimenkul alanında yoğunlaşması düşünüldüğünde bu süreçlerin paralelliği oldukça olağan gözükmektedir.

Ercan ve Gültekin-Karakaş'ın aktarımıyla (2014: 13) 2003 senesinde doğrudan yabancı yatırım yasasıyla (DYY) yabancı sermayenin önünün açılması sonucunda, 2003'te bu yolla yapılan yatırımın %57'si gayrimenkul alanında olmuştur. 2000-2011 seneleri boyunca toplam DYY ortalamasına bakıldığında ise bu alandaki oran %5,41'dir. İnşaat faaliyetlerinin bu kadar arttığı ve büyük ölçekli projelerin ardı ardına üretildiği kentte elbette nüfus artışı kaçınılmaz olmakla beraber, ulusaşırı finansal merkezleşme durumu İstanbul'u Türkiye kentleri açısından rakipsiz kılmakta, mevcut nüfusun da ancak İstanbul kentinde istihdamını olanaklı hale getirmektedir. Gelir düzeyi artan gruplar merkezleşen alanlarda, Gotham'ın (2005) kavramsallaştırmasıyla süper mutenalaştırma etkisi yaratırken, gelir düzeyini koruma güdüsüyle hareket eden insanlar, yaşamak için çalışmayı sürdürürken, çalışmak için İstanbul'da yaşamaya devam etmek durumunda kalmaktadır.

Şehrin planlaması konusundaki problemlerin farkında olan katılımcılardan Ersin Bey, dikey büyümenin önüne geçilmesi gerektiğini ifade ederken, özellikle ulaşım sistemlerine ilişkin büyük hassasiyete sahip görüşmeciler, raylı sistem kurgusunun artırılmasına, deniz ulaşımına öncelik verilmesine ve trafikteki araba sayısının azalması gerektiğine dair fikirlerini aktarmışlardır. Toplu taşıma kullanan ve toplu taşıma araçlarındaki hijyen eksikliğine vurgu yapan Nalan Hanım "her yere metro olursa kimse araba kullanmaz" gibi iddialı bir cümle kurarken, Hamza Bey trafikteki taşıtların ayrıştırıcı etkisinden bahsetmiş ve tersine kendisi otomobilindeyken ona iyi hislerle bakmadıklarını düşündüğü toplu taşıma aracı içerisindeki sıkış tıkış insanların varlığına değinmiştir. Metro etkisiyle trafikte bir iyileşme söz konusu olduğunda, toplu taşımanın kalabalığı ve hijyen sorunundan muzdarip olan Nalan Hanım'ın arabasıyla işe gidip gelmeyi tercih etme ihtimali bu açıdan daha yüksek görükmektedir. Temelde kentin en büyük sorunları arasında

kalabalık, trafik, ulaşım ve otopark sorunlarının geldiği ve bunların hepsinin birbiriyle doğrudan bağlantılı olduğu kesindir. Ancak kentin hızla büyümeyi sürdürmesi bu sorunların kısa vadede çözümünün olmadığının habercisidir.

Buna rağmen görüşmecilerin büyük çoğunluğu, hayatlarından memnuniyetlerini ifade etmekte, İstanbul'da yaşamaktan hoşlandıklarını dile getirmektedir. Sadece birkaçının emekli olup başka şehre gitmek gibi planları vardır, ancak onlar da çalışmak ve kazanmak için metropol hayatına 'katlandıklarını' belirtmektedirler. Metropol hayatını, kalabalığı yorucu olmasına rağmen seviyor olmak, kalabalığa alışmış olmak da yine söylemler arasındadır. Öte yandan; ilginç olan kalabalığı, farklı insan görmeyi sevdiğini iddia eden katılımcıların esasında bu övdükleri çeşitliliği, farklı insanları pek görmeyişleri, kendilerine ait alanda 'diğerleriyle' fazla temas etmeyişidir. Yalnızca toplu taşıma kullanımı, farklı katmanlardan insanlarla aynı ortamda bulunmayı zorunlu kılmaktadır ve bu durumu düzenli olarak deneyimleyen katılımcıların söylemlerinin pek olumlu olmadığı ortadadır. Seyrek olarak toplu taşıma kullananlarsa, trafikten kaçındıkları için konformist bir tutum göstermekte ve dahası, kalabalık olmayan saatleri tercih ettiklerini özellikle belirtmektedirler.

Sonuç olarak yaşamlarını iş hayatlarının belirlediği ve finans merkezlerinin oluşturduğu merkezlerde bir yaşam kurgusunu seçme eğilimi gösteren üst-orta sınıf, İstanbul'un çeşitliliğini övmekle beraber benzerleriyle bir arada sınırlı bir çevrede yaşamlarını sürdürmektedir. Seçenek bolluğunu sevdiklerini ve şehrin kendilerini "doyurduğunu" söyledikleri İstanbul'da, aslında her şeyi deneyimleme fırsatına sahip olmadıklarını, zaman ve mekânsal açıdan kısıtları olduğunu belirten görüşmeciler çoğunluktadır. Ancak bu durumda dahi, kimi aktivitelere erişemeseler de, erişme olanaklarının varlığının iyi hissettirdiğini vurgulamışlardır. Avrupa şehirlerinin düzenine övgü yaparken, İstanbul'un kaotik yapısından hoşlandığını dile getirenler ayrıca söz konusudur. Tarihi yarımada ile bilhassa Boğaz ve Boğaz çevresindeki semtlerin İstanbul hissi vermesi, şehrin deniz kıyısında konumlanması ve en son ne zaman toplu taşıma kullandığını hatırlamayan katılımcıların dahi vapur yolculuğuna dair olumlu söylemlerde bulunması, İstanbul'un romantize edilmiş imgelerinin halihazırda gündelik hayatta varlığını koruduğunun ispatı niteliğindedir.

3.2. İstanbul'da Sosyo-Mekânsal Ayrışma Biçimleri ve Yaşam Kompleksleri

Sınıf kavramına mekân odağında bakmayı hedeflediğimizi belirttiğimiz çalışmanın bu bölümünde öncelikle çoklu-bölgeler oluşturan yaşam komplekslerinin güvenlikli sitelerden hangi şekillerde farklılaştığını, güvenlikli site sakinleri ve içe kapanık kompleks yaşayanlarının yaşadıkları mekânlara yönelik deneyimleri, arzu ve beklentilerine dair beyanlarıyla ele almaktayız. Özellikle komplekslere eklemlenen tüketim mekânlarının, kent toprağının artan değeri ve bir önceki bölümde üzerinde durulan Smith'in rant uçurumu tezi çerçevesinde lokasyonun önemiyle kuramsallaştırmak kaçınılmaz gözükmektedir. Bu nedenle bir sonraki alt bölümün başlığı yaşam kompleksleri arasındaki hiyerarşi biçimleri; burada hiyerarşiden kasıt, komplekslerin birbirleriyle karşılaştırılmasının yanısıra, komplekslerin kendi içerisindeki mekânsal ayrışmasını ve bu ayrışmanın sınıfsal kaynaklarıyla yol açtığı sonuçları gündeme getirmektedir.

Farklı veya benzer türdeki yaşama mekânları –artık 'yaşama' tabirinin karşılığı sadece barınma değil, çalışma, tüketim ve sosyal işlevleri de kapsayıcı bir anlam ifade etmekte olduğunun altını çizmekte yarar var- içerisinde ayrışan grupların ekonomik, kültürel ve sosyal ayrımlarını belirttiğimiz üçüncü alt başlıkta ise sermaye türlerine bağlı farklılaşmalara değinmekte; bu farklılaşmaların 'ayrıcalıklı konumlar' üretme ve elde edilen sosyal statünün korunması odaklarındaki tezahürünü mekânlar ölçeğinde tartışmaktayız. Son kısımda ise, mekânın fiziki özelliklerine dönerek mimari tasarımla sosyal ayrışma arasındaki diyalektik kurguyu, mimari planlamanın nasıl kurgulandığına dair görsel materyallerin aktarımıyla, tasarımın gündelik pratiklere etkisi ve dönüşümsel olarak sosyal yaşantının mekânda nasıl yeniden üretildiği meselesine değinme amacı gütmekteyiz.

3.2.1. Yaşam Komplekslerinin Güvenlikli Sitelerden Ayrımı

Ballard 1975'te yazdığı **Gökdelen** romanında "Apartman yeni bir sosyal tip, gökdelen hayatının psikolojik baskılarına karşı bağışıklığı olan, mahremiyet ihtiyacı asgari düzeyde kalan, nötr atmosferde gelişkin bir makine ırkı gibi serpilen, soğukkanlı, duygusuz bir kişilik yaratıyordu" (Ballard, 2015: 35) cümlesiyle, mekânın insanı dönüştürdüğü yönündeki yargısını ortaya koyar. Roman, yazıldığı dönem göz önüne alındığında bilimkurgu türünün özelliklerini taşımakla birlikte, esasında mekânın topluma etkisinden ziyade, sınıfsal hiyerarşinin inşa edilen yeni tip yaşama mekânları üzerinden nasıl yeniden üretildiğine dair güçlü bir tartışmanın zeminini yaratmaktadır. Günümüzde üretilen konut alanları da, semtlerle ayrışan kent mekânında yeni ayrışma biçimlerine zemin hazırlar. Gazeteciler, hukukçular sitesi gibi meslek gruplarına bağlı sitelerin inşası bir yana, insanlar arkadaşlarıyla birlikte bir yaşam kompleksine taşınmakta veya belli bir sosyal statüyü elde etmek üzere, ekonomik açıdan kendilerini zorlaması muhtemel mekân değişikliklerine dahi gitmektedir. Güvenlikli siteler üzerine yapılan pek çok çalışmada, özellikle söz konusu sitelerin pazarlanma stratejilerinde dahi, satın alınan metanın sadece 'ev', konut veya yaşam alanı değil, esasında bütünüyle bir 'statü' ve hatta 'yaşam tarzı' olduğu yargısı, farklı biçimlerde yeniden kendini kanıtlamaktadır.

Ekonomik düzeyi birbirine yakın insanların bir arada ikamet etmeleri, kent içerisinde farklı sosyo-ekonomik konumdaki insanların, alt katmanlara mensuplarsa *getto*, üst tabakalarda iseler *enklav* veya *müstahkem* alanlarda konumlanarak (Marcuse, 2005) ayrıştıklarına değinmiştik. Öte taraftan; İstanbul özelinde semtler düzeyinde farklı gelir gruplarından insanların gruplaşmaları söz konusu olsa da, mekânsal olarak birbirine yakın alanlarda fiziki sınırlarla ayrışma biçimlerinin yaşandığı gerçeğini gözardı etmemek gerekir. Sassen (2000), küresel sermaye akışının toplumsal eşitsizliği coğrafi bölgeler ve kentsel mekân bölüşümü düzeyinde arttırdığını dile getirirken, özellikle gelişme sürecini tamamlamış ülkelerde eşitsizliğin büyümesine ispat niteliğinde üç temel göstergeyi belirtmektedir: Bunlar; enformel ekonominin büyümesi, yüksek gelir gruplarının kentin çeşitli bölgelerinde ticari mutenalaştırma süreçleri yaratması ve son olarak yeni iş alanlarının ortaya

çıkmasına rağmen zengin muhitlerde dahi evsizliğin keskin düzeyde artışıdır. Sassen'in tezi elbette İstanbul'un özgün dönüşüm sürecine tam olarak uyarlanamaz; bunda hem Türkiye'nin gelişmekte olması, hem küresel sermaye akışının İstanbul ölçeğinde büyük oranda inşaat alanına yapılması ve bu sürecin kaçınılmaz olarak ekonomik krizi beraberinde getirmesi ihtimalinin payı vardır. Yine de üç göstergenin de tezahürlerine rastlandığını söyleyebiliriz; kayıtsız ekonomide artış, yeni göç dalgalarıyla birlikte artan nüfus artışı ve buna bağlı evsizlerin oranındaki artış olasılığı, her ne kadar başka çalışmaların konusu olsa da, ticari mutenalaştırma süreçlerinin etkisine burada değinmemiz mümkündür. Yüksek katlı finans merkezleri, mahalle ölçeğindeki alanlar üzerinde konumlanmakta ve dalgalar halinde mekânları dönüştürmektedir, alt tabakaların yaşam alanları daralırken, yeni kentli elitlerin kültürel örüntüleri mekâna yansımakta ve ticari mutenalaştırma süreci yerleşime yönelik mutenalaştırmayı da beraberinde getirmektedir.

Bu noktada tam da ticari alanlarla mutenalaşma aşamasının halihazırda sürmekte olduğu Halkalı'da bir plazada üst düzey yönetici olarak çalışan ve Bahçeşehir Ispartakule'de yaşamakta olan Zafer Bey'in ifadesini aktaracak olursak;

> "…burada hep siteler var, sitelerin hemen dışında bir de mahalle var, Anadolu'dan gelen insanların. İki ayrı dünya. Burada 21. yüzyıl yaşanıyor, orada Anadolu'nun bilmem ne köyündeki yaşam yaşanıyor…" (Zafer, 48, İK direktörü).

Zafer Bey, her ne kadar bu cümleyi yaşadığı Ispartakule ve dışarıdaki mahalle arasındaki ayrımı ifade etmek için kurmuş olsa da; esasında işyerinin bulunduğu muhit için de benzer bir gözlemi aktarmamız mümkün. Tanımsız, boş alanların yanısıra, gettovari mahallelerde derme çatma evlerin dikkati çektiği muhitte yeni inşa edildiği belli çok sayıda plaza, çeşitli sektörlerin buraya yerleşme sürecini başlatmıştır; ve plazaların yanısıra, plaza çalışanlarının öğle aralarında yeme-içme, alışveriş yapma vb. amaçlarla gidip zaman geçirdiklerini de öğrendiğimiz AVM'ler, buradaki ticari işleyişle birlikte kentsel kurguyu da dönüştürecek gözükmektedir. Sermayenin girdiği kentsel alanın satış değeri, gerçek toprak değerinden fazla olacağı

için, toprak rantının artacağı muhakkaktır. Her ne kadar buradaki örnekte Ley'in (1994) yeni orta sınıfların tüketim pratikleriyle şekillenmesi olası bir dönüşüm süreci söz konusu olsa da; özellikle İstanbul'un merkezi alanlarında –ilerleyen bölümlerde Zorlu özelinde ele alacağımıza benzer yatırımın yeni nesnelerine ait- kent toprağının mali değeri sürekli artış eğilimindedir ve yaşama mekânlarına tüketim alanlarının eklemlenmesinin temelinde rant uçurumunun artışı esas rolü oynar. Smith'in (1997) kent toprağının değerini merkeze alarak ortaya koyduğu iddianın İstanbul'un özellikle finans merkezlerindeki ticari mutenalaştırma örneklerinde geçerliliğini saptamak bu açıdan mümkündür. Tüketim mekânlarındaki kentli elitin pratikleri, yapılan yatırımın, büyük ölçekli sermayenin geri kazanımını sağlamak adına ikincil bir durum olmaktadır. Tıpkı iş imkânları nedeniyle İstanbul'un finans merkezlerine gelip çalışmaya başlayan grupların, sosyo-ekonomik statülerini korumak için çalışma hayatlarını hayatlarının merkezinde tutma zorunluluğu yaşamaları gibi; kent ölçeğinde de artan toprak rantı mekânın tüketimini sürekli olarak zorunlu kılmakta, kentli elitin tüketim aktörleri olarak yeniden üretilmesine katkı sunmaktadır.

Kısacası çoklu-bölgelerde gördüğümüz işlev bir aradalığının kökeninde yatan etken ticari fonksiyonların rant uçurumunun karşılığında dengeyi kurması, sermayenin mekâna yerleşimiyle geçerlilik kazanan sistemin devamının sağlanmasıdır. Bizim burada yaptığımız saha çalışması vasıtasıyla üzerinde durduğumuz konu ise, tüketim kültürünü yeniden üreten mekânların yaşam alanlarına yakınlaşmasının gündelik hayat üzerindeki dönüştürücü etkisidir. Bu minvalde bahsettiğimiz sosyo-ekonomik düzeyi benzer grupların bir araya toplanma eğilimlerini, hem çoklu-bölgeler açısından, hem geleneksel yaşama alanları açısından ele alarak, iki farklı konut alanlarında birbirinden ayrı yaşam tarzları üretilip üretilmediğini, bu alanların benzerlikleri ve ayrımları çerçevesinde tartışmaktayız. Bunun için yaptığımız 18 temel görüşmenin 9'unda çoklu-bölgelerde ikametin söz konusu olduğunu, toplamda görüşülen 23 kişinin 8'inin çoklu-bölgelerdeki çalışma mekânlarında işyeri sahibi veya çalışan olduklarını yeniden hatırlatalım. Burada hem yerleşke sakinlerinin gündelik pratiklerini, arzu ve gereksinimlerini karşılaştırmakta, hem de çalışanların gözlemlerini aktarmaktayız. Görüştüğümüz 5 uzmanın özel

anlatılarına ise, bir sonraki bölümde, Zorlu ve Akasya'ya dair ayrıca parantez açılarak etraflıca değinilmektedir.

Semtlerden ziyade yerleşke ölçeğinde gözettiğimiz ayrışma biçimi, farklı SES gruplarının mesafe olarak yakın konumlanmaları neticesinde güvenlik gereksinimini maksimize etmekte ve insanların izole alanlar içerisinde yaşamasını bir oranda zorunlu kılmaktadır. Yine bu noktada, hem güvenlikli site, hem yaşam kompleksinde ikamet eden farklı katılımcılarla yapılan mülâkatlardan alıntılarla, dış mekânla ilişkisi olmayan ve herhangi bir şekilde kent ile mekânsal bağlam kurmayan yapı örneklerini tanımlayabilmekteyiz. Auge'nin (1997), zaman ve mekândan bütünüyle kopuk, herhangi bir coğrafyada veya zaman diliminde hiçbir farklılık göstermediğini belirttiği havalimanı, otoyollar, eğlence alanları, günümüzde bilhassa AVM'ler ve çalışma kapsamında değindiğimiz bu çoklu-bölgelerin yaşayanları –tüketenleri- tarafından deneyimlenme biçimini sorgularken, katılımcılara yaşadıkları yerleşkenin İstanbul dışında olsa herhangi bir farklılık yaratıp yaratmayacağını sorduğumuzda birbirine çok benzer karşılıklar aldık:

Şişli'de bir plazanın rezidans dairesinde yaşayan Oya Hanım "Dünyanın başka bir yerinde de aynı sitede oturabilirim" cümlesini kurarken, Akasya'da yaşayan Sinan Bey "İstanbul Akasya değil yani", Zorlu'da işyeri sahibi olan ve yine Şişli'de bir kule rezidansta yaşayan Yılmaz Bey ise "Zorlu da, Anthill de, İstanbul değil" ifadelerini kullandılar. Aslında burada, yaşadıkları yerin dünyanın her yerinde aynı özelliklere sahip çoklu-bölgeler olduğunu belirtmenin yanısıra, söz konusu yerleşkelerin İstanbul genelinden ayrışmakta olmaları anlamını da barındırması önemlidir. İstanbul Zorlu veya Akasya benzeri bir kompleks olmadığı gibi, bu komplekslerdeki insanlar esasında bulundukları semtlerden de izoledir. Yine bir Akasya sakini olan Sara Hanım "Acıbadem'den genel olarak çok haberim yok" ifadesini kullanırken, bir güvenlikli sitede oturan Köksal Bey "sitenin dışında zaman geçirmediğini" beyan etmektedir. Görüşmeciler işten eve-evden işe gidip geliyor, bulundukları semtte zaman geçirmiyor oluşlarını yoğun çalışma hayatlarına bağlamaktadırlar.

Bulundukları mekânın dışarıdan yalıtılmışlığının genellikle farkında olan katılımcılar, bunu bir tercih nedeni olarak ifade etmemekte, ancak başka örneklerle yaşadıkları yerleri kıyasladıklarında, bulundukları yerin daha çeşitliliğe açık, kent hayatının, hatta mahalle hayatının yaşandığı yerler olduğunu iddia etmektedirler. Mesela Köksal Bey, semtte zaman geçirmediğini belirttiği halde, burada bir mahalle hayatı olduğunu bakkal, fırın vb. dükkanların yaşadığını söylemiştir. Nalan Hanım'ın kendi yaşadığı yeri "dışı ayrı dünya içi ayrı dünya" olan nispeten yeni olduğunu belirttiği sitelerden ayrı tuttuğuna değinmiştik; benzer şekilde Evren Bey de Ataşehir'de yeni taşındığı yerde insanların tek tip olmadıklarını söylemekte ve halk içerisinde yaşamayı seçtiğini, bulunduğu sitede yine bir güvenlik olduğunu ama güvenlikle yüz yüze ilişkileri olduğunu, selamlaştığını, yeri geldi mi sohbet ettiğini belirtme gereği duymuştur. Buradan anlaşılan odur ki, güvenlikli sitelerin kendi içlerinde sadece bulundukları semt açısından değil, güvenlikleri, işleyişleri, boyutları bakımından ayrışmakta oldukları söylenebilir. Site hayatının yarattığı 'izole hali' kabullenmek istemeyen katılımcılar, kendi yaşadıkları yerlerin *o kadar da* yalıtılmış sayılmayacağını belirtme ihtiyacı duymaktadır. Özellikle yaşadıkları siteleri, rezidans tipi daireler veya içe kapanık kompleksle kıyasladıklarında, güvenlikli alanlardaki izole hayatı tamamen olumsuz bir yaşam şekliymiş ve sanki kendileri hiç deneyimlemiyormuş gibi sunmaları da oldukça dikkat çekicidir. Genellikle mülâkatlarda görüşmeciler, konuşma ilerledikçe, kendi gündelik hayatlarındaki tecrübeleri paylaştıkça, Tarabya'da bir sitede yaşayan Aslı Hanım'ın tabiriyle "aslında dar alanlarda ilerlediklerini", kentin sadece belirli alanlarında zaman geçirdiklerini fark ettiklerini paylaşmışlardır.

Kentsel mekân ve kentsel ayrışma konusundaki bilinçlerinin oldukça yüksek olduğunu belirttiğimiz görüşmecilerden Şükrü Bey, yaşamakta olduğu Çekmeköy özelinde şöyle bir yorumda bulunmuştur:

> "İki kutuplu hayat var aslında. Sitelerin hepsi güvenlikli, duvarlarında dikenli telleri olan siteler. Bunun dışında mahalle arasında kafe olsun, şarküteri olsun, o sitelere hitap eden yerler de var sokak arasında. Ama onun dışında çok gecekondulaşma, düzensiz yapılaşma da var. Biraz Güney Amerika'yı andırıyor" (Şükrü, 49, raporlama yöneticisi /müzisyen).

Site yaşamını tercih nedenleri arasında ise, güvenlikten ziyade konfora, diğer insanlarla ilişki düzeyinin denetlenebilirliğine vurgu yapması dikkati çekmektedir. Zaten yaşadığı sitede sosyal bir hayatı olmadığının, sadece barınma amaçlı kullandığının özellikle altını çizmiştir. Güvenlikli sitelerde yaşayan insanların ayrıştıkları yönler olduğu muhakkak, ancak hepsinin ortaklaştığı konular arasında kullanmasalar dahi çeşitli ekstra hizmetlerin varlığını bilmenin rahatlığı vardır. Vakit bulup kullanmasalar da bir kapalı havuzun, spor merkezinin site içerisinde bulunuyor olması bir şekilde daha konforlu hissetmelerini sağlamaktadır. Tıpkı İstanbul şehrinde pek çok alternatifi deneyimlemeseler dahi şehirde yapacak fazla sayıda aktivitenin varlığının, 'seçenek bolluğu'nun kendilerini iyi hissettirmesi meselesinde olduğu gibi, site içerisindeki fazla sayıda olanağın varlığı, sitede yaşamayı seçmeleri açısından son derece belirleyicidir.

Dışarıya muhtaç olmamak, her şeyin ellerinin altında olması, bütün ihtiyaçlarını aynı mekân içerisinde giderebilmek şeklinde sıralayabileceğimiz faktörler, aslında içe kapanık komplekslerin tercih edilmeye başlamasının temel sebepleri gibi gözükmektedir. İşlevlerin bir aradalığı insanların mutlaka hayatını kolaylaştırmakta, "burnunu dışarıya çıkarmayan" bir insan tipolojisi yaratmaktadır; çoklu-bölgelerin işlev bir aradalığının sağladığı en büyük artının, zaman kazanımı olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan yaşam komplekslerinde yaşayan görüşmecilerin genellikle şehrin merkezi alanlarından başka birinde çalışıyor olsalar da, ulaşım sorunu yaşadıklarını, trafiğe maruz kaldıklarını belirtmiştik. Yani aslında yaşama ve çalışma işlevlerinin bir arada kurgulanmasının henüz tam karşılığını bulmadığı sonucuna varılabilir. Buna rağmen tüketim odaklı işlevler çoğu yerleşke sakini için yeterli olmalı ki, görüşmecilerin çoğu yaşam kompleksinin "hayatı kolaylaştırdığını", bu gibi yerlerin "konforunu tercih ettiklerini" belirtmişlerdir. Güvenlikli sitelerde oturanlarda ise, bu tip mekânların kullanımıyla ilgili konuşma esnasında "Zorlu, Kanyon gibi yerlerin 'ev gibi' gelmediği" şeklindeki söylemleri dikkat çekmiştir. Bahçeli, temiz hava ve doğal ışık alan mekânları seçen ve hatta şehir merkezinden uzakta yaşamayı göze alanlar, kendileri için öncelikli olan etmenler doğrultusunda, yaşam komplekslerinin gereksindikleri konforu vaat

etmediğini söylemektedir. Burada yine temel kaygının "konfor" olması dikkat çekicidir; görüştüğümüz üst-orta tabakaların yaşantılarında konfor kavramı artık arzu edilen değil, zorunlu olarak gereksinilen haline gelmiştir.

Bir önceki bölümde kentsel mekân seçiminin en temel nedeninin merkezde olma arzusu ve kent içerisinde kat edilen mesafeleri optimize etme olduğunu belirtmiştik; kentteki en büyük problem olan trafiği çözmek bir yana, sorunu uzun vadede pekiştiriyor olsa dahi, ulaşım probleminin konforlu çözümünün özel taşıt kullanımı olduğunu ve üst-orta sınıfın şahsi arabasıyla seyahat eden konformistler olarak tanımlanabileceği İstanbul özelinde, bu yoğun araç kullanımının yaşam kompleksleriyle güvenlikli sitelerde yaşayanları ortaklaştırdığı 'izole olma halini' besleyici bir tarafı olduğu belirtilebilir. Bunun üzerinde durmamızın sebebi, mekânsal olarak diğer katmanlardan ayrılan üst tabakaların, içe kapanma eğilimlerinin "dışarı çıkma isteği duymadıkları" kompleks yapıların yanısıra, sitelerde yaşayanların da dış mekânla ilişki kurmaktan imtina etme arzularını evden arabaya-arabadan işyerine ulaştıkları düzenekte gerçekleştirebiliyor olmalarıdır. Katılımcılar her ne kadar şehrin kozmopolit yapısına duydukları hayranlığı ifade edip kültürel çeşitlilik içerisinde yaşamaktan duydukları memnuniyeti dile getirseler de, esasında şehir içerisinde sadece kendilerine benzer insanlarla ilişki kurmakta ve şehrin keşmekeşine çok dâhil olmadan yaşamayı seçmektedirler. İşyerlerine asansörle ulaşsalar da, uzun saatler boyu trafikte kalsalar da, 'dışarı'da bulundukları zaman diliminin son derece sınırlı olduğu aşikârdır ve şehirde geçirdikleri zamanın "rush hour" haricinde olmasına özen gösterdiklerini dile getirmektedirler.

Meral Hanım, şehrin telaşından hoşlandığını ifade etse de, Levent'te çalıştığı plazadan arabasıyla ayrılıp Ataşehir'deki evine dönmekte, Vedat Bey sporunu kış aylarında Akasya içerisinde yer alan Jatomi'de gerçekleştirmekte ve hatta Akasya'dan neredeyse hiç dışarıya çıkmamakta, Sara Hanım Akasya'dan önce Erenköy'de bir apartman dairesinde yaşarken dahi üye olduğu spor salonuna otoparktan direkt çıkmayı tercih etmekte, Akasya'da ikamet edenler yaya yollarındaki plansızlıkla ilgili konuşmalar sırasında "zaten herkesin arabasıyla gelip otoparktan eve ulaştığının" altını çizmektedir. Yaşadıkları site veya komplekslerin metroya yakın, metroyla ulaşılabilir olmaları noktasında ise, trafik 'kilit' olduğunda

toplu taşımayı kullanabileceklerini bilmenin yarattığı rahatlık veya kendileri kullanmasalar bile başkaları tarafından "ulaşılabilir" olma halinin verdiği rahatlık temel belirleyicidir. Yaşam komplekslerinde ikamet edenlerin anlatılarındaki esas fark da bu "erişilebilirlik" noktasındadır, zaman geçirdikleri mekânlara örnek verirken hemen yanıbaşlarında veya oturdukları yapının alt katındaki AVM'yi işaret ederek "zaten burada da şubesi var" söylemiyle, arkadaşlarını veya iş için kendilerini ziyarete gelecek insanları kendi yaşadıkları çoklu-bölgelerde ağırlamayı tercih etmektedirler.

Sonuç olarak farklı yaşam alanlarında ortaklaşan nokta, kullanmasalar da var olduklarını bildikleri imkânlar ve bunlar arasında bir tercih yapma şanslarının olmasıdır. Metro kullanma alışkanlıkları olmasa da ihtiyaç duyduklarında kolaylıkla kullanabilirler, şimdiye kadar sitenin havuzuna hiç girmemiş olsalar da sitede havuzun olması havuza isterlerse girebilecekleri anlamını taşır, dış mekâna isterlerse çıkarlar ve dışarıdaki insanların arasına canları çekerse karışırlar… İşlev bir aradalığı zaman kayıplarını ortadan kaldırdığı ölçüde tercih edilmekle beraber, daha çok arzu edilen, yaşanılan yerleşke içerisindeki lüks tüketim standartlarının yükselmesidir. Dolayısıyla, aslında sitelerdeki olanakların artışı tüketim mekânlarının veya sosyal alanların yaşama alanına eklemlenmesinden ziyade, yaşanılan yerin konumuyla daha ilgilidir. Sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve lokasyonun belirleyiciliği konusu, siteler ile kompleksler arasındaki ayrımdan ziyade, yaşam kompleksleri arasındaki farklılaşmayı ve kompleksler içerisindeki hiyerarşiyi gündeme getirmektedir.

3.2.2. Yaşam Kompleksleri Özelinde Ayrımlar

Ballard (2015: 48), "Helen'in niyeti sınıf atlamaktı elbette, 'daha iyi bir semte' taşınmaktı, aşağı tabakalardan insanların yaşadığı bu varoştan kurtulup 15. ila 30. katlar arasındaki daha güzel yerleşim bölgelerine gitmekti" ifadesinde farklı katlarda farklı düzeyde yaşam biçimleri olduğuna işaret eder. Romanda bütün kurgu kapalı tek bir mekânda geçmekte, farklı semte taşınmak aslında binanın içerisinde yer değiştirmek anlamına gelmektedir. Kabaca özetlemek gerekirse Ballard'ın kurmacasında, alt sınıf yani "proletarya", en alttaki 9 katta ikamet etmekte, bunlar

arasında film teknisyenleri, hostesler vb. yer almaktadır; 10 ila 35. katlar boyunca orta katmanlar yaşamakta, doktorlar, avukatlar, muhasebeciler… vb. geniş anlamda orta sınıf bu aralıklarda bulunmaktadır, Ballard'ın tabiriyle bunlar, "en iyi yerine ikinci en iyiye razı" olan sınıftır; son olarak 35-40. katlarda ise kodaman, girişimci, aktrislerden oluşan üst sınıf, yani "kapitalist" sınıf yaşamaktadır. Mekânsal olarak ise alt sınıf ile orta sınıfı bir AVM ile ayrılmakta, orta sınıfı üst sınıftan ayıran kısımda ise üst sınıfa hizmet eden havuz ve restoranlar yer almaktadır. "(...)oralarda koridorlar temizdi ve çocukların sokaklarda oynaması gerekmiyordu, hoşgörü ve kültürlülük uygarlığı getiriyordu" (Ballard, 2015: 48) ifadesi ise mekânsal hiyerarşinin sosyal hayata etkisini gösterir niteliktedir.

Çoklu-bölgeler içerisindeki hiyerarşiyi örneklendireceğimiz için değindiğimiz **Gökdelen** romanındaki bu katmanlaşma, günümüz İstanbul'unda AVM-ofis-rezidans kompleksleri içerisindeki katmanlaşmaya çok benzer bir yapı göstermekte, mekânlar içerisindeki sirkülasyon alanlarıyla toplumsal tabakalar birbirinden ayrışmaktadır. Rezidans sakinleri, AVM, otel ve ofis kullanıcılarının sirkülasyon alanlarına inebiliyorken; ofis çalışanları AVM'den yararlanabilmekte ancak rezidans bölgesine geçiş yapamamakta, AVM'ye gelen 'dışarıdaki insanlar' ise, AVM'nin sirkülasyon alanları dışında herhangi bir bölgeye girememektedirler. Güvenliği sağlamak adına gereklilik arz eden bu durum, sadece mekânın fiziki planlamasıyla değil, aynı zamanda şahıslara özel tasarlanan kartlı geçiş sistemleriyle çok daha keskin bir ayrışmayı da beraberinde getirmektedir. Zorlu Terasevler bölgesindeki ofis çalışanlarından birisi asansöre binmek için kullandıkları kartların farklı olduğunu söyleyip şunu özellikle belirtmiştir: "Biz kartlarımızla aşağıya inip vale kullanıp taksiyle gidebiliriz ama biz AVM'ye inen asansörü tercih ediyoruz." Biz görüşme için Terasevler'e gittiğimizde ise, sadece doğrudan AVM-ofis katları arasında çalışan asansörü kullanabilmekteyiz. Dışarıdan gelenle çalışan arasındaki hiyerarşiye benzer kurgu, kule rezidans yaşayanları ile teras rezidans kullanıcıları arasında da mevcuttur. Rezidans sakinleri asansöre binip direkt AVM katına inebilmekte, ancak bu kullanımın sadece onlara has olması, proje yöneticisi Melih Bey'in deyişiyle "güvenlikle ilgili ekstra maliyet getirmektedir."

Kent merkezinde inşa edilen çoklu-bölgelerde, akıllı ev teknolojileri daha yaygın olarak kullanılmakta, her şey otomatikleşmekte, tasarımlar daha fonksiyonel hale getirilmekte, otopark alanında herkesin yerinin belli olması gibi detaylarla kullanıcıların konforu artırılmakta, özellikle rezidans tipi yapılardaki ütü, house keeping vb. hizmetlerle lüks ayrıcalıklar standartlaşmaktadır. Komplekslerin işlev bir aradalığından ziyade, sunduğu hizmetlerdeki standartların daha yukarıda olması, bu yapıları güvenlikli sitelere nazaran 'değerli' kılmaktadır. Ancak temelde yapının bir AVM etrafında şekillenmesinden ziyade belirleyici olan faktör, lokasyon, manzara, sunulan hizmetlerin niteliği olmakta; yapılar arasındaki hiyerarşi, dolayısıyla üst tabakalar arasındaki katmanlaşma bu şekilde kendini göstermektedir. Bu bölümün devamında kompleksler düzeyinde ve kompleksler arasındaki hiyerarşiyi Zorlu ve Akasya örnekleri üzerinden, alanda alınan notlar, görüşmecilerin aktarımları ve uzmanların paylaştıkları bilgiler, yaptıkları saptamalar vasıtasıyla, ilgili yerlerde Kanyon, Palladium gibi ismi geçen diğer komplekslerle karşılaştırmalı olarak aktaracak, gerekli görülen yerlerde mekânsal özelliklere değineceğiz.

3.2.2.1. Anadolu Yakası'nın Stratejik Noktasında Bir Kompleks: Akasya

Acıbadem, Akasya ve civardaki başka sitelerde ikamet edenlerin deyişiyle, "sakin, oturaklı" bir muhit, burada yaşayan "insan profili belli." Öncelikle bu söylemlerin semtler özelindeki ayrışmanın bir ifadesi olduğuna dikkat edilmeli. Bir semtin 'nezih' olduğunu belirten katılımcılar, sadece sosyo-ekonomik durumla ilgili değil, yaşayan insanların 'uygarlık' düzeyleri, 'şehirli/kentli' karaktere uygunluklarıyla ilgili bir aktarımı da paylaşmakta olduklarına özellikle dikkat çekmekteler. Acıbadem ile ilgili olaraksa, toplu taşımayla kolay erişilebilirliğin artması, metrobüs durağı ve Anadolu yakasındaki Kadıköy-Kartal metro bağlantı hattıyla lokasyonun artan değeri, toprak rantının da artışına yol açmıştır; dolayısıyla buradaki mütevazı 3-4 katlı yapılar arasında (katılımcıların beyanı bu yönde olmakla birlikte, esasında daha eski tarihlerde inşa edilen sitelerde İstanbul geneli için yüksek sayılabilir, çünkü bu bölge yeni bir yerleşim alanıdır) yükselmekte olan Arte Verde,

Almond Hill gibi siteler semtin hem fiziksel yapısını değiştirmiş, hem yüksek SES gruplarının bu bölgeye yoğunlaşmasına yol açmıştır. Akasya ise, inşa edilen AVM'nin büyük orandaki etkisiyle bu farklılaşmanın doruk noktasına ulaşmasını sağlamıştır.

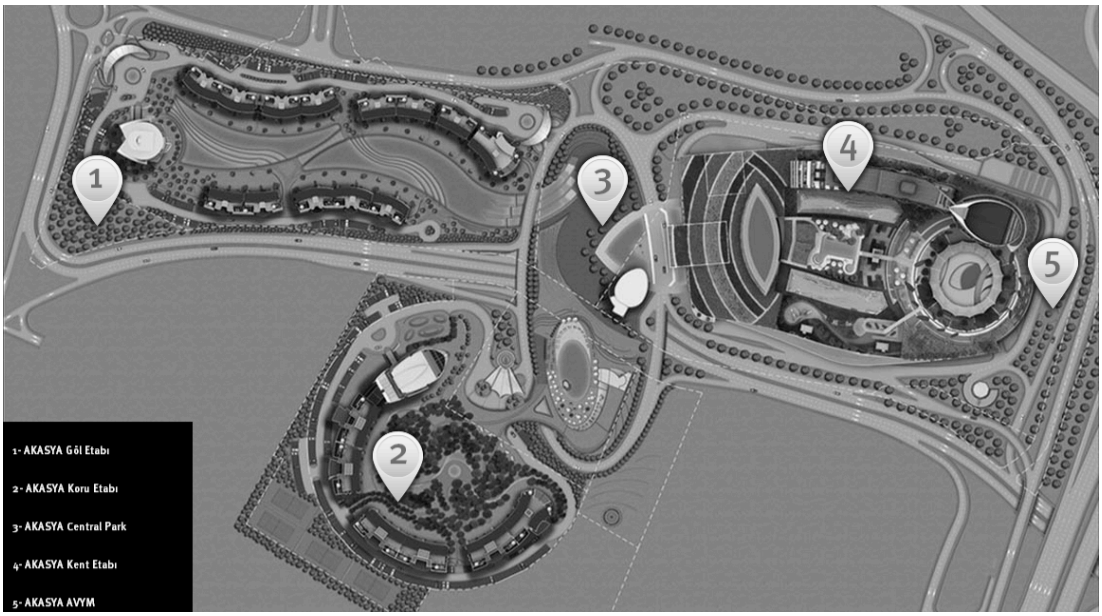
Yarısından çoğu şirket sahibi (%30'u) veya büyük şirketlerde yönetici (%28'i) pozisyonlarda çalışan Akasya sakinlerinin geriye kalan %14'ü mühendislik veya mimarlık yapmakta, %10'u sağlık, %8'i hukuk alanlarında çalışmakta, 'diğer' olarak belirtilen %10'luk grup arasında ise ağırlıkla akademisyen, sporcu, sigortacı, turizmci vb. meslekler dikkat çekmektedir. Sözü edilen kullanıcıların yaşları orta yaş ve üzerinde yoğunlaşmaktadır. Akasya yönetim ofisinden aldığımız bilgiye göre kompleks genelinde ikamet edenlerin (ev sahibi olan kullanıcıların) %6'sı 25-35, %23'ü 36-45, %36'sı 46-55 yaş aralığında, geri kalan %35'iyse 56 yaş ve üzerindedir; yani konut/ofis sahiplerinin %71'i 46 yaş ve üzerindedir. İş yaşamlarında belli bir pozisyona gelmiş, sosyo-ekonomik statü düzeyi yüksek, dolayısıyla iyi eğitimli, yüksek gelirli ve itibarlı mesleki konumlardaki bu insanların yaşlarının yüksek oluşu beklenilen bir durum olmakla birlikte, farklı yaş gruplarının tercih ettikleri yerleşke ve konut tiplerindeki ayrımlar ve yaş grupları ile SES arasındaki ilişki vb. konulara ilişkin yapılabilecek sonraki çalışmaların yapılabilirliğine dair önemli bir göstergedir.

Akasya'nın Acıbadem'deki hayatı değiştirdiği gözlemini paylaşan Sinan Bey'in ifadesiyle "Akasya katma değer katmış, hem emlak değeri olarak, hem proje olarak." Burada 'proje' vurgusu önemlidir, çünkü Akasya ödüllü bir proje olmasıyla da pazarlanmaktadır. Satış ofisi çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde, projeyle ilgili eksiklikler, olumsuzluklar üzerine konuştuğumuzda dahi, buranın bir 'konsept proje' olmasının yaşayanlarca önemsendiği ve bu durumun birtakım problemlerin gözardı edilmesini sağladığı aktarılmıştır. Kullanıcılar ise konsept bir projede yaşıyor olmanın sağladığı prestiji, insanların vakit geçirdikleri bir alanda yaşıyor olmanın verdiği olumlu hissi inkâr etmemekle beraber, gündelik hayatlarındaki bilhassa teknik meselelerden kaynaklanan problemleri, tesis yönetimindeki sorunları ve yönetim işleyişinde karşılaştıkları güçlükleri belirtme ihtiyacı duymuşlardır.

Her ne kadar Koru, Kent ve Göl etapları arasında herhangi bir sosyal ayrışma söz konusuymuş gibi durmasa da, Kent etabı yaşayan ve çalışanlarının sosyal alanlar ile spor tesisleri açısından şikayetleri belirgindir. Spor tesisleri, ayrıca üyelik gerektiren Jatomi adında özel bir işletmeye aittir. Koru ve Göl etaplarında yaşayanların ödedikleri site aidatı karşılığında indirimle Jatomi'ye üye olabildikleri bilgisini veren Sinan Bey, kendisinin "kapıdan geçen müşteri gibi olduğunu" söylemiş, "benim sokaktaki insandan farkım ne o zaman, yok" cümlesiyle haksızlığa uğradığına dair düşüncesini aktarmıştır. Yine Kule'de (Tower residence) çalışan Sedat Bey, çalışanlara yönelik sosyal bir tesis olmadığını, M katındaki özel bir işletmeye verilmiş spor salonunun hem metrekare olarak hem sunulan hizmet açısından yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Diğer çalışanlar da benzer görüştedir, AVM üzerindeki spor salonu için "1500 kişilik komplekse 3 koşu bandı 2 bisiklet bir de açık havuz, orada çevredeki bütün inşaatların tozları, Çamlıca tozları içine giriyor, iğrenç ötesi..." ifadesini kullanmıştır. Her komplekse, siteye veya herhangi bir işletmeye has sorunların yaşanacağı muhakkaktır, ancak görüşmecilerin bu gibi beyanlarını vurgulamamızın nedeni, kompleks yapılardaki beklenti düzeyinin yükselmesine karşılık işletme zorluğunun da fazlalaşmasıdır.

Daha sonra değineceğimiz Zorlu örneğinde ise, kompakt bir tasarım anlayışından kaynaklanan farklı sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. İki 'tesis' arasındaki fiyat farkı, hem satılan mülk, hem ödenen aidatlar açısından oldukça fazla olduğu için; Zorlu'da tesis yönetiminin daha titizlikle gerçekleştirildiği, Akasya'da ise belli açılardan sistemin işlemediğini gözlemlediğimizi söyleyebiliriz. Burada fiyat farkının yanısıra, yapılar arasındaki ölçek farkı da belirleyici olmaktadır. Akasya sakinleri, yönetimle ilgili karar mekânizmasına doğrudan katılım gösterememekte, sosyal medya hesapları üzerinden sıkıntılarını dile getirmekle yetinmektedirler.

Şekil 1. Acıbadem Akasya kompleksi vaziyet planı*

Kaynak: http://www.ak-asya.com/#yerlesim-plani

*(1) Koru Etabı, (2) Göl Etabı, (3) Central Park, (4) Kent Etabı ve (5) Akasya AVM.

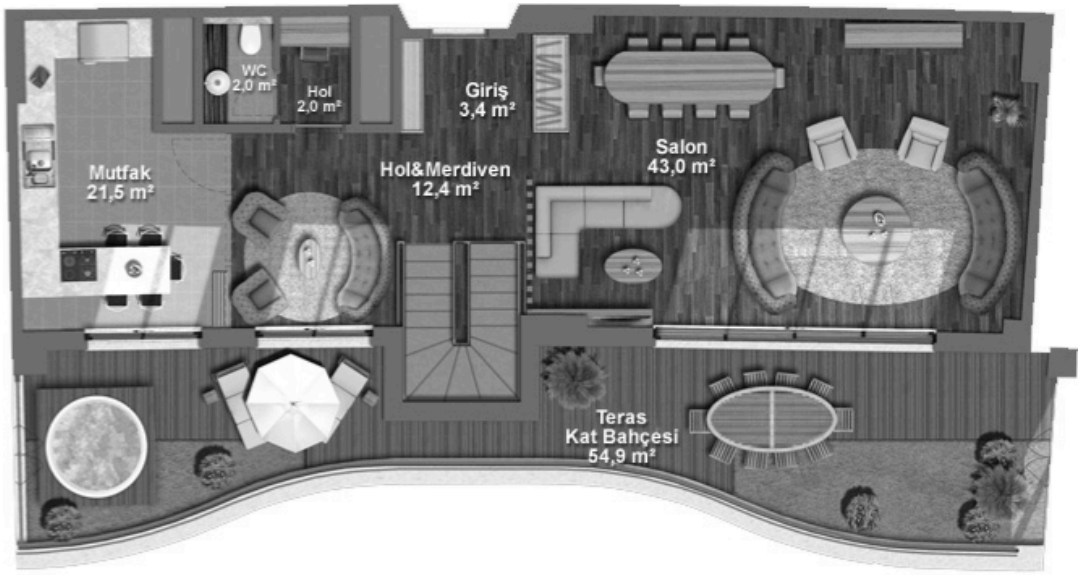
Akasya kompleksinin Koru, Kent ve Göl etapları olmak üzere üç temel bölgeden oluştuğunu belirtmiştik. Koru ve Göl etapları isimlerini aldıkları yeşil alan ve su öğeleriyle şekillenmekte ve AVM ile birlikte dizayn edilmekten ziyade, AVM'ye yakın/AVM ile inşa edilen komplekse eklemlenmiş alanlar olarak konumlanmaktadır (kronolojik olarak esasında Koru etapları bir site olarak kurgulandıktan sonra AVM ve Kent etabı komplekse dâhil edilmiştir). Yukarıdaki görselde anlaşılacağı üzere, (1) nolu kısım suni gölün etrafında konumlanan Göl etabı, (2) nolu kısım ise Koru etabıdır. (3) numaralı tam merkezde bulunan alan "Central Park" ismiyle büyük bir yeşil alan vaat etmekte, meşhur bir kent meydanına gönderme yapmanın yanısıra "doğanın pozitif enerjisine" dair söylemlerle pazarlama metası olarak sunulmaktadır. Kompleks sakinlerinin açık alanda spor yapma ihtiyaçlarını karşılamakla beraber, görüşmecilerden Bağdat caddesinde yürümeyi tercih ettiğini söyleyen Sezin Hanım, "burada aynı yerde dön, dön, dön, sıkılıyor insan" diyerek esasında yaşam alanlarının yarattığı izole olma hissini son derece vurucu bir biçimde yansıtmıştır.

(4) nolu kısım, uzun ve yekpare bir blok şeklinde kurgulanmış Kent, yani rezidans etabıdır. (5) numarayla gösterilen AVM ile doğrudan ilişkide olan bu alan, tek başına yaşam kompleksinin merkezi niteliğindedir. Çünkü; Kule (Tower residence) ve Teras rezidans (Terrace residence) şeklinde ikiye ayrılan bu alan, işlev bir aradalığına çalışma mekânlarını eklemlemektedir (böylece çalışma yaşama ve tüketim mekânlarının hepsi kurguya dâhil olur). Kule ile Teras bulundukları kat yükseklikleri açısından ayrışırken, Kule kısmı kendi içerisinde de *Penthouse* ve *Home Office* şeklinde ayrışmaktadır. Ballard'ın **Gökdelen** kurmacasındaki kat yüksekliğine keskin bir sınıfsal ayrım olmasa da, sunulan hizmetler bakımından bir mekânsal ayrışma olduğu muhakkaktır. Her şeyden önce yüksek katlarda manzara faktörünün belirleyiciliğiyle dairelerin değerinin artmakta olduğu öngörülebilir bir gerçektir. Bunun yanısıra, 16 ile 33. katlar arası home-ofis şeklinde kurgulanmış, en üstteki 6 kat ise penthouse'lar şeklinde hizmet vermektedir. *Penthouse*, özellikle manzaralarıyla değerli çatı katı daireleridir.

Teras rezidanslar da tıpkı çatı katları gibi dublex olarak tasarlanmıştır. Standart bir daire planında girişte mutfak ve salon yer alırken, burada yaşama mekânının giriş katında olmaması dikkat çekicidir; giriş katları teras evlerde üst kat, çatı katlarında ise alt kat olup yatak odaları bu katta yer almakta, yaşama mekânları teras evlerde bahçeyle, çatı katlarında ise çatı ve manzarayla, hatta tavandan alınan doğal ışıkla kurgulanmaktadır. Koru etabında yaşayan Ersin Bey'in eşinin 'gökyüzüne yakınlık' arzusunun karşılığını burada tekrar anımsatmakta yarar var. İngilizce'deki *living room* ifadesinin karşılığı olarak yaşama mekânı ise, oturma odası ve *dining room* olan yemek odasının bileşkesi olarak 'salon'un yanısıra mutfakla da bütünleşmekte, özellikle rezidans dairelerde, yüksek tavanlı *loft* tipi dairelerde ve tek kişinin yaşamına uygun *stüdyo* tipi evlerde Amerikan mutfak kullanımının yaygınlık kazanması yaşam alanlarının genel kullanımına dair fikir vermektedir. Amerikan tipi mutfağın en büyük handikapının yemek kokusunun eve daha fazla nüfuz etmesine yol açtığı bilinmektedir; öte yandan evde yemek yapma alışkanlığı azalmış, hatta yeme-içme eylemini bütünüyle dışarıya taşımış olan üst-orta sınıfların bu problemle minimum düzeyde karşılaştıkları tahmin edilmektedir.

Yekpare mekân kurgusunun, metrekarenin küçük olduğu alanlarda dahi geniş, ferah, büyük bir mekân uyandırdığı gerçeği bu açıdan önemli gözükmektedir.

Şekil 2. Teras rezidanslarından bir dublex daire planı örneği: Normal (giriş) kat planı

Kaynak: http://www.ak-asya.com/#teras-residence/4-5-1/daire-planlari

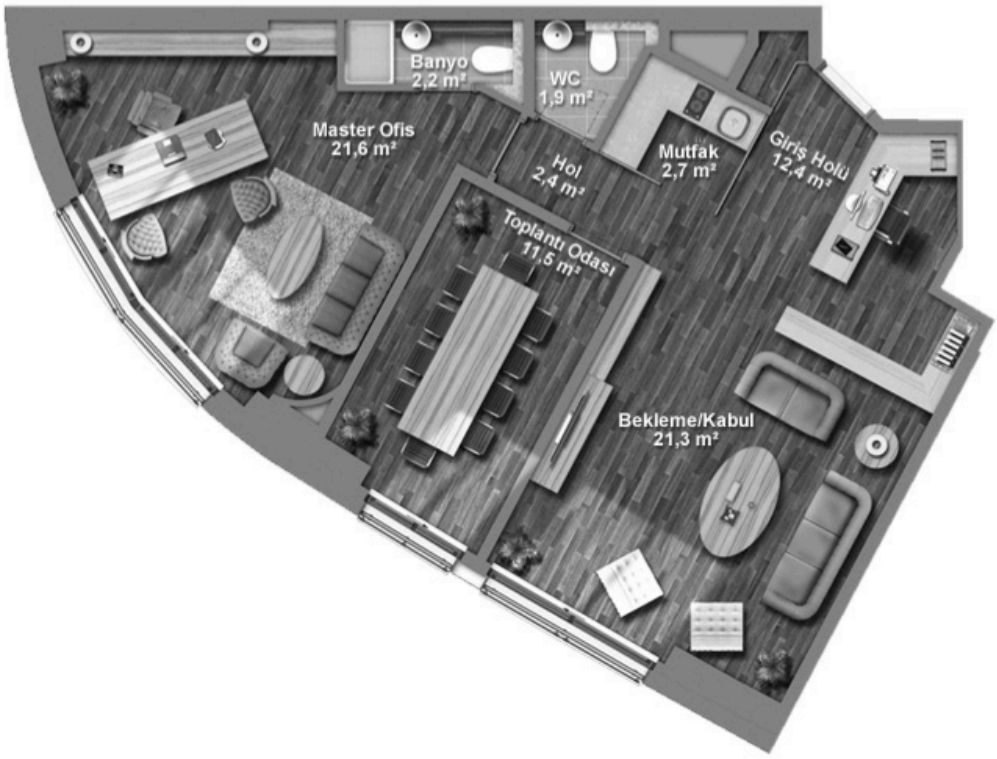
Şekil 3. Teras rezidanslarından bir dublex daire planı örneği: Bahçe katı planı

Kaynak: http://www.ak-asya.com/#teras-residence/4-5-1/daire-planlari

Konsept projede yaşamanın sağladığı ‘prestij’in, mekâna dair olumsuzlukları gözardı edebilme eğilimi yarattığını belirtmiştik; Akasya özelinde bu noktada en belirgin durum dairesel kat planları ve buna bağlı metrekare kayıpları ile fonksiyonel açıdan kullanışsız ve hatta tanımsız alanlardır. Aşağıdaki home-ofis planında dairesel yüzeyin yarattığı kesiti buna basit bir örnek olarak gösterebiliriz:

Şekil 4. Kule rezidanslarından bir home-ofis planı örneği (2+1)

Kaynak: http://www.ak-asya.com/#kule-residence/home-office/2-1/daire-planlari

Özetlemek gerekirse, lokasyon açısından kentsel mekânın son derece değerli bir bölgesinde yer alan Akasya, yine konumunun sağladığı ‘manzara’ faktörü ve koru ile göl etapları dışında, kent etabındaki teras ev kurgusunda oluşturulan bahçe – yeşil alan – toprakla ilişki doğrultusunda ‘doğa ile iç içe’ bir atmosfer yaratımıyla cazibe odağı haline gelmektedir. Tuzla’da bir güvenlikli sitede oturan Ayten Hanım’ın bahçeli evde yaşamasıyla, Akasya Göl etabında yaşayan Sara Hanım’ın bahçe

katında yaşaması arasında sosyal hayatları düzeyinde ayrım yok gibi gözükmektedir. Her ikisi de evlerinde davetler düzenlemekte, bahçeyle ilişkili yaşama mekânlarının kullanımına dair avantajlı durumlarını paylaşmaktadırlar. Sara Hanım'ın yaşadığı kompleks kentin merkezinde yer aldığı için, arkadaşlarının erişimi daha kolaydır, dolayısıyla yaşam komplekslerinin tercih nedeni odağındaki "erişilebilirlik" burada yeniden gündeme gelmektedir. (Gaye Hanım'ın deyişiyle Akasya'da yaşayanlar, "zaten Akasya'da oldukları için, bir yere ulaşmaya çalışmıyorlar"dır.) Küçük metrekarelerde dahi yeşil alanların mekâna kazandırdığı olumlu etki de, bu tip yaşam komplekslerinin pazarlanması açısından haklı olarak uygulanmakta olan stratejilerin başında gelmektedir.

Akasya açısından mekânlar arası hiyerarşi durumuysa, Jatomi – spor salonu üyeliği vb. özelinde aktardığımız yönetim problemi dışında, katlar hiyerarşisi ve manzara – bahçe benzeri ekstra özellikler dâhilinde söz konusudur. Bunun yanısıra, AVM içerisindeki katlarda farklılaşmalar mevzu bahistir, Akasya yaşayanlarının A1 katında lüks markalardan, dışarıdan gelenlerinse A2 ve diğer katlardaki "normal" markalardan alışveriş yaptığına dair bir yargı söz konusudur. Tüketim örüntüleri konusunda AVM içerisindeki ve AVM'ler arasındaki katmanlaşmayı tekrar gündeme getireceğiz.

3.2.2.2. Benzersiz Lokasyonuyla Lüks Hayatın Performans Alanı: Zorlu Center

Zorlu'nun en büyük ayırıcı özelliği tartışmasız bulunduğu benzersiz lokasyondur. Benzeri sayılabilecek Kanyon, Akasya, Trump Towers, Palladium, Brandium gibi çeşitli AVM'ler etrafında oluşturulan çoklu-bölgelerle arasındaki fiyat farkının kaynağında da yer aldığı kent toprağının arsa değeri yatmaktadır. Bu lokasyonun değeri iki açıdan ortaya çıkar; ilki bağlantı noktalarının kesişiminde, kentin handiyse tam kalbinde konuşlanması, ikincisiyse İstanbul'a 'tepeden bakma' imkânı sağlayan, yükseldikçe hakimiyeti artan Boğaz manzarasıdır. Birinci köprüye, E-5 güzergahına erişim, metro ve metrobüs bağlantısıyla hem özel ulaşım hem toplu

taşıma açısından erişilebilir konumu Zorlu'nun 'halka açık' bir alan olarak hizmet vermesini, AVM'nin yanısıra barındırdığı Zorlu Performans Sanatları Merkezi (PSM) ile kültür ve sanat alanında öne çıkmasını aynı anda hem gerekli hem mümkün kılmıştır.

Şekil 5. Zorlu Center'ın bağlantı yollarıyla ilişkisini gösteren uydu görüntüsü üzerine yerleştirilmiş vaziyet planı*

Kaynak: http://www.archdaily.com/514825/zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects/5397b21ac07a803df40005f0-zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects-site-plan

*Haritanın yönleriyle ifade etmek gerekirse; Kuzey yönünde Büyükdere Caddesiyle Maslak, Batı yönünde yine aynı caddenin uzantısıyla Taksim'e bağlantı sağlanmaktadır. Güneybatı yönündeki aks Beşiktaş'la bağlantı kuran Barbaros Bulvarı, Güneydoğu yönü ise 1. Köprü bağlantısının güzergahıdır. Vaziyet planı adeta, Avrupa'nın gözde semtlerinin bileşkesinde yer alan kompleksin, Anadolu Yakası'na da doğrudan temas ettiğinin kuşbakışı görüntüsüdür.

Henüz proje aşamasındayken buradaki açık alan ve meydanların halkın erişimine açık olduğu söylemiyle, 'kamusal mekân' kavramı Zorlu etrafında bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ekolojik açıdan sürdürülebilirlik iddiasındaki tasarımı, kent hareketi platformları, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri tarafından en başından beri eleştirilmiştir; zira konumu ve hitap ettiği kitlenin özel araçlarıyla buraya erişeceği gerçeği düşünüldüğünde, en basitinden fosil yakıtlı araç kullanımını artırıcı etkisiyle çevreci bir anlayışın ürünü olamayacağı gerçeği muhakkaktır. Jale Erzen'in (2015: 110) kentin kamusal mekânlarında gündelik ilişkiler üzerine karşılaştırmalar yaptığı yazısında satır arasında İstanbul'un üst-orta sınıflarını hedef aldığı belli olan "her yere araba ile gidilip eğlencenin alışveriş olduğu ve kentin bir araba geçidi olarak kullanıldığı yerler" eleştirisi Zorlu'nun inşası süreci düşünüldüğünde son derece yerinde bir tespit olmaktadır.

Hâliyle Zorlu'nun 'halka açıklığı', belirli bir sınıfın ortak aidiyetleri çerçevesinde, alışveriş odaklı bir eğlence kültürüyle mevzu bahis olmakta ve konser, tiyatro, opera, sergi vb. etkinlikleri himayesinde toplayarak bir kültürel tekel yaratmaktadır. Tek bir fonksiyon yerine yeni yaşam kültürleri yaratma iddiasındaki kompleks yapılar açısından, halihazırda en çok işleve sahip olan ve lüks tüketimin en çok gerçeklendiği çoklu-yapının da Zorlu olduğunu söylemek mümkündür. Kamusal alan olarak kurgulanmış olan PSM ve AVM'nin yanısıra Zorlu'da, otel, ofis ve rezidanslar mevcuttur; rezidanslar da kendi içlerinde kule ve teras olarak ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 6. Zorlu Center vaziyet planı*

Kaynak: http://www.archdaily.com/514825/zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects/5397b1f1c07a805cea00060f-zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects-site-plan

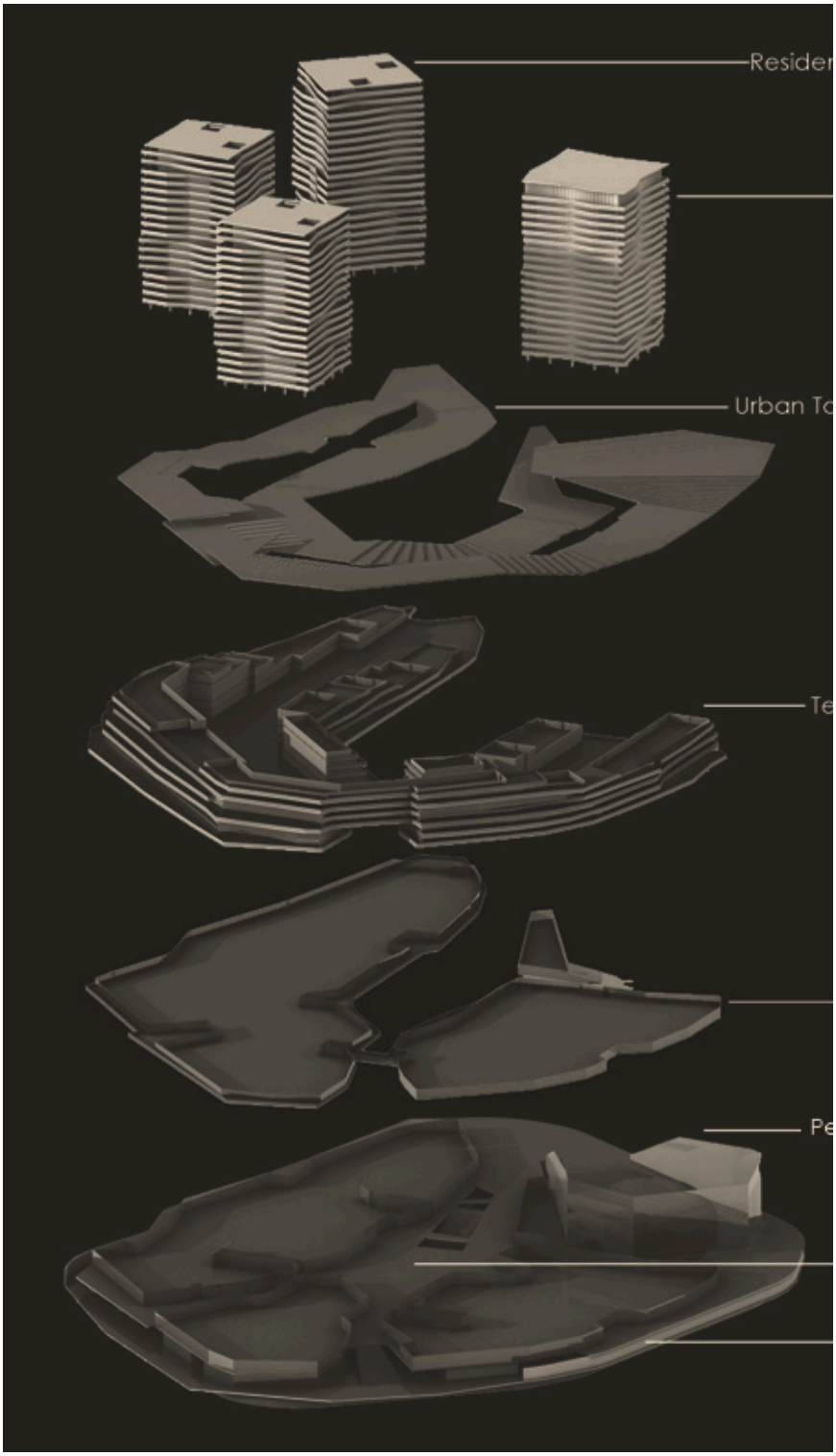
*Kule Rezidans ve Otel bloklarının yerleşimi

Metrobüs ve metro bağlantısıyla Zorlu'ya ulaşımın sağlandığı alt geçit dahi, Zorlu Center'a bir karşılama alanı şeklinde dizayn edilmiştir. Koridorda kullanılan malzemeler, Zorlu'nun estetiğini çağrıştırmakta, alt geçit boyunca sıralanan dükkanlar alışageldik metro erişim alanındaki dükkanlara nazaran lüks gözükmektedir. Kompleksin yapısına baktığımızda ise, tek bir taban üzerine oturan farklı fonksiyon grupları dikkat çekmekte ve burayı diğer benzer yapılardan ayırmaktadır. Melih Bey'in deyişiyle mekânın "gifit yapısı nedeniyle işletme zorluğu" söz konusudur; nerenin kime ait olduğu belirsizdir, hem satışı açısından "burayı kesip satıyorum" demek mümkün değildir, hem güvenlik açısından daha fazla kontrole ihtiyaç vardır. Kanyon'la yaptığı karşılaştırmada Kanyon'daki

blokların bağımsızlığının her açıdan avantajlı bir durum yarattığının altını çizmektedir. Kanyon 'sepere'dir, Zorlu'da ise mekânlar katmanlar halinde kurgulanmıştır ve Mehmet Bey'in aktarımıyla tesisin yönetimi açısından "dünyada emsali yoktur."

Zorlu'da yaşayanların profili de yine tesis yöneticilerinin tabiriyle "A++" düzeydedir. Mehmet Bey, Kanyon ve Ormanada sitesinde de aynı sosyo-ekonomik düzeyden insanlar olduğu bilgisini, kendi iş yaşantısındaki deneyimlerine dayanarak aktarırken; Melih Bey Zorlu'da "aileden zengin/zenginliği içselleştirmiş" grupların ikamet ettiğini belirtmiştir (sermaye tiplerine bağlı ayrışma biçimlerinde buna yine değineceğiz). Çoklu-bölgelerin yaşam biçimlerine doğrudan etki edip etmediği tartışması bir yana, burada konut sahibi olmanın 'prestij sağlama' veya 'yatırım' amacı da oldukça belirleyicidir. Yine Melih Bey'in aktarımıyla, Zorlu rezidanslarını satın alan iki ayrı insan tipolojisi vardır; birincisi birden fazla ikametgahı olan, yılın belli dönemlerinde New York, Londra gibi belli dünya kentlerinde yaşayan veya Mehmet Bey'in altını çizdiği üzere "buradaki evine bir şey yaptırırken Zekeriyaköy'deki villasında oturan" insanlardır, ikincisi ise yatırım amacıyla konut sahibi olanlardır.

Şekil 7. Katmanlar halinde kurgulanan kompleksin kesit perspektifleri

Kaynak: http://www.archdaily.com/514825/zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects/5397b102c07a803df40005ee-zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlioglu-architects-detail

Yaşları 25 ila 70'ler arasında değişen kullanıcıların ağırlığı orta yaş ve üzerinde toplanmaktadır. Akasya'da da benzer bir veriyi yönetim ofisinden edinmiş olduğumuzu hatırlatalım; ancak Zorlu tesis yönetiminde irtibat kurduğumuz uzmanlar yaşayanların bilgilerine dair kayıtlı bir çalışmanın halihazırda mevcut olmadığını belirtmiş, tahmini olarak orta yaş üzerinin yoğunlukla olduğunu aktarmışlardır. Yine gözlemlerine dayalı olarak ifade ettikleri bir başka konu, komplekste yaşayan gençlerin yaşadıkları konutları ailelerinin satın almış olmalarıdır. Bu durum da anlaşılabilir; Zorlu'da yaşayanların sosyo-ekonomik düzeyleri düşünüldüğünde, söz konusu sermayeye sahip olmak için belli bir yaşa gelmiş olmaları beklenmektedir. Bu nedenle Zorlu genelinde çocuk sayısı azdır çünkü kullanıcıların büyük kısmının çocukları kendi ailelerini kuracak yaşa gelmişlerdir. Komplekste ikamet eden gençler arasında oyuncu, sporcu vb. meslek grupları da yer almaktadır; işleri gereği yaptıkları sözleşmelerde ödemeleri spor kulüpleri, yapım şirketleri tarafından karşılanan katılımcılar burada belirli dönemlerde, sezonlarda ikamet etmektedirler – yani mal sahibi değil kiracı konumundadırlar. Burayı tercih nedenlerinin başında ise, üst seviyedeki güvenlik önlemleri gereği şöhretlerinin getirdiği aşırı ilgiden bertaraf olabilecekleri yegane alanın burası olduğunu düşünmeleridir. Diğer meslek gruplarına bakacak olursak, ağırlıkla iş insanları, kendilerini ispat etmiş, isim yapmış doktor, mühendis gibi çeşitli alanlardaki uzmanların burada ikamet ettiklerini belirtmek mümkündür.

Zorlu sakinlerinin diğer fonksiyonları kullanımı da beklenen ölçüde yoğundur; özellikle AVM içerisinde restoranlarda sıklıkla zaman geçirmektedirler. Bunun sağlanmasında AVM'nin kompakt tasarımının son derece etkili olduğu görüşü hem Zorlu yaşayanları açısından hem de tesis yönetiminden sorumlu uzmanlar açısından ortak bir görüştür. Zorlu'da home-ofis sahibi Yılmaz Bey, kendisinin de içinde yer aldığını ifade ettiği 'sınıf' için kendince objektif bir yorum yaparak "bu sınıf o AVM'ye inmek istiyor ama herkesin ortasına inmek istemiyor" cümlesini kurmuştur. Tesis yöneticileri de özellikle Zorlu'da yaşayan insanların güvenliklerine olduğu kadar kişisel gizliliklerine de hassasiyet gösterdiklerinin altını çizmiştir. Sınıfsal açıdan ekonomik gelirlerinden ziyade, aile

kökenleri, bilinen, gözde ailelerin bireylerinin burada yaşaması gerçeği bu durum açısından temel etken olarak gösterilebilir.

Gizlilik konusunda, daha önce Kanyon'un tesis yöneticisi olan, şimdiyse Zorlu'da aynı görevi sürdüren bir yönetici, her iki kompleks arasındaki kullanıcıların gizliliklerine verdiği önemi karşılaştırırken; Kanyon'da çok daha katı uygulamalar olduğuna değinmiştir. AVM içerisinde fotoğraf çekme konusunda dahi sınırlamalar olduğunu, rezidansta ikamet edenlerin restoranda aileleriyle görüntülenmek istemediklerini paylaşmıştır. Bu açıdan Kanyon'un planlamasının 'amacına aykırı' olduğu görüşü yine çalışanlarda ve Zorlu yaşayanlarında ortaktır. Rezidansta oturanlara hizmet edecek bir çarşı olarak kurgulanan Kanyon AVM, konumu gereği Levent'teki plazalarda çalışanların ve yine civarda yaşayan, zaman geçiren insanların yeme-içme mekânlarını kullandığı bir mekân halindedir ve restoranlarında, Kanyon'da oturan insanları rahatsız edecek raddede bir yoğunluk söz konusudur. "Herkesin ortasına inmek istemeyen sınıf" açısından Zorlu örneğinin, nispeten stratejik bir tasarım olduğunu bu açıdan söylemek mümkün gözükmektedir.

Ofis ve konut alanlarından sorumlu tesis yöneticisi Mehmet Bey, Zorlu'da yaşayanlar için sağladıkları hizmetler hakkında bilgi paylaşmış, restoran veya PSM'deki etkinliklerin kullanımı için VIP kartları olduğundan bahsetmiştir. Onun gözlemi bu kartların sağladığı indirime ihtiyaç duyulmadığı, kartın VIP olması gereği ayrıcalık sağlamasının yarattığı prestijle anlamlı olduğu yönündedir. Bir başka aktarımında, Zorlu sakinlerinin internet üzerinden dolduracakları bilgiler sayesinde sırf orada ikamet etmelerinden kaynaklanan bir hak olarak 10.000 uçuş mili kazanacaklarını bildirdiklerini, ancak hiç kimsenin "tenezzül edip" herhangi bir bilgisini paylaşmadığını anlatmıştır. Mehmet Bey'e göre "o sağladığın hizmete ihtiyaçları yoktur", yine de kendileri için ekstra hizmet sağlanması gereği söz konusudur. Bu esktra hizmetler arasında PSM'deki kimi etkinliklere davetiyeler, konsiyerj hizmeti de bulunmaktadır; konsiyerj kapsamında kullanıcıların yurtiçi yurtdışı uçak biletleri, seyahatleri için rezervasyonlar, hatta kiminin günlük randevuları vs. ayarlanmaktadır.

Mekânsal olarak kulelerin her birinin kendine ait 'roof garden', bahçe, spor alanı, kapalı yüzme havuzu vs. yer almaktayken, teras rezidansların kullandıkları spor alanı AVM içerisindeki ayrı bir işletmedir. Dışarıdan üyelik sistemi de işleyen bu alanı, hem teras hem kule rezidans çalışanları ve yaşayanları isterlerse, yine kendilerine özel kartları sayesinde indirimli olarak kullanabilmektedirler. Ancak terasevler katı sakinleri, kulelerin spor salonu ve sosyal alanlarında sunulan hizmetten yararlanmamaktadır. Tıpkı sirkülasyon alanları gibi, işlevsel yapılar arasında da bu açıdan bir mekânsal ayrışma söz konusudur. Mekânlar arası geçişlerin denetlenmesi noktasındaysa, daha önce bahsettiğimiz kart uygulamaları mimari olarak çözülemeyen alanlardaki temel çözüm olarak kurgulanmıştır. Melih Bey'in tabiriyle "konforu bozmayacak" esnekliğe sahip bir denetleme söz konusudur; kulenin bir yerinden diğer bir kulenin başka katına geçişte çok keskin sınırlar yaratılmamıştır, kullanıcılar arasında yakın ilişkisi olanlar, aile ve akrabalar yer aldığı için, bilhassa onların kendi aralarındaki irtibatının kolaylığı gözetilmiştir. Aynı zamanda belirli noktalarda ofislerle konutlar arası geçişler, teras rezidanslardan kuleye geçişler de söz konusudur. "Konfor ve güvenlik dengesinin optimumu" buradaki esastır.

Bir başka ayrışma ise, Akasya'da da görüldüğü gibi AVM içerisindeki mağazaların konumlanmasına yöneliktir. Marka değeri yüksek olan dükkanlar ve restoranlar meydan katında yer alırken, foodcourt veya çarşı katı "orta sınıf"a hizmet etmektedir. Alt veya alt-orta sınıfın AVM'de zaman geçirmek için dahi buraya gelmediklerine dair izlenim ve/veya yargı hem kullanıcılarda hem çalışanlarda söz konusudur. Hiyerarşinin bir başka karşılığı, alt kademelerde çalışanlar arasındadır; güvenlik görevlileri, temizlik personeli ve benzeri konumlarda çalışanlar da aşırı uzmanlaşmış haldedirler. Geleneksel bir apartmanda kapıcı ile halledilebilecek şeylerin burada çözülemediğine dair yorum, ofis çalışanı bir hanımefendiden gelmiştir. Mobilya tipi eşyalarını taşıması gerektiğinde güvenlik görevlilerinden yardımcı olmalarını isteyen görüşmeci, "amele değiliz biz" karşılığını almış ve eşyalarını otoparka kendisi taşımak durumunda kalmıştır. Yüz yüze ilişkilerin yerini, daha mesafeli, sınırları belli, 'profesyonel' ilişkilerin aldığını; sadece ofis değil ev hayatının da resmileştiğini söylemek bu açıdan mümkün gözükmektedir.

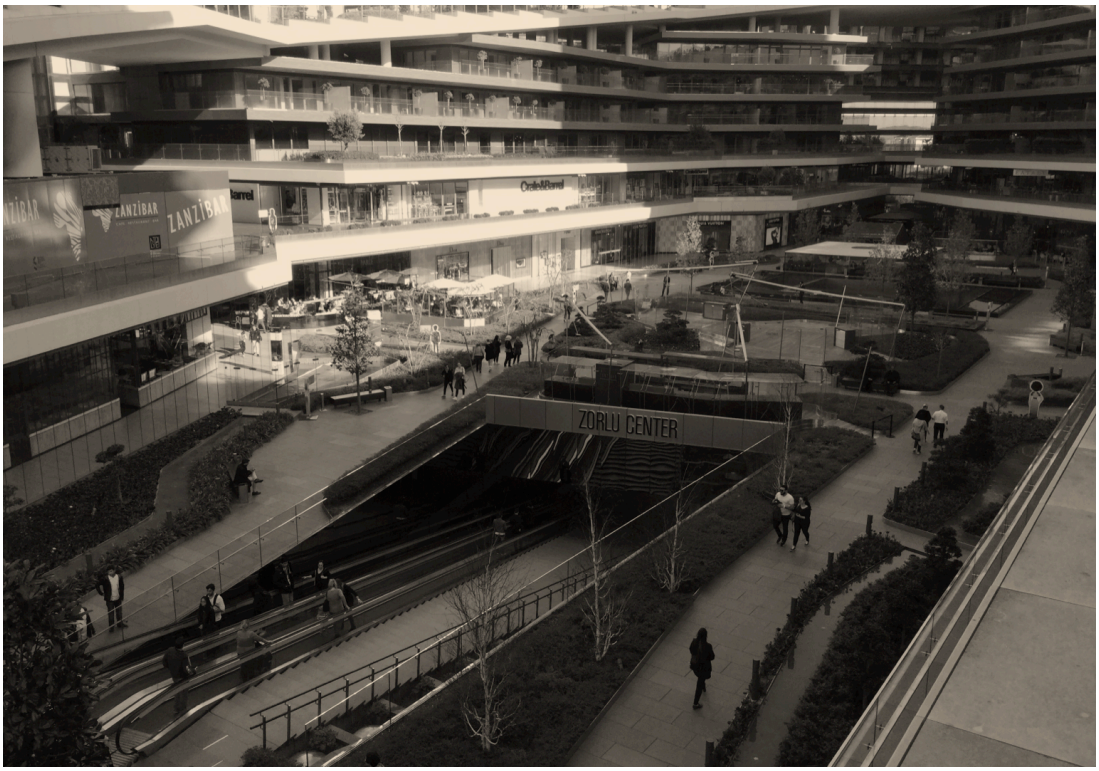
Zorlu'da hiyerarşinin mekânlar, kullanıcılar, çalışanlar arasında çeşitli biçimlerde görülmesi ve Zorlu Center'ın sadece güvenlikli site örneklerinden veya geleneksel tipteki mahalle, apartman vb. korunaksız/açık alanlardan değil, aynı zamanda, diğer çoklu-bölgelerden ayrışıyor olması sonuç olarak en çok dikkat çeken konudur. Hem çalışanların, hem yaşayanların, hem tesis yönetimi uzmanlarının ortaklaştığı nokta ise, bir cazibe merkezinde yaşamanın veya çalışmanın, herkesin vakit geçirmek istediği bir yerde halihazırda vakit geçiriyor olmanın değeridir. Yılmaz Bey'in deyişiyle bu kompleks, şehrin bütün "keşmekeşinden izole" hissettirerek şehrin tam göbeğinde konumlanmasıyla "eşsiz"dir. Ve kullanıcılar bu açıdan mekânın mimari tasarımını olumlamaktadırlar.

Özellikle çalışanlar, şehrin merkezinde, gökdelenler arasında bahçeleri olmasını, dışarıya baktıklarında bütün o kalabalığı, etraftaki şantiyeleri değil de, aşağıdaki (meydan katı) sokak hissi veren alanı görmeyi büyük avantajlar, ve hatta mekân tercihlerine sebepler olarak sıralamaktadırlar. Yine bir ofis çalışanının tabiriyle "trafik var ama görmüyorsun; E-5'e bakan bir ofiste değiliz sonuçta."

Fotoğraf 1. Zorlu Center'da bir teras rezidansının bahçesi

Fotoğraf 2. Terasevler'den meydan katına bakış

(Kaynak belirtilmeyen fotoğraflar, saha çalışması esnasında çekilen fotoğraflardır.)

İşlev bir aradalığı açısındansa, zaman kazanımı faktörü Zorlu Center kullanıcılarının gündelik hayatında büyük oranda geçerli olan ayırıcı niteliktir. Özellikle AVM yönetim hizmetleri konusunda uzmanlaşmış, inşaat ve gayrimenkul alanında önde gelen büyük bir uluslararası şirketin bölgesel operasyon yöneticisi Evren Bey'le yaptığımız görüşmelerden çıkan sonuca göre, yaşam komplekslerindeki hayatı tercih etme sebebinin ekstra vakit sahibi olma, insanların kendisine, yaratıcı sürecine daha çok vakit ayırabilme arzusudur. Çoklu-bölgelerde ikamet eden insanlar için "Mutlu eden şeylerle uğraşman için vaktinin olması gerekiyor. Böyle bir yerde oturarak vakit yaratıyor kendisine" diyen Evren Bey, aynı zamanda Zorlu'da home-ofis sahibi olan bir katılımcının arkadaşıdır ve görüşmemiz sırasında yönelttiği "... Zorlu'da ofis aldı, değil mi? Neden buraya geldin, böyle bir yerde yaratıcılığın daha mı yüksek olacak yani?" sorusunun karşılığının daha sonra sözü edilen ofisin sahibi

olan beyefendi ve çalışma arkadaşlarından aldığımız verilere dayanarak olumlu yönde olduğunu belirtebiliriz. Özellikle mimari tasarımın çalışma yaşamlarına iyi yönde etkisi üzerine yorum yapan katılımcıların gözlem ve paylaşımları çerçevesinde, Zorlu'da yaşayan ve çalışanların, diğer çoklu-bölge sakinleri kadar bulundukları mekânlardan memnun oldukları söylenebilir.

3.2.2.3. Yaşam Kompleksleri Hiyerarşisi

Alışveriş merkezine yakınlığıyla veya alışveriş merkezi etrafında kurgulanmasıyla "iş ve keyfi bir arada sunan", "çok fonksiyonlu ofisleri ve ulaşım kolaylığıyla" cazibe merkezinde yaşamanın ayrıcalık hissini veren, "çocuklar ve yetişkinler için" ayrı ayrı çekim alanları yaratan, "ışıltılı bir kent hayatı" vaat eden yaşam kompleksleri arasındaki hiyerarşi, çalışmamızın ana konusu olmasa da, saha deneyimi boyunca dikkatimizi çeken ve üzerine ayrıca çalışılması gerektiğini düşündüğümüz bir konu olmuştur. Tırnak içerisindeki ifadeler "Zamansız bir lüks anlayışı"na sahip olduğu iddiasındaki halihazırda inşaatı süren *Emaar Square* AVM ve *The Address Istanbul* rezidanslarından oluşan çoklu-bölgenin reklam kataloglarından alıntılanmakla beraber, bütün yaşam komplekslerinin kullanıcılara sunulma biçimlerinin ortaklaştığı özellikleri tariflemektedir. Lüks restoranların, mağazaların bir arada bulunduğu ve yaşam alanlarıyla ofislerin mekânsal olarak bütün bu tüketim mekânlarının çevresinde örgütlendiği bir alanda yaşamak; insanlara zaman kazandıracak, konfor düzeylerini yükseltecek, her şeyin bir arada olduğu yerde istediği her neyse onu seçebilme olanağına sahip konformist sınıf, yeni tip kent hayatına dair beklentilerini böylece karşılamış olacaktır.

Nicelik açısından son derece sınırlı bir sosyal tabakaya hizmet eden bu alanların kendi içlerindeki ayrımlar ise, söz konusu komplekslerin lokasyonu ve sunduğu hizmetler açısından belirginleşmedir. Lokasyon meselesine Zorlu'nun "benzersiz" konumuyla değinmemize rağmen, görüştüğümüz uzmanlardan mülk yönetimi operasyon müdürü Sonat Bey'in, 24 saat konsiyerj, vale gibi hizmetlerin aidata dâhil edilip ekstra olarak sunulmayacağı/standartlaşacağı gibi bilgiler aktararak, şimdiye kadarki komplekslerden çok daha lüks olacağını belirttiği *The*

Address'in konumunun "benzersizleşmesi" son derece düşündürücüdür. TEM ve E-5 bağlantı noktalarına yakın ve Kadıköy-Kartal metro istikametinde mevcut duraklar arasında konumlanan (belki inşa süreci bittikten sonra ayrıca bir durağın AVM'si için hizmet verecek olduğu) *Emaar Square*, Anadolu Yakası'ndaki merkezi konumu ve Ümraniye-Ataşehir dolaylarının artık bir 'finans merkezi' haline gelmesi gerçeğiyle birlikte Fikirtepe'de başlamış olan mutenalaştırma süreçlerinin iç içe geçmesi de düşünüldüğünde; İstanbul'un gelecekte neye dönüşeceğine dair çok ciddi sorular barındırmakta ve üzerine çalışılması gereken konular olarak önümüzde durmaktadır. Sınıfsal ayrımın semtler düzeyinden kompleksler düzeyine sirayet ettiği söz konusu durumda, kentin eski merkezlerine yapılan bu büyük yatırımlar, çok sınırlı ve belirgin belli tabakalara hizmet etmenin yanısıra, barındırdıkları lüks anlayışla bu sınıfın yaşam tarzının daha da farklılaşmasının zeminini hazırlar niteliktedir.

3.2.3. Sermaye Tiplerine Bağlı Olarak Ayrışan Gruplar

Saha sürecinin başından sonuna kadar, gerek güvenlikli sitelerde ikamet eden bireylerde, gerek yaşam komplekslerinde yaşayan insanlarda gözlemlenen ortak tutumlardan biri kendilerini kültürel açıdan ortanın üzerinde konumlandırıyor olmaları ve bu ölçütte özgüvenli tavır sergiliyor olmalarıdır. Ekonomik açıdan kendilerinden daha iyi konumda bulunanlara ilişkin yargı ve gözlemlerini paylaşan görüşmeciler, ayrıcalıklı konumlarını gelir veya statüden ziyade, eğitim veya uzmanlıkları üzerinden tarif etmişlerdir. Öğretim üyesi Ayten Hanım, Tuzla'da yaşadığı siteye kendisi gibi akademisyen bir beyefendinin taşınmasıyla "aynı dili konuşacakları" birisinin gelmiş olmasına sevindiğini ifade ederken; Ispartakule sakinlerinden Zafer Bey, komşularının 'sonradan görmeliği' üzerine paylaşımlarda bulunmuş, gündelik ilişkileri üzerinden örnek verme gereği duymuştur:

> "…o ailelerin çocukları, asansörleri kırıyorlar, zarar veriyorlar, onlar için özel kamera koydular hatta… hiçbir şey yapamazsa, oradaki asansör talimatını filan söküyor çocuklar. Öyle bir kültür geçişi var, adamlar para kazanmışlar, daha iyi bir standarta, sosyo-ekonomik seviyeye geçmek

> istiyorlar ama kültürel altyapı bunu desteklemiyor; adamın çapı o, ona da diyecek bir şey yok. Böyle bir döngü, kısır döngü içerisinde yuvarlanıp gidiyorlar, bakalım…" (Zafer, 48, İK direktörü).

Burada Zafer Bey'in kendisiyle aynı düzeyde veya kendisinden daha üst seviyede ekonomik sermayeye sahip olan söz konusu gruplardan, kültürel sermayesiyle ayrıştığını belirttiği görülmekte; katılımcıların çoğunun benzer ifadeleri dikkati çekmektedir. Görüşmeciler, kendilerini kültürel düzeyleriyle ötekilerden ayrıştırırken, görüşmeciler arasında da birtakım ayrımlar mevcuttur. Sassen'in (2000) üzerinde durduğu gibi, yüksek gelirli nüfusun arttığı mutenalaştırılan bölgelerde eski ve yeni sektörler iç içe geçmekte, fakat yoğunluk hizmet sektöründe görülmektedir. Uluslararası finans şirketlerinde çeşitli özelleşmiş alanlarda, bilgiye dayalı işlerde, üst düzey yönetici pozisyonda çalışan gruplar, bizim çalışmamızda betimlediğimiz sınıfsal tipolojiye uygunluk gösterir. Zira görüşmüş olduğumuz katılımcıların büyük çoğunluğu (23 kişiden 15'i; diğerleri kimya, nakliye, gayrimenkul, inşaat, mimarlık, eğitim ve sanat alanlarında çalışmaktadır) finans odaklı işlerde, hizmet sektörünün çeşitli alanlarında çalışmaktadırlar. Daha önce belirttiğimiz üzere, çeşitli mühendislik dallarından mezun katılımcılar, üretim alanı yerine hizmet sektöründe üst düzey yönetici pozisyonlarında istihdam edilmeyi seçmişlerdir; çünkü Sassen'in (2000: 134) de belirttiği gibi hizmet sektörünün baskınlığı, bu alandaki mesleklerin üretim odaklı işlere nazaran daha fazla kazandırmasına yol açmış, küresel sermaye akışı burada yoğunlaşmıştır.

Hizmet sektöründe çalışan katılımcılar, yaptıkları işin niteliği ne olursa olsun, uzun saatler çalışmakta, kendi programlarını ayarlayacak esnekliğe sahip pozisyonlara yükselmiş olsalar da, çalışma hayatlarını ilgilerinin merkezine koymaktadırlar. Her ne kadar alınan lisans veya üzeri düzeydeki eğitim kültürel sermayeye dair bir gösterge olsa da, hizmet sektörü çalışanlarıyla sanat, tasarım/mimarlık veya eğitim alanlarında çalışanlar arasındaki kültürel eğilimlerin ayrışacağı muhakkaktır; bu noktada mesleklerin ve ilgi alanlarının aynı SES düzeyindeki insanlar açısından ayrım yaratan temel faktörler olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Kültür sanat odaklı işlerle finans odaklı işlere mensup bireylerin ortaklaştıkları nokta, 'işkolik' denilecek raddede çalışmakta olmaları,

işlerini genel olarak sevdiklerini beyan etmeleri ve mesleklerini –veya yaptıkları işleri- "hobileri" olarak nitelendirmektedirler. Akademisyen olan Ayten Hanım da, kurumsal strateji uzmanı Ersin Bey de, "mesleğim hobim benim" cümlesini kurarak aynı sosyal tabakaya mensup bireylerin ortaklaştıkları bir noktayı göz önüne sermiştir.

Wright (1985) marksist perspektife dayalı sınıf kuramında, 'sınıf' kavramını toplumsal değişimi belirleyecek yapı olarak ele alırken, yapısalcı bir anlayışa kapılmak yerine; ilişkiselliğe ve bireyselliklerin önemine vurgu yapar. Bu minvalde altını çizdiği *yöntemsel bireyciliğe* göre, neo-marksizm ve new-weberyen sınıf yaklaşımları harmanlanmakta, ilişkisel sınıf analizleri konusunda egemenlik vurgusuyla baskı-sömürü ilişkilerine değinerek marksist bir gelenekten beslenirken; weberyen anlayışın bir uzantısı olan tabakalaşma kuramlarından eşzamanlı olarak yararlanılmaktadır. Wright'ın (1997) nihayetinde geliştirmiş olduğu "çelişkili sınıf mevkileri" teorisinde sözü edilen *mevki* (*location*), *katman* (*strata*) veya *düzey* (*level*) kavramlarıyla da bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Burada sözü edilen *mevkiler*, bilgi, uzmanlık, beceri gibi bireyselliklere dayanmaktadır; Wright (1997: 19) bireysel ayırt edicilerin sınıfsal aidiyetin belirleyicilerine dönüşme olasılığına değinirken, Bourdieu'nün sembolik sermayesine gönderme yapar. **Sınıf Analizine Yaklaşımlar** isimli derlemesinde ise, sınıf kavramına bakış açısını Marx ve Weber'in temel analizlerinin yanısıra, aynı zamanda Bourdieu'nün yorumlarıyla harmanladığının şu ifadeyle altını çizmektedir: "İnsan, pekala, sınıfsal hareketliliği çalışırken Weberci, yaşam biçimlerinin sınıfsal belirleyicilerini çalışırken Bourdieucü ve kapitalizm eleştirisi yaparken de Marksçı olabilir" (2014: 248).

Sınıfsal kökenin gündelik pratiklere etkisi üzerine yaptığı kapsamlı çalışmalarıyla Bourdieu (1996b), toplumsal uzam (social space), sembolik/simgesel uzam (symbolic space) veya sosyal sınıf (social class) olgularının her birinin ancak ve ancak teori ile ampirizmin bir aradalığıyla analiz edilebileceğini vurgular ve sosyal 'uzam' kavramına özellikle değinir. Çünkü Bourdieu'ye göre (1998: 12) toplumsal sınıf kavramı, güncel sınıf ilişkilerinin çözümü açısından yeterli değildir; Amerika, Fransa veya Japonya toplumlarının herhangi birisi için geçerli olan, Türkiye'de de sürekli 'genişlemekte olduğunun' altı çizilen devasa "orta sınıf" hiçbir

şekilde homojen bir yapı göstermemekte, sınıfsal habitus'un sonucu olarak gruplar arasındaki farklılıklar yaşamın bütün alanlarına sirayet etmektedir. Kağıt üzerindeki kuramsal sınıflar yerine, toplumsal uzamdaki yakınlıklara ve farklılıklaşmalara vurgu yapan teorisyen, habitus kavramının bizatihi sınıfsal olduğunun ayrıca altını çizer. Bourdieu sınıflara bağlı ayrışmanın reddinin, farklılaşmaların reddi anlamına geldiğini söyleyerek teorisini marksist bir anlayışa yaslarken, aynı zamanda sınıfsal arkaplanın tüketim örüntülerine yansıması neticesinde ayrımların ortaya çıktığı iddiasıyla weberyen bir perspektifi barındırır. Sınıf ve tabakalaşma konusundaki yaklaşımların bütünsel bir yorumunu ortaya koyarken teorisini sermaye tipleri üzerinden inşa etmektedir. Buna göre toplumsal uzamdaki habitusa bağlı farklılıkların kökeninde yatan faktörler de sermaye toplamında yakınlık gösteren sınıf fraksiyonları arasındaki ekonomik ve kültürel sermaye düzeylerindeki ayrım'dır.

Görüşmecilerimiz arasındaki ayrışma belirtileri de büyük oranda kültürel çeşitliliğe dayanır; eğitimini aldıkları alanlar, çalışma yaşamlarındaki farklılaşmalar ve kariyerlerindeki tercihlerin yanısıra, yine Bourdieu'nün çokça üzerinde durduğu aile kökeni, 'memleket'leri, nereden geldikleri meselesi, gündelik pratikleri üzerindeki temel belirleyiciler arasındadır. Köksal Bey İstanbul'a geç yaşında göç etmiş olması nedeniyle mahalle yapısı ve komşuluk ilişkileri konusundaki söylemleriyle diğer katılımcılardan ayrışırken, yurtdışında yetişmiş ve tasarım eğitimi almış olan Sinan Bey estetik beğenileri konusunda farklılık göstermektedir.

Tekil örnekler bir yana, proje yöneticisi sıfatı nedeniyle konuyla ilgili uzmanlar çerçevesinde görüştüğümüz Melih Bey, Zorlu'da yaşayan grupların doğrudan sınıfsal kökenleri itibariyle diğerlerinden ayrıştığına dair aktarımda bulunmuştur:

> "Adam doğduğunda dadıyla doğduysa bir duruşu var, 'Bunu yapmak zorundasın' derken, o özgüvenle söylüyor. Öteki 'Bunu yapar mısın?' veya tarzı kötüyse 'Bunu yap lan' diyor" (Melih, 49, proje yöneticisi).

Zorlu Center'da ikamet edenler, Melih Bey'in tabiriyle "zenginliği içselleştirmiş" olanlardır, köklü ailelerin çocukları olarak zenginliğe doğmuş, ekonomik açıdan herhangi bir zorluk çekmeden sahip oldukları sosyal statü gereği yükselmiş bu gruplar, "fakirliği bilmediği için daha korkunç kaygı duyuyor, ekonomik değerlerini kaybetmemesi gerektiğini bilir ve hesaplı davranır." Sonradan ekonomik sermaye elde etmenin, bir başka deyişle 'sınıf atlamanın' yolu ise özellikle eğitimden geçtiği için, kültürel ve sosyal sermayenin katkısıyla ekonomik koşullarını iyileştiren gruplar açısından 'statü kazanma' gereği söz konusudur. Yaşam kompleksleri belirli bir sosyal sınıfa aidiyetin göstergesi olabildiği gibi, belirli bir statüye erişmek için tercihi zorunlu hale gelen mekânlar da olabilmektedir.

3.2.3.1. Mekânların Sosyal Statü Kavramına Etkileri

İnsanın ancak temel gereksinimlerini karşıladıktan sonra, sosyal veya kültürel ihtiyaçlarına yönelebileceği, ihtiyaçlarının tamamının karşılanması neticesinde arzusunu tatmin etmeye çalışabileceği muhakkaktır. Erzen'in (2015: 106) "Kent insanın giysisi ve evinden sonra en geniş ve kapsayıcı barınağı olduğu için insan kendini evinde ve emniyette hissetmezse kültürel yetilerinin çoğunu gerçekleştiremez; buna paralel olarak kentin de tüm olanakları gerçekleşemez" ifadesi, "kültürel yetileri gerçekleştirmek" için emniyette hissetme gereğine vurgu yapmaktadır. Kentsel hayatta aktif olmak, çalışma hayatında iyi bir statü elde edinmek bu "kültürel yetileri gerçekleştirme" durumunun bir sonucu olarak mümkün gözükmektedir.

Görüşmecimizden birisi buna oldukça benzer şekilde, yaşam komplekslerini "insan yaratıcılığının yüksek" olduğu alanlar olarak tanımlamakta; bunun sebebini ise, yüksek duvarlı, güvenlikli bir alanda olmaya bağlamaktadır. Her ne kadar komplekslerde yaratıcılığın ilişkilendirilmesi şahsi bir yargıyı çağrıştırsa da, daha önceki bölümde belirttiğimiz üzere, çoklu-bölgelerde çalışan görüşmecilerin çalıştıkları ofislerle kurdukları bağ açısından yaratıcı olma vurgusunu yapmaları dikkat çekmektedir. Bunun hem metropolün 'çekici gelen' çeşitliliği, kalabalığıyla, hem steril bir alanda hissedilen konforla hem de muhakkak ki modern çizgilerin

hakim olduğu yine konfor/rahatlık vurgusunu önplana çıkaran mimari tasarımla ilgisi olduğu saptanmıştır. Bütün bu faktörler, sözünü ettiğimiz yaşam komplekslerinin özellikle çalışma mekânları olarak tercih nedenleri arasındadır. Ancak bir diğer sebep, saydıklarımızı desteklemekle beraber, daha güçlü bir başka olasılığı da gündeme getirir: Birbirine benzer iş alanlarının bir arada kümelenmesi –işlevsel kümelenmeye benzer şekilde- bir yana, birbiriyle iş ortaklığı kurma, ticaret yapma potansiyeli yüksek insanlar da aynı yerleşkenin sınırlarında yaşamakta, çalışmakta, zaman geçirmektedir.

Zorlu Center'da bir "cemiyet" yaşantısı olduğu iddiasındaki kullanıcılar, buradaki sosyal ortamın, herhangi bir site yaşamından bu anlamda farklılığının altını çizmektedirler. İnsanların sınıfsal ortaklığa sahip olması, onları mutlaka sözü edilen manada bir cemiyet hayatı içerisinde tutar; ancak sınıf atlama arzusu güden bir kimse "ticaretin dostlukla başlaması" gereği, ortak geçmişe sahip olmadığı daha üst tabakayla ortaklık kurmak, aynı yerde oturmak, aynı havuzu kullanmak, aynı restoranda yiyip içmek zorunluluğu taşımaktadır.

Erzen'in (2015) kentteki yakınlıkların sonucu olarak sözünü ettiği "akrabalık ortamı", ortak yaşam biçimine sahip insanların bir aradalığıdır aslında. Kentsel mekânda farklı düzeylerde tanık olduğumuz, ortak bir yaşama kültürü yaratması muhtemel bireyler, kentin kamusal alanlarından çıkıp daha küçük ölçekli, kapalı, güvenlikli ve sınırları belli 'lüks' yerleşkelere girdiklerinde, aynı esnada yüksek statülü küçük grupların parçaları haline gelmek üzere yeni ortaklıklar kurma gayreti içerisine girerler. Melih Bey'in yorumuyla;

> "(Buradakilerin) bir level altındadır, buradakilerle olmanın getirisini düşünür. Beraber asansöre bindiğin insandan randevu almak daha kolaydır. Sırf bir tesadüf için ciddi bedeller ödeyen insanlar var" (Melih, 49, proje yöneticisi).

Belirli bir sosyal tabakayla ilişki kurmak, bulunduğu tabakadan daha üst mevkideki bireylerle aynı sosyal statüyü edinmek için, onlarla aynı mekânları paylaşma gereği pek çok kullanıcının paylaşımları ve hatta deneyimleri arasındadır;

ancak aynı sosyal ortama girdiklerinde, asansör, otopark, havuz gibi ortak alanlarda karşılaştıklarında kolay ilişki geliştirebildikleri insanların çalışma hayatlarına dâhil olan ve sosyal sermaye edinerek 'sınıf atlayan' örneklere, görüşmecilerin aktarımları arasında sıklıkla rastlanmaktadır.

Statü kazanımı için illa sosyal sermaye edinmek veya belli bir 'cemiyet' ağına dâhil olmanın gerekmediği örnekler de mevcuttur; katılımcıların bir kısmı sadece 'Zorlu Center'da ofis sahibi' olarak veya çalışarak yüksek bir prestij sağladıklarını ifade etmişlerdir. Zorlu'da küresel bir şirkette üst düzey yönetici konumunda çalışan Hamza Bey, bir arkadaşının "orada yarı maaşla bile çalışılır" cümlesini aktarırken; bir başka ofiste iş sahibi olan görüşmecinin "biz bu işi evden veya herhangi bir plazadaki ofisten de yapabilecekken burada olmayı seçtik çünkü gelen giden müşteri için bir gösterge" ifadesi, aslında yine belli bir sınıfla "iş yapabilme" koşulunun o sınıfa dâhil olma veya onlarla aynı statüye sahip olduğunu gösterme ile mümkün olduğunu ispat eder niteliktedir. Yani bu mekânların hayatı kolaylaştıran, zaman kazandıran işlevleri bir yana; esasında sağladıkları 'statü' sınıfsal ayrışmanın etkisini doğrudan yansıtan tercih nedenleri arasında başı çekmektedir.

3.2.3.2. Ortak Mekânlarda Sosyal İlişkiler

Kapalı, sınırları belli siteler ve komplekslerde kullanıcılara hizmet sağlayan çalışanlar arasındaki uzmanlaşmanın, işlerinin niteliğine bağlı olarak ortaya çıkan hiyerarşi biçimlerinin gündelik pratikler açısından bakıldığında bir mesafe yarattığını, yaşam mekânlarında dahi sosyal ilişkilerin resmileştiğini ifade etmiştik. Bu durum insanların ikili ilişkilerine doğrudan yansımakta, yerleşkelerde yaşayanların özel veya kamusal herhangi bir alanda karşılaştıkları problemleri bireysel olarak yüz yüze diyalog kurmak yerine, nispeten kurumsal yollarla, kendilerine hizmet etmekle yükümlü uzmanlara danışarak ve hatta yeri geldiğinde hukuki süreçlere başvurarak çözmelerine yol açmaktadır. Mekân kullanımları düzeyinde sosyal hayat açısından en belirgin değişikliklerden birisi buradaki ilişki biçimlerindeki farklılaşmadır. Söz konusu farklılaşmanın kaynağında 'böyle şeylere ayıracak vakti olmama', 'uğraşmak istememe', hatta zaman zaman 'muhattap olmayı

tercih etmeme' gibi nedenlet yatmaktadır. Bunların bir ölçüde, zamanın değerli olmasıyla, büyük oranda ise insanların bireyselleşmeleri, kendilerinden başkasına vakit ayırmak istememeleri ve sorun oluşturan insanla kendilerini aynı düzeyde görmemeleriyle ilgisi olduğu söylenebilir.

Bir önceki bölümde Zafer Bey'den alıntı yaparak aktardığımız insanların kültürel sermaye farklılıklarına bağlı olarak ortaya çıkan anlaşmazlıkları bir yana, ortak alanların kullanımıyla ilgili hem kullanıcıların hem uzmanların yorumları çerçevesinde yaşanan sorunlar ve bunların çözüm yöntemlerinin resmileşmesi vardığımız önemli sonuçlardan birisidir. Uzman görüşmecilerimizden bir diğeri olan Sonat Bey, insanların birbirleriyle konuşarak, diyalog içerisine girerek sorun giderken yerine, direkt hukuki organlara başvurmayı tercih etmelerini belirtirken, bunun eski tanımların yenileriyle yer değiştirmiş olmasından kaynaklandığını vurgulamıştır. 'Komşuluk' kavramının günümüzde bu tip yaşam alanlarında karşılığı 'ortaklığa' dönüşmüştür; aynı yerleşkede ikamet eden insanlar aynı organ tarafından yönetilen, karşılıklı imzaladıkları bir kontratla sosyal hayatta belli ortaklıklarda bulunan insanlardır. Dolayısıyla bir problemle karşılaştıklarında gidip komşularının kapısını çaldıklarında almaları muhtemel "sen kimsin'le başlayan abuk subuk bir tepki"nin riskine girmektense, "kapısını çalmaktansa dava açmayı" tercih etmektedirler. Sonat Bey'in bu aktarımı esasında insanların birbirine karşı tahammülsüzleşmelerine ilişkin bir başka ihtimali de gündeme getirmektedir. Yapılan görüşmelerin genelinde kentin kamusal alanlarında insanların mutsuzluğuna ve tahammülsüzlüğüne dair söylemlerle karşılaşmış olsak da, yerleşkeler özelinde benzer anlatıların münferit olduğunu belirtmeliyiz. Sonat Bey'in mülk yönetimi operasyonu alanında uzun senelerdir yönetici olarak çalışması gereği tecrübesi göz ardı edilmemelidir; ancak sadece olumsuz örnekleri aktardığı da muhakkaktır. Melih Bey, şu anki pozisyonundan önce uzun yıllar güvenlikli sitelerin yönetiminde çalışmıştır ve görüşmelerimizde benzer bir konu üzerine konuşurken müşterilerin en fazla %20'siyle sürekli irtibat halinde olduklarını, genellikle "problemli müşteri"den haberdar olduklarını ve bu "problemli" oranının da tahmini %3 olduğunu paylaşmıştır.

Burada dikkat çeken bir başka durum, birbiriyle komşu değil ortak olan 'kullanıcıların', yaşayan/ikamet eden değil de 'müşteri' olarak anılmalarıdır. Çekmeköy'de bir güvenlikli sitede yaşayan Şükrü Bey, rezidans gibi yerlerde yönetimin insanları yaşayan değil müşteri olarak görmelerini eleştirdiği halde, yaşam alanlarındaki ilişkilerde gözetilen mesafe düzeyini önemsemektedir. Tıpkı Sonat Bey'in verdiği örneklerde olduğu gibi, komşusuyla doğrudan irtibatta olmak yerine, güvenlik görevlisiyle iletişim kurmayı tercih etmektedir. Profesyonel olarak müzikle uğraşan katılımcı, zaman zaman evinde geç saatte gitar çalabildiğini, böyle bir durumda birisi rahatsız olursa direkt onun tarafından değil, güvenlik görevlisi tarafından profesyonelce uyarılmayı yeğlediğini söylemiştir. Kimseyle "yüz göz olmak" istememesinin yanısıra, geleneksel bir mahalledeki komşuluk ilişkilerinin düzeysizliğine ayrıca vurgu yapmış, insanların birbirinin özel hayatını bilmesi, birbirleri hakkında konuşmaları gibi durumları eleştirerek, "mahalle baskısı"nın toplumun bir gerçeği olduğunu ve her halukarda bu tip ilişkilerin uzağında kalmak isteyeceğini özellikle belirtmiştir.

İlişkilerin resmileşme düzeyleriyle ilgili bir başka aktarım, yine tesis yöneticiliği konumundaki Mehmet Bey'in "ilişkilerin ticarileştiği" vurgusuyla gündeme gelmiştir; "birbirlerini gördüklerinde sıcak sohbetleri var ama samimi değiller" şeklinde gözlemini paylaşan katılımcı, özellikle kompleksler genelindeki belli bir sosyal statü gereği birlikte olmayı zorunlu kılan, iş ortaklıklarına dayalı ilişkileri "vitrin ilişkisi" olarak tanımlamaktadır. Yani esasında geleneksel yerleşim alanlarındaki "mahalle baskısı" olumsuzlamasının yerini burada bir çeşit "statü gereği" hali almaktadır.

Sosyal ilişkilerin mekân kullanımlarına yansıması konusunda ise, yine kültürel sermaye düzeylerine vurgu yapılmakta, ortak alanlardaki problemlerin kaynağında, gündelik ifadelerle "görgüsüzlük", "eğitimsizlik" gibi faktörlerin yattığı belirtilmektedir. Site olsun kompleks olsun, yüksek aidatların ödendiği ve ortak alan kullanımlarının çeşitli yönetmelikler çerçevesinde titiz bir biçimde kurallara bağlandığı yaşam alanlarında, öznelliklere yer yoktur; bu tip alanlarda genellikle kapı önüne paspas koymak, dış kapıya herhangi bir obje asmak, evin penceresine herhangi bir resim, ilan, bayrak vb. yapıştırmak/asmak yasaktır. Ortak kullanım alanları

bütünüyle tesis yönetiminin standartlarıyla belirlenir ve mülkün tapusu alınırken bu kurallar ayrıca imzalanır. Dolayısıyla kapı önünde ayakkabı bırakmak sadece "görgüsüzlük" olarak yaftalanmaz, aynı zamanda yasak olması gereği bir şikayet sebebi haline gelebilir. Bizim görüştüğümüz katılımcılar da ortak alan kullanımlarındaki problemlere ilişkin yapılan konuşmalar esnasında "insanların kentli olma sürecinin tamamlanmamış"lığına vurgu yapmışlardır.

Hizmet standartlarının daha lüks olduğu yerleşkelerde, insanların otoparktaki yerleri belirlidir, başkasının yerine araba park etmek "taciz" olarak nitelendirilmekte, insanların kullanımına açık alanda evcil hayvanların yürüyüşe çıkarılması gibi durumlara da aynı şekilde bakılmaktadır. Hayvanlar için ayrıca ayrılmış alanların olduğu bir yerleşkede, kullanıcılardan birinin hayvanını gezdireceği yer de, kendisinin spor yapacağı alan da, otomobilini park edeceği sınırlar da belirlenmiştir. Özel alan – kamusal alan ayrımının son derece keskin olduğu yeni nesil yerleşkelerde, kurallara uymak esastır ve bu durumun görüştüğümüz hemen bütün katılımcıların "uygarlık düzeyi"ne dair tanımları içerisinde bilhassa yer eden bir konu olarak önem taşıdığı gözlemlenmiştir.

Söz konusu uygarlık düzeyi arayışında, benzer SES grupları arasındaki ayrışmanın belirleyicisi olarak sermaye bileşiminden bahsetmek mümkündür. Bourdieu'nün (1998) aktarımıyla sermaye bileşimiyle kastedilen ekonomik sermaye ile kültürel sermayenin toplam sermaye hacmi içerisindeki görece fazlalığıdır. Gündelik hayatın aktörleri öncelikle sahip oldukları toplam sermaye hacmine göre, ikinci boyutta ise sahip oldukları sermayenin türlerinin oranına göre ayrışmaktadır. Bourdieu'nün (1996a) kanon eseri **Ayrım**'daki verilere göre, toplam hacim arasında kültürel sermayenin ekonomik sermayeye görece fazla olduğu ancak toplam sermaye hacminin büyük olduğu sınıf fraksiyonu örneği olarak üniversite profesörleri, entelektüeller; yine toplam sermaye hacminin fazlalığıyla birlikte ekonomik sermayesi sahip olduğu kültürel sermayeye nazaran fazla olan meslek gruplarına patronlar, serbest meslek sahipleri, sanayiciler örnek oluşturmaktadır. Benzer bir analizi günümüz İstanbul kentinin kullanıcıları açısından yapmak içinse, aynı tip yaşam alanlarında ikamet eden ve ortak kamusal alanlarda bir araya gelen, ancak

meslek grupları açısından ayrım gösteren kullanıcıların karşılaştırmalı analiziyle mümkün olabilir; elbette ki bu bir başka çalışmanın konusudur.

3.3. Yaşam Alanlarında Güvenlik Arayışı

Güvenlik konusundaki sorular açılırken, suç ihtimali eksenindeki güvenlik meselesiyle deprem güvenliği iki ayrı başlık şeklinde ele alınmıştır. Genellikle yaşadıkları semtlerdeki apartman daireleriyle bulundukları siteleri kıyaslayan katılımcılar, güvenlikli sitenin bu açıdan açık ara güvenilir olduğu bilgisini paylaşıp, site tercih nedenleri arasında hırsızlık ihtimalini belirtirken, bir kısmı başından geçen hırsızlık vakalarını çok alelade olaylar gibi paylaşmış, çoğu ise suç olasılığının "niyetle" ilgili olduğu görüşünde ortaklaşarak, "kötülük yapmak isteyenin her koşulda yapacağı"na dair ihtimaller sıralamışlardır. Burada artan terör saldırılarının etkisi olduğu söylenebilir, zira verdikleri örnekler arasında "güvenliğe bomba bırakma" gibi söylemler söz konusudur. Akasya'da ikamet eden ve Zorlu'da çalışan, yani bütün gününü AVM'ler etrafında geçiren Hamza Bey, benzer şekilde "aşılamayacak güvenlik önlemi yoktur ama caydırıcılık vardır" ifadesiyle kötülükten kaçınılamayacak olunsa da, güvenliğin gerekliliğine, artık ekstra bir talep değil ihtiyaç haline gelmesine dikkat çekmiştir.

Yaşanan konutların niteliğine bağlı olarak örnek vermek gerekirse, daha önce Erenköy civarında apartman dairelerinde yaşamış olan Sara Hanım, site ve komplekslerde yaşadığı süreçte hırsızlık vakası yaşamadığını, etrafta oluyorsa da haberi dahi olmadığını belirtmiştir. Erenköy gibi bölgeler içinse "zengin muhiti" olarak görülen semtlerde hırsızlık vakasına sıklıkla rastlandığını, insanları takip edip evlerine giren, hatta araba hırsızlığı yapan çetelerin, grupların var olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde Yılmaz Bey de, geçmişte yaşadığı bir semtte iki dakikalığına arabasından ayrılıp geri döndüğünde arabanın camının kırılıp telefonunun çalındığını, ancak rezidans tipi alanlarda yaşamaya başladığından bu yana başına hiç benzer olaylar gelmediğini belirtmiştir. Hatta Anthill Towers'ta ikamet ettiği süreç içerisinde, yurtdışına seyahate gidip haftalarca eve uğramayıp geri

döndüğünde anahtarını dairesinin kapısında bulduğunu paylaşmıştır. Güvenlik önlemleri nedeniyle dışarıdan kimse gelemezken, içerideki insanlar da aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip oldukları için hırsızlık olasılığının ortadan kalktığı söylenebilir; herhangi bir ihtimal olsa dahi güvenliğin caydırıcılığı teşebbüs olasılığını ortadan kaldırmaktadır.

Kısacası sitelerin, güvenlikli alanların semtteki apartmanlara nazaran 'güvenlik' faktörüyle tercih edilmesine ilişkin çok sayıda örnek söz konusudur. Ancak bu güvenlik meselesinin derecelendirilmesi özellikle yeni tip yerleşkeler, dışarıdan erişimin daha mümkün olduğu çoklu-bölgeler açısından önemli bir sorundur. Geleneksel bir güvenlikli site örneğinde dışarıdan gelen misafir içeri alınırken güvenlik kullanıcıya haber verir veya bir yemek siparişi geldiğinde kullanıcı güvenlik personelinin kuryeye refakat etmesini arzu edebilir; öte taraftan altında AVM'nin yer aldığı bir alanda güvenlik personelinin yanısıra asansörlerde, kapılarda kart sistemi uygulaması yaygındır. Hatta Kanyon'un rezidanslarına erişimde kart sisteminin yanısıra parmak izi uygulaması da söz konusu olmuştur.

Suç ihtimaline karşı güvenlik önlemi alma hususunda, Sonat Bey'in deyişiyle aşırıya kaçma durumunda "siteyi kışlaya çevirme" ihtimali yaşanacağı için, yeterince güvenli ancak kimseyi rahatsız etmeyecek raddede önlem alma/caydırıcılık yaratma gereği vardır. Daha evvel Zorlu'daki ofis-konut geçişleri konusunda Melih Bey'in ifade ettiği "güvenlik ile konforun dengesini kurma" gereği, güvenlikli sitelerde de kendini göstermektedir.

Deprem güvenliği hususunda ise, yaşadıkları şahsi deneyimlere bağlı olarak depremi mekân seçimleri konusunda merkeze alanlar olduğu gibi, katılımcıların çoğu gündelik hayatlarında deprem korkusuyla yaşamadığını özellikle vurgulayıp, yaşadıkları konutun mimarisine güvendiklerini belirttiler. Tabii bunda yaşadıkları konutların yeni yapılmış, dolayısıyla 1. derece deprem bölgesine uygun inşa edilmiş olmasının etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Öte yandan özellikle bahçeli/müstakil konutlarda oturan katılımcıların, alçak katlı yapılarda oturdukları için nispeten rahat hissettiklerini ifade etmeleri söz konusudur, hatta alçak katlı yapı tercih nedenleri arasında Köksal Bey, (kent dışındaki ikinci evleri özelinde) Oya Hanım ve Ayten Hanım deprem olasılığının altını çizmiştir.

3.3.1. İstanbul'un Kamusal Mekânlarında Yabancılarla Temas

Kentsel mekânda kurulan sosyal ilişkiler konusunda; İstanbul'un kamusal alanlarında insanların mutsuz gözükmeleri, "Türkiye'de insanların gülümsememesi", selamlaşmanın "delilik" olarak algılanması, göz teması kurmaya çalışıldığında bile insanların buna yanaşmaması, yabancı olanın "tehdit unsuru" olarak görülmesi görüşmecilerin ortak yargıları arasındadır. Görüşmeler esnasında genellikle kamusal alandaki insan ilişkilerine dair sorulan soruyu açmak için çeşitli örneklerle konu derinleştirilmiş ve katılımcılar ağırlıklı olarak gittikleri Avrupa ülkeleri veya Amerika'daki kimi eyaletlerle, şehirlerle kıyaslayarak İstanbul'a dair deneyimlerini olumsuzlayarak aktarmışlardır. Toplu taşıma kullanımıyla ancak kamusal mekânlardan haberdar olanlar söz konusudur ve ağırlıkla –ya da sadece- vapuru ulaşım aracı olarak kullananlar diğer alanlara kıyasla burada trafikten kaçmış olmanın verdiği rahatlığın da bir etken olabileceğinin farkındalığıyla, vapurda kurulan sosyal temas biçiminin kentin geneline nazaran olumlu olduğuna değinmişlerdir.

Görüşmecilerin bir kısmı, kendi gelir veya statülerine dair herhangi bir yargı veya gözlem beyan etmeksizin, sorulduğu takdirde cevaplamaktan da imtina ederek, ülke genelindeki gelir adaletsizliğinin mutsuz insanlar yarattığına, sokakta karşılaştıkları insanların 'stresli, güvensiz, mutsuz, eğitimsiz' olduğuna ilişkin yargılarını paylaşmışlardır. Mutsuz insanlar hâliyle gülümsememekte ve gündelik hayattaki tahammülsüzlük insanların özelinden ülke geneline karşılıklı etkileşim halinde birbirini yeniden üreterek, kentsel alandaki küçük münasebetlerde adeta alevlenmektedir. Avrupa'da doğmuş ve uzun yıllar orada yaşamış Sinan Bey'in ifade ettiği şekliyle;

> "Türkiyede sıkıntı var, insanların birbiriyle münasebet sıkıntısı var. Dükkanın önünde durma… yaya yolu halk yoludur adam kafe açmış tezgah kuruyor işgal ediyor 20 metresini. Kimden izin almış ne yapmış belli değil, bu tip mekânlarda yaşamak zor. Düzen takıntın varsa olmuyor, uymuyor.

> Ben gidicem arabamı rahat park edicem hiç kimseyle muhattap olmıcam…" (Sinan, 44, organizasyon şirketi sahibi).

Sinan Bey'in özellikle son cümlesindeki 'araba park etme' meselesi, esasında Akasya gibi korunaklı bir alanda yaşamayı tercih nedenini de açıklamaktadır. Site veya kompleks gibi güvenlikli yerleşkelerin mesken yeri olarak seçim nedenleri arasında kentteki otopark sorunu oldukça belirleyicidir. "Münasebet sıkıntısı" ise esasında bütün görüşmecilerin farklı biçimlerde dile getirdikleri temel bir kentsel hayat sorunudur. Görüşmeciler, 'öteki' insanları, kendileriyle aynı seviyede görmedikleri çoğunluğu, kent hayatına uyum sağlayamamış olmakla, "kültürsüzlük"le eleştirmiş, etraflarında saygılı, uygar insan görmek istediklerinin altını çizmişlerdir. Elbette sadece kent hayatının değil, genel olarak ülkenin sosyo-ekonomik düzeyinin, katılımcıların bizzat ifade ettikleri gibi "gelir adaletsizliği" etrafında sosyal adalet meselesinin merkezine düşen bu konu, ekonomi-politik bir yaklaşımla eleştirel biçimde ele alınmak durumundadır. "Yabancı" ile temas meselesi bizatihi ekonomi-politik bir meseledir.

3.3.2. Yaşama Alanlarında Benzer İnsanların Bir Aradalığı

Çalışmanın başından bu yana birbirine yakın sosyo-ekonomik düzeylerde yaşayan insanların birbirine yakın nitelikteki alanlarda yaşamakta olduklarını, dolayısıyla bir yerleşke içerisinde ayrıca bir katmanlaşma söz konusu olsa dahi birbirine yakın SES gruplarının yer alması gereğini vurgulamaya çalıştık. Yüksek SES sahibi gruplar arasında bireyselleşmenin ön plana çıkması, etraflarındaki diğer insanlarla ilişki geliştirme zorunluluğu istememe, ilişki kuracağı insanı seçme özgürlüğüne sahip olma gibi etmenler ise, bu yeni tip yerleşkelerdeki komşuluk ilişkilerinin yok olduğu veya farklı biçimlerde yeniden üretildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 3. Mekânsal olarak ayrıştırılan rezidans girişleri*

*Rezidans girişlerine kolonların ayırdığı ayrı ayrı yollarla ulaşılmakta, 'karşı komşuluk' kavramı bu gibi yapılarda bütünüyle ortadan kalkmaktadır.

Özellikle rezidans tipi mekânların mimari tasarımı da 'karşı komşu' olma halini ortadan kaldırmıştır. Yan yana sıralanan kapılar arasındaki kolonlar veya duvarlar ayrıştırıcı bir eleman olarak varlığını korumakta, insanların karşılaşma, yüz yüze ilişkiye girme ihtimalleri minimuma indirgenmektedir. Komşuluğun bir zorunluluk olduğunu söyleyen Yılmaz Bey, kentsel mekânı bir "jungle" olarak nitelendirmekte ve insanların ancak bireyselleşerek kendilerine savunma mekânizmaları geliştirdiğini belirtmektedir. Herkesin yalnız başına ayakta durmak zorunda olduğu bu ortamda samimi ilişkilerin yerini karşılaşmalar almıştır, bu karşılaşma alanları da minimuma indiği için insanların komşuluk ilişkileri "asansörle sınırlı" olmaktadır.

Komşuluk kavramına herhangi bir eleştiri geliştirmeyen katılımcıların komşu edinmeme değil komşu 'edinememe' söylemlerinin sebebiyse, "zaten bütün gün işte olmaları", komşuluk edecek zamanı bulamamalarıdır. Selamlaşma düzeyinde ilişkileri olan veya zamanla ortak alanlarda bazı insanları tanımaya başladığını

belirten katılımcıların yanısıra, hiç selamlaşmayan, selam verip karşılık almadığını belirtenler de vardır. Akasya'da yaşayan Gaye Hanım ve Vedat Bey'in otopark, asansör gibi ortak kullanılan mekânlarda selamlarına karşılık alamadıkları olmuştur. Kimseyle selamlaşmadığını belirten Sedat Bey, komşularının işe gidiş geliş saatlerinin farklı olduğunu tahmin etmekte, kimseyle karşılaşmadığının altını çizmektedir.

Fotoğraf 4. Bahçelerin peyzaj öğeleriyle ayrılması

*Rezidans dairelerinin bahçeleri ortak alan olarak tasarlansa dahi, özel kullanım içindir; tıpkı balkonları ayıran duvarlar gibi, burada da bahçeler peyzaj öğeleriyle birbirinden ayrılır.

Geleneksel anlamda komşuluk ilişkilerinin yok olduğunun söylenebileceği yerleşkelerde, selamlaşma düzeyindeki ilişkilerin yanısıra yeni bir komşuluk biçimi söz konusudur. Buna göre insanlar aynı yerde yaşayarak komşu edinip arkadaşlık

düzeyinde ilişki geliştirmek yerine, halihazırda ilişkide oldukları arkadaşları ve dostlarıyla aynı yere taşınarak komşu haline gelmektedirler. Görüşmecilerin çoğunun tecrübelerinde veya en azından gözlemlerinde ortaklaşan konu, insanların taşındıkları yerde komşu edinmek yerine yeni bir yere arkadaşlarıyla birlikte taşınmaları veya arkadaşlarının yaşadığı semte/siteye taşınmaları konusundaki yaygınlıktır. Ersin Bey, Hamza Bey ve Meral Hanım şu an ikamet ettikleri evlerine (Acıbadem Akasya ve Ataşehir Mercan sitesi) arkadaşlarıyla birlikte ev alarak taşınmışlar ve söz konusu arkadaşlarının da aynı iş ortamından/meslek grubundan olmalarına dikkat çekmişlerdir. Hamza Bey'in Zorlu'da çalışma ortamı deneyiminde altını çizdiği bir diğer konu, işyeri tanışıklığıdır; etrafta benzer işleri yaptıkları ofisleri tanıyıp bilmekte, çalışma mekânları arasında ticarete dayalı bir komşuluk ilişkisi geliştirdiklerini belirtmektedir.

Zafer Bey ise İstanbul'a taşınmaya karar verdiğinde arkadaşlarının evine yakın olmayı seçmiştir ancak daha sonra Ispartakule'ye taşınmalarında böyle bir etken söz konusu değildir. Yine de Ispartakule özelinde belli meslek gruplarına indirim yapıldığını, hukukçuların, sağlıkçıların birlikte buradan konut satın aldıklarını aktarmıştır. Yaşanan bölgelerde çeşitli meslek gruplarının kümelenmesi, birbirine benzer insanların aynı mekânlarda yaşamaları açısından belirgin örnekleri meydana getirmektedir. İnsanların yaptıkları işler hayatlarının merkezi olduğu gibi, en çok vakit geçirdikleri insanlar da aynı işi yapan, aynı işyerinde çalışan insanlar olmakta; sadece iş değil sosyal hayatları da, komşuluk ilişkileri de onlarla beraber şekillenmektedir.

3.4. Üst-Orta Tabakaların Tüketim Örüntüleri ve Hayat Tarzları

Yapılan mülâkatlarda tüketim örüntülerine dair saptama yapmak üzere sorulanlar ışığında değinilen konuları sırasıyla hatırlatmak gerekirse, dışarıda yeme içme alışkanlıkları, haftasonunu değerlendirme biçimleri, tatil alışkanlıkları, spor aktiviteleri, hobi veya profesyonel uğraşlar, dekorasyon anlayışları, kıyafet-kozmetik

alışverişleri, kitap satın alma sıklıkları, AVM kullanım biçimleri, kültürel etkinliklere katılımlar üzerinde durulmuştur. Alınan cevaplar arasındaki geçişkenlik, haftasonu aktivitesiyle uğraşların çakışması, tatil tercihleriyle alışveriş alışkanlıkları arasındaki kesişmeler neticesinde, tekrarlanan kodlamalarda kategoriler asgari düzeye indirilmiş ve dört ayrı konu başlığıyla bütün temel konulara değinilmeye çalışılmıştır. İçerik analizinde tekrar eden kodlar üzerinde durulduğu için, görüşmecilerin kişisel özgüllüklerine pek fazla yer verilmeyecek, sadece son kısımdaki alt başlıklarda 'özel ilgiler' kapsamında bir kısmına kısaca değinilecektir.

Alışveriş alışkanlıkları ile AVM kullanımları, çoklu-bölgelerdeki AVM'lerin etrafında örgütlenen çalışma ve yaşama mekânları üzerinde durmamız gereği, asıl sorgulanan ve görüşmeler sürecinde tekrar tekrar değinilerek en çok ortaklaşılan yanıtların aldığı, dahası elde edilen bulguların en anlamlı olduğu konu olmuştur. Tercih edilen AVM'ler ve AVM'lerin tercih nedenleriyle birlikte, burada tıpkı yaşam kompleksleri genelinde olduğu gibi AVM'lerin mekân tasarımları, kullanıcıların hangi AVM'yi ne amaçla seçmekte olduğu da karşılaştırmalarla gündeme gelmiştir. Alışveriş alışkanlıkları kısmında ise hem yeme-içme alışkanlıklarına, yemek yenilen mekânlara, hem kıyafet-kozmetik alışverişi gibi diğer temel ihtiyaçların karşılığı olan metaların satın alınmasına dair eğilimlerin ne olduğuna değinilmiştir.

Seyahat ve tatil tercihlerini içeren bir diğer başlık, aslında tek başına tatil tercihlerine dair bilgileri içeriyorsa da, haftasonu değerlendirme biçimleri ve sosyal hayata dair anlatılarla zenginleştiği için, bir sonraki bölümdeki çalışma dışı zaman – serbest zaman aktiviteleriyle de iç içe geçen konuların etrafında şekillenmektedir. Çalışma hayatı ve serbest zaman etkinlikleri kısmındaysa, yeniden hem tüketim tercihleri sorgulanmakta, hem görüşmecilerin iş seyahatleriyle tatillerinin organizasyonlarını bir arada kurgulamaları gibi ihtimaller çerçevesinde haftasonu etkinlikleri, kültürel etkinlikler, tatil alışkanlıkları konularına da yine burada yer verilmektedir.

Son olarak spor, kültür ve sanat etkinliklerine katılım kısmı, isminde de anlaşılacağı üzere bütün kültürel eğilimleri içeren bir temel başlık olarak çeşitli ayrı gruplara ayrılarak irdelenmiştir. Buradaki alt bölümler arasındaki geçişkenlik olduğu kadar, her bir bölüm dönüşümsel olarak yukarıdaki anlatılarla da zenginleşmektedir.

Çünkü nihayetinde tüketim örüntülerini büyük oranda, ekonomik kapitali birbirine yakınlık gösteren gruplar açısından kültürel farklılaşmalara göre ayrımlar içermekte, dolayısıyla her bir konu ayrı ayrı yaşam tarzlarındaki farklılaşmanın kaynağı olabilmektedir.

3.4.1. Alışveriş Alışkanlıkları ve AVM Kullanımları

Görüşmecilerden hiçbiri alışverişe özel bir ilgi duyduğunu imâ etmemiş, ancak çoğu serbest zaman aktivitelerinden söz ederken alışveriş yapmak veya AVM'ye gitmekten bahsetmiştir. Alışveriş merkezlerine dair olumsuz yorumlar yapan katılımcıların söylemlerindeyse genellikle kentin çarşılarına güzelleme, kimi zaman eski kentsel alışkanlıklara duyulan özlem, nostalji hissi dikkati çekmiştir.

Paterson'a göre (2006: 41) temel tüketici metaları, önce ihtiyaçtan kaynaklanan yiyecek, giyecek maddeleri ve mobilyalar gibi yaşama mekânında yer alan eşyalardır; ikincil olaraksa müzik, sanat gibi etkinlikleri içeren kültürel metalar gelir. Biz burada temel tüketici metalarına değinecek, öncelikle yeme-içme alışkanlıklarını, yenilen mekânların niteliği çerçevesinde ele alacağız. Görüşmecilere dışarıda yeme sıklığı sorulduğunda, haftada iki akşam gibi bir ortalamayla karşılaştığımızı belirtmeliyiz; 2-3 haftada bir dışarı ailece çıktığını söyleyenler dışarı çıkmasalar dahi eve yemek sipariş etmekte, özellikle yalnız yaşayanlar her akşam dışarıda yediklerini aktarmışlardır. Hâl bu olunca, dışarıda yeme, yemeğe çıkma, hep birlikte gerçekleştirilen bir ritüelden ziyade, gündelik bir aktivite halini almaktadır. Bu nedenle görüşmecilerin bir kısmı, aile kutlamaları, özel günler için ayrıca gittikleri mekânlara örnek vererek iki eylemi birbirinden ayırma yoluna gitmiştir. Dışarıda yeme ifadesiyle yemeğe çıkmanın ayrışması da, üst tabakalara dair bir pratiğin ifadesi olarak önem taşımaktadır.

Dışarıda yenilmeyen durumlarda da dışarıdan yemek söylemenin sıklığı, bütün görüşmecilerin ve eşlerinin (görüşmecilerin hepsi çalışmaktadır, görüşmeci eşlerinden sadece üçü çalışmamaktadır; çalışmayan iki erkek emekli eş haricinde Köksal Bey'in eşi ev hanımıdır) çalışma hayatları nedeniyle sürekli dışarıda zaman geçirmeleri ve öğle yemeklerinin zaten dışarıda yenmesi neticesinde evde yemek

yapma alışkanlığının oldukça azaldığı görülmektedir. Çoğu katılımcının evine düzenli olarak gelen (burada da bir ortalama vermek gerekirse haftada 3 gün demek mümkün) yardımcıları yemek yapmaktadır. Görüşmeciler veya eşleri arasındaki yemek yapma eğilimi ise tamamen keyif odaklıdır, kiminin hobi gibi uğraştığı aktiviteler arasındadır hatta.

Gidilen mekânlar konusundaki tercihler ağırlıkla lezzet odaklıdır; kimi görüşmeci belirli yemek çeşitleri için belirli mekânları sıralarken, direkt aşçısı için gittikleri yerlerden bahseden görüşmeciler de söz konusudur. Lezzetin yanında restoran seçimlerinin nedenlerini sıralarken, nezih, rahat hissettikleri, gürültüsüz, sakin ortamlarda bulunma isteklerini belirten görüşmeciler; aynı zamanda çalışanlarla mesafeli/düzeyli bir ilişki kurmanın önemine değinmekte, gittikleri mekânlarda tanınıp bilinmek istemektedirler. Hamza Bey düzenli olarak gittiği restoranda sürekli aynı yemeği yediğini belirtirken "çocuklar artık getiriyor, ben bir şey söylemiyorum" cümlesini kurmuştur. Yine Hamza Bey giysilerini aldığı bir mağazaya düzenli gitme alışkanlığından bahsederken, oradaki çalışanlarla kurduğu samimi-düzeyli ilişkiyi önemsediğinin üzerinde durmuştur. Katılımcıların çoğunda da gittiği yerde tanınma, özel olarak ilgilenilme arzusu belirgindir. Zafer Bey gittikleri bir mekânın işletmecisinin "belli bir mesafeyi korumasını" övmekte, ilişki düzeyinin laubalilikle resmiyet arasındaki sınırda belli bir samimiyet ve sıcaklıkta olmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Mekânın atmosferi de tercih nedenleri arasında yer almaktayken, erkek görüşmeciler için bu faktör nispeten alt sıralarda yer almakta, kadınlarda mekânın estetiğine verilen önem biraz daha ağır basmaktadır. Ama hemen hemen tüm görüşmecilerde lezzet faktörünün baskın olduğu söylenebilir. Yemek seçimleri konusunda çok özel ilgiler, rafine zevkler söz konusu değildir; dünya mutfağı, sushi, İtalyan mutfağı gibi yemek seçenekleri konuşmalar sırasında zaman zaman dile getirilmiş olsa da; 'dışarıda yemek' denilince ağırlıkla kebap çeşitleri ve "Boğaz'da balık" yeme ihtimali gelmektedir. Balık sevmediğini söyleyen Aslı Hanım dahi düzenli olarak gittiği bir balıkçıdan bahsetmiş "kebapı herhangi bir yerde yiyebilirim, mekân önemli değil; ama deniz görmeyen bir yerde balıkçıya gitmem, ben balık sevmiyorum zaten daha çok yanındaki yeşilliği yiyorum. Yeşillik ve meze" diyerek

deniz manzaralı mekânların deniz mahsulü yemek için tercih edildiği gerçeğini ön plana çıkarmıştır.

Görüşmecilerin genellikle yeni açılan yerlere gitme isteği vardır ancak bunun için özel bir çaba belirtmediklerini ayrıca belirtme gereği duymuşlardır, mesela Meral Hanım "yeni yerlere gitmek isterim ama İstanbul Life insanı değilim yani" cümlesiyle açılan her yeni mekâna gitme zorunluluğu hisseden bir başka insan profili olduğuna dair gönderme yapmıştır. Düzenli olarak gidilen mekânlar ise, görüşmecilerin bulundukları semte göre değişkenlik gösterse de, çoğu zincir restoran olan Welldone, Midpoint, Enzo, Develi ve Sunset isimleri çok sayıda kişi tarafından zikredilmiştir ve dikkat çekici bir diğer nokta bu restoranların büyük kısmının AVM içerisinde yer alması veya AVM içinde de şubesi olmasıdır. Zorlu ve Akasya kullanıcılarıyla yaptığımız görüşmelerin haricinde, Ataşehir, Tuzla, Bahçeşehir gibi çeşitli semtlerdeki sitelerde yaşayan katılımcılar da sözü edilen restoranlara Akasya, İstinye Park, Kanyon gibi AVM'ler içerisinde gittiklerini vurgulamışlardır.

AVM kullanımıyla ilgili özellikle dile getirilenler arasında "her şeyin bir aradalığı", her ihtiyacın "kolayca, pratik, hızlı biçimde" karşılanıyor olması mevzu bahistir. Kullanıcıların çoğu alışveriş merkezlerini "kapalı ve güvenli bir sokak" olarak tanımlamış ve AVM seçimlerinde mekân tasarımı açısından da bu noktaya dikkat çekmişlerdir. Sedat Bey City's Nişantaşı'ndaki lokanta katını konsept olarak olumlarken havalandırma açısından teknik problemlerine değinmiş, yine Sedat Beyle beraber birkaç görüşmeci daha Trump Towers'ın içerisinde yer alan lokanta sokağının tasarımını beğendiklerini dile getirmişlerdir. Kanyon'u markaların pahalılığıyla eleştirip oradan alışveriş yapmadıklarını ancak özellikle Levent'teki plazalarda çalışanlar öğle yemeklerinde Kanyon'da yer alan lokantalara gittiklerini belirtmiştir.

AVM'leri yeme-içmeden sonra sinemaya gitmek için kullanmak önceliklidir, daha sonra ise çocuklarla zaman geçirme, özellikle kış aylarında kapalı bir alanda sosyalleşme imkânı tanımasıyla tercih etme ve müşterilerini, misafirlerini ağırlamak için kullanma gibi diğer gereksinimlerini karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Yine kapalı mekânın sunduğu konforun yanısıra, özellikle çocuklarla AVM'ye gitme tercihlerinde güvenilirlik vurgusunu belirten katılımcılar, bütün ihtiyaçlarını aynı

anda giderdikleri alanların kendilerine zaman kazandırdıklarını düşünmektedir.

İstinye Park'ı "akıllı tasarım" olarak tanımlayan Yılmaz Bey, ince uzun yürüyüş imkânıyla sokak hissi verdiğini belirtmiştir; İstinye Park'ın tercih nedenleri arasında mağazaları ve yeme-içme mekânları da sıralanmış ama özellikle otoparkının rahatlığına kullanan bütün katılımcılar tarafından vurgu yapılmıştır. Kanyon'u sadece lokantaları için kullandıklarını belirtmekle beraber estetik olarak beğendiklerini dile getiren katılımcılar, Metrocity'yi bütün gereksinimlerini düşündüklerinde "yetersiz" bulduklarını dile getirmiş, Özdilek'te alışveriş yapmayı tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. AVM tasarımları konusunda Zorlu'nun rezidanslara hizmet eden kompakt yapısına karşın, Kanyon'un amacıyla lokasyonu arasındaki tezattan daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Dizayn açısından ise, hem Kanyon hem Zorlu'nun rüzgar problemi yine katılımcıların dile getirdikleri sorunlar arasındadır. Genel olarak tercih edilen AVM'ler ise yaşadıkları veya çalıştıkları yerler olmaları gereği özellikle Zorlu ve Akasya, sonrasında ise Palladium, İstinye Park ve Anadolu Yakası'nda ikamet edenlerde Capitol'dür.

Alışveriş alışkanlıkları konusunda katılımcıların çoğunun indirim takip ettiklerini, aynı yerden giyinme eğiliminde olduklarını, giyim alışverişi için internet tercihinin çok yaygın olmadığını belirtmek mümkün. Doğal ürünlerle beslenme, sağlıklı yaşama konusunda da yaygın bir tutum olmakla beraber, internet alışverişine bunun yansıması da görülmektedir, katılımcılardan üçü şehirdışındaki çiftliklerden online sipariş verdiklerini belirtmişlerdir. Giyim kuşam konusunda ise yurtdışına çıkışlarında hesaplı ve kaliteli alışveriş yapma alışkanlığı olduğunu ifade eden katılımcı sayısı hayli fazladır.

3.4.2. Mekânların Tüketimi: Seyahat Etme ve Tatil Alışkanlıkları

Yeme-içme mekânları konusunda yeni açılan yerlere gitme arzusuna değinmiştik, genel olarak bu durumu yeni yer deneyimleme arzusu şeklinde tarif etmek mümkün gözükmektedir; çünkü katılımcılar aslında tüketim eğilimlerini "sahip olma" güdüsünden ziyade "yeni deneyim edinme/keşfetme" ifadeleriyle dile

getirmeyi tercih etmektedirler. Görüşmecilerin benzer ifadeleri MacCannell'in (1999) serbest zaman aktivitelerini "kültürel deneyim" edinme şeklinde yorumlamasıyla teorik olarak da doğrulanmaktadır. Bir başka deyişle insanlar meta yerine deneyim satın almaktadır. Söz konusu deneyimler bir mekân içerisinde gerçekleştirildiği için, katılımcıların aynı zamanda mekân tüketicileri olduğunun bu bağlamda ayrıca altı çizilebilir.

Haftasonu aktiviteleri arasında "arkadaşlarla buluşma, kahvaltıya gitme, aile ziyaretleri, sinemaya gitme, film izleme, çocuklarla zaman geçirme/çocukları bir yere götürme" eylemleri ağırlıktadır. Haftaiçi zaman bulamadıkları için evde yemek yapmayan, dışarıda yemeyi tercih eden katılımcılar, haftasonu da dışarıda zaman geçirmeyi tercih etmekte, sıklıkla AVM'lere gitmektedir. Haftasonu kahvaltıları için aile veya arkadaşlarla dışarı çıkma eylemi için seçilen mekânlarsa, genellikle deniz kenarı, Boğaz, Bağdat caddesi olmaktadır.

Seyahat alışkanlığına değinecek olursak, sadece haftasonu için bir yere gitme alışkanlığı, İstanbul'a yakın veya İstanbul civarında bir yere seyahat etme eğilimine çok rastlanmamakla birlikte; genellikle katılımcılar iş seyahatleriyle haftasonunu birleştirmekte, iş için yurtdışına çıkacakları zamanlarda, kendi tabirleriyle "önüne arkasına bir-iki gün ilave ederek" iş gezilerini tatile dönüştürmektedirler.

Tatil alışkanlıkları katılımcıların büyük kısmında deniz tatili ve yurtdışı tatili olarak ayrılmakta ve hemen hepsi senede iki defa tatile çıktıklarını, bunların birinin aileyle, diğerinin arkadaşlarla yapılan tatiller olabildiğini ifade etmektedirler. Yurtdışı tatilleri ağırlıkla Avrupa ülkelerini kapsamakta ve yeni şehirlere gitme arzusu etrafında biçimlenmektedir. Yurtiçi- yurtdışı ayrımı yapmaksızın, yaz tatili-kış tatili ayrımını yapan katılımcılar da mevcuttur ve kış tatilinin amaçları arasında termal/kaplıca veya kapak aktivitesinin bulunduğu belirtilmektedir. Deniz tatilinde Ege kıyıları tercihinin yerini Yunanistan ve Yunan adaları almış durumdadır, çoğu görüşmeci Türkiye'de fiyatların çok yüksek olduğunu, otellerde kazıklandıklarını hissettiklerini ifade etmiş ve bir çoğu düzenli olarak Yunanistan'a gitme alışkanlıklarından bahsetmiştir.

Deniz tatili için düzenli olarak aynı yeri seçen görüşmeciler, yurtdışı

tatillerinde hep yeni bir yer görme arzusuyla farklı ülkelere seyahat etmekte ve bu gezilerin öncesinde tatil programı yapmaktadır. Deniz tatili için Ege ve bilhassa Bodrum tercihi söz konusu olsa da, yazlık sahipliğinin azlığı dikkat çekicidir; katılımcıların çoğu geçmişte yazlıkları olduğunu ancak sattıklarını ifade etmiştir. Yazlık sahibi olmanın yerini yeni yerler keşfetme arzusu almış gibidir; yeni kültür edinme, yeni deneyim edinme arzusuyla paraleldir.

3.4.3. Çalışma Hayatı ve Serbest Zaman Etkinlikleri

Hangi sektörlerde nasıl bir işte çalışırlarsa çalışsınlar, katılımcıların çalışma hayatlarının yoğun olduğunu, çalışmanın hayatlarındaki diğer konulardan öncelikli geldiğini, çünkü vakitlerinin çoğunu iş ve iş odaklı etkinliklerin aldığını söyleyebiliriz. Haftasonu çalışan az sayıda görüşmeci olsa da, mail takibiyle, işlerin organizasyonuyla bir şekilde ev yaşamlarına çalışma hayatlarının dâhil olması çoğu katılımcı açısından geçerli bir durumdur.

Çalışma dışı zamanlarında katılımcıların çoğu aileleriyle İstanbul'un çeşitli semtlerinde zaman geçirdiklerini belirtmiş, özellikle yeni çocuk sahibi olanlar eskisine nazaran daha az sosyal aktivitede bulunduklarından yakınırken, çocuğu nedeniyle belirli etkinlikler yapması gereken, çocuk aracılığıyla zorunlu olarak sosyalleşenler de söz konusudur. Çocuk sahibi olmak ya da olmamak, çocukların büyümesiyle alışkanlıkların değişmesi, çocukların okulu veya sosyal etkinlikleri aracılığıyla sosyalleşme, velilerle arkadaşlık geliştirme vb. anlatılar göz önünde bulundurulduğunda, evlilikten ziyade çocuklu olmanın insanların yaşamındaki kökten değiştirici etkisi üzerinde durmak gerekir. Tıpkı farklı meslek gruplarından insanların kültürel sermayelerindeki farklılaşmanın gündelik pratiklerine yansıması gibi, çocuklu ve çocuksuz katılımcıların sosyal hayatları arasındaki ayrışma da özel olarak çalışılabilir konular arasındadır.

Katılımcıların serbest zaman aktiviteleri konusunda ortaklaştıkları konulara dönecek olursak, "sinemaya gitme"nin ortaklaşılan etkinlikler arasında başı çektiğini söyleyebiliriz. Ev içi etkinlikler arasında film ve televizyon seyretme, dizi takip

etme, müzik dinleme yoğunluktadır. Sinemaya gitme/film izlemenin yanısıra arkadaşlarla zaman geçirme, spor yapma ve basketbol maçı izleme eylemleri de hem ev içi hem de dış mekân etkinlikleri olarak deneyimlenen pratikler arasındadır. Katılımcılar arasında hem basketbol maçlarına gitmek hem evde seyretmek yaygındır. Spor konusunda ise hiç spor yapmadığını belirten görüşmeciler dahi yürüyüş yaptıklarının altını çizmekte ve bunu sağlık nedeniyle, yaşlarının ilerlemesiyle zorunlu hale gelen bir etkinlik olarak belirtmektedirler.

Özetlemek gerekirse serbest zaman aktiviteleri arasında sinemaya gitmek, basketbol maçı ve (bilhassa yaz aylarında) konser izlemek, aile ve arkadaşlarla zaman geçirmek, (özellikle haftasonları) dışarıda kahvaltı etmek, seyahat etmek ağırlıktadır. Seyahat etme eylemini bir hobi olarak belirten çok sayıda katılımcı vardır. Çalışma dışı geçirilen zamanın niteliği konusunda bir diğer saptamamız da, çocuk sahibi olmanın sosyal aktiviteyi azalttığı veya tamamiyle çocuğa bağlı yeni bir sosyal yaşam biçiminin ortaya çıktığı yönündedir. Hayatında hiç enstrüman çalmamış, çocukluğunda spor yapmamış katılımcılar dahi, çocuklarının bir müzik dalına, dansa veya spora yönlenmesini arzu etmekte, onları çeşitli kurslara göndermektedir ve böylece kendi sosyal hayatları da değişmektedir. Özel olarak, bir sporcu annesi olan Nesrin Hanım, kızının su balesi yapmaya başlamasıyla hayatının değiştiğini belirtmiştir. Profesyonel bir sporcu olan kızının maçları nedeniyle sık sık yurtdışı seyahatlerinde bulunan görüşmecinin bütün arkadaş çevresi, kızının arkadaş annelerinden oluşmakta, serbest zamanı bütünüyle evde veya dışarıda spor etkinlikleri izlemeye dayanmaktadır.

Bunların yanısıra kullanıcıların büyük kısmında spor alışkanlığı olduğunu belirtmek mümkündür. Herhangi bir hobi veya profesyonel uğraşları olup olmadığı sorulduğunda özel ilgileri olan görüşmeciler dışında hemen herkes spor yaptığını özellikle vurgulamıştır. Genellikle oturarak, uzun saatler boyunca çalışan, bütün gün toplantılar yapan, ev ile iş arasında uzun yol kat etse de evinden arabasına-arabasından iş yerine sürekli kapalı mekânda ve asgari ölçüde hareket ederek yaşayan katılımcıların sporu hayatlarının düzenli etkinliği haline getirmiş olmaları da beklenen ve hâliyle anlaşılır bir bulgudur.

3.4.4. Spor, Kültür, Sanat Etkinlikleri, Beğeni ve İlgiler

3.4.4.1. Spor Alışkanlıkları

Genellikle düzenli spor alışkanlığı olduğunu belirttiğimiz katılımcıların çoğunun spor salonlarına üyeliği mevcuttur. Bu yüzdendir ki, yapılan sporlar arasında kardiyo ve yüzme ağırlıktadır. Genel olarak sıralayacak olursak, herkes yürüyüş yaptığını dile getirmekte, koşu, kardiyo, yüzme (kış aylarında kapalı havuz olanağı yüzmeyi devamlı/düzenli spor aktivitesi haline getirebilmektedir) yürüyüşün ardından gelmektedir. Sonraki sırada pilates, yoga ve bisiklet, ardından ise kayak ve basketbol sayılabilir. Köksal Bey profesyonel olarak kayak yapmakta, Aslı Hanım ile Evren Bey profesyonel sayılacak raddede yoga ve meditasyon ile ilgilenmektedir.

3.4.4.2. Okuma Kültürü ve Kitaplarla Temas Düzeyleri

Hiç kitap okumadığını beyan eden Köksal ve Vedat Bey dışında, genellikle görüşmeciler kitap okumaya istediği kadar zaman ayıramadığını beyan etmişlerdir. Kitap okuma veya satın alma sıklığı için net ifade kullanabilen katılımcı sayısının azlığı ise, aslında seyrek okuduklarının bir ispatı niteliğindedir. Ersin Bey ile Sezin Hanım dışında, sürekli ve düzenli okuyan iki görüşmeci vardır; Sara Hanım ile Nesrin Hanım. Ancak bu görüşmecilerden birisi yazarlıkla uğraşmakta diğeri ise zaman zaman kitap eklerine eleştiriler yazıp çeşitli yayınevlerine editörlük ve çevirmenlik yapmaktadır; dolayısıyla bu katılımcılar da aslında ‘işleri gereği’ okumaktadırlar. Onların yorumlarını bu nedenle burada değerlendirmeyeceğiz.

Kitap satın almak için tercih edilen mekânlar üzerine eğilmeye çalışsak da, katılımcıların AVM içerisindeki D&R’lardan veya internetten kitap alışverişi yapmakta oldukları bir gerçektir. Robinson, Homer gibi eski köklü kitapçı isimlerini telaffuz eden görüşmeciler olmuştur fakat onların da yine özel ilgileri çerçevesinde

okuma eğiliminde olmaları dikkat çekicidir. Akademisyen olan Ayten Hanım Homer'den alışveriş yaparken, yabancı dilde roman okuma alışkanlığı olan görüşmeciler Robinson veya Pandora gibi kitapçılara gittikleri bilgisini paylaşmışlardır. Yabancı dilde okuma alışkanlığı esasında yaygındır ancak yurtdışından kitap alma veya internet üzerinden sipariş verme, İstanbul'da kitapçıya gitmekten daha yaygındır. Online alışverişi kitap kadar e-kitap da kapsamaktadır, tablet veya kindle kullanımı düzenli okuyan görüşmeciler arasında yaygındır.

Okunan kitap türleri arasında kişisel gelişim kitapları, anı/biyografi, psikoloji kitapları ağırlıktadır. Ayrıca iş için okunan kitaplar, takip edilen çeşitli mecmualar söz konusudur. Tarih ve yakın dönem siyasi tarihini anlatan kitaplar, romanlar ise nispeten fazla okuyan görüşmecilerin tercih ettikleri kitap türleri arasındadır. Belli bir yazardan hoşlanıp onun tüm kitaplarını okuma, belli bir dönemde yazılan veya belli bir dönemi anlatan eserleri okuma da, yine sık kitap okuyanlarların eğilimleri arasındadır.

3.4.4.3. Kültür Odaklı Etkinliklere Katılım

Kültür/sanat aktiviteleri konusunda mesleğe ve ilgi alanlarına bağlı olarak tutum ve alışkanlıkların çokça değiştiğini söylemek mümkündür. Özellikle tiyatro, opera gibi etkinliklere katılımla ilgili yurtdışı-yurtiçi kıyaslaması yapan görüşmeciler, yurtdışında izledikleri performansların yerini buradakilerin kesinlikle tutmadığının altını çizmiştir. Bir görüşmeci Türkiye'de bu gibi kültürel aktivitelere hiç katılmadığını belirtirken, bir başkası İstanbul'da düzenli olarak takip ettiği opera, tiyatro, bale vb. etkinlikleri "iyi niyetli çabalar" olarak nitelendirmiştir.

Finans odaklı işlerde çalışan görüşmecilerin bir kısmının kültürel etkinliklere hiç ilgi duymaması, düzenli olarak sahne sanatları, konser ve tiyatro takip eden katılımcılarınsa daha ziyade yüksek lisans veya doktora mezunu olmaları, yine kültürel sermayenin belirleyiciliği çerçevesinde yorum yapmaya olanak tanımaktadır. Kullanıcıların bir kısmına yaşadıkları veya çalıştıkları yerleşke veya kurumlar vasıtasıyla davetiyeler gelmektedir. Sanat sergilerini ziyaret etme alışkanlığı çok az

katılımcıda mevcut olmakla birlikte, genellikle opera gibi sahne sanatlarını deneyimlemeye benzer şekilde, yurtdışı seyahatlerinde yeni bir kültürü tanımanın 'gereği' olarak sergi gezme eğilimi dikkat çekmektedir. Ancak günlük hayatının bir parçası olarak sergi takip etme alışkanlığı olan görüşmeciler İstanbul Modern'i ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Konser konusunda yaz aylarında düzenli olarak konsere gidildiğini belirtmiştik, tercih edilen mekân ise genellikle Harbiye Açıkhava olmaktadır. Zorlu PSM, yine dile getirilen alanlar arasındadır; sadece konser veya sahne performansı değil, aynı zamanda çocuklara yönelik etkinlikler, tiyatro festivalleri de Zorlu'ya gitmek için tercih nedenleri arasında yer almaktadır.

3.4.4.4. Mekân Estetiği

Görüşmeciler evlerinin dekorasyonunda dikkat ettikleri nitelikleri genellikle sade, fonksiyonel, rahat olması şeklinde özetlemiştir. Ahşap ağırlıklı tasarım kullananlar, özellikle belli bir ağaç türünü seçenler, ahşabın verdiği sıcaklık hissine vurgu yapanlar çoğunluktadır. Bir görüşmeci tarafından Zorlu'daki ofislerin dizaynıyla ilgili, kullanılan ahşap malzemenin 'ev hissi' verdiği vurgusu yapılmıştır.

Çoğu katılımcı evlerinin iç mekânlarını kendilerinin tasarladığını ya da mimarlarına yaptırdıklarını, istediklerini bizzat mimarlarına belirterek tasarım sürecine dâhil olduklarını ifade etmiştir. Bir başka dikkat çeken nokta ise, evin dekorasyonuyla ilgili sorulan sorulara evdeki kitaplığın boyutuyla cevap vermeye başlanmasıdır. Birkaç görüşmecide özellikle detaylıca konuşulan bu durum, aslında kitapların ve kitaplığın dekoratif amaçlı kullanımına işaret olmakla beraber, rezidans tipi yerleşim alanlarında, bilhassa yüksek tavanlı loftların satış kataloglarında kullanılan görsellerde de kitaplık kullanımı sözünü ettiğimiz durumun geçerliliğinin ispatı niteliğindedir.

Fotoğraf 5. Zorlu Rezidanstan iç mekân görüntüsü*

Kaynak: http://www.zorlucenter.com.tr/Upload/Galleries/terrace-residence-6_big_5472627.jpg

*Manzarayla rekabet eden 'dekoratif' amaçlı kitaplık görüntüsü, iç mekânların kullanıcı (müşteri) adaylarına sunumunda sıklıkla kullanılmakta.

Yaşama mekânlarının tasarımı özelinde metrekarelerin önemi, rezidans tipi alanlarda her odanın kendine ait WC ve duşunun bulunması, 4+1 yerine 4,5+1 gibi planlama sistemleriyle, bir ütü odası/hizmetli odasının evlerde standart olarak kullanılan bir mekân haline gelmesi gibi yenilikler yine evlerin iç mekân tasarımına dair belirgin özelliklerdir. Manzaranın yanısıra balkon ve/veya bahçe vurgusu, bu alanların davet vermeye elverişli oluşu, hakikaten kullanıcılar tarafından karşılık bulan cazibe etkenleri arasındadır. Doğal ışık almak, yeşille iç içe olmak, düzayak dışarıya çıkıyor olabilmek görüşmecilerin çoğunun evlerinin tasarımı konusunda saydıkları önemli avantajlar arasındadır.

Ev için özel olarak herhangi bir obje satın alma eğilimi sadece birkaç kadın görüşmecide dikkat çekmiştir. Alışveriş yapılan veya tasarımları beğenilen yerler arasında ise Create and Barrel ile Zara Home özellikle telaffuz edilmiştir. Mudo City'nin ürünlerini fiyat/performans açısından eleştiren kullanıcılar arasında, Create and Barrel'da beğendiği bir ürünü mimarına daha uygun fiyata yaptırdığını söyleyen bir katılımcı mevcuttur. Burada hesaplı davranma eğiliminin yanısıra esasında yine tasarım sürecine dahil olma, 'kendi mimarına' yaptırma vurgusu da önemli gözükmektedir. Create and Barrel ile Mudo City üst düzey markalardır ama aynı zamanda, hemen herkes IKEA ürünlerini kullanmakta, beğenmekte ve IKEA'ya belli aralıklarla gitmektedir. Yani lüks ilgileri olan kullanıcılar, bir yandan hesaplı davranma tutumlarını korumaktadır.

3.4.4.5. Özel İlgi Alanları

Son olarak katılımcıların mekânlar açısından çok rafine zevkleri, estetiğe özel bir düşkünlükleri olduğunu söylemek mümkün değildir. İlgi alanları ve sosyal yaşantıları açısından çok sıradışı bir durum göze çarpmamıştır. Ancak yine de görüşmeciler arasındaki bazı özgün durumlara bakılacak olursa; meditasyon, yoga yapan görüşmecilerin yanısıra slow food'a ilgi duyan, sağlıklı beslenme ve sağlıklı yaşam konuları üzerinde duranlar mevcuttur. Yemek yapmak çoğunluk için bir zorunluluk olmaktan çıkmıştır, birtakım kullanıcılar içinse hobiye dönüşmüş durumdadır; hatta içlerinden Gaye Hanım füzyon mutfağına ilgi duymaktadır, gastronomi dersleri almış, aşçılık okulunda eğitim görmüştür. Ayten Hanımsa profesyonel bir eğitim almamıştır ama evinde verdiği davetlerde özel yemekler yapmakta olduğunu belirtmiş ve yemek kitaplarına düşkünlüğünün altını çizmiştir.

Köksal Bey profesyonel olarak kayak yapmakta, Şükrü Bey ise gitar çalıp şarkı söylemektedir. Yine Şükrü Bey'in düzenli olarak briç oynama alışkanlığı vardır, arkadaş grubu ile haftanın belli günleri Kalamış'ta bir kulübe gitmekte ve briç turnuvalarına katılmaktadır.

Halihazırda çok ‘ekstrem’ ülkelere seyahat etmemiş olmasına rağmen Aslı Hanım, meditasyon, sağlıklı yaşam/sağlıklı beslenme ilgisi nedeniyle Hindistan ve Brezilya seyahatleri planlamakta olduğu bilgisini paylaşmıştır; antik Hindu sağlık sistemi olan *ayurveda*’ya ilgi duyan görüşmeci, *ayurvedik* beslenmeye çalışmakta ve konu hakkında daha fazla bilgilenmek adına Hindistan’a gitmeyi planlamaktadır, Brezilya’ya da benzer şekilde *John of God* turları kapsamında gideceğini belirtmiştir.

Bütün bu özel ilgiler arasında ‘sağlık’ konusunun ön plana çıktığı söylenebilir. Görüşmecilerin hepsinin yaşlarından bağımsız olarak fiziksel durumlarının iyi olmaları, giyim kuşamlarına dikkat etmeleri, bakımlı ve zinde olmaları bu açıdan sağlıklarına dikkat ettikleri izlenimi yaratmaktadır; büyük çoğunluğunun düzenli spor aktivitesini ihmal etmediğini düşünecek olursak, sağlık ve spor konusundaki bilinç düzeyiyle ortaklaştıklarını belirtebiliriz. Ancak kültür ve sanat odaklı konularda özgün ve tekil zevkleri, beğenileri söz konusudur, bu açıdan herhangi bir genelleme yapmak pek mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ

Yaşadığımız çağın belirgin özellikleri arasında, artan teknolojiye bağlı olarak kolaylaşan ulaşım, mesafelerin kısalması, zaman ve mekâna bağlı zorunlulukların asgari düzeye indirgenebilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Elbette ki kolaylaşan ve insanların zaman/mekânsal rahatlık içerisinde yaşamalarını sağlayan temel faktörse teknolojinin ve günümüz dünyasının olanaklarına erişmenin koşullarıdır. Bu koşulların sınırları toplumsal tabakaların iktisadi imkânları çerçevesinde şekillense de, ayrıca toplumsal ve kültürel belirleyicilerin insanların ihtiyaç ve arzuları arasındaki dengenin kurulumunda oynadığı rolü gözardı etmemek gerekir.

Zamana doğrudan bağlı biçimde değişen yaşam koşulları, olanakları kadar çeşitli dayatmaları da meydana getirmektedir. Çalışma hayatının hayatın merkezinde olması ve bütün diğer gündelik pratiklerin çalışma saatleri içindeki ve dışındaki zaman aralığı sınırlamasıyla belirlenmesi bu açıdan hepimiz için değişmez bir olguyken, daha üst tabakalara yükselme arzusu içerisindeki üst-orta tabakalar açısından hayatın temel belirleyicisi niteliğindedir.

Çalışma kapsamında bir araya gelip görüşmeler yaptığımız yüksek eğitimli, gelir düzeyi ülke ortalamasının oldukça üzerinde olan, finans odaklı işlerde yoğunlaşan, ağırlıkla uluslararası şirketlerde, bankalarda, inşaat ve gayrimenkul sektöründe çalışan profesyoneller, orta veya üst düzey pozisyonlarda yer alan yöneticilerin oluşturduğu gruplar için, girişte değindiğimiz zaman faktörünün önemi üzerinde durmakta yarar gözükmektedir. Ünlü ‘vakit nakittir’ deyişinin daha üst tabakaya yükselme eğilimi taşıyan bu SES grupları açısından önemine mekân odağında baktığımızda, öncelikle üst-orta tabakanın uzun saatler ve yoğun çalışmaları gereği, vakit kaybını minimize etme gayretlerinin altını çizmeliyiz. Dolayısıyla çalışma konumuzun odağını oluşturan birden fazla işlevin iç içe geçtiği mekânların tercih nedenleri arasında vakitten kazanma ve elde edilen/kaybedilmeyen

zamanın arzu edilen biçimde, hatta bilhassa daha iyi pozisyonlara gelmek için yaratıcı faaliyetler olarak değerlendirilmesi başta gelmektedir.

Seçtiğimiz yaşam komplekslerinin kentin merkezinde olması ve böylece zaman kayıplarını minimuma indirmesi bu açıdan beklediğimiz ölçüde belirleyici olmuştur. Zamandan tasarrufun haricinde, istenilen kentsel aktiviteye kolayca erişim, kent hayatını deneyimleme, sosyal etkinliklere katılma gibi faktörler, konut tipi her ne olursa olsun kentin merkezinde yaşamaya dair isteğin baskınlığının işaretleridir. Öte taraftan görüştüğümüz kişiler arasında kentin çeperinde oturanlar da mevcuttur; burada yaptığımız karşılaştırmada, merkeze erişimin kolay olmadığı güvenlikli sitelerde hızlı yaşanan ve hızla dönüşen günümüz İstanbul'unun değişen yaşam biçimlerinin asgari düzeyde deneyimlenmesi beklenmiştir. Ancak temelde kentin çeperinde güvenlikli konutta yaşama tercihlerinin kaynakları irdelendiğinde iki temel etken dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi, zaman kayıplarının yerini alan farklı konfor deneyimleridir. Şehrin keşmekeşinden uzakta, doğaya yakın, kendilerine benzer insanlarla bir arada yaşamanın rahatlığını deneyimleyen kullanıcılar, merkezden uzakta olmayı 'göze alabilmiş'tir. Bir diğer faktörse, esasında ilkinin de belirleyicisi olan maddi imkânlar çerçevesinde kurulan dengedir. Kent merkezinin uzağında yaşayanlar, merkezde muadili olan konuta erişemediği söylemiyle çeperde bir hayat kurgulamayı tercih etmekte, kendilerinden daha üst tabakalarda yaşayanlarla aralarındaki ayrışmanın boyutunu bu açıdan dile getirmektedir.

Bu noktada çalışmanın başlangıcından itibaren bilhassa değindiğimiz ayrışma konusunu, farklı sosyal katmanların birbirinden mekânsal olarak kopuşları çerçevesinde betimleyebiliriz. İnsanlar herhangi bir semt veya yerleşkede ikamet etmeyi seçerken sadece gelir düzeyleriyle değil mekâna dair pek çok farklı etkenin odağındaki değişkenlerle seçimlerini yapmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik arkaplandan gelen insanların kentin farklı semtlerinde kümelenmiş olmaları bir yana, güvenlikli sitelerde güven ve rahatlık arzularının dengeli bir bileşkesiyle oluşturulan sosyal ortam, mesken seçiminin belirleyicisi konumundadır. Yeni nesil yaşam kompleksleri ise, zamansal kazanım ve merkezde olmanın getirdiği rahatlık gibi faktörlerin yanısıra, esasında en çok statü edinme veya sahip olunan statüyü

korumanın, sadece yaşanan değil çalışılan mekânın seçimleri de göz önünde bulundurulduğunda, özellikle iş yaşamındaki prestijin sembolü haline gelmiştir.

Yaşam kompleksleri, herkes tarafından erişilebilirliğiyle özel ve kamusal alan ayrımları açısından bir geçişkenlik yaratmanın aksine, güvenlik önlemlerinin azami düzeye çıkarıldığı, özel alanlardaki güvenlik ve gizlilik gereksiniminin maksimize edildiği, güvenlik kavramının mekâna eklemlenen değil mekânın kendisiyle birlikte tasarlanıp inşa edilen bir mekân bileşenine dönüştüğü yeni yapı sistemleri bütünü yaratmıştır. AVM etrafında örgütlenen rezidansların, inşası süren veya tamamlanmış olan ve pazarlanmaya çalışılan çoklu-bölgelerin reklamlarında "geleceğin" yaşam alanlarının tamamen bu tip yerlere dönüşeceği vurgusu sıklıkla yapılmakta, insanlara yeni bir "yaşam kültürü" yaratıldığı ifade edilmekte ve tıpkı 1990'lar süresince güvenlikli sitelerle beraber bir yaşam tarzının da pazarlanmasına benzer şekilde, tüketim odaklı güncel yaşam tarzı, aynı zamanda "statü" ile birlikte sunulmaktadır. İnsanlar konut veya ofis satın alırken, aynı zamanda statü, dolayısıyla belirli bir sosyal sınıfa aidiyeti satın alırlar; böylece sınıfsal kökenleri ne olursa olsun, eğitim ve meslekleriyle diğer gruplardan ayrışıp, "en" üst tabakaya yükselme arzusundaki SES grupları, prestijli yaşam alanlarında ikamet ederek veya çalışarak da ayrıcalıklı konumlarını pekiştirme olanağına sahip olmaktadır.

Üst tabakalar ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kendilerine benzer gruplarla bir arada olma gereksinimini karşılarken, "ortanın üstü" şeklinde tanımlanan tabakaların yükselme arzuları, kendilerinden daha yüksek SES sahibi gruplarla bir araya gelerek aynı oranda karşılanabilmektedir. Özellikle Zorlu örneğine bakılacak olursa, Türkiye'de lokasyonu gereği eşsiz olduğu kanısında ortak bir görüşün hakim olduğu bu çoklu-bölge, prestij sembolü olduğu kadar sınıf atlama ihtimalinin mekânı olarak da belirli SES gruplarınca değerli görülmektedir. Bu durum, yaşam komplekslerinin özgün konumları ve fonksiyonel özellikleri çerçevesinde birbirlerinden ayrışmalarına en belirgin kanıtlardan birisidir. Her marka, obje veya mekânsal açıdan bakacak olursak, alışveriş merkezi, belli bir tüketici kitlesini hedeflediği gibi, her konut alanı da belirli bir gelir grubuna yönelik olarak tasarlanmakta, özellikle yaşam kompleksleri, üst tabakaları da birbirinden farklı aidiyetleri çerçevesinde ayrıştırmaktadır.

Kentin merkezi-çeperi, yaşam komplekslerinin nitelikleri ve işlevsel üstünlükleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde yaşanan ayrışmaların temelinde yatan mekânsal belirleyiciler, kent toprağının artan rantsal değeriyle bağlantılıdır ve tüketim mekânlarının komplekslerin asıl faaliyet alanları haline gelmesi, kent toprağına yapılan sermaye yatırımının geri kazanımını sağlarken, üst sınıflar ve alt sınıflar arasındaki ayrımı keskinleştirip, üst sınıflar arasında yeni hiyerarşi biçimleri yaratmaktadır. Kente üst ölçekten baktığımızda rant uçurumu tezi çerçevesinde semtler arası ayrışmalardan ve mutenalaştırma süreçlerinden bahsetmiştik; burada yaşanan durum ise benzer süreçlerin sadece belirli gruplar açısından kente nazaran küçük ölçekli yerleşke alanlarında daha belirgin bir biçimde tezahürü niteliğindedir. Üst ölçekte şehrin genelinde yapılan planlamalar, nasıl ki belirli sosyal sınıfların kentin merkezi alanlarına yerleşmesini sağlamakta; yaşam kompleksleri özelinde ise yapı veya yerleşke içerisindeki farklı işlev bölgelerinin sirkülasyon alanlarının tasarımlarının ele alınma biçimi sözünü ettiğimiz sınıfsal ayrımları mekân ölçeğinde canlı tutmaktadır.

Çoklu-bölgeler ifadesiyle kavramlaştırdığımız işlevlerin bir aradalığı temelinde inşa edilen yapıların bu karma kullanım olanaklarının bir başka getirisi ise, prestij veya statünün yanısıra, kültürel sermayenin satın alınabilirliğidir. Çalışma kapsamında bir araya geldiğimiz katılımcıların İstanbul kentini deneyimleme biçimlerini tartışırken, kentte gerçekleştirmeseler dahi çok sayıda aktiviteye, imkâna erişebilir olmayı önemseyen ve bu nedenle İstanbul gibi bir metropolde yaşamanın avantajlarının daha fazla olduğunu özellikle vurgulayan görüşmeciler, yine benzer şekilde hiç kullanmasalar dahi bulundukları yaşam alanı içerisindeki spor, kültür, sanat faaliyetlerinden yararlanma olanaklarını önemsemektedir; hatta sınıfsal konumlarındaki ayrıcalıklı olma halinin bir başka örneğinin de bu açıdan varolduğunu belirtmek mümkün gözükmektedir. Burada bilhassa Zorlu Center'daki Performans Sanatları Merkezi yeni bir işlev alanı olarak, mevcut yerleşkelerden ayrışan bir başka özellik olarak önemlidir.

Sadece AVM etrafında örgütlenen yapılarda değil, rezidans-ofis komplekslerinde ve lüks konut alanlarında bulunan tüketim mekânlarının belirleyiciliği ise, sınıfsal kimliklerin tüketim örüntüleri üzerinden inşa edildiğinin

bir göstergesi olarak ayrıca dikkati çekmektedir. Yaptığımız çalışmadan varılan sonuçlara göre, insanlar daha fazla dışarıda yeme eğilimi göstermekte, ev yerine dış mekânda buluşmayı tercih etmekte, çalışma hayatlarının belirleyiciliği nedeniyle meslekleri odağında sosyal çevre edinmekte ve bir arada oldukları insanlarla dışarıda buluşmayı tercih etmektedir; ev hayatının yerini dış mekân aktiviteleri almıştır ve dışarıda olma eyleminin karşılığı park veya bahçe gibi alanlar değil, ağırlıkla alışveriş merkezleridir. Komplekslerde ikamet edenler zaten sıklıkla AVM kullanırken, hatta kimisi AVM içerisinden geçerek bir yerden bir yere ulaşımını gerçekleştirirken, nispeten geleneksel alanlarda yaşayan ve konut alanları yakınında tüketim odaklı mekânların sınırlı sayıda, sınırlı ölçüde olduğu kullanıcılar da yaşadıkları yere olabildiğince yakın AVM'lere sıklıkla gittiklerini ifade etmiştir. Mesken alanına en yakın AVM'ye gitme ve kapalı mekânda zaman geçirme eğilimi, tüketim odaklı mekân tercihinin yanısıra, iç mekânın konfor ve güvenlik sağlamasıyla da doğrudan bağlantılıdır. İnsanlar en kısa mesafeleri kat ederek ve en az zamanı harcayarak, yani sürekli artan önemde bir zaman ve mekân tasarrufu vasıtasıyla, güvenli ve konforlu alanlarda bütün ihtiyaçlarını bir arada karşılama arzusu taşımakta olduklarını çeşitli biçimlerde dile getirmektedir.

Üst-orta tabakaların konfor gereksinimleri yaşadıkları iç mekânlarda da ön planda tutulmaktadır. Her şeyin sade, fonksiyonel, rahat olması gerektiğini vurgulayan katılımcılar, esasında bu fonksiyonellik ve rahatlık vurgusuyla lüksten uzak değil, bilakis lüks arzusu etrafında bir kurguyu ifade etmekte, akıllı ev teknolojileri, her şeyin uzmanları tarafından düşünülmüş ve tasarlanmış olmasını imâ ederek olumlamaktadır. Tasarım süreçlerine fikirsel olarak dâhil olmak isteyen, çünkü genellikle yönetici pozisyonlarda olmaları gereği, süreci kendi inisiyatiflerinde deneyimleme arzusu güden katılımcılar, istedikleri doğrultuyu belirledikleri sürecin karar mekânizmasında yer aldıktan sonra kendilerine sunulan hizmeti en yüksek düzeyde almayı arzu ederler. Fonksiyon ve kullanışlılık meselesinin karşılığı işte bu, bütün işlevlerin bir arada ve en iyi düzeyde sunulması halidir.

Sonuç olarak çalışmadan çıkan bulguların genel bir yorumlamasını yapacak olursak; üst-orta katmanların rahatlık/konfor içinde ve güvende hissetme arayışında olduklarını, kendilerine sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel açıdan da benzer

insanlarla bir arada bulunma eğilimlerinin gündelik pratiklerinde belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bu benzer insanlarla bir aradalık, özellikle iş yaşamlarının yoğun etkisi nedeniyle aynı sınıf fraksiyonlarını, yani birbirine yakın veya benzer meslek gruplarını bir arada toplamayı beraberinde getirmektedir. Bir diğer konu, kendilerine sınıfsal olarak yakın insanlarla kümelenirken, diğerlerinden tamamen ayrışmakta olmalarıdır; toplu taşıma kullanmayan, yaşadığı/çalıştığı mekândan sadece özel aracıyla çıkma eğilimindeki SES grupları açısından gündelik pratiklere baktığımızda hakikaten zaman zaman dış mekânla hiç temas kurmayan, otoparktan asansörüyle evine çıkıp evinden asansörle AVM içindeki restorana inen bir sınıfsal grupla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Görüşmecilerimizin çoğu bu oranda bir konformizm içerisinde yaşamasalar dahi, arzularının bu yönde olduğu, ancak mekân ve zaman açısından yeterli düzeyde tasarrufta bulunabilirlerse diledikleri oranda kendilerini gerçekleştirip kent hayatını da diledikleri ölçüde deneyimleyebilecekleri kanısında olduklarını ifade etmişlerdir. Tüketim tercihleri odağında ise özellikle tatil alışkanlıkları, spor ve kültürel faaliyetleri; sınırlı mekânlar içerisinde zaman konusunda sıkışıklık yaşayan insanların buldukları her kısa zaman dilimini yeni mekân deneyimleriyle değerlendirme, yeni yer keşfetme ve hızla mekân 'tüketme' eğiliminde olduklarını göstermektedir. Spor ve sağlık konusundaki bilinç ve takip düzeyi ise, yine sınırlı mekânlardaki değişen yaşam biçiminin getirisi olarak fiziksel hareketlerinin zorunlu olmasının bir sonucudur.

Özetle, sınıfsal aidiyetleri gündelik eylemlerine ve tüketim örüntülerine yansıyan gruplar kentin merkezinde ve her türlü imkânın ortasında istemedikleri gruplarca "ulaşılmaz" ama arzu ettikleri oranda ve prestij sağlayabilecekleri şekilde "ulaşılır olma" arzusu gütmekte, konforlarını maksimum düzeyde önemsemekte ve ayrıcalıklarını mekânsal ölçekte korumak istemektedirler. Sözünü ettiğimiz yeni nesil mekânların tasarımıyla üst sınıfların yaşam tarzları arasındaki ilişki özelinde ise "tasarımın hayat tarzıyla biçimlenmesi" sürecinden bahsedebileceğimiz gibi, esasında tasarım ile sosyal alışkanlıkların dönüşümsel olarak birbirini şekillendirmesi ve yeniden üretmesi gerçeğinin de altını çizmemiz gerektiğini söyleyebiliriz.

Artan göç dalgalarıyla günbegün kalabalıklaşan bir metropol olarak İstanbul, farklı kültürel kimliklere mensup insanların bir araya geldiği çok katmanlı bir şehir

olmakla beraber; gelir, eğitim ve iş yaşamındaki olanaklara erişim konusunda farklı düzeylerde eşitsizlik sorununun gündeme geldiği bir mekândır. Sadece SES grupları açısından değil, aynı zamanda etnik, siyasi, kültürel açıdan birbirinden ayrışma eğiliminde olan gruplar birbirlerine benzer olanlarla bir arada kümelenirken, diğerlerinden kopmaya ve haliyle 'içe kapanma'ya yatkınlaşır. Şimdiye dek, Batıdaki kentsel tabakalaşma biçimleriyle kıyaslandığında, farklı gelir gruplarının mesafe açısından birbirine yakın muhitlerde yer aldığı durumları sıkça gördüğümüz bir şehir olması gereği sınıfsal ayrışmanın etkisinin asgari düzeyde olduğunu iddia edebileceğimiz İstanbul, artan mutenalaştırma süreçleri ve çeşitlenen örnekleriyle, sınıfsal ayrımın mekâna yansıması konusunda hızlı bir değişim yaşamaktadır. Sınıflar arasındaki mesafenin şiddetlenmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin artışı; güvenlikli alanların duvarlarını yükseltirken, içe kapanan alanlara eklemlenen yeni işlevler çoklu-bölgeleri kendine yeterli hale getirmekle beraber, şehrin alternatif merkezlerine dönüştürmüş ve sınıflar arasındaki kopuşu mekânsal düzeyde keskinleştirmeye başlamıştır. Bütün bu saydığımız nedenler doğrultusunda, İstanbul'da yaşanan güncel dönüşüm örneklerinin kentsel tabakalaşma konusunu önümüzdeki süreçte gündemde tutacağı aşikârdır; dolayısıyla içe kapanma biçimleri açısından sınıfsal ayrım meselesi ayrıca mekân odağında ele alınmalıdır.

Bizim yapmış olduğumuz çalışma, kentsel mekân odağında belirli sınıf fraksiyonlarının yaşam biçimlerindeki ayrımları, mekân ve tüketim örüntüleri üzerinde tarif etmek açısından amaçladıklarına birden fazla işlevin bir araya gelme nedenleri ve sonuçlarının sosyal sınıfları nasıl yeniden dönüştürdüğü konusunda saptadığımız bulgularla belli oranda ulaşmakla birlikte; özellikle yeni nesil yaşam alanlarında ortaya çıkan hiyerarşi biçimleri konusunda yeni çalışmalar yapılması gereğini göstermektedir. Toplumsal eşitsizliğin kendini yeniden üretme biçimleri sosyolojinin güncel konusu olarak incelemeye değerdir ve içinde bulunduğumuz mekânların değeri her geçen saniye artmakta olan zamansal etkilerle ele alınması, disiplinler arası perspektifte farklı konular etrafında çalışılmak durumundadır.

KAYNAKÇA

AUGE, M.: 1997 **Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş**, T. Ilgaz, Çev., İstanbul, Kesit Yayınları.

AYATA, S.: 2002 "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", D. Kandiyoti, A. Saktanber, Der., **Kültür Fragmanları – Türkiye'de Gündelik Hayat** içinde, Z. Yelçe, Çev., İstanbul, Metis Yayınları, s. 37-56.

BARTU CANDAN, A., B. KOLLUOĞLU, 2010 **1990 Sonrası İstanbul'da Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Tabakalaşma**, Proje No: 106K336, İstanbul.

BALLARD, J. G.: 2015 **Gökdelen**, 2. Bs., D. Körpe, Çev., İstanbul, Sel Yayıncılık.

BAUDRILLARD, J.: 1998 **The Consumer Society: Myths and Structures**, London: Sage.

BEAUREGARD, R. A.: 2015 "Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa", **Kentin Mutenalaştırılması** içinde, N. Smith, P. Williams, Ed., M. Uzun, Çev., İstanbul, Yordam Yayınları, s. 56-82.

BECKER, H.: 2015 **Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?** 2. Bs., L. Ünsaldı, B. Öztürk vd., Çev., Ankara, Heretik Yayınları.

BERG, B.: 2001 **Qualitative Research Methods for the Social Sciences**, 4. Ed, Boston, Allyn and Bacon Publishing.

BERMAN, M.: 2013 **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, Ü. Altuğ, B. Peker, Çev., 16. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

BOCOCK, R.: 1993 **Consumption**, New York, London, Routledge Publishing.

BOURDIEU, P.: 1996a **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste,** 5. Ed., R. Nice, Tr., London, Routledge Publishing.

BOURDIEU, P.: 1996b **Physical Space and Social Space, Habitus**, İnstitutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet Oslo, Published lecture of 15.5.1995.

BOURDIEU, P.: 1998 **Practical Reason: On the Theory of Action**, California, Stanford University Press.

BOURDIEU, P.: 2015 **Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, D. Fırat, G. Berkkurt, Çev., Ankara, Heretik Yayınları.

BRIDGE, G.: 2001a "Estate Agents as Intepreters of Economic and Cultural Capital: the Gentrification Premium in the Sydney Housing Market", **International Journal of Urban and Regional Research,** 25/1, 87–101.

BRIDGE, G.: 2001b "Bourdieu, Rational Action and the Time-Space Strategy of Gentrification", **Transactions of the Institute of British Geographers**, 26/2, 205–216.

CALDEIRA, T. P. R.: 1996a "Sao Paulo'da Yeni Mekânsal Ayrımlaşma Yapısı: Duvarlar İnşa Etmek", **Birikim**, 147, 87–96.

CALDEIRA, T. P. R.: 1996b "Fortified Enclaves: The New Urban Segregation", **Public Culture,** 8, 303–328.

CASTELLS, M.: 1977 **The Urban Question: A Marxist Approach**, A. Sheridan, Tr., London, Edward Arnold Press.

CASTELLS, M.: 1983 **The City and the Grassroots**, London, Edward Arnold Press.

CASTELLS, M.: 1982 **City**, **Class and Power**, E. Lebas, Tr., New York, St Martin's Press.

CASTELLS, M.: 2014 **Kent, Sınıf, İktidar**, A. Türkün, Çev., Ankara, Phoenix Yayınları.

CASTELLS, M.: 2008 **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi**, E. Kılıç, Çev., 2. Bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CORBUSIER, L.: 2014 **Şehircilik**, P. Kotas, Çev., İstanbul, Daimon Yayınevi.

ÇAVDAR, A.: 2011 "Basaksehir: The Role of Religiosity in the Making of a New Town", **The Struggle to Belong Dealing with Diversity in 21st Century Urban Settings.** International RC21 Conference Paper.

ÇAVUŞOĞLU, E.: 2014 **Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

DANIŞ, D.: 2001 "İstanbul'da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği", F. Gümüşoğlu, Der, **21. yy. Karşısında Kent ve İnsan** içinde, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, s. 151-160.

DENZIN, N. K., Y. S. LINCOLN, Ed., 2005 "**The Sage Handbook of Qualitative Research**", 3. Ed., Thousand Oaks, Sage Publishing.

DOUGLAS, M., B. ISHERWOOD, 2002 **The World of Goods: Towards an Anthropology of of Consumption**, London and New York, Routledge Publishing.

DUVAL, J.: 2010 "Culture, Class, Distinction", **Actes de La Recherche En Sciences Sociales**, 181-182, 146–147.

ELIAS, N.: 2013 **Uygarlık Süreci: Sosyo-oluşumsal ve Psiko-oluşumsal İncelemeler – Cilt I: Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler**, E. Ateşman, Çev., 7. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

EMERSON, R., FRETZ, R., L. SHAW, 2008 **Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı**, A. E. Koca, Çev., Ankara, Birleşik Basımevi.

ERCAN, F., D. GÜLTEKİN -KARAKAŞ, 2014 "Küresel ve Yerel Dinamikler Üzerinden Türkiye İnşaat Sektörü", **Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, "İktisat, Siyaset ve Toplum Üçgeninde Küreselleşmenin Yerel Dinamikleri"**, 15-17 Ekim 2014.

ERDER, S.: 2006 **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ERSOY, M, Ed., 2012 **Kentsel Planlama Kuramları**, 3. Bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

ERZEN, J. N.: 2015 **Üç Habitus – Yeryüzü, Kent, Yapı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

FLORIDA, R.: 2012 **The Rise of the Creative Class, Revisited**, New York, Basic Books Press.

GEDİKLİ, B.: 2012 "Stratejik Mekânsal Planlama: Planlamada Yeni Anlayışlar, Yöntemler ve Teknikler", **Kentsel Planlama Kuramları** içinde, M. Ersoy, Ed., 3. Bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 237-290.

GENİŞ, Ş.: 2009 "Neo-liberal Kentleşmenin Mekânda Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler", **Toplum ve Bilim**, 121–156.

GLASER, B., A. STRAUSS, 1967 **The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**, New Brunswick, London, Aldine Transaction Press.

GOTHAM, K. F.: 2005 "Tourism Gentrification: The Case of New Orleans' Vieux Carre (French Quarter)", **Urban Studies**, 42/7, 1099–1121.

GÜL, M.: 2015 **Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyonu**, B. Helvacıoğlu, Çev., 2. Bs., İstanbul, Sel Yayıncılık.

HABERMAS, J.: 2007 **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, T. Bora, M. Sancar, Çev., 7. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

HACKWORTH, J., SMITH, N., 2001 "The Changinging State of Gentrification", **Hydrocarbon Engineering**, 6/4, 71–74.

HARVEY, D.: 1985 **The Urbanization of Capital, Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization**, Oxford, The Johns Hopkins University Press.

HARVEY, D.: 1988 **Social Justice and City**, Oxford, Blackwell Publishing.

HARVEY, D.: 2002 "Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma", **20. Yüzyıl Kenti** içinde, B. Duru, A. Alkan, Çev., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 147-172.

İSLAM, T.: 2003 "Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma", **Journal of Chemical Information and Modeling**, 53, 160.

İSLAM, T.: 2005 "Outside the core – Gentrification in Istanbul", **Gentrification in a Global Context – The New Urban Colonialism,** R. Atkinson, G. Bridge, Ed., New York, London, Routledge Publishing.

JAGER, M.: 2015 "Sınıfın Tanımlanması ve Mutenalaştırmanın Estetiği: Melbourne'da Viktoryacılık", **Kentin Mutenalaştırılması** içinde, N. Smith ve P. Williams, Ed., M. Uzun, Çev., İstanbul, Yordam Yayınları, s. 111-127.

JAYNE, M.: 2006 **Cities and Consumption**, Oxon and New York, Routledge Publishing.

KAYASU, S., E. YETİSKUL, 2013 "A research framework: Gentrification" 2.0. **Journal of Planning**, 23/3, 147–152.

KEYDER, Ç.: 2011 "Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken İstanbul", D. Göktürk, L. Soysal, İ. Türeli, Haz, **İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa** içinde, İstanbul, Metis Yayınları, s. 49-61.

KNOX, P., S. PINCH, 2010. **Urban Social Geography: An Introduction,** 6. Ed., London, Pearson Publishing.

KURTULUŞ, H.: 2011 "Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in İstanbul", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 44, 49-65.

LAYDER, D.: 1990 **The Realist Image in Social Sciences**, Hampshire and London, MacMillan Publishers.

LAYDER, D.: 1997 **Modern Social Theory: Key Debates and New Directions**, London, University College London Press.

LAYDER, D.: 2013 **Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi**, S. Ünal, Çev., Ankara, Heretik Yayınları.

LEE, M. J.: 1993 **Consumer Culture Reborn**, New York, London, Routledge Publishing.

LEES, L., SLATER, T., E. WYLY, 2008 **Gentrification**, New York, London, Routledge Publishing.

LEFEBRE, H.: 1991 **The Production of Space**, D. N. Smith, Tr., Oxford, Blackwell Publishing.

LEY, D.: 1994 "Gentrification and the politics of the new middle class", **Environment and Planning**, 12 January 1993, 53–74. Pearson Book Publishing Company.

LYNCH, K.: 2013 **Kent İmgesi**, İ. Başaran, Çev., 5. Bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MACCANNELL, D.: 1999 **The Tourist: A New Theory of the Leisure Class**, Los Angeles, University of California Press.

MARCUSE, P.: 2005 "Enclaves Yes, Ghettos No: Segregation and the State", In **Desegregating the City: Ghettos, Enclaves, and Inequality**, D. P. Varady, Ed., New York, State University of New York Press.

MARCUSE, P.: 2014 "Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?" **Kar İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı** içinde, N. Brenner vd., Der., A. Yağız Şen, Çev., İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 47-71.

MARVESTI, A.: 2004 **Qualitative Research in Sociology: An Introduction**, London, Sage Publishing.

MASSEY, D.: 1999 **Spatial Divisions of Labor, Social Structures and the Geography of Production**, 2. Ed, New York, Routledge Publishing.

MASSEY, D.: 1985 "New Directions in Space", In **Social Relations and Spatial Structures**, D. Gregory, J. Urry, Ed., Hong Kong, MacMillan Publishers, p. 67-89.

MASSEY, D.: 2008 **For Space**, 3. Ed., London, Sage Publishing.

MILES, S.: 2010 **Spaces for Consumption: Pleasure and Placelessness in the Post-industrial City**, London, Sage Publishing.

MONTGOMERY, J.: 2003 "Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters", **Planning Practice and Research**, 18/4, 293–306.

MUĞAN AKINCI, G.: 2013 "Youth and Shopping Malls: A Case Study about Youth Preference in Mall Use", **MEGARON / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal**, 8/2, 87–96.

MUMFORD, L.: 2013 **Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, G. Koca, T. Tosun, Çev., 2. Bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

NIEMEYER, O.: 2013 **Dünya Adil Değil**, L. Tonguç Basmacı, Çev., İstanbul, Sel Yayıncılık.

PATERSON, M.: 2006 **Consumption and Everyday Life,** London and New York, Routledge Publishing.

PEROUSE, J. F., D. DANIŞ, 2005 "Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler", **Toplum ve Bilim**, 104, 92–123.

PEROUSE, J. F.: 2011 "Sitelerle Kuşatılmış İstanbul", **İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri – Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek** içinde, İ. K. Tuncer, Çev., İstanbul, İletişim Yayınları, s. 133–228.

REX, J.: 1974 "Sociology of a Zone of Transition", In **The Sociology of Community: A Selection of Readings**, C. Bell, H. Newby, Ed., New York, Frankcass and Co. Ltd., p. 175-190.

SAUNDERS, P.: 1985 "Space, the City and Urban Sociology", In **Social Relations and Spatial Structures**, D. Gregory, J. Urry, Ed., Hong Kong, MacMillan Publishers, p. 67-89.

SAUNDERS, P.: 1986 **Social Theory and the Urban Question**, 2. Ed., London, New York, Routledge Publishing.

SAYER, A.: 1985 "The Difference that Space Makes", In **Social Relations and Spatial Structures**, D. Gregory, J. Urry, Ed., Hong Kong, MacMillan Publishers, p. 67-89.

SASSEN, S.: 1991 **The Global City: New York, London, Tokyo,** Oxford, Princeton University Press.

SASSEN, S.: 2000 **Cities in a World Economy**, 2. Ed., California, Sage Publishing.

SASSEN, S., Ed., 2002 **Global Networks, Linked Cities**, New York, Routledge Publishing.

SCHMID, C.: 2014 "Henri Lefebvre, Kent Hakkı ve Yeni Metropol Anaakım", **Kar İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı** içinde, N. Brenner vd., Der., A. Yağız Şen, Çev., İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 47-71.

SENNETT, R.: 1999 **Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam**, C. Kurultay, S. Sertabiboğlu, Çev., İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

SENNETT, R.: 2006 **Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**, T. Birkan, Çev., 2. Bs., İstanbul, Metis Yayınları.

SLATER, T.: 2012 "Gentrification of the City", **The New Blackwell Companion to the City**, 571–585.

SLATER, T.: 2014 "Kayıp Marcuse- Soylulaştırma ve Yerinden Etme Üzerine", **Kar İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı** içinde, N. Brenner vd., Der., A. Yağız Şen, Çev., İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 227-261.

SMITH, N.: 1979 "Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People", **Journal of the American Planning Association**, 45/4, 538–548.

SMITH, N.: 1997 **The New Urban Frontier. Gentrification and the Revanchist City**, New York, London, Routledge Publishing.

SMITH, N.: 2006 "Yeni Küresellik Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma", I. Urkun-Bowe, I. Gündoğdu, Çev., **Planlama Dergisi**, 2, 13–28.

SMITH, N.: 2008 **Uneven Development. Nature, Capital and the Production of Space**, 3. Ed., Athens, London, The University of Georgia Press.

SUNAR, L., KAYA, Y., OTRAR, M., 2015 **Türkiye Sosyoekonomik Statü Endeksi**, Araştırma Raporu No. 113K506, Ankara, TÜBİTAK.

STRAUSS, A.: 2003 **Qualitative Analysis for Social Scientists**, 14. Ed., Cambridge, Cambridge University Press.

ŞEN, B.: 2011 "Kentsel Mekânda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Mart – 2014, 1–21.

ŞENTÜRK, Y.: 2014 "İstanbul, Kent Çalışmaları ve Unutulan Emek", **Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar** içinde, A. Bartu Candan, C. Özbay, Ed., İstanbul, Metis Yayınları, s. 133-165.

TANÜLKÜ, B.: 2012 "Güvenlikli Siteler Arası Rekabet: "Ahlaklı Kapitalizm"in Kimlik Üzerindeki Etkisi", **İdeal Kent**, 6, Ankara, Adamor Kent Araştırmaları Merkezi, 124-153.

URRY, J.: 1985 "Social Relations, Space and Time", In **Social Relations and Spatial Structures**, D. Gregory, J. Urry, Ed., Hong Kong, MacMillan Publishers, p. 67-89.

URRY, J.: 1995 **Consuming Places**, London, New York, Routledge Publishing.

WACQUANT, L.: 2015 **Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi**, M. Doğan, Çev., 2. Bs., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

WRIGHT, E. O.: 1985 **Classes**, London, Verso Books.

WRIGHT, E. O.: 1997 **Class Counts**, Cambridge, Cambridge University Press.

WRIGHT, E. O. Ed., 2014 **Sınıf Analizine Yaklaşımlar**, V.S. Öğütle, Çev., Ankara, Notabene Yayınları.

WYNNE, D.: 1998 **Leisure, Lifestyle and the New Middle Class**, London and New York, Routledge Publishing.

VEBLEN, T. B.: 2007 **The Theory of the Leisure Class – Edited with an Introduction and Notes by Martha Banta**, New York, Oxford University Press.

YAVUZ, Ö. Ö.: 2015 "Kenti Kültürle Dönüştürmek", **Neden, Nasıl ve Kim için Kentsel Dönüşüm** içinde, İ. Coşkun, B. Duman, Der., İstanbul, Litera Yayıncılık, s. 227-256.

ZUKIN, S.: 1982 **Loft Living: Culture and Capital in Urban Change,** Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press.

ZUKIN, S.: 1998 "Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Consumption", **Urban Studies**, 35, 825–839.

The Address Residence http://www.emaarsquare.com.tr/The-Address-Residence-istanbul-Satis-Brosuru.pdf, internet sitesi erişim tarihi: 20 Nisan 2016, 17:47.

EKLER

EK 1. Katılımcı Bilgi Formu

Katılımcı Bilgi Formu

1- **Yaş**: : ……

2- **Cinsiyet**: ☐Kadın ☐Erkek

3- **Eğitim Durumu**:

a. ☐Lisans

b. ☐Yüksek lisans

c. ☐Doktora ve üzeri

d. ☐Lisanüstü eğitime devam ediyor

e. ☐Diğer (Belirtiniz): ……

4- **Mezuniyet Bilgisi**:

a. En son mezun olunan üniversite: ……

b. Mezun olunan bölüm/alan bilgisi: ……

5- **Çalışma Durumu**:

a. ☐Bir kurumda çalışıyor

b. ☐Kendine ait işinde/ortağıyla çalışıyor

c. ☐Dışarıdan/bağımsız (freelance) çalışıyor

d. ☐Çalışmıyor

6- **Çalışılan Sektör**: ……

7- **Mesleği ve/veya Yaptığı işin tanımı**: ……

(Mezun olduğu bölüm ne olursa olsun, şu anda icra ettiği mesleğin bilgisi verilecek.)

8- **İşyerine Ulaşım**:

a. Çalıştığınız işyerine nasıl ulaşım sağlıyorsunuz?

(İşyerine gitmiyorsanız, özel durumunuzu lütfen "diğer" seçeneğinde belirtiniz.)

☐Personel servisiyle ☐Şahsi araçla ☐Taksiyle

☐Motosikletle ☐Bisikletle ☐Yürüyüşle

☐Toplu taşımayla ☐Diğer (Belirtiniz): ……

b. Çalıştığınız işyerinin bulunduğu semti belirtiniz: ……

c. İşyerinize gidiş-geliş süreniz günde ortalama kaç dakika sürüyor?

…… dakika

9- **Aylık Ortalama Gelir**: …… TL

10- **Medeni Durum**:

☐Bekar ☐Evli ☐Boşanmış
☐Dul ☐Diğer (Belirtiniz): ……

11- **Çocuk sayısı**: … ☐Çocuğu yok

12- **Çocukların okula ulaşımı**:

(Lütfen sadece 18 yaş altındaki çocukların bilgisini veriniz.)

a. Çocuklar okula hangi vasıtayla ulaşıyor?

(Birden fazla çocuk için birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

☐Okul servisiyle ☐Toplu taşımayla

☐Ebeveynle birlikte özel araçla ☐Özel şoförle birlikte özel araçla

☐Bisikletle ☐Yürüyüşle ☐Diğer: ……

b. Çocukların gittiği okul veya okulların bulundukları semt veya semtleri belirtiniz: ……

c. Çocukların okula gidiş gelişleri günde ortalama kaç dakika sürüyor?

…… dakika

13- **Hanenizde (sizinle beraber) yaşayan kişi sayısı**: ……

14- **Oturduğunuz konut tipini belirtiniz**:

☐Apartman dairesi ☐Stüdyo tipi daire ☐Loft

☐Rezidans dairesi ☐Müstakil konut ☐Diğer (Belirtiniz): ……

15- **Oturduğunuz konut alanında bulunanları işaretleyiniz**:

☐Güvenlik sistemi ☐Güvenlik görevlisi ☐Temizlik görevlisi

☐Kreş/Anaokulu ☐Çarşı/AVM ☐Spor tesisleri

☐Sosyal tesis ☐Yeşil alan, yürüyüş parkuru vb.

☐Diğer (Belirtiniz): ……

16- **Hanenizde yaşayan bireylere ait ulaşım araçlarını sayılarıyla belirtiniz**:

☐Otomobil; … adet ☐Motosiklet; … adet ☐Bisiklet; … adet

☐Diğer (Belirtiniz): ……; … adet ☐Ulaşım aracı yok

EK 2. Mülâkatlarda Kullanılan Soru Kağıdı

Kentsel Deneyim ve Mekân Seçimlerine Yönelik Sorular

1- Nerede ikamet ediyorsunuz? Yaşadığınız konutun bulunduğu bölgeyi semt, mahalle veya site ifadelerinden hangisiyle tanımlamayı daha uygun buluyorsunuz?

2- Sıralayacağım etmenlerden hangileri yaşadığınız yeri tercih etmenizin sebepleri arasında geliyor? Gerekçelerinizi kısaca açıklayabilir misiniz?

- Şehir merkezine mesafe
- Sosyal aktivitelere erişebilirlik
- Güvenlik
- Fiziki çevre
- Sosyal çevre
- Mimari/estetik üslup

3- Oturduğunuz yerden başka bir semte taşınmayı düşünür müsünüz, taşınacak olsanız nasıl bir yer seçersiniz?

- Tarihi kent dokusu vs. yeni konut alanı
- Eskiden yaşanan yer nasıldı?

4- Kentin kamusal alanlarında gündelik ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz? Yaşadığınız muhitte komşuluk ilişkileri arzu ettiğiniz gibi mi?

- Kentsel alanda insanlarla selamlaşma
- İkamet edilen site/mahalle/semt dâhilinde insanlarla temas düzeyi

5- Yaşadığınız bölgeyi yeterince güvenli buluyor musunuz?

- Suç ihtimali açısından; hırsızlık oranı
- Fiziksel açıdan; depreme dayanıklılık
- Semtin genel havası; suç oranı / her saatte güvenlikli geliyor mu

6- İkamet ettiğiniz site veya mahalle size İstanbul'da yaşadığınızı hissettiriyor mu? Oturduğunuz siteyi alıp ülkenin/dünyanın başka bir yerine taşıyacak olsak hayatınızda bir şey değişir miydi?

7- İstanbul'un hangi semtlerinde zaman geçirmeyi tercih edersiniz? Ailenizle veya arkadaşlarınızla özel olarak gittiğiniz mekânlara örnek verebilir misiniz?

Tüketim Alışkanlıkları ve Sosyal Hayata Yönelik Sorular

8- (Hafta içi akşamları) dışarıda yeme sıklığınız nedir? (Evde yemek yapan var mı/kim?)

- Dışarıda yemek için nasıl mekânları tercih edersiniz?
- Düzenli olarak yiyip içtiğiniz mekânlar var mı, niçin buraları tercih ediyorsunuz?

9- Hafta sonlarını (çalışma dışı zamanınızı) nasıl geçirirsiniz?

- Hafta sonu çalışma durumu
- Evde dinlenme / ev dışı aktiviteler
- İstanbul içinde etkinlikler / şehir dışına çıkma / yurt dışı seyahatleri

10- Tatil tercihleriniz nelerdir;

- Ne sıklıkla, kiminle, aynı yerlere mi farklı deneyimler edinmeye yönelik mi?

11- Düzenli spor yapma alışkanlığınız var mı?

- Nerede ve hangi sporları yapıyorsunuz?
- Herhangi bir kulübe veya spor salonuna üyeliğiniz var mı?

12- Profesyonel olarak yaptığınız uğraşlar nelerdir? (Ne zamandır/nasıl/nerede)

- Spor faaliyeti
- Enstrüman çalma
- Dans / performans
- Resim, heykel vb. sanat dalı

13- Evinizin dekorasyonunu ne sıklıkla değiştirirsiniz? Eviniz için özel olarak satın aldığınız nesneler var mı, bunun için nereden alışveriş yapmayı tercih edersiniz?

14- Kıyafet, kozmetik, ayakkabı gibi ihtiyaçlarınız için en çok alışveriş yapmakta olduğunuz mağaza ve/veya dükkan hangisi, neden? İnterneti bu gibi alışverişlerinizde ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

15- Kitap satın alma sıklığınız nedir? Sıralayacaklarım arasından en çok hangisinden kitap, dergi mecmua satın alıyorsunuz? Tercihinizin sebebi nedir?

- Kitapçı
- Sahaf (eski kitap merakı var mı)
- Kitap fuarı (fuar / festival takip ediliyor mu)
- Alışveriş merkezi
- İnternet (farklı dilde kitap siparişi mevcut mu)

16- Alışveriş merkezlerini kullanma sıklığınız nedir? En sık gittiğiniz ilk üç AVM hangileri? Alışveriş merkezine gitme amaçlarınız nelerdir?

- Alışveriş
- Yeme – içme

- Çocuklara yönelik aktivite
- Sinema, tiyatro vb. kültürel faaliyet
- Zaman geçirme, sosyalleşme

17- Sıralayacağım etkinliklere ne sıklıkla katıldığınızı belirtiniz.

Hiç	'Kırk yılda bir'	Senede bir	Senede 1+	Ayda bir	Daha sık
0	1	2	3	4	5
- Sinema	☐	☐	☐	☐	☐
- Tiyatro	☐	☐	☐	☐	☐
- Opera, bale, dans vb.	☐	☐	☐	☐	☐
- Konser, canlı müzik	☐	☐	☐	☐	☐
- Fasıl, meyhane vb.	☐	☐	☐	☐	☐
- Spor müsabakası	☐	☐	☐	☐	☐
- Sanat sergi, lansman	☐	☐	☐	☐	☐
- Panel, konferans vb.	☐	☐	☐	☐	☐
- Diğer	☐	☐	☐	☐	☐